studii

REVISTĂ DE ISTORIE

45 DE ANI DE LA CREAREA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

TOMUL 19 — 1966

3

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

www.dacoromanica.ro

COMITETUL DE REDACȚIE

Acad. A. OȚETEA (*redactor responsabil*); EUGEN STĂNESCU (*redactor responsabil adjunct*); acad. P. CONSTANTINESCU-IAȘI; acad. C. DAICOVICIU; MIRON CONSTANTINESCU; L. BÁNYAI; V. CHERESTEȘIU; V. POPOVICI (*membri*); NICOLAE FOTINO (*secretar de redacție*)

Prețul unui abonament anual este de 90 lei.

În țară abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii voluntari de presă din întreprinderi și instituții.

Comenzile de abonamente din străinătate (numere izolate sau abonamente) se fac prin CARTIMEX, căsuța poștală 134 135, București, Republica Socialistă România, sau prin reprezentanții săi din străinătate.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa comitetului de redacție al revistei „Studii" — revistă de istorie.

Apare de 6 ori pe an.

Adresa redacției
B-dul Aviatorilor nr. 1
București
Telefon 18.25.86

www.dacoromanica.ro

studii

REVISTĂ DE ISTORIE

TOM 19 1966 Nr. 3

SUMAR

45 DE ANI DE LA CREAREA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

V. LIVEANU, Situația politică internă a României în momentul creării Partidului Comunist Român. Sistemul partidelor politice 443

L. BÁNYAI, Din lupta unită a oamenilor muncii români și de alte naționalități sub conducerea P.C.R. (1933—1944) 473

GH. I. IONIȚĂ și I. BABICI, Comitetele pentru apărarea antifasciștilor 495

ION IACOȘ, Lupta maselor populare pentru pace, împotriva războiului și a pericolului fascist. Comitetul român pentru pace (1936—1939) 513

L. EȘANU și I. SAIZU, Aspecte ale rezistenței maselor populare din Moldova împotriva dictaturii militaro-fasciste și a războiului antisovietic. 531

GH. I. OANCEA, Contribuția oamenilor muncii din Banat la susținerea frontului antihitlerist (23 August 1944—9 Mai 1945) 551

A. SIMION și GH. TUDOR, Lupta maselor populare conduse de partid pentru înfăptuirea sarcinilor planurilor de stat pe anii 1949 și 1950 561

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Muzeul de istorie a Partidului Comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România (*Al. Porțeanu, C. Fotino, I. Chiper*). 581

RECENZII

* * * *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. II (1900—1921), partea I (1900—1907), București, Edit. politică, 1966, 903 p. (*Gh. Cristea*) 593

C. CORBU și A. DEAC, *Mișcări și frământări țărănești în România la sfîrșitul secolului al XIX-lea (1889—1900)*, București, Edit. științifică, 1965, 275 p. (*An. Iordache* și *M. Iosa*) 598

TITU GEORGESCU, *Nicolae Iorga împotriva hitlerismului*, București, Edit. științifică, 1966, 149 p. (*Gr. Chiriță*) 602

SILVIU DRAGOMIR, *Avram Iancu*, București, Edit. științifică, 1965, 303 p. Colecția „Pagini din istoria patriei" (*G. Iscru*) 606

www.dacoromanica.ro

REVISTA REVISTELOR

„Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.", București, Edit. „Scînteia", an. XI (1965), nr. 1—6, 1 058 p. (*I. Apostol*). . . 611

ÎNSEMNĂRI

FLORIAN TUCĂ, *În amintirea eroilor*, București, Edit. militară, 1965, 241 p. (*I. A.*); V. MOCANU, *Maiorul George Șonțu*, București, Edit. militară, 1966, 110 p. (*I. A.*); NICHITA ADĂNILOAIE și ARON PETRIC, *Unirea Principatelor Române (1859)*, București, Edit. politică, 1966, 87 p. (*An. I.*); * * *, *Gîndirea social-politică despre Unire (1859). Culegere*, București, Edit. politică, 1966, 358 p. (*An. I.*); I. COJOCARU și Z. ORNEA, *Falansterul de la Scăieni*, București, Edit. politică, 1966, 534 p. (203 p. studiu + documente + anexe) (*Al. P.*); MIRCEA TOMUȘ, *Gheorghe Șincai — Viața și opera*, București, Edit. pentru literatură, 1965, 272 p. (*V. N.*). 621

www.dacoromanica.ro

45 DE ANI DE LA CREAREA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

SITUAȚIA POLITICĂ INTERNĂ A ROMÂNIEI ÎN MOMENTUL CREĂRII PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN. SISTEMUL PARTIDELOR POLITICE

DE

V. LIVEANU

Făurirea Partidului Comunist Român poate fi înțeleasă numai în lumina examinării aprofundate a situației generale a claselor sociale și forțelor politice ale țării. O analiză de ansamblu a acestei chestiuni depășește cadrul articolului de față. Ne propunem doar să prezentăm sistemul partidelor politice în anii imediat următori primului război mondial, pentru a contribui în acest fel la studierea rădăcinilor istorice ale nașterii Partidului Comunist Român.

În cursul unei îndelungate etape istorice, înfăptuirea transformărilor progresiste ale orînduirii sociale a României a fost frînată de neterminarea procesului de formare a statului național român. Desăvîrșirea unirii naționale la 1 decembrie 1918, ca rezultat al victoriei luptei de eliberare națională a maselor, a întregului nostru popor, în împrejurările internaționale prielnice create de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie și de prăbușirea Imperiului habsburgic, a realizat un cadru mai favorabil pentru progresul societății românești. Înfăptuirea unității statului român a însemnat înmănuncherea într-un singur tot a energiilor și capacităților creatoare ale poporului român, unirea pe scară națională a tuturor forțelor înaintate ale țării, a mișcării muncitorești, a căror activitate a primit un puternic și ireversibil impuls. Masele au dobîndit noi și largi posibilități de a respinge amestecul forțelor reacționare din afară în treburile țării și de a făuri noi rînduieli sociale.

Problema fundamentală a României era de a se decide calea de dezvoltare în noul cadru al statului național pe deplin unit, a structurii sociale a țării, caracterizată atunci prin îmbinarea relațiilor capitaliste precumpănitoare în economie cu puternicele resturi feudale din agricultură. În strînsă legătură cu aceasta se punea problema căilor de refacere a producției, grav lovite de război, în România, ca și în celelalte țări beligerante. Masele doreau ca desăvîrșirea unirii naționale să fie însoțită de înfăptuirea dreptății sociale.

www.dacoromanica.ro

„SUDII", tomul 19, nr. 3, p. 443—472, 1966.

Cele mai largi pături ale poporului, exasperate de nenorocirile războiului și de marile greutăți economice ale anilor postbelici, năzuiau la instaurarea grabnică a unei noi orînduiri sociale, mai drepte, care să le recompenseze suferințele și jertfele suportate în timpul și imediat după terminarea conflagrației mondiale.

S-a desfășurat în 1918—1920 un puternic avînt al luptelor maselor populare. În raporturile de forțe din sînul claselor dominante au intervenit importante schimbări. Pozițiile economice ale burgheziei s-au întărit datorită profiturilor realizate în conjunctura anilor de război și a perioadei postbelice, datorită extinderii și consolidării controlului ei asupra pieței naționale după terminarea procesului de formare a statului național, precum și preluării unei părți a capitalului german și austro-ungar investit înainte de război în întreprinderile din România. Chiar dacă în economia națională capitalul străin (în cadrul căruia monopolurile din țările aliate înlăturaseră acum cea mai mare parte a capitalului provenit din țările învinse) continua să dețină un rol hotărîtor, rolul capitalului național în anii 1918—1921 în ansamblul capitalului a crescut[1].

Factorii amintiți, la care se adăuga suspendarea plasamentelor în împrumuturile ipotecare ale moșierilor, au impulsionat participarea capitalului bancar românesc la întreprinderi industriale și de transport[2].

Concomitent cu întărirea pozițiilor burgheziei au slăbit pozițiile economice și politice ale moșierimii, ca urmare a reformei agrare și a celei electorale, impuse cercurilor guvernante de creșterea frămîntărilor populare și de necesitățile dezvoltării capitalismului. De altfel, principalele forțe ale burgheziei s-au pronunțat pentru reforma electorală și cea agrară, printre altele, tocmai pentru întărirea propriilor poziții în raport cu moșierimea[3].

S-au schimbat și raporturile de forțe în sînul burgheziei, reformele agrară și electorală ducînd la întărirea pozițiilor burgheziei sătești în viața economică și politică a țării.

Ascuțirea contradicțiilor social-economice ale regimului burghezo-moșieresc, schimbările intervenite în raporturile forțelor de clasă, dezvoltarea furtunoasă a luptelor revoluționare și-au imprimat profund pecetea asupra sistemului partidelor politice din România în 1918—1921.

Una din trăsăturile caracteristice ale vieții politice românești din anii imediat următori primului război mondial a fost falimentul partidului conservator, care timp de decenii fusese unul din partenerii „rotativei guvernamentale".

[1] Aceasta este, în fond, concluzia ce se desprinde din faptele cuprinse în lucrarea *Contribuții la istoria capitalului străin în România* (redactori responsabili C. Murgescu și N. N. Constantinescu), București, Edit. politică, 1960, p. 85.

[2] În 1913, cele șapte mari bănci ale României aveau în total 33 de participanți la întreprinderi industriale și de transport (D. Kastris, *Les capitaux étrangers dans la finance roumaine*, Paris, 1921, p. 48—54). În 1920, băncile mari în număr de 16, aveau după o listă incompletă 387 de participanți la întreprinderi industriale și de transport (V. Slăvescu, *Organizația de credit a României*, București, 1922, p. 87—113). Dacă ținem seama că dintre băncile menționate trei erau simple filiale ale altor mari bănci și că la aceeași întreprindere participau uneori mai multe bănci, ar reieși, după lista incompletă de mai sus, că la 232 de întreprinderi industriale participau una sau mai multe din cele 10 bănci mari.

[3] După cum se știe, inițiativa punerii reformelor agrară și electorală în discuția parlamentului a fost luată în 1913 de Partidul Liberal, exponentul burgheziei; reformele preconizate atunci de liberali aveau însă un caracter mult mai restrîns decît cele înscrise în 1917 în constituție.

www.dacoromanica.ro

Partidul conservator, condus de Alexandru Marghiloman, reprezenta acea parte a claselor exploatatoare ale cărei interese erau legate în primul rînd de latifundii. Al. Marghiloman avea în județul Buzău moșii, mori, o întreprindere horticolă[4]. În jurul lui se aflau „sateliți cu nume istorice, cu averi fabuloase"[5], latifundiari ca Grigore Cantacuzino, cu o avere de circa 135 de milioane de lei aur[6], sau N. D. Ghica-Comănești, pentru a cărui avere s-au plătit în 1921 taxe de succesiune de circa 3 milioane de lei aur[7]. Cadrele locale ale partidului erau formate de asemenea din moșieri[8]. Desigur, printre cadrele locale ale partidului erau și unii reprezentanți ai burgheziei orășenești și ai chiaburimii[9], iar politicienii din conducerea lui erau interesați și în întreprinderi capitaliste[10]. Dar partidul conservator se făcuse purtătorul de cuvînt al acelei părți a claselor dominante ale cărei venituri și interese erau legate mai ales de marea proprietate funciară, împotrivindu-se înainte de război oricărei exproprieri a moșiilor și desființării colegiilor cenzitare[11]. Guvernul conservator al lui Marghiloman (19 martie—6 noiembrie) nu-și ascundea intenția de a restrînge reformele agrară și electorală, înscrise în iunie 1917 în Constituție[12]. Colaborarea cu ocupanții în 1916—1918 a fost unul din principalii factori care a contribuit la compromiterea partidului conservator.

În octombrie 1919, în ajunul alegerilor parlamentare, partidul conservator a adoptat un nou program și denumirea de „Partidul Conservator Progresist"[13]. Deoarece își dădeau seama că nu mai puteau cere anularea reformelor agrară și electorală, conservatorii au înscris în noul lor program „împroprietărirea ruralilor" și crearea unei țărănimi „cuprinse și rezistente", dar acest program nu conținea nici o precizare cu privire la modalitățile reformei. Prin intermediul „sindicatelor agricole" moșierești, în care aveau mare influență conservatorii,

[4] *Anuarul României și al capitalei*, București, 1915. Provincia (citat mai jos sub *Anuarul Provincia*), p. 141; „Socialismul" din 2 iulie 1919; vezi Secția de manuscrise și documente a Bibl. Acad. fond. Creditul funciar rural, dos. 2 719, act. 42.

[5] D. Drăghicescu, *Partide politice și clase sociale*, București, 1922, p. 59.

[6] Gr. Cantacuzino era fiul lui Gh. Gr. Cantacuzino-Nababul, care în 1913 a lăsat o avere de 800 milioane de lei aur, împărțită în mod egal între cei șase moștenitori ai săi. Grigore Cantacuzino primise unele moșii încă în timpul vieții tatălui său („Facla", an. 4/1913, p. 247; „Adevărul" din 30 martie 1913); Arh. C. C. al P.C.R., C. Argetoianu, *Pentru cei de mîine, Amintiri din vremea celor de ieri* (*Memorii inedite*, partea a VI-a, 1919—1927, f. 587—588).

[7] Arh. C.C. al P.C.R.; C. Argetoianu, *op. cit.*, p. 487; echivalentul în lei-aur după B. Solacolu, *Considerațiuni asupra concentrației bancare*, București, 1930, p. 13.

[8] În alegerile parlamentare din 1919, în Ialomița, din opt candidați conservatori pentru Cameră, cinci erau moșieri. Capii listelor, la Cameră și Senat, la Iași și Bacău, erau de asemenea moșieri („Steagul" din 28 octombrie 1919, comparat cu *Anuarul României, 1915*, p. 49, 50, 53, 55, 62, 69).

[9] *Albumul Partidului Conservator*, București, 1912. La Brăila, în 1919, printre candidații conservatori se număra dall'Orso, unul din marii exportatori de cereale.

[10] Un grup de politicieni conservatori înființase înainte de război Banca Agricolă, care avea participații și la alte întreprinderi capitaliste (V. Slăvescu, *Marea finanță din România în vremea războiului 1914—1919*, București, 1920, p. 151—152; *Compass Rumänien 1914—1915*, p. 49). C. C. Arion, a doua personalitate a partidului, era înainte de război membru în consiliile de administrație ale unor mari bănci și întreprinderi, în industria extractivă, la întreprinderea „Marile berării din București" etc. (*Compass Rumänien 1914*, p. 75, 78, 211, 226).

[11] Tr. Lungu, *Poziția partidelor politice din România față de problema agrară între anii 1913 și 1921*, în „Studii", 1956, nr. 2—3.

[12] V. Liveanu, *1918. Din istoria luptelor revoluționare în România*, București, Edit. politică, 1960, p. 242—243.

[13] Vezi „Steagul" din 26 octombrie 1919.

www.dacoromanica.ro

cereau mărirea considerabilă a despăgubirii pentru pământul expropriat, preconizau oprirea exproprierii moşiilor particulare la cele 1 550 000 ha atinse de decretul din 16 decembrie 1918, pentru a se evita exproprierea întregii suprafeţe de 2 milioane ha prevăzută în 1917 în Constituţie[14].

Căutînd un mijloc de a se împotrivi principiului votului egal, programul conservator preconiza dreptul alegătorului cu mai mulţi copii de a avea mai multe voturi. Influenţa partidului conservator se limita la cercuri moşiereşti, grupuri extrem de înguste ale micii burghezii sau ale burgheziei, care înainte de război urmaseră pe conservatori, ca expresie a nemulţumirii faţă de politica marii burghezii, grupată în jurul liberalilor. În alegerile din noiembrie 1919 şi mai 1920 pentru Cameră, conservatorii au primit în vechea Românie (în restul ţării nu aveau nici un fel de organizaţie) 3,89% şi respectiv 2,82% din totalul voturilor, obţinînd în mai 1920 doar patru locuri în Cameră din 369[15]. Prăbuşirea partidului conservator marca slăbirea considerabilă a forţelor politice cele mai făţiş reacţionare.

Partidul Conservator-Naţionalist (*unionist-democrat*) reprezenta o moştenire a vechiului sistem politic, bazat pe votul cenzitar. Conducătorul partidului, Take Ionescu, fiu al unui bogat negustor şi arendaş de accize[16], se ocupa cu avocatura; în ajunul războiului era avocatul întreprinderii „Româno-Americana", filiala trustului Standard Oil, şi membru în consiliile de administraţie ale unor importante bănci şi întreprinderi industriale cu capital străin [17]. Exponent al unor cercuri burgheze[18] care erau nemulţumite de preponderenţa grupului brătienist în conducerea partidului liberal şi care urmaseră din această cauză partidul conservator, Take Ionescu şi grupul său au format în 1908, în condiţiile social-politice create de accelerarea dezvoltării capitalismului şi de urmările răscoalei din 1907, Partidul Conservator-Democrat. Acesta îşi propunea să modernizeze politica conservatoare potrivit necesităţilor dezvoltării societăţii[19] — respectiv a societăţii capitaliste — şi a fost urmat de un grup de latifundiari — Ghiculeşti, Cantacuzini, Bălăceni[20] — , care erau dispuşi să accepte unele transformări foarte limitate ale regimului funciar şi electoral, în vederea salvgardării intereselor marii proprietăţi funciare. În 1915, prin fuziunea partidului conservator-democrat cu fracţiunea conservatoare filoantantistă, condusă de N. Filipescu, s-a format Partidul Conservator-Naţionalist, în cadrul căruia influenţa moşierilor era şi mai puternică. În fruntea Partidului Conservator-Democrat erau astfel de

---

[14] Uniunea Centrală a Sindicatelor Agricole. Al II-lea memoriu redactat de M. Antonescu. Aprobat de adunarea generală a proprietarilor şi arendaşilor, Bucureşti, 1919, p. 3—5; *Memoriul agricultorilor mari cu privire la expropriere*, Bucureşti, 1920, p. 11—12, 38—41; *Memoriul marilor proprietari agricoli din Moldova asupra reformei agrare*, Iaşi, 1920, p. 7—13, 17.

[15] M. Ivan, *Evoluţia partidelor noastre politice*, Sibiu (1933), tabelul IV.

[16] C. Xeni, *Take Ionescu*, Bucureşti, 1933, p. 12, 17—18, 24.

[17] V. Cancicov, *Impresiuni şi păreri personale din timpul războiului României*, vol. I, Bucureşti, 1920, p. 236—237; *Compass Rumänien, 1914*, p. 78, 81, 280, 293, 298.

[18] Vezi şi C. Xeni, *op. cit.*, p. 193. În 10 iunie 1917, Take Ionescu declara în Cameră: „Eu sînt din oligarhie, deşi fiu de foarte mic-burghez, burghez şi eu". D.A.D., sesiunea 1916—1917, p. 625.

[19] Vezi manifestul de constituire în „Universul" din 21 ianuarie 1908.

[20] C. Xeni, *op. cit.*, p. 193.

www.dacoromanica.ro

latifundiari ca Mihai Cantacuzino[21], D. Greceanu [22], C. Cantacuzino-Pașcanu[23], Pavel Brătășanu[24] ș. a.

În 1917, liderii conservatori-naționaliști s-au declarat în principiu de acord cu reformele, dar au căutat să le limiteze[25]. Ei s-au înțeles cu partidul liberal să se înscrie în Constituție votul universal și să se declare exproprierea a 2 000 000 ha din suprafața arabilă a moșiilor particulare (estimată atunci la 3 800 000 ha), despăgubirea urmînd a fi prealabilă exproprierii, iar legile de reformă urmînd a fi votate după terminarea războiului. În octombrie-decembrie 1918, conservatorii-naționaliști au pretins ca legile de reformă să fie elaborate de un parlament ales pe baza sistemului electoral cenzitar, care, desigur, ar fi limitat reformele.

Înainte de război, o parte a micii burghezii și a intelectualității, ca, de pildă, I. L. Caragiale[26], nu avea încredere nici în burghezia liberală, nici în Partidul Conservator și a urmat Partidul Conservator-Democrat, sprijint de marile ziare „Adevărul", „Dimineața", „Universul". La aceasta a contribuit în 1914—1916 agitația condusă de Take Ionescu și N. Filipescu în favoarea intrării în război alături de Antantă. Desființarea privilegiilor electorale de care se bucurau moșierii în cadrul sistemului electoral cenzitar, pe de o parte, radicalizarea micii burghezii în timpul războiului și legăturile cunoscute ale Partidului Conservator-Național cu moșierimea retrogradă, care i-au redus cu totul influența în rîndurile micii burghezii, pe de altă parte, au contribuit la decăderea Partidului Conservator-Național.

În octombrie 1919, acest partid a adoptat o nouă denumire „Partidul Democrat-Unionist" și un nou program[27]. Programul conținea o seamă de clauze destinate să atragă masele: vot universal, distribuirea pămîntului expropriat, impozite progresive, ziua de muncă de opt ore, revizuirea statutului Băncii Naționale, protecția muncii femeilor și copiilor, participarea muncitorilor la beneficiile întreprinderilor capitaliste. Preocupîndu-se de interesele moșierilor, programul prevedea o „despăgubire dreaptă" pentru pămîntul expropriat. Partidul Conservator-Național se pronunța pentru un larg acces al capitalurilor străine în țară, pentru strînse legături cu Franța și Anglia. La alegerile din mai 1920, deși incluși în coaliția guvernamentală, n-au obținut în Cameră decît 10 mandate din 369. În 1919—1921, conservatorii-naționaliști care ceruseră cu energie intrarea în război alături de Antantă și ai căror lideri au plecat după încheierea păcii de la Buftea la Paris, unde au susținut propaganda pentru continuarea războiului pînă la zdrobirea Puterilor Centrale, aveau strînse legături cu cercurile influente franceze și engleze; în decembrie 1918 acestea

[21] Era unul dintre fiii lui Gh. Cantacuzino-Nababul. Numai două din moșiile sale aveau peste 3 700 ha (Bibl. Acad. ms., fond. Creditul funciar rural, dos. 995, 2 462). Mai era acționar la întreprinderi industriale (*ibidem*, dos. 995).

[22] Soția lui îi adusese ca zestre două moșii, dintre care numai una avea în 1919, 1 971 ha (*loc. cit.*, dos. 2 287).

[23] Proprietarul mai multor moșii în jud. Botoșani (*Anuarul României...*, 1915, p. 107, 108, 111).

[24] Avea în jud. Olt o moșie de 1 500 ha (*Anuarul României...*, 1915, p. 571).

[25] Cf. *Dezbaterile Adunării deputaților*, sesiunea 1916—1917, p. 302, 441.

[26] Vezi lucrarea sa, *1907. Din primăvară pînă în toamnă* (București, 1908).

[27] „Românimea" din 21 octombrie 1919.

www.dacoromanica.ro

şi-au exprimat dorinţa ca Take Ionescu să fie inclus în delegaţia română la Conferinţa păcii[28]. Conducătorii „Ligii poporului"—Averescu, Argetoianu, semnatari ai păcii separate de la Buftea — aveau unele dificultăţi în relaţiile cu puterile occidentale şi pentru a-şi îmbunătăţi aceste relaţii au colaborat încă din 1918 cu conservatorii-naţionalişti[29]. Partidul Conservator-Naţionalist a făcut parte din guvernul Averescu, a cărui politică a desăvîrşit compromiterea „takiştilor".

Este de menţionat că încă din această perioadă unii din intelectualii care înainte de război l-au urmat, s-au distanţat acum de acest partid. E. Pangratti, G. Dissescu, de pildă, au trecut la liberali. Titulescu, întors în ţară după ce a reprezentat în 1920 România la Conferinţa de pace, numit între timp ministru de finanţe, deşi intrase în guvern ca reprezentant al partidului conservator-naţionalist, a început să se declare în afara partidelor[30]. Corespunzător vederilor unor cercuri burgheze mai lucide şi a unor deţinători de bonuri ale datoriei publice interne, conştiente că mărirea impozitelor asupra capitalului şi în special asupra cîştigurilor de război constituia nu numai o revendicare legitimă a maselor largi, dar şi un mijloc de a accelera refacerea economică, echilibrarea bugetului, revalorizarea leului şi stabilizarea regimului existent, N. Titulescu a elaborat noi legi fiscale, adoptate de guvern şi parlament în aprilie-august 1921[31]. Noile legi instituiau pe de o parte măsuri de modernizare şi unificare a sistemului fiscal (înlocuirea sistemului potentar de impozite directe prin sistemul cedular, introducerea impozitului pe cifra de afaceri ca principal impozit indirect) care au fost menţinute de guvernele ulterioare. Pe de altă parte noile legi măreau impozitele proporţionale, inclusiv pe cele asupra capitalului şi marii proprietăţi, introduceau impozitul progresiv pe venitul global, un impozit progresiv plătibil o singură dată pe avere şi pe cîştigurile realizate în timpul războiului[32]. Averescu, care căuta să-şi refacă popularitatea pierdută, a acceptat, după o prealabilă amputare, legislaţia fiscală a lui Titulescu, dar n-a aplicat prevederile referitoare la impozitul progresiv pe avere şi pe îmbogăţirea de război şi la alte impozite asupra marilor venituri.

După ce regele, împins de liberali, a cerut demisia guvernului Averescu, Take Ionescu a acceptat cererea palatului de a forma efemerul guvern de „tranziţie" (17 decembrie 1921—17 ianuarie 1922), care a pregătit terenul revenirii liberalilor la cîrma statului. Take Ionescu s-a angajat în ianuarie să desfiinţeze noile impozite ce nemulţumeau marele capital. După efemera guvernare a lui Take Ionescu, Partidul conservator-naţionalist s-a descompus definitiv (în 1923 a fuzionat cu partidul naţional)[33].

---

[28] Arh. M. A. E., fond. 71/1914 E_2, Pacea generală, Diverse, dos. 1, f. 33.

[29] Arh. C.C. al P.C.R., C. Argetoianu, *op. cit.*, f. 45—48, 120—122, 126, 127, 153—154, 353.

[30] „Ţara nouă" din 29 aprilie 1921.

[31] Organul partidului ţărănesc scria că această legislaţie era o „jertfă consimţită pentru supravieţuirea statului actual", ameninţat de socialism („Ţara nouă" din 23 martie 1921).

[32] Vezi „Monitorul oficial" din 9 aprilie şi 1 august 1922.

[33] N. Titulescu s-a consacrat ulterior promovării a ceea ce el considera că sînt interesele permanente ale politicii externe, fără a-şi lega mîinile de un partid politic.

www.dacoromanica.ro

În *Partidul Liberal* — exponent tradițional al majorității burgheziei din România veche[34] —, rolul conducător îl avea marea burghezie, mai ales cea grupată în această perioadă în jurul Băncii Naționale și al unor mari bănci comerciale, ca Banca românească, Banca generală, Banca comerțului din Craiova și a întreprinderilor aferente. Partidul Liberal era legat și de interesele marii proprietăți funciare și urmat de numeroși moșieri și arendași[35], care consimțeau la anumite reforme; frații Brătianu și ceilalți conducători liberali reprezentau mai ales acea parte a claselor dominante pentru care capitalul constituia principala sursă de venituri, dar care stăpînea și moșii[36].

Partidul liberal, și în sînul lui gruparea brătienistă, reprezentînd cele mai puternice vîrfuri ale marelui capital românesc, își asigurase o influență hotărîtoare în conducerea statului prin pîrghiile economice de care dispunea, prin legăturile lor cu cercurile palatului. Prințul Barbu Știrbey, cumnatul Brătienilor, mare latifundiar[37], interesat în întreprinderi controlate de aceștia, era principalul „consilier" al regelui[38].

Partidul Liberal, care a format guvernul ce a declarat și a condus războiul împotriva Puterilor Centrale și care a revenit la cîrma țării în 16/29 noiembrie 1918, își dădea seama că masele, odată realizată năzuința lor seculară spre desăvîrșirea unirii naționale, vor acționa și mai imperios pentru a cuceri și eliberarea socială.

Burghezia și o mare parte a moșierimii vedeau, încă din preajma războiului în reforme mijlocul de a adapta orînduirea internă a țării la cerințele dezvoltării „moderne" capitaliste și de a salva dominația lor de clasă, amenințată de valul luptelor populare. În atmosfera revoluționară din noiembrie-decembrie 1918, guvernul liberal (noiembrie 1918—12 septembrie 1919) a publicat un decret ce legifera votul egal al bărbaților și reprezentarea proporțională (29 noiembrie 1918) și, după luptele din 13/26 decembrie 1918, un decret pentru exproprierea moșiilor din vechea Românie („Monitorul oficial" din 15/28 și 16/29 decembrie

[34] Imediat după război, remarca C. Argetoianu, Partidul Liberal era „reprezentantul permanent al burgheziei și „al intereselor bancare", avînd în frunte „conducători ai Băncii Naționale și ai principalelor instituții de credit și întreprinderi industriale" (Arh. C. C. al P.C.R., C. Argetoianu, *op. cit.*, partea a VI-a, f. 734, 857).

[35] I. G. Duca era el însuși moșier (D.A.D., sesiunea 1920 1921, p. 3 578).

[36] Arh. C.C. al P.C.R., C. Argetoianu, *op. cit.*, partea a IV-a, f. 165. V. Brătianu conducea Banca Națională și Banca românească; împreună cu Dinu Brătianu era membru în numeroase consilii de administrație (C. I. Băicoianu, *Istoria politicii noastre monetare și a Băncii Naționale*, vol. II, partea a II-a, București, 1939, p. 686; *Compass Rumänien, 1914—1915*, p. 41, 50, 77, 290; *Anuarul României* . . ., 1915, p. 232, 515). Fiecare din cei trei frați Brătianu era proprietarul unor moșii (și podgorii), însumînd mii de hectare (vezi Doc. Bibl. Acad. fond. Creditul funciar rural, dos. 998, 2 718, oct. 42; Arh. C. C. al P.C.R., C. Argetoianu, *op. cit.*, p. 37, 62; *Anuarul României*..., 1915, p. 139, 472, 538, 679, 871; „Îndreptarea" din 15 iunie 1919; „Țara nouă" din 25 aprilie 1921). Proprietari de mari întreprinderi, membri în consiliile de administrație și în același timp mari moșieri erau I. Niculescu-Dorobanțu, cumnatul fraților Brătieni (*Compass Rumänien, 1914*, p. 72, 77, 281; *Anuarul României* ..., 1915, p. 453, 455, 692), membrii familiilor Costinescu („Lupta" din 5, 6 și 15 decembrie 1914) și Pherekyde (*Compass Rumänien, 1914*, p. 295; *Anuarul României*..., 1915).

[37] B. Știrbey stăpînea moșia Buftea, de 3 500 ha, pe care se aflau o fabrică de conserve și una de vată, moșii în Dolj, Prahova, Iași; era membru în numeroase consilii de administrație (Bibl. Acad. fond. Creditul funciar rural, dos. 376, 1715; *Anuarul României*..., 1915, p. 236, 245, 437).

[38] Cf. Memoriile lui C. Argetoianu, Arh. C.C. al P.C.R., C. Argetoianu, *op. cit.*, f. 330; vezi și f. 350, 351, 669—671 și memoriile consilierului juridic al lui Ferdinand, Jean Naum, în Doc. Bibl. Acad. Arhiva Palatului, XX_2, ms. 2, f. 11—16, 33.

www.dacoromanica.ro

1918). Sub presiunea frămîntărilor revoluţionare, decretul instituia începerea imediată a lucrărilor de expropriere, înlocuind despăgubirea prealabilă înscrisă în iunie 1917 în Constituţie printr-o despăgubire ulterioară. Pe baza acestui decret au fost expropriate în cursul anului 1919 în total 2 224 000 ha din moşiile particulare şi de stat[39].

Reformele liberale şi urmările lor pozitive nu erau suficiente pentru rezolvarea problemelor sociale ale societăţii româneşti. Reforma electorală, abolind sistemul cenzitar perimat, a lărgit considerabil drepturile maselor, posibilităţile lor de a participa la viaţa politică. Dar, fără a mai vorbi de excluderea de la vot a femeilor, tinerilor, militarilor, de limitele create de inegalitatea social-economică specifică regimului burghezo-moşieresc, drepturile democratice proclamate erau îngrădite de represiunile neîncetate împotriva mişcărilor de mase, mergînd pînă la masacre ca cel comis la 13 Decembrie 1918, de menţinerea stării de asediu şi a cenzurii introduse în timpul războiului şi care loveau toate grupările de opoziţie.

Exproprierea a deschis calea unei însemnate reduceri a proprietăţii moşiereşti şi împroprietăririi unei mari părţi a ţărănimii. Dar, aşteptînd „potolirea" frămîntărilor populare pentru a putea impune ţăranilor o „răscumpărare" ridicată[40], guvernul liberal a tergiversat trecerea pămîntului expropriat în proprietatea ţăranilor. Prin decretul din 16/29 decembrie 1918, pămîntul expropriat a fost dat ţăranilor în arendă în cadrul „obştiilor de arendare", obligate la plata arendei, prin intermediul statului, către moşieri. În loc de cele 2 000 000 ha din moşiile particulare promise în 1917, au fost declarate expropriate numai 1 550 000 ha. Deşi simţitor redusă, proprietatea moşierească a fost menţinută.

Guvernul liberal a legiferat sechestrarea şi trecerea în proprietatea capitalului românesc a întreprinderilor sau acţiunilor aparţinînd înainte de război capitaliştilor din ţările foste inamice[41], ceea ce a îngrădit în anumită măsură capitalul străin în favoarea celui românesc. Aceasta a dus la unele conflicte cu capitaliştii din ţările Antantei; marile bănci controlate de liberali[42], şi în anumite ocazii însuşi guvernul liberal[43], au fost obligate să accepte ca 50% din capitalul „naţionalizat" să fie preluat în mod direct de firme „aliate".

Liberalii porneau de la premisa că asigurarea profiturilor mari în vederea cointeresării capitalurilor în producţie era singura cale de refacere a economiei. Politica economică liberală a aruncat greutăţile economice postbelice asupra maselor prin impozite, prin libertatea lăsată operaţiilor speculative[44], prin caracterul formal al legilor privitoare la preţurile maximale, prea puţin aplicate în practică, prin represiuni contra acţiunilor revendicative ale maselor.

Pe plan extern, guvernul liberal a proclamat în iunie 1919 politica de „rezistenţă", refuzînd să semneze tratatul de pace cu Austria, pentru

---

[39] *Dezbaterile Adunării deputaţilor*, sesiunea 1920—1921, p. 2 120.

[40] *Memoriul marilor proprietari agricultori din Moldova*, Iaşi, 1920, p. 7; „Viaţa agricolă" din 1 martie 1921, p. 135.

[41] Decretul nr. 1 353, publicat în „Monitorul oficial" din 30 martie 1919.

[42] V. Slăvescu, *Organizaţia de credit a României*, Bucureşti, 1922, p. 152.

[43] G. Brătianu, *Acţiunea militară şi diplomatică a României în 1919*, Bucureşti, 1939, p. 62.

[44] În 1919—1921, „furia speculaţiei de tot felul a fost extrem de întinsă, generalizîndu-se la totalitatea păturii burgheze din oraşe. S-au speculat imobile, valori mobiliare, mărfuri, valute, bijuterii, obiecte de lux şi chiar conştiinţe omeneşti" (*ibidem*, p. 77).

www.dacoromanica.ro

că acesta acorda marilor puteri aliate însemnate privilegii economice (dreptul de liber tranzit pe cinci ani) și dreptul de a interveni în treburile interne ale țării sub pretextul apărării minorităților naționale. Liberalii au încercat să obțină schimbarea tratatului cu Austria prin refuzul de a-l semna. Ei nu și-au pus problema organizării unei adevărate rezistențe naționale [45], ci au decis ca în momentul semnării de către marile puteri a tratatului de pace cu Austria să demisioneze [46] și să treacă puterea unui „guvern-paravan", care să semneze eventual tratatul și să facă din nou loc unui guvern liberal [47], care să aibă mîinile libere pentru a cere modificarea clauzelor nefavorabile ale tratatului.

Fără a se aventura într-o expediție contra Rusiei sovietice, guvernul liberal a permis folosirea teritoriului României pentru unele transporturi în favoarea forțelor intervenționiștilor și albgardiștilor și s-a alăturat intervenției organizate de reacțiunea internațională în vederea înăbușirii revoluției socialiste din Ungaria.

Liberalii se prezentau drept făuritori ai unității naționale, declarau reformele inițiate de ei drept expresie a celui mai consecvent democratism. Politica de „mînă forte", bazată pe starea de asediu și cenzură, aruncarea greutăților economice pe spinarea maselor, tergiversarea împroprietăririi țărănimii, amintirea înfrîngerilor din 1916, în care liberalii purtau o mare parte a răspunderii, au redus în 1918—1920 influența liberalilor în mase.

Timp de decenii, în jurul partidului liberal se grupaseră pături ale intelectualității, ale micii burghezii democratice din orașe și ale țărănimii, în special înstărite, care doreau vot universal și îngrădirea sau chiar lichidarea proprietății moșierești. Dat fiind sistemul electoral cenzitar, și în general sistemul politic al României antebelice, aceste forțe sociale, reprezentate de gruparea poporanistă a lui C. Stere, de „haretiști" sau de unii din foștii socialiști generoși, sperau că prin intermediul partidului liberal vor putea să-și impună mai ușor satisfacerea acestor revendicări. Ele au contribuit la împingerea partidului liberal pe calea reformelor [48]. Dorind transformări mai profunde decît cele consimțite de liderii liberali, majoritatea acestor pături s-au orientat după proclamarea votului universal spre noi partide. Chiar unele grupuri ale marii burghezii, concurente ale grupurilor din jurul Băncilor Românească și Națională, au părăsit partidul liberal. După război, în jurul partidului liberal mai gravitau unele grupuri mic-burgheze, cu vederi politice burghezo-liberale mai de stînga, exprimate, de exemplu, de ziarele „Izbînda" și „Dacia", conduse primul de fostul socialist Ioan Nădejde

[45] V. V. Tilea, *Acțiunea diplomatică a României (noiembrie 1919—martie 1920)*, Sibiu, 1925, p. 22—24.

[46] Arh. M.A.E., fond 71/914 E_2, Pacea generală, Diverse, dos. 5, f. 15—22. Ionel Brătianu dorea retragerea de la guvern și pentru că nu se simțea „destul susținut de partid" (Doc. Bibl. Acad. corespondența Brătianu. Scrisoarea lui Dinu Brătianu din 24 mai 1919). Dinu Brătianu scria că „orice guvern ar fi silit să iscălească tratatul de pace" (*ibidem*).

[47] Arh. C.C. al P.C.R., C. Argetoianu, *op. cit.*, f. 148—149. După semnarea tratatului cu Austria de către marile puteri, guvernul liberal a demisionat (12 septembrie 1919), fiind urmat de „guvernul-paravan" de generali, prezidat de Văitoianu, legat de liberali.

[48] C. Stere a împins în 1913 conducerea partidului liberal să propună reformele (D.Mitrany, *The Land and the Peasant in Rumania*, Londra, 1930, p. 97), iar în 1917 la Iași, un grup de deputați liberali l-au somat pe primul ministru să legifereze reformele (D.A.D., sesiunea 1916—1917, p. 301, 303).

www.dacoromanica.ro

și al doilea de Al. Vlahuță. Dar nici aceste grupuri, nici noul program electoral adoptat de partidul liberal după demisia de la guvern, în ajunul alegerilor din noiembrie 1919, care promitea înfăptuiri democratice, nu au putut asigura popularitatea partidului [49].

În alegerile din noiembrie 1919 pentru Cameră, deși partidul socialist și „Liga poporului" s-au abținut de la vot, deși guvernul Văitoianu a sprijinit partidul liberal, acesta n-a obținut decît 18% din mandatele de deputat, rămînînd în minoritate (35,2% din voturi) și în vechea Românie, iar în alegerile din 1920 partidul liberal a obținut mai puțin de 3% din mandate [50]. Personalități de seamă ale partidului vorbeau despre „criza partidului liberal" ca urmare a faptului că reformele epuizaseră rolul lui politic[51]. Este adevărat că Partidul Liberal a izbutit în perioada următoare celei prezentate în studiul de față să depășească pentru un timp impasul în care s-a aflat în 1919—1921 și s-a mai menținut mulți ani pe primul plan al politicii claselor exploatatoare. Nu este însă mai puțin adevărat că acest partid nu mai putea fi o forță *inițiatoare* a profundelor transformări structurale necesare societății românești, ci, dimpotrivă, căuta să le stăvilească.

Noul *Partid țărănesc* avea o compoziție destul de eterogenă. Un rol hotărîtor în constituirea lui l-au avut învățătorii și preoții de țară, conducători ai băncilor populare și obștilor sătești. În conducerea acestora erau nu puține elemente care se străduiau să contribuie la îmbunătățirea situației maselor țărănești. În ansamblul lor, băncile populare erau însă dominate de țărănimea înstărită, de burghezia satelor [52]. Aceasta dorea o reformă agrară mai largă decît cea consimțită de marea burghezie industrială-financiară liberală, avea și alte interese specifice. Ea privea votul universal ca un mijloc de a-și impune direct cuvîntul în conducerea statului, folosind influența asupra masei electorale țărănești. „În partidul țărănesc au intrat de la început mai toate elementele cu care partidul liberal dusese prin băncile populare și cooperative acțiunea sa..." [53].

Încă în 1913—1914, Ion Mihalache, inițiatorul primei federale a băncilor populare (martie 1908) [54], fost președinte al asociației învățătorilor, a dus o campanie pentru înființarea unui „partid țărănesc". În 1918 au apărut grupuri cu diferite denumiri, ce acționau în aceeași direcție [55]. Unele aveau legături cu „Liga poporului" [56]. În 5/18 decembrie 1918 la București, o consfătuire la care participă 150 de oameni, în majoritate învățători și preoți, decide înființarea partidului țărănesc [57].

[49] În programul electoral, publicat în „Viitorul" din 25 septembrie 1919, partidul liberal nu ezita să se declare apropiat de ideile socialiste, se pronunța pentru ziua de muncă de 8 ore, pentru contracte colective, pentru garantarea minimului de salariu, pentru definitivarea rapidă a reformei agrare ș.a., dar cît timp fusese la guvern luase măsuri împotriva acțiunilor muncitorești și țărănești desfășurate sub semnul acestor revendicări.

[50] M. Ivan, *op. cit.*, tabelul IV; „Românimea" din noiembrie 1919.

[51] A. Papacostea, *România, politică. Doctrină idei, figuri 1907—1925*, București (f.a.), p. 208.

[52] „Țara nouă" din 4 aprilie 1921; N. Ghiulea, *Asociațiile țărănești*. București, 1926, p. 155. În 1919, 43,9% din capitalul băncilor populare erau în mîinile a numai 3,9% din depunători (A. G. Galan, *Monografia cooperativelor de credit din România 1906—1935*, București, 1935, p. 36).

[53] D. Drăghicescu, *Partide politice și clase sociale*, București, 1922.

[54] „Țara nouă" din 1 aprilie 1921.

[55] Ibidem din 29 decembrie 1920.

[56] Arh. C. C. al P.C.R., C. Argetoianu, *op. cit.*, f. 163—168.

[57] „Țara nouă" din 29 iunie 1919.

www.dacoromanica.ro

Principalul izvor de recrutare a cadrelor noului partid îl formau „fruntașii satelor" (țăranii înstăriți și intelectualitatea de la țară) [58]. Grupului lui Mihalache, care avea rolul conducător în partid, i s-au raliat de la început unii exponenți ai burgheziei mijlocii, ca, de pildă, V. Madgearu, fiul unui bogat negustor din Galați, care avea legături cu liberalii, și chiar exponenți ai unor cercuri ale marii finanțe românești, ca, de pildă Gr. T. Coandă [59], fost liberal, conducător al Băncii de Scont din București și a altor întreprinderi, care considerau că față de compromiterea vechilor partide, în scopul evitării revoluției, erau necesare reforme mai largi [60]. Partidul țărănesc era sprijinit de marea Bancă Blank [61], legată de capitalul străin, principala concurentă a Băncii românești. Organul partidului țărănesc scria : „Boierilor și oamenilor de afaceri le spunem : vă vom aduce și pe voi în partidul nostru" [62] ceea ce s-a și realizat [63].

În jurul partidului țărănesc s-au grupat și cercuri și pături democratice. Un grup de intelectuali din jurul lui Vasile Pârvan și Dimitrie Gusti, fără a intra formal în partidul țărănesc, îl sprijineau [64]. Un grup de intelectuali democrați, în frunte cu Paul Bujor, C. I. Parhon, Ion Borcea, proveniți din așa-numitul partid muncitor (noiembrie 1918 – februarie 1919), fuzionat la începutul anului 1919 cu partidul țărănesc, grup căruia i s-au raliat în 1921 C. Stere, doctorul N. Lupu [65] ș.a., constituia nucleul aripii de stînga a partidului țărănesc. În ciuda oscilațiilor, a speranței în posibilitatea unor transformări adînci fără zguduiri „anarhice" revoluționare [66], această aripă, ce reprezenta pături ale intelectualității, ale micii burghezii orășenești democratice, ale maselor țărănești, încrezătoare în noul partid, a constituit unul din sectoarele stîngii democratice din România [67].

Actul de constituire a partidului țărănesc [68] și apoi programul publicat în octombrie 1919 [69] prevedeau „exproprierea fără limită a moșiilor" cu despăgubire ușurată de stat, constituirea de izlazuri și păduri comunale, „socializarea" pădurilor, minelor, carierelor, petrolului, etati-

[58] Instrucțiunile de organizare elaborate din februarie 1919 de către Comitetul central al partidului țărănesc precizau că pentru constituirea comitetelor de inițiativă se va recurge la „sătenii fruntași" și dintre aceștia în special la „cărturari" („Țara nouă" din 25 august și 7 septembrie 1919).

[59] „Opinia" din 12 noiembrie 1919.

[60] V. Liveanu, *op. cit.*, p. 249.

[61] Al. Marghiloman, *Note politice*, vol. V, p. 1—13; N. Iorga, *Memorii*, vol. III, p. 321; D.A.D., sesiunea ordinară 1924—1925, p. 768; sesiunea ordinară 1925, p. 768. Printre întemeietorii partidului se numărau Ion Răducanu, procurist și apoi subdirector al băncii, și Gr. Iunian, membru în consiliul de administrație („Analele băncilor", 1919, p. 286). În 1919, Aristide Blank și-a anunțat demisia din partidul liberal („Chemarea" din 12 octombrie 1919).

[62] „Țara nouă" din 6 iulie 1919.

[63] În rîndurile fruntașilor țărăniști au ajuns Enacovici, proprietarul unor mine de cărbuni („Îndreptarea" din 10 martie 1920), sau marele moșier Nunucă Protopopescu. În județul Gorj, în 1919, cel puțin trei candidați țărăniști erau moșieri sau din familii de moșieri (vezi „Țara nouă" din 26 octombrie 1919 și „Anuarul României..., 1915, p. 347, 349, 356, 362).

[64] Octav C. Tăzlăoanu, *Amintiri de la Luceafărul*, București, 1936, p. 168.

[65] N. Lupu a participat la crearea primelor organizații țărăniste („Curentul" din 13 martie 1923) în 1919 a intrat în gruparea „Clopotul", condusă de N. D. Cocea, și a aderat la partidul țărănesc în 1921.

[66] Vezi articolul lui P. Bujor publicat în „Țara nouă" din 29 iunie 1919.

[67] Paul Bujor avea în general idei mai avansate decît ale partidului țărănesc, dar considera că, în condițiile date, acesta era cel mai indicat pentru îmbunătățirea imediată a situației maselor. Vezi cuvîntarea lui în *Dezbaterile Senatului*, sesiunea 1919—1920, p. 280.

[68] „Țara nouă" din 29 iunie 1919.

[69] „Țara nouă" din 7 octombrie 1919.

www.dacoromanica.ro

zarea Băncii Naţionale, sprijinirea cooperaţiei populare, desfiinţarea senatului, libertatea sindicală, autonomia comunală, judeţeană şi provincială, înlocuirea jandarmeriei printr-o miliţie comunală, impozite proporţionale cu averea, controlul averilor funcţionarilor publici şi al celor realizate în timpul războiului. Noul program publicat de partidul ţărănesc în „Ţara nouă" din 2 octombrie 1920 a menţinut aceste clauze, adăugînd unele precizări sau revendicări, ca desfiinţarea impozitelor indirecte pe bunurile de larg consum, introducerea impozitului progresiv şi asupra cîştigurilor de război, garantarea dreptului de grevă, dezvoltarea asigurărilor sociale[70]. Pe plan extern, partidul ţărănesc se sprijinea pe alianţa cu Franţa şi Anglia şi preconiza normalizarea relaţiilor cu Rusia Sovietică [71].

Conducătorii ţărănişti au încercat să elaboreze şi o platformă teoretică — ţărănismul. Ţărănismul susţinea (ne referim aici numai la tezele sale din 1918—1921) că ţărănimea formează o clasă *unică*, că partidul ţărănesc, organizat pe *baza luptei de clasă*, reprezintă interesele ţărănimii[72].

Dacă înainte de război I. Mihalache susţinea că ţărănimea este o clasă unică, fiindcă interesele tuturor categoriilor ei sînt opuse moşierimii [73], în 1918—1921, în condiţiile puternicelor lupte muncitoreşti, liderii ţărănişti au început să schiţeze ideea [74] că ţărănimea este o clasă unică şi prin aceea că interesele întregii ţărănimi vin în conflict cu *capitalismul* în domeniul creditului bancar, al politicii fiscale, al tarifelor vamale şi de transport. Această idee, ca şi etatizarea B.N.R. preconizată în programul partidului ţărănesc, oglindea revendicările proprii nu numai ţărănimii muncitoare, dar şi ale burgheziei satelor faţă de marele capital.

Ţărănismul preciza că nu urmăreşte desfiinţarea claselor, că „partid de clasă, partidul ţărănesc nu urmăreşte distrugerea celorlalte clase sociale, afară de distrugerea oligarhiei ca clasă politică conducătoare (din context reieşea că era vorba de desfiinţarea vechilor partide — *V.L.*) şi a marii proprietăţi ca clasă parazitară" [75], accentua că apără proprietatea privată[76].

Măsurile pozitive susţinute de ţărănism nu atingeau bazele relaţiilor capitaliste. Atîta timp cît se menţineau aceste relaţii, „societatea cooperatistă" — de fapt, dezvoltarea cooperativelor de credit, desfacere-cumpărare —, care începea a fi preconizată de ţărănişti [77], nu putea desfiinţa, ci doar atenua unele forme ale exploatării capitaliste.

Pronunţîndu-se pentru respectarea dreptului de grevă, exprimîndu-şi dorinţa de a colabora cu partidul socialist pentru obiective imediate, principalii exponenţi ai ţărănismului aveau însă în vedere socialismul *reformist*, susţineau totodată că partidul ţărănesc este singurul partid care putea apăra interesele ţăranilor. Grupul conducător al partidului îşi afişa adversitatea faţă de mişcarea *revoluţionară* proletară. Actul con-

[70] „Ţara nouă" din 26 octombrie 1920.

[71] Vezi, de pildă „Ţara nouă" din 6 şi 11 august 1920.

[72] „Ţara nouă" din 2 şi 7 octombrie 1919.

[73] Vezi I. Mihalache, *Partidul ţărănesc*, Bucureşti, 1914.

[74] N. Costăchescu în *Mişcarea ţărănească*, în „Ţara nouă" din 30 martie 1920; V. Madgearu în *Ţărănismul*, Bucureşti, 1921; în *Intelectualii şi ţărănismul*; în „Ideea europeană", an. III, nr. 75 din 11—18 noiembrie 1921; cf. *Proiectul de program al partidului ţărănesc din România, aprobat de congresul general din 20—21 nov. 1921*, Buc., 1921, p. 5—8.

[75] „Normele de organizare" ale partidului ţărănesc în „Ţara nouă" din 2 octombrie 1920.

[76] „Ţara nouă" din 17 martie, 1 mai, 11 iunie, 15 noiembrie 1920.

[77] „Ţara nouă" din 2 decembrie 1920; V. Madgearu, *Intelectualii şi partidul ţărănesc*, în „Ideea europeană", an. III, nr. 75 din 17—18 noiembrie 1921.

www.dacoromanica.ro

stitutiv al partidului țărănesc arăta că acesta urmărea a „feri țărănimea de bolșevism" [78], iar Madgearu sublinia că partidul țărănesc „va urmări să transforme țărănimea, ca să nu mai fie un aluat în mîinile unei eventuale încercări de dictatură proletară" [79].

Țărănismul avea laturi contradictorii. Ideea existenței unei clase țărănești *unice* oglindea — în chip deformat — faptul real că desființarea proprietății moșierești și îngrădirea acțiunii marelui capital în agricultură (pe linia politicii creditului, impozitelor, tarifelor) ar fi corespuns intereselor obiective atît ale țărănimii muncitoare, cît și ale chiaburimii. Revendicările înscrise pe această linie în programul partidului țărănesc aveau un caracter burghezo-democratic radical. „Democrația agrară" sau „statul țărănesc" preconizat de programul elaborat de țărăniști [80] ar fi reprezentat, în fond, o democrație burgheză bazată pe lichidarea anacronismelor feudale și pe proteguirea intereselor burgheziei agrare și ale micii burghezii, dar nu ar fi atins dominația burgheziei industrial-bancare. Înfăptuirea unei astfel de democrații ar fi avut pentru condițiile de atunci ale României o semnificație progresistă. Desăvîrșirea transformărilor burghezo-democratice trebuia să constituie însă doar o treaptă — absolut necesară — pentru trecerea la lupta în vederea desființării oricărei exploatări. Or, ideea că țărănimea era o clasă *unică*, care trebuia să aibă un partid unic, opus partidului *revoluționar* al proletariatului, ascundea exploatarea țărănimii sărace de către chiaburime, dăuna luptei împotriva acestei exploatări și împingea masele țărănimii muncitoare la remorca burgheziei săteşti.

Căci în condițiile în care principalul antagonism al societății românești era încă de pe atunci cel dintre proletariat și burghezia industrial-bancară, practica vieții social-politice împingea toate celelalte pături sociale să se alăture uneia din cele două forțe fundamentale. Însăși realizarea revendicărilor burghezo-democratice radicale, înscrise în programul țărănist, era posibilă numai prin coalizarea în jurul proletariatului a tuturor forțelor interesate în consecventa lui aplicare.

În sînul partidului țărănesc se manifestau oscilații între direcții opuse. Unii exponenți ai curentului de stînga — Paul Bujor, C. I. Parhon — își manifestau simpatia față de mișcarea muncitorească și probabil au contribuit la faptul că în programul din 1921 al partidului țărănesc se spunea că partidul muncitorilor „nu poate fi față de partidul țărănesc decît un corp de avangardă" [81]. Nucleul conducător al partidului, exponent al chiaburimii, a stabilit însă legături strînse cu cercuri ale marii burghezii și ale moșierimii, cu elemente politicianiste care priveau programul partidului doar ca un simplu mijloc pentru captarea popularității, izolarea proletariatului de țărănime, iar pe de altă parte ca un mijloc de presiune asupra grupărilor financiare concurente (prin revendicări ca etatizarea B.N.R.). Conducătorii reali ai partidului doreau să evite acțiunile revoluționare ale maselor, erau dispuși să renunțe la punctele programatice ale „țărănismului".

Liderii țărăniști s-au aliat în decembrie 1919 cu partidul național și au intrat în guvernul Vaida. Proiectul de lege agrară [82], elaborat de

[78] „Țara nouă" din 29 iunie 1919.

[79] „Țara nouă" din 26 octombrie 1919.

[80] Vezi „Normele de organizare" și programul partidului țărănesc, citate, respectiv, la p. 454, notele 70 și 75.

[81] *Proiectul de program al Partidului țărănesc din România... 1921*, p. 9.

[82] *Dezbaterile Adunării deputaților, sesiunea 1919—1920*, p. 1035 și urm.

www.dacoromanica.ro

Ion Mihalache, prevedea lărgirea exproprierii (reducea „minimul" lăsat moşierului şi stabilea că exproprierea se va face pe proprietari, şi nu pe proprietăţi). Dar, în loc de a prevedea exproprierea totală a moşiilor, înscrisă în programul ţărănesc, proiectul lăsa fiecărui moşier cel puţin 100 ha cultivabile (în afară de păduri, păşuni ş.a.) şi prevedea numeroase „excepţii" prin care se puteau lăsa moşierului pînă la 500 ha de terenuri arabile. Se prevedea apoi constituirea de loturi de împroprietărire mari (pînă la 50 ha) pentru dezvoltarea chiaburimii. Deoarece însă regele[83] şi miniştrii din partidul naţional (A. Vlad, V. Bontescu) [84] se opuneau lărgirii exproprierii, liderii ţărănişti erau dispuşi să modifice proiectul potrivit dorinţelor Palatului [85]. Principalele vîrfuri ale claselor dominante, concentrate în jurul liberalilor şi ale palatului nu aveau însă încredere în partidul ţărănesc, se temeau că programul acestuia şi cadrele ţărăniste de „oameni noi" vor „anarhiza" masele. De aceea, în 13 martie 1920, regele a impus demisia guvernului Vaida. Ţărăniştii s-au decis să depună proiectul lor de lege agrară în Cameră, din iniţiativă parlamentară, precum şi alte proiecte, abia în 13 martie 1920, cînd devenise evident că regele va demite guvernul Vaida şi va dizolva parlamentul [86], ceea ce a făcut inoperantă „iniţiativa" lor. Din programul adoptat la congresul din 1921, liderii ţărănişti au scos punctele referitoare la etatizarea subsolului şi pădurilor, introducînd în schimb cererea de a se apela la împrumuturi externe — la capitalul străin [87], de care erau legate cercuri burgheze ce sprijineau partidul.

Cu toate că ţărăniştii dobîndiseră influenţă în anumite pături ale micii burghezii orăşeneşti şi ale ţărănimii [88] — mai ales în regiunile de subdealuri unde ţărănimea înstărită era mai puternică [89] —, încă de pe atunci se întrevedea că, trecînd peste curentul de stînga din propriul partid, grupul dominant din conducerea partidului ţărănist se orienta spre înţelegerea cu marea burghezie şi cu moşierimea, spre abandonarea programului prin care atrăgea masele.

Un mic partid coalizat cu ţărăniştii era cel naţionalist-democrat, condus de marele om de cultură N. Iorga. Înaintea războiului, acest partid avea înscris în programul său revendicarea votului universal. După război a îmbrăţişat revendicarea reformei agrare. În noiembrie 1918 cerea trecerea întregului pămînt în mîinile ţăranilor[90], iar în programul adoptat

[83] N. Iorga, *Orizonturile mele. O viaţă de om aşa cum a fost*, vol. III, Bucureşti, 1934, p. 27, 31. Idem, *Memorii*, vol. II, p. 358.

[84] „Ţara nouă" din 9 şi 10 martie 1920.

[85] N. Iorga, *Orizonturile mele. O viaţă de om aşa cum a fost*, vol. III, p. 27, 31; idem, *Memorii*, vol. II, p. 358.

[86] Proiectul de lege al asociaţiilor profesionale, elaborat sub conducerea lui V. Madgearu, acorda sindicatelor personalitatea juridică, dar dădea instanţelor judecătoreşti dreptul de a dizolva sindicatele dacă apreciau că acestea erau constituite contrar legilor sau „bunelor moravuri" (D. A.D., sesiunea 1919—1920, p. 1064 şi urm).

[87] *Proiectul de program al partidului ţărănesc din România... 1921*, p. 42. După cum se ştie, etatizarea subsolului şi a pădurilor suprimă în cazul exploatărilor miniere şi forestiere renta absolută şi este o măsură cu caracter burghezo-democratic.

[88] În noiembrie 1919, partidul ţărănesc a obţinut 103 din cele 568 de mandate de deputat. Acest succes se explica şi prin abţinerea de la alegeri a partidelor socialist şi al poporului. În mai 1920, cînd aceste partide nu s-au mai abţinut, procentul mandatelor partidului ţărănesc a scăzut de trei ori (M. Ivan, *op. cit.*, tabelul IV).

[89] „Ţara nouă" din 19 decembrie 1920.

[90] „Neamul românesc" din 16 noiembrie 1918.

www.dacoromanica.ro

în octombrie 1919 [91] prevedea stabilirea maximului proprietății funciare la 100 ha, exploatarea tuturor pădurilor și pășunilor numai în obști, recunoașterea sindicatelor, impozite progresive, măsuri contra speculei, drepturi politice femeilor, acordarea de credite de stat pentru cumpărarea fabricilor de către muncitori (aceasta oglindea iluziile în posibilitatea rezolvării antagonismelor capitalismului prin înțelegere între clase). N. Iorga, purtătorul de cuvînt al partidului, se pronunța împotriva declarării grevelor și sprijinea așa-zisele sindicate naționale înființate de guvern în vederea stăvilirii grevelor, dar dezaproba măsurile represive contra greviștilor [92]. Dacă la începutul perioadei avîntului revoluționar ataca direct partidul socialist [93], după înfierbîntarea atmosferei revoluționare din țară N. Iorga sublinia că în tinerețe a avut legături cu mișcarea socialistă [94], își exprima simpatia față de idealurile socialismului. Cu intuiția proprie geniului său, el scria : „Sînt convins că mergem spre socializare din ce în ce mai largă... Văd vremea cînd cîmpul întreg va fi al muncitorilor săi și fabrica întreagă a lucrătorilor ei. O văd, o vreau și sînt gata s-o ajut" [95]. „Partidul socialist voiește schimbarea regimului de producție și repartiție a bunurilor. Nici un om de bun-simț, înzestrat de la fire cu puțin spirit de dreptate nu va fi împotriva acestei intenții de umanitate și de progres. În adevăr, de 100 de ani producția e haotică. Din acest punct de vedere critica lui K. Marx și a școlii lui e pe deplin întemeiată" [96].

În ideile exprimate de N. Iorga în această perioadă se întrevede luminoasa influență a valului luptelor populare asupra opiniei publice.

Concepînd socialismul ca o simplă, dar nobilă aspirație spre dreptate socială și luminarea maselor exprimînd uneori dezideratul colaborări dintre partidele de ordine și social-democrații reformiști [97], N. Iorga nu vedea însă calea realizării acestor generoase idealuri, necesitatea mișcării socialiste, a partidului *revoluționar* al proletariatului și, în general, a acțiunilor *revoluționare* ale maselor [98]. Dînd expresie poziției unei părți a păturilor mijlocii, N. Iorga, referindu-se la dictatura proletariatului, scria : „declarăm fățiș că-i preferăm orice practică oligarhică" [99]. Această poziție, îmbinată cu monarhismul naiv și cu ideile naționaliste, mai ales cele despre „armonia socială" dintre clase [100], dăuna luptei pentru realizarea reformelor democratice cuprinse în programul partidului naționalist-democratic, împingea la compromisuri favorabile forțelor ce se opuneau acestor reforme.

Datorită unor intelectuali atrași de imensul prestigiu al marelui învățat din fruntea partidului naționalist-democrat, acesta avea anumite legături în rîndurile păturilor mijlocii la orașe și sate. De asemenea, era

---

[91] „Neamul românesc" din 18 octombrie 1919.
[92] Ibidem, 27 decembrie 1919 și 27 iunie 1921.
[93] Ibidem, 31 decembrie 1918.
[94] Ibidem, 3 august 1919 și 14 februarie 1920.
[95] Ibidem, 3 decembrie 1919.
[96] Ibidem, 20 martie 1920.
[97] Ibidem, 20 februarie, 18 și 21 martie, 25 iulie, 8 august 1919.
[98] Ibidem, 21 martie, 3 decembrie 1919, 7 martie 1920.
[99] Ibidem, 8 august 1919.
[100] Ibidem, 6 ianuarie, 7 august 1919.

www.dacoromanica.ro

sprijinit de unele cercuri burgheze sau moşiereşti [101]. Partidul naţionalist-democrat nu avea un rol politic de sine stătător. În 1918—1919, considerînd necesară evitarea conflictelor sociale violente, partidul naţionalist-democrat a acordat un anumit sprijin guvernului liberal [102] şi apoi guvernului Văitoianu, dar în septembrie 1919 s-a coalizat cu partidul ţărănesc şi în noiembrie 1919 cu partidul naţional, pentru ca în decembrie 1921 să acorde sprijin guvernului Take Ionescu.

În această perioadă în care partidul naţionalist-democrat punea în centrul agitaţiei sale problema reformelor şi căuta să se distanţeze de agitaţia xenofobă [103], grupul lui A. C. Cuza, care participase împreună cu N. Iorga la înfiinţarea partidului naţionalist-democrat, s-a rupt de acest partid şi a înfiinţat în 1919 „partidul naţionalist-democrat creştin", care îşi rezuma activitatea la agitaţii huliganice, şovine, antidemocratice. Gruparea lui A. C. Cuza patrona politiceşte organizaţia „Garda conştiinţei naţionale", înfiinţată în 1919 din iniţiativa Ministerului de Interne [104] pentru spargerea grevelor şi pentru alte acţiuni provocatoare; în cadrul acestei organizaţii şi-au început activitatea Corneliu Zelea-Codreanu şi alţi viitori conducători ai „Gărzii de fier".

Un loc important în sistemul partidelor claselor dominante ocupa partidul naţional-român, care în perioada subjugării naţionale a Transilvaniei de către Imperiul austro-ungar se bucura de influenţă covîrşitoare în rîndurile românilor din Transilvania. După desăvîrşirea unirii naţionale, rolul şi orientarea activităţii partidului naţional-român trebuiau inevitabil să sufere o schimbare structurală. O dată cu unirea Transilvaniei cu vechea Românie, vechiul program din 1905 al partidului naţional fiind depăşit, clauzele declaraţiei de la Alba-Iulia au reprezentat în fapt programul partidului. Din comitetul executiv ales la congresul din aprilie 1920 făceau parte intelectuali cunoscuţi, ca V. Goldiş, I. Agîrbiceanu. În general, în organele partidului naţional-român activau intelectuali democraţi, mai apropiaţi de ţărănime, mica burghezie şi unele cercuri burgheze care tindeau la înfăptuirea consecventă a reformelor înscrise în declaraţia de la Alba-Iulia. În conducerea partidului naţional precumpăneau reprezentanţi ai burgheziei şi moşierimii [105], care avuseseră hegemonia în mişcarea naţională care a dus la unirea Transilvaniei cu Româ-

[101] Vezi listele de candidaţi în alegerile parlamentare, în „Neamul românesc" din 3 noiembrie 1919.

[102] „Neamul românesc" din 5 noiembrie 1921.

[103] Împotriva lui A. C. Cuza, N. Iorga scria: „Ura contra străinului pentru că e străin n-o primeşte conştiinţa mea, hrănită zilnic cu ce e mai nobil în cugetarea umană" („Neamul românesc" din 9 aprilie 1920).

[104] „Ţara nouă" din 18 şi 20 martie 1920.

[105] Iuliu Maniu, preşedintele partidului (ibidem), şi-a început cariera ca avocat şi conducător al unei bănci româneşti (I. Maniu, *Discursuri parlamentare, 29 mai—31 iulie 1906*, Blaj, 1907, p. 47—48); era proprietarul unei mine de aur (C. Argetoianu, *op. cit.*, f. 2 051; I. Russu-Abrudeanu, *Aurul românesc*, Bucureşti, 1933, p. 176). Alexandru Vaida-Voievod avea o moşie de cîteva sute de hectare (I. Russu-Abrudeanu, *Păcatele Ardealului faţă de sufletul vechiului regat*, Bucureşti, 1930, p. 296). Ştefan Ciceo-Pop, al doilea vicepreşedinte, şi Aurel Vlad (acesta era şi moşier) erau înainte de război membri în consiliile de administraţie bancare *Anuarul băncilor române*, 1913, 1914, p. 60, 119, 152, 158; „Revista economică", 1915, p. 206; ibidem, 1919, p. 272. „Drapelul" din 7 mai 1918. În 1920, în consiliile de administraţie şi de cenzori ai Băncii „Cetatea" din Braşov se aflau doi din cei trei vicepreşedinţi (Vaida, Şt. Ciceo-Pop), secretarul general (Sever Dan), şi doi membri ai comitetului executiv al P.N.R. (M. Popovici, Voicu Niţescu) („Patria" din 3 august 1920).

www.dacoromanica.ro

nia. Majoritatea acestora, în frunte cu Iuliu Maniu și Șt. Ciceo-Pop, împinși de frămîntările maselor și de cerințele dezvoltării economice-sociale, considerau necesară înfăptuirea reformelor agrară și electorală, dar mai restrînse decît prevedea declarația de la Alba-Iulia. Alți conducători ai partidului — Al. Vaida, V. Bontescu, A. Vlad se situau la dreapta lui Iuliu Maniu, mai ales în problema reformei agrare, pe care doreau s-o restrîngă; alții însă, ca V. Goldiș, se situau mai la stînga, preconizau exproprierea moșiilor și reforme politice în spiritul declarației de la Alba-Iulia [106]. Partidul național român, prin intermediul Consiliului Dirigent prezidat de Iuliu Maniu, a contribuit la aplicarea de măsuri pe linia desăvîrșirii procesului de constituire a statului național român, la organizarea aparatului de stat român [107], la dezvoltarea învățămîntului și a instituțiilor culturale românești. S-a permis funcționarea unor școli și instituții culturale și apariția de ziare în limbile minorităților naționale [108], fără ca majoritatea liderilor partidului să fi renunțat la agitații șovine.

Masele populare doreau ca desăvîrșirea unirii naționale să ducă și la înfăptuirea unor transformări democratice radicale în spiritul declarației de la Alba-Iulia. Cercurile preponderente în conducerea partidului căutau să limiteze transformările sociale și, prin intermediul organelor de stat, au acționat în vederea stăvilirii luptelor revoluționare, au menținut starea se asediu și cenzura. „Partidul național — arăta în 1920 Iuliu Maniu —, punînd în joc autoritatea și energia sa, a potolit valurile revoluției, care primejduia toată structura socială a noastră" [109].

Legea electorală pentru Transilvania, elaborată în august 1919 de Partidul național român, a acordat drept de vot tuturor barbaților în vîrstă de peste 21 de ani (nu însă și femeilor, cum se prevedea în declarația de la Alba-Iulia). S-a menținut clauza vechii legi ungare, care suspenda alegerile în circumscripțiile în care se prezenta un singur candidat, ceea ce înlesnea ingerințele electorale.

Legea agrară, elaborată de partidul național și adoptată în septembrie 1919, instituia exproprierea parțială a moșiilor în general de la 500 de jugăre cultivabile. În cazuri excepționale se prevedea exproprierea pădurilor, pășunilor și chiar a proprietăților de peste 20 de jugăre. Lotul de împroprietărire era fixat la 5 jugăre. Despăgubirea moșierilor trebuia suportată în cea mai mare parte de țărani. Tendințele divergente din Partidul național român s-au oglindit în dispozițiile contradictorii ale legii. În Transilvania, constata G. Ionescu-Șișești, „dispozițiile decretului-lege sînt multiple și radicale, dar aproape toate măsurile radicale sînt ori facultative ori îngrădite de numeroase excepții... Cu o astfel de lege poți face orice și nimic" [110]. Legea „avea un caracter benevol" [111]. Au fost delimitate ca intrînd în prevederile legii 1 600 000 de jugăre, dintre care

---

[106] Aceste deosebiri s-au manifestat încă în timpul consfătuirii din 30 noiembrie 1918 care a stabilit textul declarației de la Alba-Iulia („Națiunea" din 24 ianuarie 1930).

[107] Vezi „Patria" din 5 aprilie 1920.

[108] Vezi datele privind învățămîntul și instituțiile culturale în *Darea de seamă a Consiliului dirigent* („Patria" din 15 aprilie 1920).

[109] „Patria" din 27 aprilie 1920; vezi și *Darea de seamă...*, citată în nota precedentă.

[110] „Arhiva pentru știință și reformă socială", ianuarie 1920, p. 744.

[111] *Partidul poporului, Studiu asupra situației țării în martie 1920— ianuarie 1922 și ianuarie 1923*, București, 1927, p. 28.

www.dacoromanica.ro

500 000 de jugăre au fost arendate țăranilor, dar pînă la începutul anului 1922 nu se trecuse încă la exproprierea efectivă și la împroprietărire [112].

Partidul național a colaborat în noiembrie 1918—septembrie 1919 cu social-democrații, liderii reformiști I. Jumanca și I. Flueraș fiind membri în Consiliul dirigent. Partidul național se ridica împotriva comunismului, dar se declara pentru respectarea drepturilor de organizare și de grevă ale muncitorilor. Nici în cadrul Consiliului dirigent, nici al guvernului Vaida nu s-au suprimat însă măsurile represive antimuncitorești.

Burghezia românească din Transilvania, a cărei dezvoltare fusese stînjenită de stăpînirea austro-ungară și avea o forță economică sensibil inferioară celei a burgheziei de dincoace de Carpați, căuta să-și extindă rapid pozițiile economice. Administrația locală, controlată de partidul național, a înlesnit în 1919—1920 afacerile și specula cercurilor burgheze din jurul partidului, trezind nu o dată puternice nemulțumiri în populație [113]. Cercurile burgheze căutau să preia întreprinderile deținute pînă în 1918 de capitalul german și austro-ungar, ceea ce ducea la ciocniri cu marii capitaliști liberali. Pentru a obține fondurile necesare extinderii afacerilor lor, cercurile burgheze din jurul Partidului național român, erau favorabile „colaborării" cu capitalul străin [114].

Unele grupuri din Banat ale partidului național, nemulțumite, au trecut în 1919—1920 în partidul liberal, care în 1921 a înființat organizații și în alte județe ardelene, iar o fracțiune condusă de O. Goga, O. Tăzlăuanu și A. Mociony a fuzionat în martie 1920 cu partidul poporului.

Conducerea partidului național, în frunte cu I. Maniu, Al. Vaida, Șt. Ciceo-Pop, încerca să prelungească sub diverse forme existența unui organ regional de felul Consiliului dirigent [115]. În decembrie 1919 a constituit, împreună cu partidele țărănesc, naționalist-democrat și gruparea doctorului Lupu, Blocul parlamentar, transformat în aprilie 1920 în Federația democrației naționale. Dispunînd în parlamentul ales în noiembrie 1919 de majoritatea mandatelor, blocul a alcătuit la 5 decembrie 1919 un guvern dominat de partidul național și prezidat de Al. Vaida. Blocul reunea partide legate de burghezia mijlocie sau de cercuri ale marii burghezii concurente ale liberalilor și în cadrul lui erau puternice curentele de stînga legate de mica burghezie, de păturile țărănești. Față de valul luptelor populare, guvernul Vaida a anunțat un program de reforme mai largi decît cele acceptate de liberali [116]: lărgirea exproprierii față de decretul din decembrie 1918, drepturi democratice largi inclusiv pentru muncitori (dreptul de organizare, ziua de muncă de opt ore, asigurări sociale, contracte colective, desființarea taxelor pe bunurile de larg consum, des-

[112] *Partidul poporului, Studiu asupra situației țării în martie 1920 — ianuarie 1922 și ianuarie 1925*, București, 1927, p. 25, 28. Exproprierea a început în Transilvania în 1922.

[113] Despre speculațiile întreprinse de băncile ardelene, în detrimentul populației, cu sprijinul Consiliului dirigent sau al autorităților locale, vezi Arh. st. Buc., fond. Președinția Consiliului de Miniștri, an. 1919, dos. 21, 23, 19. Arh. C.C. al P.C.R., Argetoianu, *op. cit.*, p. 380—382; *Dezbaterile Adunării deputaților*, 1919—1920, p. 710—716; „Îndreptarea" din 12 iunie 1920.

[114] În 1919, I. Maniu propunea înființarea unor instituții bancare anglo-franceze în Transilvania, investiții străine în industrie ș.a. (R. Vercel, *Une mission française en Europe Orientale février-mars 1919* (în „L'Europe Nouvelle", 1930, nr. 629), p. 373.

[115] „Patria" din 8 februarie, 2, 4, 6, 21 aprilie 1920.

[116] *Dezbaterile Adunării deputaților*, 1919—1920, p. 153—155.

www.dacoromanica.ro

ființarea jandarmeriei, demobilizarea armatei, refacerea economiei prin reglementarea comerțului exterior și despăgubirea păgubiților de război, introducerea impozitului progresiv, reforma B.N.R.

În atmosfera creată de marile demonstrații muncitorești pentru libertăți democratice, guvernul Vaida, după aducerea lui N. Lupu ca ministru de interne, a restrîns, fără a suprima, măsurile represive contra mișcării muncitorești, a desființat starea de asediu și cenzura în Muntenia, Oltenia și Moldova [117], a retras gărzile militare din întreprinderi. Guvernul Vaida a semnat tratatul de pace cu Austria, care înlesnea marilor puteri amestecul în politica și economia românească, obținînd însă înlăturarea clauzelor care afirmau că independența României este condiționată de respectarea tratatului [118]. Apreciind în mod realist situația creată în urma eliberării Ucrainei de către Armata Roșie [119], Vaida a aprobat ca Ciotori să ducă la Copenhaga negocieri cu Litvinov în vederea normalizării relațiilor româno-sovietice [120].

Guvernul Vaida n-a legiferat nici una dintre reformele anunțate, căci acestora li se opunea atît regele [121], cît și însăși grupurile de dreapta din conducerea Partidului național român, care aveau sprijinul primului ministru [122] și căutau să ajungă la o înțelegere cu liberalii [123], adversarii lărgirii reformelor. Forțele sociale reprezentate de partidele din guvernul Vaida nu puteau să depășească propriile oscilații și să înfrîngă împotrivirea principalelor vîrfuri ale claselor dominante, grupate în jurul regelui și al liberalilor.

După ce regele a impus demisia guvernului Vaida, Partidul național român a adoptat în aprilie 1920 un nou program [124], care sublinia că își desfășoară activitatea pe plan național și relua de fapt programul de reforme democratice anunțat de guvernul Vaida cu unele adăugiri : drept de vot pentru femei, definitivarea reformei agrare fără a se admite modificări în defavoarea țărănimii, impozit progresiv pe veniturile de război, desființarea justiției militare pentru civili. Programul anunța însă reglementarea dreptului de grevă și înființarea arbitrajului obligatoriu între patroni și muncitori, ceea ce implica o oarecare restrîngere a dreptului de grevă. În 1919—1921 influența partidului național în mase a scăzut

---

[117] Decretul nr. 113, în „Monitorul oficial", nr. 212 din 14 ianuarie 1920.

[118] V. V. Tilea, *op. cit.*, p. 31—32, 211—212.

[119] „Cu starea de spirit din armată și populație — arătase generalul Prezan, șeful M. St. M. într-o ședință din 27 februarie 1920 a Consiliului de Miniștri — , o campanie în Rusia nu era posibilă" (N. Iorga, *Memorii*, vol. II, p. 345 ; cf. Arh. M.A.E., fond. Dosare speciale, vol. 42 ; Telegrama din 27 februarie 1920 a lui Șt. Ciceo-Pop).

[120] Arh. M.A.E., fond. Dosare speciale, vol. 42.

[121] Vezi p. 56, nota 1. Regele refuza semnarea mesajelor de trimitere a legilor în discuția parlamentului.

[122] Despre opoziția miniștrilor Vlad și Bontescu, a moșierilor în general am amintit mai sus (vezi p. 456). În telegramele trimise din străinătate de către Vaida locțiitorului său, Șt. Ciceo-Pop, primul ministru cerea ca proiectul lui Mihalache de reformă agrară să nu fie prezentat parlamentului înaintea întoarcerii lui în țară (Arh. M.A.E., fond. Dosare speciale, vol. 42 ; Telegramele nr. 622, Paris, 4 martie 1920 ; 523, Londra, 11 martie 1920), ceea ce corespundea dorinței liderilor de dreapta de a amîna prezentarea proiectului spre a-l „modera".

[123] N. Iorga, *Memorii*, vol. II, p. 277—278, 296.

[124] „Patria" din 9 aprilie 1920.

www.dacoromanica.ro

mult [125], şi abia în 1923—1928, „naţionalii" fuzionaţi în 1926 cu ţărăniştii şi-au refăcut pentru un timp influenţa în mase. Totuşi acest partid nu putea asigura iniţierea şi înfăptuirea consecventelor transformări structurale de care avea nevoie societatea românească în cadrul statului naţional unit şi la care aspirau în fond păturile populare ce aveau în vedere Partidul Naţional Român.

Un rol de prim plan în politica cercurilor conducătoare a dobîndit vremelnic *partidul poporului*, condus de generalul Averescu. Constituit în aprilie 1918 în Moldova [126], ca o reuniune de grupări şi personalităţi, denumită „Liga poporului", noua formaţiune a activat de la început ca un partid de sine stătător, adoptînd în aprilie 1920 denumirea „partidul poporului". Întemeietorii şi conducătorii „Ligii poporului" au fost un grup de generali reacţionari, unii cu vechi legături cu conservatorii: Averescu [127], Văleanu, Cantacuzino-Grănicerul, Cocorăscu ş.a. şi un grup de politicieni desprinşi din partidul conservator: C. Argetoianu, „al doilea om" al ligii, Matei Cantacuzino, fraţii Oteteleşanu, A. Popovici-Taşcă. Unii dintre generali şi toţi politicienii amintiţi erau moşieri [128], ca şi politicienii din Transilvania sau din Bucovina raliaţi „Ligii poporului", ca: T. Mihali, A. Mocioni, O. Tăzlăoanu (căsătorit cu Fortuna Sturza), Iancu Flondor. Actul constitutiv al „Ligii poporului" stabilea ca obiective: 1) respectarea constituţiei, 2) stabilirea răspunderilor şi pedepsirea celor vinovaţi pentru înfrîngerea în război, 3) aplicarea reformelor votate în 1917, 4) descentralizarea administrativă. „Liga poporului" a desfăşurat în 1918—1919 o campanie puternică împotriva liberalilor, inaugurată de manifestul lui Averescu *Răspunderile* (22 aprilie 1918). Constantin Argetoianu, adevăratul regizor politic al Ligii Poporului a votat în iunie 1917 în parlament *împotriva* reformelor [129], iar în noiembrie 1918 „Liga poporului" a anunţat o acţiune comună cu conservatorii naţionalişti, cerînd ca şi ei ca legiferarea reformelor să se facă de o nouă constituantă aleasă tot pe baza votului cenzitar [130], ceea ce ar fi accentuat ingrădirea ei.

---

[125] În noiembrie 1919, Partidul naţional român a obţinut 199 din cele 205 locuri de deputaţi ai circumscripţiilor electorale din Transilvania. Dar, potrivit legii electorale amintite, au avut loc alegeri numai pentru 61 din cele 205 mandate (M. Ioan, *op. cit.*, p. 6, şi tabelele III şi IV). Victoria partidului naţional s-a datorat faptului că administraţia locală se afla în mîinile sale. În mai 1920, cînd a pierdut acest privilegiu, n-a obţinut decît 23 din cele 107 mandate de deputat ale circumscripţiilor transilvane (*ibidem*) aproximativ la fel ca în 1922.

[126] Vezi actul constitutiv din „Îndreptarea" din 14 (1) aprilie 1918.

[127] Despre legăturile lui cu conservatorii înainte de război, după ruptura de liberali, vezi M. Cioroiu, *O viaţă de prestigiu, Alexandru Averescu, mareşal al României*, Bucureşti, 1931, p. 131; C. Argetoianu, *op. cit.*, f. 44; Al. Averescu, *Notiţe zilnice de război 1916—1918*, ed. a III-a, Bucureşti, f.a., p. 139, 217, 218.

[128] Moşia lui C. Argetoianu din Breasta (Dolj) avea circa 4 000 ha (Doc. Bibl. Acad. fond. Creditul funciar rural, dos. 333), iar cea a mamei lui 1 700 ha (*Anuarul României...*, 1915, p. 495). Despre fraţii Oteteleşanu şi A. Popovici-Taşcă, vezi Arh. C.C. al P.C.R., C. Argetoianu, *op. cit.*, p. 106, şi D. Drăghicescu, *op. cit.*, p. 62, 63, iar despre generalul Văleanu *Anuarul general...*, 1905; „România rurală", p. 83 şi „Steagul" din 31 octombrie 1918. Averescu avea în 1918—1921 legături strînse cu prinţesa Eliza Şuţu, care a pus marea ei avere în serviciul activităţii politice a generalului (Arh. C.C. al P.C.R., Al. Marghiloman, *Note politice*, caiet nr. 8. Însemnare din 21 (8) aprilie 1918, şi C. Argetoianu, *op. cit.*, p. 111—112).

[129] *Dezbaterile Senatului*, sesiunea 1916—1917, p. 272—273.

[130] „Îndreptarea" din 4 şi 14 noiembrie 1918.

www.dacoromanica.ro

P. P. Negulescu, unul dintre conducătorii ligii arăta că în primăvara anului 1918 revolta maselor lua o amploare îngrijorătoare și „cîțiva oameni mai clarvăzători s-au întrebat atunci cum s-ar putea ocoli primejdia ce ne amenință, canalizînd nemulțumirile maselor populare și dîndu-le putința să-și caute satisfacția pe căi legale în cadrul organizării politice și sociale în ființă. Piedica de căpetenie ce le sta în drum fiind neîncrederea tuturor în vechile partide, ei s-au gîndit să înființeze un nou partid, în care masele populare necăjite [131] să-și poată pune nădejdea și de la care să poată aștepta îndreptarea". Această idee era nu o dată exprimată de conducătorii „Ligii poporului" și în anii 1918—1920 [132].

Pentru a atrage masele, „Liga poporului" dispunea în primul rînd de numele generalului Averescu, căruia în timpul războiului i se crease în rîndurile ostașilor o mare popularitate. O mare parte a țărănimii și-a pus în Averescu nădejdile spre o viață mai bună.

Generalul Averescu făgăduia tragerea la răspundere a vinovaților dezastrului din 1916 și instaurarea unui regim de „cinste și dreptate". Programul „provizoriu" al „Ligii poporului", anunțat în decembrie 1918 [133], și nedefinitivat pînă în 1921, prevedea exproprierea moșiilor astfel ca să se asigure fiecărei familii țărănești un lot de 5 ha, iar exproprierile să constituie „o îndrumare spre socializarea pămîntului" [134]. Averescu, față de creșterea influenței mișcării muncitorești, căuta să dea programelor sale o coloratură socialistă [135]. Dar programul ligii prevedea înscrierea dreptului permanent al statului de a expropria proprietățile mai mari de 500 ha cultivabile sau mai mici de 2,5 ha, ceea ce implica menținerea moșiilor de pînă la 500 ha și exproprierea țărănimii sărace. Programul mai prevedea încurajarea industriei prin alte mijloace decît vămile, organizarea exportului de cereale de către stat, înființarea unui Minister al Muncii, a unor comisii de arbitraj între patroni și muncitori (pentru prevenirea grevelor).

„Liga poporului" desfășura o intensă agitație demagogică, agenții ei făgăduiau țăranilor satisfacerea tuturor nevoilor și că generalul Averescu se va pune în fruntea țăranilor pentru a alunga pe ciocoi și chiar pentru „a face revoluție" [136].

Conducătorii ligii urmăreau scopuri diferite de cele anunțate maselor. În conducerea ligii se manifestau diferite poziții. Averescu considera regimul parlamentar nepotrivit pentru România [137]. Se pare că de pe atunci țintea spre un guvern de „mînă forte", condus de un șef care să ia hotărîri fără drept de apel și căruia să-i stea în față doar un singur „partid de control" [138]. „Eu unul — scria Argetoianu —, și au fost mai mulți

---

[131] P. P. Negulescu, *Partidele politice*, București, 1926, p. 233.

[132] „Îndreptarea" din 17 august 1918 și 21 decembrie 1920.

[133] *Ibidem* din 23 decembrie 1918

[134] *Ibidem.*

[135] Arh. C.C. al. P.C.R., C. Argetoianu, *op. cit.*, f. 59.

[136] Doc. Bibl. Acad. fond. N. Iorga, an. 1919, caiet 139—149, f. 62.

[137] În 25 noiembrie 1918, referindu-se la grava situație a României, Averescu scrie: „Totul este de mulțumit ficțiunii parlamentare, poate chiar regimului parlamentar însuși. În teorie poate să fie judicios, în practică se dovedește, cel puțin în țările nepregătite ca educațiune civilă și temperament, că poartă în sine germenele ficțiunii, care duce la corupție și decădere" (Al. Averescu, *op. cit.*, p. 253).

[138] N. Iorga, *Memorii*, vol. III, p. 11.

www.dacoromanica.ro

ca mine, n-am văzut «Liga poporului» decît ca un instrument menit să aşeze popularitatea generalului pe baze solide care să-l pună în măsură să facă faţă unei guvernări autoritare a unui regim dictatorial întemeiate pe cinste... În acea perioadă (după război), partidul nostru era un partid de dictatură, aşa-l vedeam şi aşa-l vream eu pe faţă, aşa-l vrea şi Averescu, dar camuflat sub culorile unei false democraţii"[139].

E posibil ca în formularea acestor idei, mereu repetate în memoriile lui Argetoianu, să se resimtă influenţa atmosferei în care au fost scrise memoriile (după 1940). Dar încă din 1920 N. Iorga[140] şi liderii partidului naţional[141] considerau că Averescu urmăreşte instaurarea dictaturii. C. Argetoianu scria încă din 1919 că, „în opoziţie cu sufragiul universal care e absurd în teorie, exproprierea teoretic acceptabilă e absurdă în practică", că pentru elaborarea noii organizaţii a statului „ne trebuie o Adunare naţională fără opoziţie şi fără minorităţi, unită şi solemnă ca actul pe care îl desăvîrşim"[142]. Pe lîngă politicienii reacţionari dornici să instaureze un guvern autoritar capabil să reprime mişcările populare în conducerea „Ligii poporului" au pătruns şi reprezentanţi ai intelectualităţii, care doreau cu adevărat realizarea unor reforme. Dintre aceştia amintim pe P. P. Negulescu, care a ieşit în 1914 din partidul conservator, pronunţîndu-se pentru reforme, Vasile Kogălniceanu ş.a. Totodată în partidul poporului s-a format în 1920—1921 o fracţiune condusă de deputatul Virgil Potîrcă, dintr-o familie de chiaburi din Pleniţa-Dolj[143], care cerea lărgirea exproprierii şi mai ales reducerea despăgubirii acordate moşierilor[144], exprimînd într-o măsură tendinţele diferitelor pături ale ţărănimii care urmau pe Averescu.

Cu toată influenţa „Ligii poporului" în rîndurile unor pături ale ţărănimii şi mai puţin ale micii burghezii orăşeneşti[145], liderii ei — recrutaţi dintre reprezentanţii cei mai reacţionari ai claselor dominante, foşti conservatori — trebuiau să ţină seama că principalele cercuri ale claselor dominante continuau să se grupeze în jurul liberalilor. Moşierii din fruntea „Ligii poporului" căutau să se lanseze în „afaceri" industriale şi bancare[146] şi întreţineau strînse legături politice cu reprezentanţii marii burghezii[147]. Atacurile dezlănţuite de „Liga poporului" împotriva liberalilor, inclusiv a regelui, precum şi abţinerea de la alegerile din noiembrie 1919 s-au dovedit a fi simple mijloace de presiune pentru a impune acestora aducerea lui Averescu la guvern. Averescu căuta „să se înţeleagă cu epavele trecutului, cu conducătorii formaţiunilor politice rivale, cu toţi vrăjmaşii

---

[139] Arh. C.C. al. P.C.R., C. Argetoianu, *op. cit.*, f. 728, 755.

[140] N. Iorga, *Memorii*, vol. II, p. 359; *Supt trei regi*, p. 333.

[141] Arh. C.C. al. P.C.R., C. Argetoianu, *op. cit.*, p. 768.

[142] „Îndreptarea" din 31 ianuarie şi 3 februarie 1919.

[143] Arh. C.C. al. P.C.R., C. Argetoianu, *op. cit.*, f. 809.

[144] „Viitorul" din 8 şi 12 aprilie, 5 martie, 23 mai 1921, „Ţara nouă" din 8 aprilie 1921.

[145] Arh. C.C. al P.C.R., C. Argetoianu, *op. cit.*, f. 83.

[146] C. Argetoianu făcea parte dinaintea războiului din consiliile de administraţie ale unor mari întreprinderi petrolifere (*Compass Rumänien*, 1915, p. 248, 256, 258). În 1919 citiva mari proprietari din fruntea „Ligii poporului" au înfiinţat marea Bancă ţărănească („Îndreptarea" din 13 noiembrie 1919). Despre „afacerile" averescanilor, vezi mai jos.

[147] „În 1919—1920 contactul cu lumea, cu adevăraţii conducători politici, cu corpul diplomatic, cu reprezentanţii agriculturii, comerţului şi industriei il ţineam eu" (Arh. C.C. al P.C.R., C. Argetoianu, *op. cit.*, f. 115).

www.dacoromanica.ro

săi, cu slugile Palatului" și cu Brătianu, căci „nu avea încredere în popularitatea lui" (pe care o simțea instinctiv trecătoare)[148].

Alegerile din noiembrie 1919 au arătat că, în condițiile avîntului revoluționar, partidul liberal, care suferise o gravă înfrîngere electorală, nu mai putea face față nemulțumirii maselor. Liderii liberali și regele considerau, pe de altă parte, că reformele făgăduite de guvernul Vaida, erau prea largi, subminau atotputernicia marii burghezii, făceau imposibilă reprimarea luptelor muncitorești. Deoarece răsunetul chemării lui Averescu la abținerea de la alegerile generale din noiembrie 1919 și marele succes în alegerile parțiale din februarie 1920 dovediseră influența acestuia în rîndurile țărănimii, iar capacitatea lui Averescu de a reprima mișcările populare și de a evita concesii prea largi maselor nu lăsa nici o îndoială, liderii liberali și regele s-au apropiat de „Liga poporului" [149]. În martie 1920, cînd mișcarea muncitorească „amenința însăși existența statului; pentru a judeca starea de îngrijorare a oamenilor în acel moment e destul să reamintesc că Brătianu, care de obicei își lua toate răspunderile de guvernare, a recurs la Averescu, singurul în stare, prin popularitatea lui și prin autoritatea sa în armată, să facă față pericolului" [150]. În jurul „Ligii poporului" s-a închegat vremelnic o regrupare a celor mai influente sau mai reacționare grupări ale claselor dominante, care doreau o ofensivă împotriva avîntului revoluționar. Conservatorii naționaliști care stabiliseră vechi legături cu „Liga poporului", conservatorii progresiști înțeleși cu Averescu ca Garoflid să fie cel însărcinat cu definitivarea reformei agrare [151], fracțiunea partidului național condusă de Goga, fracțiunea lui A. C. Cuza se pronunțau de asemenea pentru un guvern Averescu. Averescu a încheiat un acord formal cu liberalii. În schimbul sprijinului liberalilor pentru aducerea lui la guvern, Averescu s-a angajat în cursul tratativelor cu V. Brătianu, I. G. Duca și C. Banu să asigure „ordinea", să respecte interesele băncilor și ale celorlalte întreprinderi liberale, să nu depășească în legiferarea reformei agrare limitele decretului liberal din decembrie 1918 și să îngroape problema tragerii la răspundere a vinovaților pentru înfrîngerea din 1916 [152]. Liberalii au sprijinit la început guvernul Averescu, fiind hotărîți să-i ia locul de îndată ce acesta va fi înăbușit avîntul revoluționar [153]. Liderii „Ligii poporului", la rîndul lor, erau hotărîți să-și întărească pozițiile, trecînd la nevoie peste împotrivirea liberalilor.

Guvernului Averescu, instalat la 13 martie 1920, îmbina represiunile violente împotriva clasei muncitoare cu acordarea unor concesii țărănimii. La 20 martie 1920 un jurnal al Consiliului de Miniștri dispunea încetarea grevelor în curs [154]. Legea din 5 septembrie 1920 interzicea grevele politice și, într-o serie de ramuri, grevele economice, instituia arbitrajul obligatoriu [155]. La 13 iulie 1920 guvernul a decretat restrîngerea stării de

[148] Arh. C.C. al P.C.R., C. Argetoianu, *op. cit.*, p. 15, 93, vezi și p. 333.
[149] „Îndreptarea" din 21, 24 ianuarie 1920; „Țara nouă" din 1, 6, 11 februarie 1920.
[150] Arh. C.C. al. P.C.R., C. Argetoianu, *op. cit.*, f. 58.
[151] *Ibidem*, f. 335, 346, 739; N. Iorga, *op. cit.*, f. 739.
[152] C. Argetoianu, *op. cit.*, p. 346—347, 832; vezi indicațiile scrise date de generalul Averescu lui C. Argetoianu în legătură cu acest acord la *loc. cit.*, vol. 36; Anexe, doc. 5.
[153] *Ibidem*, f. 345—346, 832.
[154] „Monitorul oficial", nr. 266 din 23 martie 1920.
[155] *Ibidem*, nr. 122 din 5 septembrie 1920.

www.dacoromanica.ro

asediu şi cenzura publicaţiilor în zonele situate de-a lungul frontierelor [156], dar în practică a continuat aplicarea lor (de altfel la 24 octombrie cenzura a fost oficial reintrodusă în toată ţara, iar starea de asediu la Bucureşti). Împotriva mişcării muncitoreşti a fost dezlănţuită o violentă campanie, constînd în utilizarea armatei împotriva demonstraţiilor şi grevelor, arestarea militanţilor socialişti sau evacuarea forţată din centrele muncitoreşti, reintroducerea gărzilor militare în fabrici, dizolvarea consiliilor muncitoreşti, refuzul de a recunoaşte sindictele, revenirea asupra revendicărilor deja cîştigate de muncitori [157]. În iunie 1921 s-a adoptat „legea Trancu-Iaşi", care restrîngea posibilităţile de activitate a sindicatelor. Măsurile antimuncitoreşti au culminat cu reprimarea grevei generale şi cu arestarea delegaţiilor la Congresul I al P.C.R. Pe de altă parte, guvernul Averescu a înfiinţat un Minister al Muncii şi Ocrotirii Sociale (aprilie 1920), însărcinat cu elaborarea legislaţiei muncitoreşti, asigurările sociale, reglementarea condiţiilor şi conflictelor de muncă.

Pentru „liniştirea" ţărănimii, guvernul Averescu emite la 31 martie 1920 un decret privitor la alcătuirea listelor de îndreptăţiţi la împroprietărire în vechea Românie [158]. În 22 septembrie 1920, în urma unor puternice acţiuni întreprinse de ţărani, guvernul decide exproprierea unor pămînturi moşiereşti pentru constituirea de izlazuri comunale în Muntenia, Moldova, Oltenia şi Dobrogea [159] şi începe efectuarea „împroprietăririlor provizorii", cu plata în continuare a arenzii către moşieri pe pămîntul expropriat în decembrie 1918 (pînă în martie 1921 s-au făcut astfel de împroprietăriri în circa 1 000 din 1 776 de comune ale vechii Românii [160], iar în martie 1921 expune la Senat prima lege din şirul de legi de definitivare a reformei agrare. Legislaţia definitivă de reformă agrară, adoptată abia în iunie-iulie 1921, a asigurat exproprierea a circa 2/3 din pămîntul deţinut de moşierime, a dat impuls dezvoltării capitalismului în agricultură, a slăbit puterea economică şi rolul politic al moşierimii, a dus la creşterea ponderii burgheziei săteşti. Reforma agrară a menţinut însă proprietatea moşierească şi o seamă de resturi semifeudale legate de aceasta. Guvernul Averescu a desfiinţat Consiliul dirigent ceea ce a avut urmări pozitive pentru unificarea administrativă a ţării. A realizat necesara unificare monetară prin preschimbarea în lei a coroanelor, rublelor, leilor emişi de ocupanţi, a aplicat măsuri de normalizare a transporturilor feroviare — fapte care au avut urmări pozitive în direcţia redresării vieţii economice. Totodată însă, unificarea monetară, ca şi „naţionalizările" capitalurilor german şi austro-ungar au prilejuit mari afaceri unor cercuri legate de guvern [161]. C. Argetoianu, interimar la Finanţe

---

[156] „Monitorul oficial", nr. 83 din 16 iulie 1920.

[157] Vezi *Greva generală din România*, 1920, Bucureşti, Edit. politică, p. 107—147.

[158] Decret-lege, nr. 1 407, în „Monitorul oficial" din 2 aprilie 1920.

[159] „Monitorul oficial", nr. 138 din 24 septembrie 1920.

[160] „Îndreptarea" din 27 martie 1921.

[161] Despre afacerile legate de preschimbarea coroanelor, vezi A. Vijoli, *Sistemul bănesc în slujba claselor exploatatoare din România*, Bucureşti, Edit. ştiinţifică, 1958, p. 182—184; M. Maievschi, *Contribuţii la istoria finanţelor publice ale României (1914—1944)*, Bucureşti, Edit. ştiinţifică, 1957, p. 105—106. Banca ţărănească, întemeiată de liderii averescani, deşi cu un capital relativ mic, şi-a asigurat pachete importante de acţiuni la Steaua română, Petroşani, Reşiţa şi alte întreprinderi „naţionalizate" (cf. V. Slăvescu, *op. cit.*, p. 100; C. Argetoianu, *op. cit.*, p. 858—859). Ministrul industriei Tăzlăoanu a rezervat politicienilor averescani acţiuni ale Reşiţei (*ibidem*, f. 863).

www.dacoromanica.ro

în 1920—1921, recunoștea proporțiile fraudelor și furturilor în detrimentul statului la ministerele Aprovizionării, Comunicațiilor, Războiului, Industriei [162]. Guvernul Averescu a semnat tratatul de la Trianon (4 aprilie 1920). După cum se știe, sistemul tratatelor de la Versailles a consfințit preponderența în lumea capitalistă a marilor puteri imperialiste învingătoare. Dar acestea au trebuit să recunoască faptul împlinit prin lupta revoluționară de eliberare națională a popoarelor care doborîseră monarhia habsburgică. Tratatul de pace cu Ungaria recunoștea unirea Transilvaniei cu România, desăvîrșirea în acest fel a procesului de formare a statului național român.

Chiar dacă o parte a voturilor obținute se datora presiunii electorale sau faptului că mulți voiau „să-l încerce" pe generalul Averescu [163], partidul poporului era în momentul venirii la putere partidul cu cea mai largă influență în rîndurile corpului electoral. Aceasta era o expresie a lipsei alianței dintre proletariat și țărănime. Cu toate că guvernul a beneficiat de o conjunctură economică-politică mai favorabilă care anunța trecerea la stabilizarea relativă a regimului burghezo-moșieresc, trecere la care măsurile sale au contribuit, partidul poporului și-a pierdut repede popularitatea. Mai întîi pentru că aceasta se întemeia pe numele generalului Averescu, pe făgăduielile lui că va făuri un „regim nou" de dreptate socială, și faptele arătau că partidul poporului pășea pe urmele vechilor partide, fără a aduce înnoirea radicală promisă în opoziție. Măsurile represive împotriva mișcărilor populare, faptul că legile de reformă agrară, cu toată masiva reducere a marii proprietăți funciare, o păstrau totuși și acordau o despăgubire însemnată moșierilor, iar aplicarea reformei era tergiversată [164], continuarea inflației cu toate consecințele ei, precum și corupția și abuzurile administrației averescane, au contribuit la rapida scădere a influenței partidului poporului [165], care, după înlăturarea sa de la guvern, a trecut practic pe al doilea plan al vieții politice.

În sistemul principalelor partide ale claselor dominante trecut pînă aici în revistă, se constată slăbirea considerabilă a forțelor fățiș reacționare (conservatorii), trecerea pe primul plan a forțelor care, sub presiunea maselor și sub impulsul necesităților social-economice obiective, se declarau pentru reforme; în cadrul acestor din urmă partide, fără a putea schimba cursul politic imprimat de liderii de dreapta sau de centru, se afirmă grupuri sau curente de stînga. În cadrul sistemului sus-menționat nu se găsea însă o forță în stare să înlăture în chip radical barierele din calea progresului societății românești, să promoveze cu consecvență o politică care să pună mai presus de orice interesele maselor populare, a marii majorități a națiunii.

Cea mai avansată forță politică a țării pînă în mai 1921 a fost Partidul Socialist. Așa cum se consemna atît în declarația de principii din decem-

---

[162] *Ibidem*, f. 899—911 (cf. M. Maievschi, *op. cit.*, p. 102—103).

[163] În 1929, partidul poporului a obținut 224 din cele 369 de mandate ale Camerei. El a obținut însă mai puțin de 50% din totalul voturilor (M. Ivan, *op. cit.*, tabelul IV).

[164] La începutul anului 1922, în întreaga țară erau împroprietăriți doar 26% din totalul celor trecuți pe listele de îndreptățiți la împroprietărire (*Partidul poporului. Studiu asupra situației...*, p. 28).

[165] În alegerile parțiale din 1921, guvernul a fost în genere înfrînt.

www.dacoromanica.ro

brie 1918, cît şi în programul din mai 1919 al partidului, „luptînd pentru schimbarea totală a organizaţiei sociale burgheze, partidul socialist este un partid revoluţionar, pe cînd toate celelalte partide existente, cele reacţionare cît şi cele « democratice », întrucît vor menţinerea proprietăţii private deci a claselor şi a robiei de clasă, sînt şi rămîn partide de conservare a societăţii de azi" [166]. La această apreciere ar mai fi de adăugat că, în condiţiile specifice României, partidele burgheze erau partide de conservare nu numai a rînduielilor burgheze dar şi a unor resturi feudale, nefiind capabile să asigure deplina desăvîrşire a revoluţiei burghezo-democratice.

Încununarea victorioasă a luptei pentru desăvîrşirea unirii naţionale, în care mişcarea muncitorească a avut un rol important [167], a creat condiţiile unirii în cadrul unui singur partid a organizaţiilor socialiste din ţara noastră de pe ambele versante ale Carpaţilor. Declaraţia din 13 februarie 1919 a Partidului Socialist din România, salutînd „dezrobirea naţională a poporului român din provinciile subjugate pînă acum", chema „toate forţele proletare şi socialiste" la unificare, pentru a forma „un singur partid proletar, care să ducă înainte lupta clasei muncitoare din noua Românie spre realizarea idealului ei socialist de dezrobire de sub apăsarea burghezo-capitalistă. România nouă de astăzi trebuie să devină România socialistă de mîine" [168].

În noiembrie 1919 s-a format un Consiliu general al mişcării socialiste din România, iar ulterior unificarea forţelor proletare şi socialiste a căpătat o strălucită expresie la congresul deschis la 8 mai 1921, la care au participat delegaţii organizaţiilor socialiste din toată ţara, care au constituit partidul de tip nou al proletariatului român[169]. În 1918—1920 adîncirea contradicţiilor regimului burghezo-moşieresc, cauzată de distrugerile războiului şi de dezorganizarea activităţii economice, precum şi înrăutăţirea situaţiei materiale a maselor, au determinat, după cum se ştie, o creştere impetuoasă a combativităţii populare. În focul avîntului revoluţionar a progresat rapid procesul maturizării ideologice şi politice a mişcării muncitoreşti, s-a întărit şi s-a dezvoltat rapid aripa ei de stînga. Expresia radicalizării mişcării muncitoreşti a fost, printre altele, faptul că, pentru prima oară în programul Partidului Socialist, în „Declaraţia de principiu" din decembrie 1918 şi apoi în programul din mai 1919[170] s-a introdus principiul dictaturii proletariatului.

În această vreme, în mişcarea muncitorească nu se cristalizează încă înţelegerea caracterului şi a etapelor revoluţiei în România, a faptului că în ţara noastră era necesară desăvîrşirea revoluţiei burghezo-democratice sub hegemonia proletariatului în vederea trecerii neîntrerupte la revoluţia socialistă. În practică însă, prin acţiunile de masă pe care le organiza,

---

166 Vezi *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România 1916—1920*, Bucureşti, 1966, p. 123. Citatul este extras din „Declaraţia" din decembrie 1918; vezi şi p. 204.

167 *Ibidem*, p. 166—167.

168 Vezi M. Constantinescu, L. Bányai, V. Curticăpeanu, C. Göllner, C. Nuţu, *La question nationale en Autriche Hongrie (1900—1918)*; A. Deac, I. Cicală, A. Egyed, V. Liveanu, *Le mouvement social-democrate de Transylvanie dans les deux premières décades du XX-e siècle"*, în *La desagregation de la monarchie austro-hongroise, 1900—1918*, Bucureşti, 1965.

169 *Ibidem*, p. 127 şi p. 205.

170 *Ibidem*, p. 127 şi 205—206.

www.dacoromanica.ro

prin agitaţia pe care o desfăşura inclusiv prin intermediul presei şi al tribunii parlamentare, Partidul Socialist acţiona pentru înfăptuirea unor transformări democratice imediate, pentru lichidarea radicală a resturilor feudale. Declaraţiile de principii din decembrie 1918 şi mai 1919 atrăgeau atenţia asupra însemnătăţii libertăţilor politice. Programul electoral, de fapt programul de revendicări imediate, adoptat la conferinţa din mai 1919 a Partidului Socialist, prevedea [171] dreptul de vot pentru toţi locuitorii de la 18 ani în sus fără deosebire de naţionalitate sau sex, suprimarea Senatului, revocabilitatea aleşilor; despărţirea bisericii de stat, libertatea presei, a întrunirilor, a organizării, respectarea drepturilor individuale, exproprierea pământului care nu era lucrat de micul proprietar cu familia sa [172]; stabilirea salariilor şi a condiţiilor de muncă de către comisii alcătuite cu participarea sindicatelor; pensii pentru invalizii, orfanii şi văduvele de război; confiscarea averilor făcute în timpul războiului; introducerea impozitului progresiv, desfiinţarea impozitelor indirecte pe bunurile de larg consum, anularea unei părţi a datoriei publice. Pe plan extern, Partidul Socialist preconiza o politică de pace în special cu popoarele vecine. Am amintit aici numai unele dintre revendicările democratice ale partidului socialist, care îmbrăţişa interesele imediate ale celor mai largi pături ale poporului.

Partidul Socialist reprezenta forţa politică cea mai înaintată a ţării nu numai prin programul său, nu numai prin aceea că a înscris pe steagul său ideile marxismului. Partidul Socialist are meritul istoric de a fi contribuit la unirea socialismului ştiinţific cu mişcarea muncitorească, la organizarea largă a clasei muncitoare sub steagul marxismului şi mai cu seamă la desfăşurarea acţiunilor revoluţionare de masă.

În ajunul grevei generale din 1920, în ciuda persecuţiilor de tot felul la care erau supuşi membrii organizaţiilor muncitoreşti, Partidul Socialist avea peste 125 000 de membri, din care majoritatea muncitori [173]. În unele judeţe Partidul Socialist avea şi organizaţii la sate [174]. Partidul Socialist conducea de asemenea mişcarea sindicală, care cuprindea în ajunul grevei generale circa 200 000 de muncitori. Rolul Partidului Socialist în viaţa ţării izvora tocmai din aceea că el cuprindea partea cea mai înaintată a proletariatului industrial şi conducea sindicatele. Spre deosebire de toate partidele amintite mai sus, Partidul Socialist era singurul, care, ca partid, organiza acţiuni de masă pentru apărarea intereselor păturilor largi ale poporului, ceea ce confirma prin fapte că în cadrul lui acţionau exponenţi veritabili ai intereselor marii majorităţi a poporului. Influenţa Partidului Socialist în viaţa politică a ţării consta în acea perioadă

---

[171] *La desagregation de la monarchie austro-hongroise, 1900—1918*, Bucureşti, 1965, p. 205—210; vezi şi p. 371—392.

[172] Revendicarea menţionată, oglindind năzuinţa mişcării socialiste de a trece pământul moşieresc în mîinile ţăranilor, arăta că nu erau încă înţelese sarcinile legate de desăvîrşirea revoluţiei burghezo-democratice. Aceasta ca şi cea a formării de obştii pentru cultivarea în comun a pământului, în care noii împroprietăriţi să poată intra dacă vor (*ibidem*, f. 209 şi 386), îngreuia făurirea alianţei proletariatului cu ţărănimea.

[173] În octombrie 1920 organizaţiile socialiste din vechea Românie aveau 45 000 de membri (Arh. C.C. al P.C.R., fond. 196, dos. 194, f. 9). În 30 iunie 1920, 80 309 salariaţi erau membri ai sindicatelor din Transilvania (*Tribuna socialistă* din 8 august 1920), unde cei înscrişi în sindicat deveneau automat membri ai Partidului Socialist.

[174] *Studii şi materiale de istorie contemporană*, vol. II, Bucureşti, 1961, p. 27—31.

www.dacoromanica.ro

nu numai în larga extindere a propagandei socialiste sau în forța electorală a sa reprezentată de muncitorimea industrială, de unele pături ale micii burghezii și în unele județe de pături ale țărănimii, cît în faptul că acest partid era centrul declanșării unor puternice mișcări de masă, care înrîureau profund atitudinea și activitatea politică a tuturor claselor și păturilor sociale.

Principala formă a acțiunilor de masă organizate de militanții socialiști în 1918—1920 a fost greva însoțită de demonstrații. Organizațiile muncitorești subliniau că proletariatul era decis să-și îndeplinească rolul esențial ce-i revenea în efortul de refacere economică, dar că, pentru a-și îndeplini acest rol, trebuia să i se asigure condiții omenești de muncă și de viață [175]. Întrucît burghezia căuta să arunce asupra oamenilor muncii întreaga povară a urmărilor economice ale războiului, proletariatul a trebuit, pentru impunerea revendicărilor sale, să recurgă la greve. În cursul anului 1919 s-au desfășurat, după date incomplete, 250 de greve mari [176], iar între 1 martie și 20 octombrie au avut loc, după datele oficiale, 345 de greve [177]. Dintre acestea, multe au fost greve generale pe orașe, regiuni, ramuri. Cu excepții puțin numeroase, grevele s-au desfășurat sub egida sindicatelor conduse de Partidul Socialist. Greva generală din octombrie 1920, declarată în urma hotărîrii adoptate de Consiliul general al Partidului Socialist potrivit cerinței exprimate de majoritatea muncitorimii organizate, a fost, prin amploarea și combativitatea sa, cel mai important moment din istoria luptelor de clasă din România; ea a zguduit puternic însăși temelia regimului burghezo-moșieresc. Acțiunile muncitorești s-au desfășurat sub semnul revendicărilor economice și politice (ziua de muncă de opt ore, mărirea salariilor, încetarea concedierilor arbitrare, recunoașterea sindicatelor și a consiliilor muncitorești, respectarea libertăților democratice ș.a.).

Masele populare priveau cu profundă simpatie Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, care a inaugurat în istoria omenirii noua epocă a trecerii de la capitalism la socialism, stimulînd pe toate meridianele globului lupta popoarelor pentru propria eliberare de sub jugul oricărei exploatări. În cursul grevelor, al demonstrațiilor și al altor acțiuni organizate de mișcarea socialistă, oamenii muncii din țara noastră și-au exprimat solidaritatea cu proletariatul victorios din Rusia, cu mișcarea revoluționară din toate țările.

Grevele și demonstrațiile muncitorești exprimau voința și capacitatea proletariatului de a imprima dezvoltării sociale o orientare corespunzătoare intereselor poporului. Concomitent s-au desfășurat mari acțiuni ale maselor muncitoare neproletare, în primul rînd puternice frămîntări țărănești pentru pămînt, stimulate și de exemplul acțiunilor muncitorești [178].

Acțiunile desfășurate de clasa muncitoare în perioada avîntului revoluționar și mai cu seamă greva generală din 1920 au scos totodată

---

[175] Vezi memoriul de revendicări al muncitorilor ceferiști în „Socialismul" din 18, 19, 23 noiembrie 1918.

[176] *D.A.D.* sesiunea 1919, 1920, p. 839.

[177] „Buletinul oficial" al Ministerului Muncii, an. II (1921), p. 314.

[178] Vezi Tr. Lungu și M. Rusenescu, *Acțiuni de luptă ale țărănimii din România între 1917—1921*, în „Studii", 1961, nr. 2.

www.dacoromanica.ro

în evidență necesitatea unei prefaceri radicale a Partidului Socialist. Căci, fiind, precum s-a subliniat, cel mai înaintat partid existent pînă în mai 1921 în România, Partidul Socialist n-a izbutit însă să îndrumeze spre victorie valul crescînd al acțiunilor revoluționare, să asigure îndeplinirea luptei istorice de eliberare a clasei muncitoare. Experiența anilor 1918—1921 a pus în lumină necesitatea creării unui partid revoluționar, capabil să organizeze și să conducă proletariatul în lupta pentru îndeplinirea sarcinilor sale istorice [179]. Dezvoltării aripii de stînga, devenită tot mai puternică în Partidul Socialist, i se împotrivea minoritatea liderilor de dreapta, care susțineau deschis ideile reformismului, precum și centriștii, care se declarau adepți consecvenți ai marxismului revoluționar, dar în practică oscilau între dreapta și stînga și, în numele unității mișcării muncitorești, a unității între curente, adoptau diverse practici și concepții reformiste. Atitudinea elementelor reformiste și-a pus pecetea asupra unor teze introduse în programul din mai 1919 al Partidului Socialist [180] asupra liniei pasive, legalisate cu orice preț, de conciliere cu burghezia, pe care căutau s-o imprime mișcării muncitorești și care a înlesnit în unele cazuri guvernului să înfrîngă acțiuni muncitorești de mare anvergură (cum a fost cazul grevei generale). Aceste încercări n-au putut împiedica afirmarea ca trăsătură dominantă a dezvoltării Partidului Socialist în 1918—1921, a maturizării aripii lui de stînga revoluționare, care a devenit forța hotărîtoare a mișcării muncitorești, și a impulsionat ridicarea acesteia pe o treaptă nouă, superioară. Marea majoritate a membrilor Partidului Socialist, constituind aripa lui revoluționară, s-a pronunțat pentru transformarea Partidului Socialist în partid comunist, pentru aderarea lui la Internaționala a III-a Comunistă. Voința majorității Partidului Socialist de a constitui partidul comunist afiliat la Internaționala a III-a s-a exprimat în mod organizat în moțiunile adoptate de secțiunile locale ale partidului, de conferințele regionale, de delegații trimiși la București din diferitele regiuni ale țării [181]. În sînul largului curent de stînga al Partidului Socialist acționau grupuri comuniste, care activau atît legal, în cadrul Partidului Socialist, cît și ilegal, în afara lui. Grupurile comuniste și-au adus contribuția la lupta pentru crearea partidului comunist; în activitatea grupurilor comuniste se resimțeau însă consecințele profund dăunătoare ale unor concepții și practici stîngiste, sectare, ale preluării și aplicării mecanice a unor teze neadecvate condițiilor concrete ale României, ca, de pildă, aceea a naționalizării solului. Numai transformarea Partidului Socialist într-un puternic partid, strîns legat de popor, înarmat cu capacitatea de a-și însuși și dezvolta creator învățătura marxist-leninistă putea permite elaborarea și aplicarea unei linii politice conforme realită-

[179] N. Ceaușescu, *Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România*, București, Edit. politică, 1966, p. 23.

[180] Este vorba de teza că partidul socialist trebuie să ceară înfăptuirea unor transformări socialiste în chiar orînduirea burgheză. Potrivit cu aceasta, programul electoral adoptat în mai 1919 revendica socializarea unor ramuri ale industriei de stat și particulare, a mijloacelor de transport, a băncilor, a societăților de asigurare, fără a se preciza că socializarea este posibilă numai în condițiile dictaturii proletariatului (vezi *Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1916—1920...*, p. 209). În manifestul electoral din 1920 s-a precizat că socializarea era posibilă numai prin „dictatura proletară" (p. 387).

[181] *Ibidem*, p. 301—303, 339—341, 408.

www.dacoromanica.ro

ţilor societăţii româneşti, care să asigure parcurgerea victorioasă a etapelor succesive ale procesului revoluţionar.

În decembrie 1920 o delegaţie a Partidului Socialist din România, plecată în Rusia, a discutat cu reprezentanţii Internaţionalei a III-a problema afilierii mişcării muncitoreşti din ţara noastră. Gheorghe Cristescu, Constantin Popovici, Eugen Rozvani, care făceau parte din delegaţia română, declarîndu-se de acord cu tezele şi cu principiile fundamentale ale Internaţionalei Comuniste, au obiectat împotriva unor aprecieri date de Comintern asupra situaţiei din România ca urmare a necunoaşterii situaţiei reale din ţară, precum şi împotriva amestecului Cominternului în stabilirea componenţei organelor de conducere ale Partidului Comunist din România [182], problemă a cărei rezolvare constituia un atribut inalienabil al partidului însuşi. În prima jumătate a anului 1921, curentul pentru crearea partidului comunist a cunoscut, pe baza învăţămintelor grevei generale, o nouă şi impetuoasă intensificare.

Starea de spirit a membrilor partidului s-a oglindit în hotărîrile congresului, inaugurat la 8 mai 1921. Printre delegaţii la congres făceau parte militanţi de frunte ai mişcării socialiste : Gheorghe Cristescu, Alexandru Dobrogeanu-Gherea, Dumitru Grofu, Andrei Ionescu, Gheorghe Niculescu-Mizil, Gheorghe Stoica, Constantin Mănescu, Mihail Cruceanu şi alţii. N-au putut lua parte la congres, fiind arestaţi sau urmăriţi de autorităţi, militanţi ca Alexandru Constantinescu, Mihai G. Bujor, David Fabian, Pandele Becheanu, Alexandru Nicolau ş. a. 432 de mandate au fost date pentru crearea partidului comunist şi afilierea lui fără rezerve la Internaţionala Comunistă, iar 111 mandate au fost date pentru afilierea cu rezerve la Internaţionala Comunistă, rezervele privind obligativitatea hotărîrilor Internaţionalei pentru partidele afiliate. „Se poate spune deci că în unanimitate Congresul din mai 1921 a hotărît transformarea partidului socialist în Partidul Comunist din România" [183].

În viaţa social-politică a ţării a apărut o nouă forţă cerută imperios de condiţiile societăţii româneşti : partidul de avangardă, marxist-leninist, al clasei muncitoare, datorită căruia proletariatul a putut polariza în jurul său toate forţele înaintate ale ţării, situîndu-se în fruntea luptei pentru progres social, pentru rezolvarea radicală a problemelor profunde ale societăţii româneşti, pentru îndeplinirea sarcinii care nu putea fi realizată de nici unul dintre partidele existente înaintea Congresului din mai 1921. Este vorba de înfăptuirea transformărilor sociale revoluţionare necesare pentru desfiinţarea deplină a oricărei exploatări a omului de către om, pentru înflorirea continuă a patriei, a poporului.

[182] N. Ceauşescu, *op. cit.*, p. 24.
[183] *Ibidem*, p. 25.

www.dacoromanica.ro

DIN LUPTA UNITĂ A OAMENILOR MUNCII ROMÂNI ȘI DE ALTE NAȚIONALITĂȚI SUB CONDUCEREA P. C. R. (1933 — 1944)

DE

prof. univ. L. BÁNYAI

Aniversarea a 45 de ani de la crearea Partidului Comunist Român a fost sărbătorită de toți oamenii muncii din patria noastră socialistă, fără deosebire de naționalitate.

Capitaliștii și moșierii de toate naționalitățile au împletit exploatarea de clasă cu cultivarea șovinismului, pentru dezbinarea oamenilor muncii. Guvernele reacționare, ducînd o politică de asuprire a maselor naționalităților conlocuitoare, au lovit totodată în interesele fundamentale ale poporului român.

„În cei 45 de ani de la înființarea sa — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu în expunerea sa la adunarea festivă din 7 mai 1966 — partidul nostru a luptat hotărît împotriva oricăror discriminări naționale, a dus o politică consecventă de întărire a unității tuturor oamenilor muncii, indiferent de naționalitate. Răsturnarea claselor exploatatoare a înlăturat cauzele care generau învrăjbirea națională și fărîmițarea forțelor oamenilor muncii" [1]. Partidul Comunist Român a condus nenumărate acțiuni unite ale muncitorilor și țăranilor români, maghiari, germani și de alte naționalități, îndreptate împotriva regimului burghezo-moșieresc. Oamenii muncii români și de alte naționalități au luptat strîns uniți pentru răsturnarea jugului fascist, sub steagul luptei patriotice antihitleriste ridicat de Partidul Comunist Român.

După eliberare, sub conducerea încercată a partidului, s-a realizat egalitatea deplină în drepturi, s-a statornicit și s-a întărit încrederea între oamenii muncii de toate naționalitățile, fapt ce-și găsește expresie în lupta și munca comună pentru desăvîrșirea construirii socialismului în patria noastră, Republica Socialistă România.

---

[1] Nicolae Ceaușescu, *Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România*, București, Edit. politică, 1966, p. 68.

www.dacoromanica.ro

În prima perioadă a activității sale, P.C.R. nu a reușit să analizeze în mod just toate laturile problemei naționalităților în România. Sub influența unor directive eronate ale Internaționalei Comuniste, provenite din necunoașterea situației reale și din lipsa de aplicare concretă și diferențiată a principiilor generale, o serie de documente ale partidului au apreciat greșit procesul de formare a statului național, desăvîrșirea unității naționale a României ca parte componentă a dezvoltării sale democratice. Unele documente au încurajat tendințele centrifuge din rîndurile minorităților naționale în teritorii care erau locuite, în covîrșitoarea lor majoritate, de români și nu au ținut seama de caracterul României ca stat unitar, constituit după o luptă secular de eliberare de sub jugul străin.

Totuși, în activitatea concretă a P.C.R. s-a evidențiat în general o politică justă în problema națională, corespunzătoare adevăratelor interese ale poporului român și ale naționalităților conlocuitoare, luptînd pentru realizarea egalității în drepturi și adîncirea unității frățești între ele. În perioada creșterii pericolului agresiunii fasciste, documentele partidului au luat o poziție fermă pentru apărarea unității naționale, a independenței și suveranității patriei.

★

Luptele ceferiștilor și petroliștilor din ianuarie—februarie 1933 au fost o școală înaltă de educare revoluționară nu numai a clasei muncitoare, ci și a țărănimii muncitoare și a intelectualității legate de popor, indiferent de naționalitate.

Luptînd împotriva înrobirii țării de către capitalul monopolist internațional, muncitorii ceferiști și petroliști au stat în fruntea luptei pentru apărarea independenței și suveranității naționale, împotriva fascizării țării. Luptele din ianuarie-februarie 1933 au fost prima mare ridicare a proletariatului pe plan internațional după instaurarea hitlerismului în Germania.

Luptele muncitorilor ceferiști și petroliști au îmbogățit experiența proletariatului privitoare la crearea Frontului unic muncitoresc și, pe această bază, a unui larg front antifascist, prin strîngerea tuturor păturilor sociale interesate în dezvoltarea democratică a țării, apărarea păcii și a independenței naționale.

Sub influența nemijlocită a mișcării muncitorești și la îndemnul comuniștilor a fost convocată la Deva, la 18 aprilie 1933, adunarea constitutivă a Frontului plugarilor, la care au participat aproximativ 20 000 de țărani, printre care și mulți țărani maghiari. În programul adoptat, care înșira revendicările maselor țărănești nevoiașe, se arăta că „interesele plugarilor nu se deosebesc după limbă, neam și religie. Frontul plugarilor cheamă la unire pe toți plugarii cetățeni ai acestei țări... care trebuie să-și unească lupta cu toate branșele muncitoare..., pentru dobîndirea marilor prefaceri sociale...” [2].

În noiembrie 1933 a fost ales ca președinte al Frontului plugarilor eminentul patriot și om politic progresist dr. Petru Groza. Sub conducerea sa, Frontul plugarilor va juca un rol important în realizarea alianței cla-

[2] *Ce vrem?*, 1933, p. 47.

www.dacoromanica.ro

sei muncitoare cu ţărănimea muncitoare şi în întărirea unităţii frăţeşti dintre oamenii muncii români şi cei de alte naţionalităţi.

În aceeaşi perioadă, mişcarea cristalizată în jurul gazetei „Falvak Népe" (Lumea satelor), apărută la Cluj în septembrie 1932 sub îndrumarea P.C.R., a contribuit la înjghebarea unei grupări opoziţioniste faţă de conducerea reacţionară a Partidului Maghiar. În iunie 1933 a luat fiinţă gruparea „Magyarpárti Ellenzék" (Opoziţia partidului maghiar), constituită din elemente progresiste, opuse politicii naţionaliste a burgheziei şi moşierimii maghiare din Transilvania şi a demagogiei revizioniste horthiste [3].

Conducerea opoziţiei, îndrumată de P.C.R, a scos în septembrie 1933 o gazetă săptămînală cu titlul „Népakarat" (Voinţa poporului). Pe lîngă scrisori care relatau episoade din luptele comune ale ţăranilor români şi maghiari împotriva terorii fiscale, a execuţiilor silite, a brutalităţilor jandarmereşti, pe lîngă redarea unor aspecte din viaţa mizeră şi plină de umilinţe a argaţilor de pe moşiile grofilor, gazeta a demascat în numeroase articole demagogia unor agitatori revizionişti, precum şi politica izolaţionistă a Partidului Maghiar, care se înţelegea bine cu guvernele române burghezo-moşiereşti în exploatarea maselor muncitoare [4]. La conferinţa ţinută la Tîrgu-Mureş în august 1934, Opoziţia Partidului Maghiar, la iniţiativa membrilor săi comunişti, a proclamat transformarea sa într-o uniune pe ţară, sub numele „României Magyar Dolgozók Szövetsége", pe scurt Madosz (Uniunea oamenilor muncii maghiari din România).

Programul de acţiune al Madosz-ului cuprindea, între altele : lupta împotriva fascismului de orice fel, împotriva înrăjbirii popoarelor, pentru libertăţi democratice generale, pentru întrebuinţarea liberă a limbii materne, pentru dreptul egal la muncă, şcoli de stat cu limba de predare maghiară etc.

Sub îndrumarea P.C.R., Madosz-ul a contribuit la organizarea unor acţiuni de masă comune ale ţăranilor muncitori români şi maghiari. Din aceste acţiuni, cea mai importantă a fost răscoala ţăranilor din Valea Ghimeşului din octombrie 1934.

În toamna anului 1934, la mii de ţărani săraci şi muncitori sezonieri de pădure din comunele Văii Ghimeşului li s-au sechestrat hainele şi obiectele lor casnice pentru neplata diferitelor impozite, taxe şi amenzi.

Comitetul regional din Cluj al P.C.R. a acordat o atenţie deosebită manifestărilor de nemulţumire din satele ghimeşene. Cu ajutorul activiştilor trimişi de comitetul regional la începutul lunii octombrie, a fost ales un comitet comun de acţiune, compus din muncitori şi ţărani români şi maghiari. La 15 octombrie 1934, oamenii muncii din Valea Ghimeşului, fără deosebire de naţionalitate, au început de dimineaţă, o manifestaţie de protest în faţa primăriilor. Cei mai mulţi membri ai autorităţilor locale au fugit din sate împreună cu negustorii speculanţi. Obiectele smulse de perceptori din casele sărăcimii au fost restituite.

---

[3] Vezi L. Bányai, *Congresul al V-lea al P.C.R. şi lupta pentru crearea organizaţiei naţional-revoluţionare maghiare*, în „Studii", 1956, nr. 6.

[4] Titu Georgescu şi Mircea Ioanid, *Presa P.C.R. şi a organizaţiilor sale de masă*, Bucureşti, Edit. ştiinţifică, 1963, p. 232.

www.dacoromanica.ro

Guvernul, înspăimîntat de acţiunea ţăranilor, a luat măsuri pentru a înăbuşi mişcarea, înainte ca aceasta să se extindă şi în alte localităţi. Unităţile de jandarmi şi de soldaţi, concentrate în grabă din împrejurimi, au operat arestări masive. Au început anchete la faţa locului a sute de oameni, urmate de maltratări. Mulţi luptători au fost trimişi în faţa tribunalului.

P.C.R. a mobilizat organele sale, precum şi organizaţiile de masă conduse de el din întreaga ţară, pentru solidarizarea cu ţăranii arestaţi. În semn de protest, la tribunalul din Miercurea-Ciuc s-au trimis nenumărate scrisori cu mii de semnături, prin care se cerea ştergerea definitivă a procesului. Biroul juridic al P.C.R. a delegat, pentru apărarea arestaţilor, avocaţi antifascişti încercaţi, printre care pe Ion Gheorghe Maurer.

În faţa solidarităţii manifestate de oamenii muncii din toate colţurile ţării, organele judiciare au fost silite să dea înapoi. Cei mai mulţi ţărani au fost achitaţi, iar ceilalţi condamnaţi la cîteva luni de închisoare.

Lupta din Valea Ghimeşului a contribuit la întărirea influenţei P.C.R. printre masele ţărăneşti, la consolidarea unităţii dintre oamenii muncii români şi cei de alte naţionalităţi, la încurajarea luptei lor comune împotriva exploatatorilor şi asupritorilor[5].

În scopul atragerii maselor largi de oameni ai muncii la lupta contra fascismului, din iniţiativa P.C.R. iau fiinţă în 1935 noi organizaţii de masă legale, dintre care o largă activitate pentru concentrarea forţelor antifasciste a avut-o Blocul pentru apărarea libertăţilor democratice activînd între mai 1935 şi iulie 1936. Acest bloc democratic a convocat în mai multe oraşe ale ţării adunări de protest împotriva reprimării forţelor antifasciste. La 18 mai 1935 a apărut apelul său pentru concentrarea tuturor forţelor democratice şi antifasciste din ţară[6].

La îndrumarea P.C.R., concomitent cu activitatea Blocului democratic, Frontul plugarilor şi Madosz au încheiat o alianţă de luptă. Programul comun de acţiune, stabilit într-o consfătuire a delegaţilor celor două organizaţii de masă în 24 septembrie 1935 la Băcia (jud. Hunedoara), a luat poziţie „împotriva tuturor tendinţelor de a provoca un conflict armat între popoare şi de a aţiţa ura de rasă prin lozinci false". Cele două organizaţii s-au ridicat solidar împotriva nenumăratelor taxe care loveau în oamenii muncii, a silniciilor abuzive a perceptorilor la sate, împotriva acelora „care răpesc oamenilor simpli dreptul la muncă sub pretextul naţionalităţii sau al religiei". „Vom lupta — spunea programul comun — pentru dreptul întregului popor din ţara noastră de a-şi însuşi cultura în limba maternă, pe cheltuiala statului".

Salutînd încheierea acestui acord, consiliul sindical din Tg.-Mureş a adresat o scrisoare celor două organizaţii, în care sublinia : „Împreună veţi lupta cu mai mult succes pentru punctele stabilite în programul comun, care sînt atît doleanţele românilor, cît şi ale ungurilor"[7].

---

[5] Vezi L. Bányai, *Lupta ţăranilor din Valea Ghimeşului din octombrie 1934*, în „Analele Institutului de istorie a partidului", 1955, nr. 3; Titu Georgescu şi Ladislau Fodor, *Răscoala ţăranilor din Valea Ghimeşului (1934)*, Bucureşti, Edit. politică, 1960.

[6] P. Constantinescu-Iaşi, *Organizaţii de masă legale conduse de P.C.R. în anii 1932—1938*, Bucureşti, Edit. Acad. R.P.R., 1953.

[7] Gh. I. Ioniţă şi M. Valea, *Activitatea desfăşurată de Frontul plugarilor*, în *„Analele Institutului de istorie a partidului"*, nr. 4, 1963.

www.dacoromanica.ro

La 3 noiembrie 1935 se ţine o adunare comună a Frontului plugarilor şi Madosz-ului în sala teatrului din Deva. Moţiunea adunării aprobă înţelegerea „ca pildă a colaborării frăţeşti" [8].

La 26 noiembrie 1935, Blocul democratic a încheiat un acord cu Partidul socialist de sub conducerea lui C. Popovici. Frontul plugarilor şi Uniunea oamenilor muncii maghiari din România, într-o adresă comună, au salutat acest acord, însuşindu-şi „integral punctele şi programul stabilit".

Blocul democratic şi Partidul Socialist au trimis cîte o delegaţie la Deva, la o consfătuire comună cu Frontul plugarilor. Consfătuirea se încheie cu stabilirea unui program minimal, care cuprindea între altele următoarele puncte: „pentru libertatea naţională a poporului român, pentru egalitatea de tratament a tuturor naţionalităţilor conlocuitoare, împotriva organizaţiilor fasciste, împotriva războiului" [9].

După această consfătuire comună s-au ţinut o serie de adunări populare ale Frontului plugarilor, cu participarea reprezentanţilor Blocului democratic şi ai Partidului Socialist, şi care la 6 decembrie 1935 s-a încheiat cu adunarea din Ţebea, unde au fost convocate delegaţii de ţărani din peste 350 de comune lîngă gorunul lui Horia, în apropierea mormîntului lui Avram Iancu.

La Ţebea s-a încheiat un „acord de front popular democratic", pe baza „acordurilor încheiate între Frontul plugarilor şi Uniunea oamenilor muncii maghiari din România şi dintre Partidul Socialist şi Blocul pentru apărarea libertăţilor democratice".

Reprezentanţii Madosz-ului au trimis adeziunea lor deplină la acest acord, care a contribuit la întărirea alianţei ţărănimii cu clasa muncitoare, la unirea forţelor antifasciste, la consolidarea unităţii de luptă dintre oamenii muncii români şi cei de alte naţionalităţi din ţara noastră.

★

După declararea politicii revanşarde ca politică oficială a sa, Germania hitleristă devine principalul susţinător al agitaţiei revizioniste a cercurilor conducătoare ale Ungariei horthiste, pe lîngă vechii lor protectori, fasciştii italieni, care erau interesaţi în slăbirea sistemului de securitate în estul şi sud-estul Europei, constituit prin Mica Înţelegere şi Înţelegerea Balcanică şi susţinut de Franţa.

Guvernele horthiste au adoptat o atitudine de refuz faţă de orice propunere de ameliorare a relaţiilor venită din partea Cehoslovaciei, României şi Iugoslaviei. Principalul scop al politicii externe a Ungariei horthiste era dezagregarea şi nimicirea Micii Înţelegeri, care constituia o alianţă de apărare împotriva încercărilor revizioniste ungare.

La 5 aprilie 1927 s-a semnat la Roma pactul de amiciţie maghiaro-italian, care a scos Ungaria horthistă din izolarea sa externă. Bethlen István, preşedintele guvernului maghiar, într-o cuvîntare a declarat cu emfază: „Această mînă de maghiari care s-au aşezat acum o mie de ani în mijlocul bazinului dunărean este predestinată, prin poziţia sa geo-

[8] Gh. Micle, *Răscoala pămîntului*, 1945, p. 189.

[9] Mircea Valea, *Din lupta maselor muncitoare hunedorene*, în *Studii şi articole de istorie*, vol. III, Bucureşti, 1961, p. 475—478.

www.dacoromanica.ro

grafică, să ocupe un rol de conducere în această parte a bazinului Dunării"[10]. La 21 iunie 1927, lordul Rothermere, proprietarul ziarului „Daily Mail", cu articolul *Locul Ungariei sub soare*, a dat semnalul unei serii de acțiuni în favoarea revizionismului horthist și în Anglia.

În anii crizei economice, propaganda revizionistă maghiară a luat și mai mare amploare, căutînd să convingă masele muncitoare din Ungaria că tratatul de pace ar fi cauza tuturor suferințelor lor.

La sfîrșitul anului 1932 a venit la putere în Ungaria guvernul lui Gömbös Gyula, care, față de orientarea proengleză a lui Bethlen, a însemnat o apropiere și mai fățișă de Italia fascistă. Gömbös avea vechi legături personale și cu partidul nazist, fiind primul șef de guvern care, după preluarea puterii de către Hitler, a plecat în Germania în iunie 1933 într-o vizită oficială. În septembrie 1935, în cadrul unei noi vizite a lui Gömbös la Berlin, se ajunge la o înțelegere ca Ungaria să-și realizeze planurile revizioniste în conformitate cu programul imperialismului german hitlerist [11].

Un rol pozitiv pentru securitatea statelor din sud-estul Europei l-a avut reluarea relațiilor diplomatice între România și Uniunea Sovietică. În acest sens menționăm declarația lui Litvinov din ianuarie 1935 : „Toate pietrele de hotar, la toate granițele Europei, sînt stîlpi ai păcii, iar îndepărtarea unei singure pietre de acest fel atrage iremediabil prăbușirea întregii construcții a păcii" [12].

P.C.R. a demascat uneltirile revizioniștilor maghiari, precum și ațîțarea șovină a fasciștilor români. În hotărîrea din ianuarie 1936 a C.C. al P.C.R. cu privire la sarcinile mobilizării maselor populare la lupta contra pericolului fascismului se arăta : „Independența poporului român este amenințată de statele din blocul fascist central european, zis bloc revizionist, format sub hegemonia imperialismului german... Banda hitleristo-horthistă crede că prin agenții săi, fasciștii români, va slăbi rezistența poporului față de planurile imperialiste. Se înșeală amarnic. Poporul român își va mobiliza toate slăvitele sale tradiții de luptă pentru independență și libertate și, în frunte cu proletariatul său, va sări la arme pentru a respinge pe cotropitorii imperialiști de sub semnul crucii încîrligate hitleriste și al coroanei habsburgice horthiste și pentru a-și apăra existența "[13].

Concomitent, Partidul Comunist din Ungaria a dezvăluit adevăratul sens al demagogiei revizioniste a regimului horthist, arătînd că acest regim este o unealtă în mîinile lui Hitler pentru dezbinarea popoarelor din sud-estul Europei. „Interesele poporului maghiar în politica externă — arăta în 1937 organul ilegal al P.C.U., „Dolgozók Lapja" (Foaia oamenilor muncii), — cer ca Ungaria să încheie pacte de neagresiune cu țările

---

[10] Bethlen István, *Beszédei és irásai* (Discursuri și scrisori), vol. II, Budapesta, 1933, p. 184—185.

[11] Kis Aladár, *Magyarország külpolitikája a második világháboruban* (Politica externă a Ungariei în ajunul celui de-al doilea război mondial), Budapesta, 1963, p. 19—26.

[12] „Universul", 7 ianuarie 1935.

[13] *Documente din istoria Partidului Comunist din România*, ed. a 2-a, București, E.P.L.P., 1953, p. 267—268.

www.dacoromanica.ro

înconjurătoare... Înţelegerea cu ţările vecine este cu atît mai uşoară, cu cît ele toate sînt ameninţate de pericolul nazist" [14].

În 1937, organul Internaţionalei Comuniste recunoştea justeţea poziţiei P.C.R. : „Comuniştii români sînt duşmani de moarte ai fascismului, care încearcă să folosească asuprirea minorităţilor naţionale pentru provocarea războiului, pentru răpirea Transilvaniei, Dobrogei, Bucovinei şi subordonarea lor faţă de jugul fascist" [15].

O dată cu creşterea pericolului agresiunii fasciste, o dată cu încercările claselor stăpînitoare de a lichida drepturile democratice şi de a aţîţa ura şovină, P.C.R. şi-a intensificat activitatea pentru participarea tuturor partidelor şi organizaţiilor interesate în apărarea independenţei naţionale şi a libertăţilor democratice, pentru întărirea solidarităţii frăţeşti a oamenilor muncii români şi de alte naţionalităţi din ţara noastră.

În scopul spargerii unităţii de acţiune a clasei muncitoare, guvernul a recurs la diferite manevre, luînd între altele diferite măsuri de concediere a muncitorilor aparţinînd naţionalităţilor conlocuitoare. P.C.R. arăta că prin astfel de măsuri „capitaliştii vor să forţeze pe muncitorii români să primească scăderea salariilor, mărirea orelor de muncă, înrăutăţirea tuturor condiţiilor de lucru" [16]. La rîndul lor, patronii, susţinuţi de autorităţile reacţionare, au încercat să dezbine organizaţiile sindicale prin înfiinţarea unor pseudosindicate cu orientare şovină.

Luptele muncitorilor români şi de alte naţionalităţi s-au desfăşurat însă sub semnul unităţii de nezdruncinat. Greva muncitorilor arădeni de la fabrica de vagoane „Astra" din iulie-august 1936, de pildă, a demonstrat strînsa lor solidaritate, în ciuda tuturor încercărilor de a le sparge unitatea [17].

În munca de lămurire a maselor populare maghiare din Transilvania, Madosz-ul, îndrumat de P.C.R., a demascat agitaţia şovină şi revizionistă a regimului horthist din Ungaria şi a agenturii sale din Transilvania.

În noiembrie 1935, Madosz-ul a adresat un apel către organizaţiile Partidului Maghiar, cu propunerea de a lupta împreună împotriva tendinţelor de instaurare a dictaturii fasciste. Apelul spunea : „...În loc de izolare naţională... este necesar ca să luăm atitudine alături de Frontul popular, care uneşte forţele antifasciste ale ţării". La începutul anului 1936, Madosz-ul a adresat un nou apel către aceste organizaţii, în care protesta „împotriva războiului urzit de fascismul german şi împotriva cîrdăşiei cu el, deoarece imperialismul german vrea să reînvie prin acest război oprimarea seculară într-o măsură neîntîlnită pînă azi" [18].

În noiembrie 1936, după discursul rostit de Mussolini la Milano, care reclama „dreptate pentru Ungaria mutilată", Madosz-ul a lansat un apel cu titlul : *Dreptatea revizionistă a lui Mussolini nu este dreptatea noastră.* „Stăpînitorii de azi ai Ungariei — spunea apelul — hoinăresc

---

[14] Kállai Gyula, *A magyar függetlenségi mozgalom* (Mişcarea maghiară pentru independenţă), ed. a 2-a, Budapesta, 1948, p. 21.

[15] *Kommunisticeski International*, 1937, nr. 3—4.

[16] „Scînteia" din 25 martie 1935.

[17] B. Roşu, *Greva muncitorilor fabricii de vagoane „Astra" Arad*, în „Analele Institutului de istorie a partidului", 1959, nr. 6.

[18] L. Bányai, *Despre activitatea Uniunii oamenilor muncii maghiari*, în „Studii", 1951, nr. 4.

www.dacoromanica.ro

pe malurile Padovei şi ale Rinului, atunci cînd popoarele vecine din Bazinul Dunării trăiesc alături cu noi şi fără a căror voinţă şi ştiinţă nu ne putem crea un viitor mai bun. Ungaria magnaţilor vrea să introducă imperialismul german şi italian în bazinul Dunării pentru plata cuvenită. Le trebuie prada : pădurea, cărbunele, petrolul, grîul, le trebuie poporul care trăieşte aici pentru a-l exploata şi le trebuie, în fine, drumul liber spre orient, spre cuceriri noi. Dacă reacţiunea fascistă, pentru planurile sale războinice, vrea distrugerea frontierelor actuale, nimicirea stărilor de pace, degeaba încearcă cu noi" [19].

Rezoluţia Congresului Madosz-ului, ţinut la Braşov în ziua de 11 noiembrie 1937, arăta că „alianţa noastră cu democraţia română nu este numai o necesitate politică, ci şi una istorică...". Rezoluţia arăta că „convieţuirea paşnică şi solidaritatea popoarelor ţării se poate asigura numai prin afirmarea drepturilor democratice generale şi a drepturilor naţionalităţilor" [20].

Madosz-ul a participat la toate acţiunile forţelor democratice româneşti. Cu prilejul alegerilor parţiale din februarie 1936, s-a încheiat în jud. Hunedoara un acord oficial de front democratic între Frontul plugarilor, Blocul democratic, Madosz, precum şi P.N.Ţ., organizaţia locală social-democrată sprijinind de asemenea acţiunea.

Platforma comună acceptată de candidatul P.N.Ţ. a cuprins şi următorul punct programatic : „Apărarea şi susţinerea libertăţilor naţionale ale poporului românesc, cu respectarea egalităţii de tratament a minorităţilor conlocuitoare" [21].

La alegerile din 18 februarie 1936, frontul democratic din jud. Hunedoara a ieşit victorios, cu toate manevrele şi teroarea desfăşurate de guvernul liberal şi de grupările fasciste. În iulie 1937, la alegerile comunale judeţene, şi în decembrie 1937, la alegerile generale, la iniţiativa P.C.R., s-a format din nou un front comun democratic, compus din Frontul plugarilor, Madosz şi unele organizaţii locale ale Partidului Social-Democrat, care, pe baza unei platforme comune, a sprijinit pe candidaţii naţional-ţărănişti în judeţele din Transilvania.

Este caracteristic faptul că în întreaga această perioadă Partidul Maghiar a colaborat, în cadrul diferitelor alegeri, cu cercurile reacţionare şi profasciste române. În ianuarie 1938, pactul electoral dintre Partidul Maghiar şi partidul lui Goga-Cuza s-a încheiat prin mijlocirea ambasadorului maghiar de la Bucureşti, Bárdossy, viitorul premier prohitlerist al guvernului maghiar şi executat după eliberare ca criminal de război.

★

În cadrul constelaţiei politice create ţărilor din sud-estul Europei prin ocuparea Austriei de către Germania hitleristă (martie 1938) au fost întreprinse o serie de acţiuni ale guvernului român în primăvara şi vara anului 1938, în scopul de a se realiza, pe de o parte, strîngerea relaţiilor cu Franţa şi Anglia şi, pe de altă parte, de a se neutraliza politica

[19] Muzeul de istorie a Partidului Comunist, a mişcării revoluţionare şi democratice din România.
[20] L. Bányai, *op. cit.*
[21] Gh. Micle, *op. cit.*

www.dacoromanica.ro

revizionistă a Ungariei horthiste, legînd-o de Mica Înţelegere. Însă negocierile începute între Ungaria şi statele Micii Înţelegeri în decembrie 1937, la Sinaia, în vederea încheierii unui acord de neagresiune între cele două părţi, au fost întrerupte, guvernul maghiar acţionînd pe linia realizării unor acorduri bilaterale cu statele Micii Înţelegeri luate separat. Această intenţie a guvernului maghiar făcea parte din politica Germaniei naziste de destrămare a organismului Micii Înţelegeri.

Obţinînd prin pactul de la München din septembrie 1938 „mînă liberă" asupra Cehoslovaciei, Germania hitleristă a căpătat totodată posibilitatea de a-şi realiza dominaţia economică şi politică asupra ţărilor din sud-estul Europei, pentru a le transforma într-o bază de aprovizionare strategică în vederea viitoarelor sale agresiuni. Politica de cedare în faţa agresorilor şi de îndreptare a acestora spre sud-estul şi răsăritul Europei, promovată de cercurile conducătoare din Anglia şi Franţa, stînjenea din ce în ce mai mult eforturile ţărilor din această regiune de a realiza un sistem de apărare a independenţei lor economice şi politice şi a integrităţii lor teritoriale. Primul dictat de la Viena (octombrie 1938), prin care o parte a Slovaciei a fost dată Ungariei, a contribuit la creşterea pericolului revizionismului maghiar.

Factorul de presiune asupra României, folosit acum cu precădere de Germania, mai ales după ocuparea întregii Cehoslovacii de către trupele hitleriste în martie 1939, era revizionismul maghiar horthist. Au avut loc puternice manevre militare germane la estul teritoriului cehoslovac, în apropierea graniţelor României. În acelaşi timp, guvernul horthist a mobilizat şi el în regiunile vecine cu România. În ziua de 8 mai 1939, generalul Werth Henrik, şeful statului-major al Ungariei, a prezentat guvernului său proiectul cu privire la lucrările pregătitoare în vederea unor operaţii militare împotriva României şi care cuprindea, între altele, următoarele propuneri: „pregătirea unor acţiuni de sabotaj în România în domeniul căilor de comunicaţii şi al industriei de război; crearea unor organizaţii înarmate de «autoapărare» în Transilvania; pregătirea răscoalei populaţiei ungare din apropierea graniţei, pe baza unui sistem de celule..." [22].

Prin actul arbitrar al dictaturii regale din martie 1938 cu privire la interzicerea partidelor politice, au fost aruncate în ilegalitate şi organizaţiile de masă antifasciste. Sub îndrumarea P.C.R. însă, aceste organizaţii au găsit o serie de forme de manifestare legale şi semilegale.

În noiembrie 1938, Madosz-ul, printr-un memoriu cu mii de semnături, răspîndit în sute de exemplare, scotea în evidenţă necesitatea luptei comune a maselor maghiare din Transilvania şi a poporului român împotriva „tendinţelor imperialiste", care „se extind din ce în ce mai mult în bazinul dunărean, nimicesc una după alta independenţa popoarelor mici care locuiesc aici, tulburînd liniştea lor internă şi primejduind pacea mondială... Noi, ungurii ardeleni, sîntem legaţi... de acest pămînt şi de locuitorii săi de altă limbă, şi în primul rînd de poporul român. În decursul veacurilor, înflorirea socială s-a născut totdeauna din stima şi ajutorul reciproc, în timp ce vrăjmăşia, ura de rasă, exclusivismul naţional, în dauna celuilalt, au netezit calea jugului comun... Numai hotă-

[22] Juhász Gyula, *A Teleki kormány külpolitikája, 1939—1941*, Budapesta, 1961, p. 35.

www.dacoromanica.ro

rîrile de la Alba-Iulia de acum douăzeci de ani formează baza sigură pentru rezolvarea problemei naţionalităţilor" [23].

Memoriul a fost înmînat de către o delegaţie a Madosz-ului conducerii Partidului Naţional-Ţărănesc, ministrului de externe Petrescu-Comnen, subsecretarului de stat pentru minorităţile naţionale Silviu Dragomir, liderului conservator Grigore Filipescu şi marelui patriot Nicolae Iorga.

Reacţiunea maghiară a acuzat pe semnatarii memoriului ca „trădători de neam", iar poliţia şi jandarmeria i-au persecutat ca elemente subversive.

În focul luptei antifasciste s-a oţelit şi mai mult unitatea dintre oamenii muncii români şi cei din rîndurile minorităţilor naţionale. Într-o serie de întreprinderi, muncitorii români în frunte cu comuniştii au luat apărarea muncitorilor maghiari şi evrei concediaţi de patroni. Muncitorii români şi cei de naţionalitate germană de la Uzinele Reşiţa au acţionat împreună împotriva agenţilor legionari şi hitlerişti germani strecuraţi în organizaţiile sindicale [24].

Cu toată teroarea poliţienească crescîndă, s-au desfăşurat mai multe acţiuni greviste la Cluj, Arad, Oradea, Valea Mureşului etc., ca şi în alte centre industriale ale ţării, în care muncitorii români, maghiari, germani şi de alte naţionalităţi au luptat strîns uniţi pentru satisfacerea revendicărilor lor economice şi politice.

La 16 decembrie 1938 apare decretul de înfiinţare a Frontului renaşterii naţionale. În acest partid al dictaturii regale, înscrierile se făceau în bloc de către instituţii, fără ca oamenii să mai fie întrebaţi. După crearea Frontului renaşterii naţionale, dictatura regală acordă libertate de acţiune nestingherită „comunităţii maghiare" şi „grupului etnic german", care devin filiale ale F.R.N.

În fruntea comunităţii maghiare, în locul foştilor conducători „intransigenţi" ai Partidului Maghiar, în frunte cu contele Bethlen György, sînt instalaţi alţi oameni politici în frunte cu contele Bánffy Miklós, care aveau strînse legături în acelaşi timp cu camarila lui Carol al II-lea şi cu guvernul horthist din Ungaria.

În fruntea comunităţii germane a fost numit Fritz Fabritius, vechi lider al saşilor hitlerişti din Transilvania, decorat de către Hitler în 1937, alături de Henlein, „gauleiterul" sudeţilor germani, cu „medalia de aur pentru servicii aduse germanismului din străinătate". „Grupul etnic german" din Transilvania, avînd ca nucleu central partidul nazist, condus din Berlin, se bucura de tot mai multe prerogative speciale, organizînd şi formaţii paramilitare[25].

Într-un manifest editat în martie 1939, C.C. al P.C.R. a făcut apel către poporul român şi naţionalităţile conlocuitoare pentru apărarea ţării, împotriva cotropitorilor fascişti. „Fiţi în gardă — spunea manifestul — să nu aveţi soarta popoarelor din Austria şi Cehoslovacia. P.C.R. declară: comuniştii vor lupta cu arma în mînă în primele rînduri.

---

[23] Erdélyi Magyar Szó Naptára (Calendarul Cuvîntului maghiar transilvănean), 1940, p. 47.

[24] E. Cimponeriu, *Reşiţa luptătoare*, Bucureşti, Edit. ştiinţifică, 1965, p. 234.

[25] Vezi, M. Hegemann, *Deutsche Volksgruppe in Rumänien. Iahrbuch für Geschichte der UDSSR und der Volksdemokratischen Länder Europas*, vol. IV, Berlin, 1960.

www.dacoromanica.ro

Uniţi-vă cu toţii într-un singur front puternic contra lui Hitler şi aliaţilor săi revizionişti" [26].

Cu prilejul demonstraţiilor şi întrunirilor, la 1 Mai 1939 masele muncitoreşti s-au pronunţat pentru restabilirea libertăţilor democratice, pentru concentrarea tuturor forţelor patriotice într-un larg front contra agresiunii fasciste. La începutul lunii mai, sute de ţărani maghiari din jud. Cluj, organizaţi de Madosz, au defilat pe străzile Clujului alături de fraţii lor români, purtînd pancarte cu următoarea inscripţie : „Apărînd hotarele României, apărăm pămînturile noastre" [27].

Comuniştii, luptătorii antifascişti au organizat diferite conferinţe şi serbări culturale, evocînd luptele comune din trecut ale poporului român şi ale naţionalităţilor conlocuitoare împotriva cotropitorilor comuni.

Astfel, la 31 iulie 1939, cu ocazia comemorării a 90 de ani de la moartea poetului revoluţionar Petőfi pe cîmpia Albeşti de lîngă Sighişoara, în lupta pentru cauza libertăţii popoarelor, reprezentanţii P.C.R. şi ai organizaţiilor democratice române au depus coroane împreună cu delegaţii Madosz-ului.

Organele ilegale ale P.C.R. din Transilvania, precum şi publicaţiile democratice legale, române şi maghiare, au desfăşurat o vastă activitate publicistică pentru lămurirea şi îndemnarea la luptă a oamenilor muncii împotriva aţîţătorilor şovini, pentru apărarea independenţei şi integrităţii ţării.

★

Izbucnirea celui de-al doilea război mondial la 1 septembrie 1939 a agravat situaţia internaţională a României, prinsă între pericolul unei agresiuni conjugate a Germaniei hitleriste şi a Ungariei horthiste. În condiţiile încălcării repetate a tratatelor internaţionale, România se afla într-o situaţie de izolare evidentă.

Interesul celui de-al treilea Reich de a păstra în acel moment „liniştea" în Balcani, dar mai ales în România, pentru siguranţa aprovizionării maşinii sale de război cu petrol şi cereale, a reţinut deocamdată guvernul horthist în înfăptuirea planurilor sale. În acelaşi timp însă, guvernul german a sfătuit Ungaria horthistă să nu accepte propunerile repetate ale României pentru semnarea unui pact de neagresiune [28].

Acţiunile desfăşurate de guvernul german hitlerist la sfîrşitul anului 1939 şi începutul anului 1940 în vederea paralizării legăturilor economice şi politice ale statelor din sud-estul european cu puterile occidentale şi în vederea împiedicării formării unui bloc defensiv al statelor din această regiune s-au concretizat — în ceea ce privea România — în încheierea acordurilor economice româno-germane din 21 decembrie 1939, acorduri cuprinzînd o seamă de concesii importante pe plan economic.

Rezervele pe care guvernul român le făcea în achitarea restanţelor de livrări au dus la efectuarea unor noi presiuni asupra României de către

---

[26] *Documente din istoria Partidului Comunist din România*, ed. a 2-a, p. 319—320.

[27] Muzeul de istorie a Partidului Comunist, a mişcării revoluţionare şi democratice din România.

[28] *Magyarország és a második világháború* (Ungaria şi al doilea război mondial), volum de documente, Budapesta, 1959, p. 70.

www.dacoromanica.ro

Germania, pe temeiul aspirațiilor teritoriale ale Ungariei horthiste asupra Transilvaniei.

La o consfătuire ținută în ziua de 30 ianuarie 1940, Hitler și Göring au subliniat că pentru menținerea „liniștii" este necesar să se acorde Ungariei horthiste asigurări în ceea ce privea aspirațiile sale asupra Transilvaniei. Totodată, Hitler a insistat în ideea că Balcanii trebuie să fie supuși Germaniei, iar „producția acestor state să fie luată la nevoie chiar cu forța" [29].

Politica de cedare față de pretențiile Germaniei hitleriste în România dusă de cercurile conducătoare în frunte cu regele în primăvara anului 1940 era însoțită de concesii făcute legionarilor și de înăsprirea măsurilor de teroare împotriva forțelor antifasciste, înainte de toate împotriva comuniștilor. În dorința de a cointeresa Germania la garanții de caracter teritorial, guvernul român cerea ca raporturile de colaborare dintre cele două guverne să fie „organizate rapid", în toate domeniile. Caracterul intereselor urmărite de Germania nazistă în sud-estul și răsăritul Europei excludea însă orice eventualitate a unor astfel de „garanții". Așa-zisul litigiu româno-maghiar avea să joace rolul său din punctul de vedere al realizării țelurilor strategice militare ale statului-major hitlerist.

Repetatelor solicitări ale cercurilor conducătoare din România pentru „garanții" teritoriale, Hitler le-a răspuns condiționînd eventuale garanții politice date României de o politică de concesii față de Ungaria horthistă. Tonul ultimativ al scrisorii lui Hitler din iulie 1940 căuta să impresioneze cercurile conducătoare românești subliniind că dacă România nu se va înțelege cu Ungaria, atunci armatele germane vor „interveni" în Balcani [30].

Subordonarea politică a României față de cel de-al III-lea Reich și pregătirile viitoarei ciuntiri teritoriale ce se făcea în culisele diplomatice ale axei au avut imediat răsunet în afară. Masele populare din țară, cercuri largi în cadrul armatei, intelectualii protestau energic împotriva politicii de trădare națională spre care se îndrepta regimul. Rapoartele Siguranței din luna iulie 1940 subliniau cu îngrijorare că în țară „există o stare latentă de revoltă care ar putea izbucni oricînd" [31].

La 26 iulie 1940, Gigurtu și Manoilescu au fost primiți la Salzburg de Hitler și Ribbentrop, care le-au dat sfatul să se răspundă prin negocieri directe revendicărilor Ungariei horthiste. A doua zi Mussolini și Ciano, după ce au condamnat „politica oscilantă" a României, s-au pronunțat de asemenea pentru negocieri directe.

La 1 august 1940, Legația ungară din București comunica guvernului român printr-o notă că „chestiunea între Ungaria și România nu este de natură minoritară", adică referindu-se la situația minorității naționale maghiare, „ci teritorială" [32].

Între 16 și 24 august 1940 s-au desfășurat convorbirile româno-maghiare de la Turnu-Severin, la care delegații români s-au opus pretențiilor revizioniste maghiare.

---

[29] Arh. M.A.E., fond. Germania, vol 98, anul 1940-august 1941.

[30] Arh. M.A.E., fond. 71/România, anul 1940, ianuarie-august, vol. 8.

[31] Ibidem.

[32] Georges Sofronie, *Les antécedents diplomatique de l'acte de Vienne*, Sibiu, 1945, p. 20 și 23.

www.dacoromanica.ro

Notele secrete trimise în mare grabă de către organele subordonate guvernului, arătau că populaţia română din Transilvania, ca şi din întreaga ţară, cuprinzînd cele mai diverse categorii sociale, respingea cu hotărîre orice idee în legătură cu ştirbirea teritoriului naţional. Evocînd trecutul istoric, cetăţenii arătau că la Alba-Iulia „poporul a hotărît unirea cu România, deci asupra Ardealului nu are nimeni dreptul decît poporul ardelean, care voieşte să lupte pînă la unul pentru libertatea lui" [33].

Masele muncitoare ale minorităţii naţionale maghiare erau solidare cu mişcarea patriotică de rezistenţă sau stăteau într-o expectativă plină de îngrijorare faţă de creşterea pericolului agresiunii fasciste.

Precizîndu-şi poziţia, P.C.R. arăta că dorinţa unanimă a maselor populare din Transilvania, pe seama cărora se duceau discuţiile, este de a scutura jugul burghezo-moşieresc, de a-şi crea o viaţă lipsită de exploatare şi asuprire, de teama de a fi împinse în războiul imperialist şi nu de a lua lanţul de robie al aristocraţilor şi capitaliştilor maghiari.

P.C.R. şi-a intensificat eforturile pentru realizarea unui front comun al tuturor forţelor patriotice, care să ducă la răsturnarea dictaturii regale şi la apărarea intereselor ţării faţă de agresiunea fascistă horthistă [34].

La Oradea a apărut un manifest în limba maghiară cu următorul conţinut : „Boierii din Bucureşti tratează din nou cu grofii din Budapesta. Se tîrguiesc asupra noastră... Urmaşii călăilor lui Doja şi Horia ce asupresc azi poporul din Ungaria îşi pregătesc colţii pentru o bună pradă ce ar fi Ardealul...". Comitetul teritorial al P.C.R. din Ardeal şi Banat, într-o chemare adresată maselor populare maghiare din Transilvania, arăta că „dincolo de frontieră stăpînirea magnaţilor maghiari cu jandarmi cu pene de cocoş sugrumă pe muncitorii din Csepel, Diósgyör, Pécs şi pe ţăranii flămînzi ai pustei îmbelşugate ca plîngerile lor să nu se audă aici, ca nu cumva să auzim strigătul lor...". De la aceşti „domni nemernici — spunea manifestul — să nu aşteptaţi libertate..." [35].

Faţă de eventualitatea unui schimb de populaţie, oamenii muncii din Transilvania au declarat că „sub nici un motiv nu vor părăsi locurile pe care trăiesc din moşi strămoşi". Secuii s-au opus de asemenea să fie mutaţi de pe pămînturile lor, provocînd mare „mirare" la Budapesta [36]. Populaţia de toate naţionalităţile a Transilvaniei era adînc frămîntată de soarta ce o aştepta dintr-o zi în alta.

Mihail Manoilescu, ministrul de externe al României, a fost invitat la Viena pentru joi 29 august la amiază, cu depline puteri pentru „tratativele" ce se vor purta. Guvernul hitlerist a trimis o notă ultimativă guvernului român, în care el insista ca acesta să accepte arbitrajul puterilor axei.

În ziua de 30 august, la Viena, Ribbentrop şi Ciano, Csáki şi Manoilescu au semnat protocolul „arbitrajului", prin care a fost răpită României o parte a teritoriului său naţional, în suprafaţă de 43 492 km² şi cu o populaţie de 2 667 007 locuitori, dintre care mai mult de jumătate români.

---

[33] Arh. M.A.E., fond. Transilvania, an. 1940. vol. 41.

[34] Vezi V. Topalu, *Din lupta P.C.R. pentru mobilizarea maselor împotriva Dictatului de la Viena (1940)*, în „Analele Institutului de istorie a partidului", 1960, nr. 6.

[35] Arh. Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.

[36] Arh. M.A.E., fond. Transilvania, an. 1940, vol. 41.

www.dacoromanica.ro

Majoritatea română a populației de pe acest teritoriu reiese și din statisticile horthiste întocmite după dictatul de la Viena [37].

Puternica indignare și revoltă a opiniei publice față de dictatul de la Viena s-a exprimat prin numeroase acțiuni de mase, în fruntea cărora au stat muncitorii, conduși de P.C.R. Alături de P.C.R., în lupta împotriva dictatului de la Viena se aflau Frontul plugarilor, Madosz-ul și multe elemente patriotice din partidele burgheze.

În ziua de 31 august, P.C.R. s-a adresat tuturor organizațiilor democratice, precum și conducătorilor partidelor burgheze, nefasciste, propunîndu-le să se treacă imediat la organizarea în comun a luptei pentru răsturnarea guvernului trădător și instaurarea unui guvern care să respingă hotărîrile puterilor fasciste de la Viena, să asigure introducerea libertăților democratice, încheierea unui pact de asistență mutuală cu Uniunea Sovietică și apărarea granițelor [38].

Ca în toate orașele țării, la Cluj a început în ziua de 30 august 1940 o puternică demonstrație a maselor, continuînd și în zilele următoare [39]. Activiști ai P.C.R., ai Frontului plugarilor și ai Madosz-ului, care au luat cuvîntul în diferite locuri unde demonstranții s-au grupat organizînd mitinguri de protest, au chemat masele să se unească într-un singur front de luptă.

Acțiunile din Cluj au alarmat și pe generalul Werth Henrik, șeful delegației maghiare care se ocupa de preluarea teritoriului nordului Transilvaniei pe seama autorităților horthiste. Într-o ședință comună, acesta a găsit necesar să comunice delegației române următoarele: „După știrile primite, situația la Cluj este extrem de amenințătoare, în urma agitației comuniste desfășurate în acest oraș. De aceea delegația maghiară propune de a găsi o soluție care să facă posibilă sosirea mai devreme a trupelor maghiare în împrejurimea Clujului" [40].

În primele zile ale lunii septembrie au loc puternice manifestații de protest și în alte orașe ale Transilvaniei, ca și în întreaga țară, contra guvernului de trădare națională, pentru drepturi egale naționalităților conlocuitoare și nerecunoașterea hotărîrii imperialiste a puterilor axei [41].

Prin dictatul de la Viena, imperialismul german hitlerist a urmărit să răsplătească și să lege mai strîns de carul său războinic pe vechiul său aliat, regimul horthist din Ungaria, și să instaureze în România o dictatură fascistă deschisă, punînd mîna pe bogățiile țării noastre.

★

Instaurarea dictaturii militare-fasciste a însemnat dezlănțuirea terorii anticomuniste și a unor progromuri rasiste. În același timp, în nordul Transilvaniei guvernul horthist a introdus un regim de cruntă teroare militară îndreptată împotriva comuniștilor, a antifasciștilor, a maselor populare române și a populației evreiești.

---

[37] Kassai Géza, *Magyar történelmi sorsfordulók* (Cotituri istorice ungare), 1953, Budapesta, p. 121.

[38] N. Topalu, *op. cit.*

[39] „Scînteia" din 17 septembrie 1940.

[40] Arh. st. din R.P.U., fond. Ministerul de Externe, an. 1940/946.

[41] Tr. Bunescu, *Manifestații de protest ale maselor populare din Arad*, în „Analele Institutului de istorie a partidului", 1965, nr. 3; idem, *Starea de spirit și manifestații de protest ale maselor populare din Brașov și Sibiu*, în „Analele Institutului de istorie a partidului", 1966, nr. 1.

www.dacoromanica.ro

Partidul Comunist din Ungaria a lansat un manifest în care a caracterizat în felul următor dictatul de la Viena. „Prin dictatul nefast de la Viena s-a tras o graniţă în mijlocul Transilvaniei, rupînd în două o unitate economică şi culturală multiseculară. Dincolo reacţiunea română îl slujeşte pe Hitler, aici reacţiunea maghiară face acelaşi lucru, sacrificînd avuţia şi sîngele popoarelor... Naţional-socialiştii germani, cu ajutorul reacţiunii române şi maghiare, au răpit libertatea şi independenţa ambelor ţări..." [42].

Atrocităţile comise de trupele horthiste împotriva ţăranilor români în comunele Ipp şi Trăsnet, maghiarizarea forţată a şcolilor şi instituţiilor culturale româneşti de către autorităţile ocupante, persecutarea maselor româneşti din nordul Transilvaniei şi a maselor maghiare din sudul Transilvaniei au servit în ultima instanţă intereselor imperialismului german hitlerist pentru a ţine ambele ţări la remorca lui.

La încordarea situaţiei a contribuit marele număr de refugiaţi români din nordul Transilvaniei, număr care în anii 1940—1942 s-a ridicat la mai mult de 200 000. În acelaşi timp, numărul ungurilor plecaţi din sudul Transilvaniei a atins cifra de 60 000.

Fasciştii nu au reuşit însă să dezbine unitatea de luptă a oamenilor muncii români, maghiari şi de alte naţionalităţi, care s-a manifestat în cadrul multor acţiuni comune. Astfel, la Fabrica de vagoane „Astra" din Arad toţi muncitorii au încetat lucrul la 20 octombrie 1940, în semn de protest împotriva concedierii de către legionari a muncitorilor de naţionalitate maghiară.

Comuniştii din Cluj răspîndeau manifeste care chemau pe muncitori să ia apărarea românilor şi evreilor persecutaţi. În „Tribuna Ardealului" din Cluj, în articolul intitulat *Solidaritatea muncitorească* se scria : „Cu satisfacţie constatăm că sindicatele muncitoreşti... din Cluj... în mod cinstit recunosc că fraţii lor de muncă de naţionalitate română s-au constituit în trecut drept apărătorii fraţilor lor unguri ; acum lor le revine să plătească cu aceeaşi monedă, luînd apărarea muncitorimii de naţie românească" [43].

Buletinul ilegal al „Frontului de ajutor şi solidaritate" din Cluj, condus de comunişti, descria în ianuarie 1941 în felul următor situaţia pe teritoriul ocupat de horthişti : „Burghezia maghiară a înfiinţat un stat poliţist..., unde oamenii nu au curajul să vorbească decît în şoaptă, unde nu există dreptul de întrunire, de organizare, libertatea cuvîntului şi a presei. Zilnic sîntem martori la sute de acte de teroare. Jandarmii conduc pe ţăranii puşi în lanţuri spre închisoare, fiindcă au cerut zahăr şi petrol sau au tăiat lemne din pădurea lor, în întreprinderi se înfiinţează carcere de pedepsire... În octombrie, din diferite localităţi ale Transilvaniei de nord, au fost expulzaţi cca. 1 600 de români. În secuime mulţi evrei au fost prinşi, bătuţi pînă la sînge şi aruncaţi peste graniţă..." [44].

---

[42] Csatáry Dániel, *Román-magyar kaposolatok* (Relaţii româno-maghiare), Budapesta, 1958, p. 166—167.

[43] „Tribuna Ardealului" din 19 ianuarie 1941.

[44] Anexă la Actul de acuzare în procesul grupului comuniştilor din Dej şi Bistriţa, 1941. Arh. Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.

www.dacoromanica.ro

Lucruri asemănătoare s-au petrecut îşi în sudul Transilvaniei, sub dictatura militară-fascistă, cu oamenii muncii maghiari. „Comunitatea maghiară" condusă de elemente profasciste, în frunte cu bancherul Gyárfás Elemér, şi-a păstrat însă mai departe libertatea de mişcare.

„Grupul etnic german" în sensul înţelegerii guvernului dictaturii militare-fasciste cu Andreas Schmidt, „führerul" organizaţiilor germane hitleriste, a luat caracterul de „stat în stat", autorizat să-şi confere legi şi tribunale proprii şi să facă recrutări dintre tinerii de naţionalitate germană pentru trupele S.S.

În ianuarie 1941, P.C.R. a elaborat platforma de luptă „Pentru pace şi independenţa naţională a poporului român", pe baza căreia chema toate forţele patriotice la luptă împotriva dictaturii militare-fasciste, pentru constituirea frontului naţional antihitlerist.

În această platformă se prevedeau între altele, următoarele puncte: „Lupta pentru pace..., împotriva prefacerii României într-o anexă a imperialismului german, pentru independenţa naţională a poporului român... Înlăturarea oricărei asupriri naţionale, a prigoanei barbare contra evreilor. Încetarea schimbului forţat. Pentru naţionalităţile asuprite cucerirea de drepturi naţionale, politice, economice şi culturale egale cu cele ale poporului român" [45].

Poziţia patriotică a P.C.R. a dus la creşterea influenţei şi autorităţii partidului în rîndul celor mai largi mase, contribuind la unificarea forţelor antihitleriste împotriva atentatului la interesele vitale ale poporului român.

O mare amploare a căpătat între 15 aprilie şi 5 mai 1941 greva minerilor din Valea Jiului. Muncitorii mineri români şi de alte naţionalităţi, strîns uniţi, cereau încheierea contractului colectiv, reducerea orelor de lucru şi crearea unor condiţii de trai şi de muncă mai omeneşti. Deşi greva a fost înfrîntă prin forţă armată, lupta minerilor din 1941 a avut o mare însemnătate. Ea a lovit în aprovizionarea industriei de război, care deservea şi trupele germane hitleriste aflate în ţară.

La 22 iunie, Germania hitleristă a dezlănţuit criminalul război antisovietic. În acest război a fost tîrîtă şi România, împotriva intereselor şi voinţei poporului român, alături de Ungaria horthistă.

În acest moment de grea cumpănă, P.C.R. a organizat lupta maselor împotriva participării României la acest război nejust şi contrar intereselor naţionale, împotriva dictaturii militare-fasciste, pentru întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste. P.C.R. a elaborat platforma din 6 septembrie 1941, adresată tuturor partidelor, grupărilor şi personalităţilor politice nefasciste, tuturor patrioţilor, pentru *„realizarea frontului unic naţional al poporului român împotriva fascismului german şi clicii sale de trădători din ţară... pentru încetarea războiului contra Uniunii Sovietice. Pace şi luptă comună...* cu toate popoarele iubitoare de libertate..., *pentru un guvern al independenţei naţionale... împotriva dictatului hitlerist de la Viena"* [46].

---

[45] *Documente din istoria Partidului Comunist din România*, ed. a 2-a, p. 335.

[46] *Ibidem*, p. 345—347.

www.dacoromanica.ro

În întreaga ţară au fost răspîndite manifeste împotriva războiului antisovietic. Organizaţiile de partid din sudul Transilvaniei au editat manifeste antihitleriste în limbile română, maghiară şi germană. Sub îndrumarea P.C.R., Frontul plugarilor şi Madosz-ul desfăşurau de asemenea din primul moment o activitate susţinută de mobilizare a maselor populare la lupta patriotică antihitleristă.

Madosz-ul a combătut agitaţia elementelor şovine care îndemnau pe oamenii muncii maghiari ca, în loc de luptă comună cu fraţii lor români, să plece în Ungaria horthistă. Madosz-ul a contribuit la munca de organizare a luptei ţărănimii fără deosebire de naţionalitate şi a oamenilor muncii maghiari aruncaţi în lagăre de muncă forţată.

Partidul nazist al germanilor din România, îndrumat direct de la Berlin, activa nestingherit în cadrul organizaţiei „Grupul etnic german". Această organizaţie dispunea şi de formaţiuni paramilitare, care totalizau în 1942 un efectiv de peste 100 000 de oameni, avînd la dispoziţie arme, muniţii şi poligoane de tragere. Partidul nazist german ducea o activitate de spionaj şi exercita o teroare făţişă asupra elementelor antifasciste din rîndul minorităţii naţionale germane. Germanii hitlerişti propagau planuri care au avut în vedere adîncirea dezmembrării României prin proclamarea „autonomiei" Transilvaniei şi Banatului, încadrate în aşa-zisul „Donauland", sub egida Reichului german [47].

Comuniştii au desfăşurat o activitate şi în rîndurile populaţiei germane, demascînd mai ales organizaţia hitleristă creată pentru înşelarea muncitorilor D.A.R. (*Deutsche Arbeiterschaft in Rumänien*). Siguranţa din Reşiţa a raportat organelor superioare, la 16 mai 1942, următoarele : „Muncitorii germani din Reşiţa nu mai vor să creadă în organizaţiile germane de aici, pe care le consideră inoportune şi chiar dăunătoare muncitorimii. Cu toate eforturile ce se fac de către conducătorii D.A.R. pentru a-i convinge, ei nu pot reuşi...". În octombrie 1942, acelaşi organ al siguranţei a raportat : „În ultimul timp, foarte mulţi germani se retrag din rîndurile organizaţiei grupului [adică din „grupul etnic german"], iar alţii nu mai plătesc cotizaţie". În aceeaşi lună, chiar şi ministrul Germaniei, baronul von Killinger, a simţit nevoia să se deplaseze la Reşiţa. Ca urmare, alături de muncitorii români mai mulţi muncitori de naţionalitate germană au fost arestaţi şi condamnaţi la închisoare [48].

În rezoluţia C.C. al P.C.R. din ianuarie 1942, intitulată *Pieirea sau salvarea poporului român*, se accentua că „pentru *frontul unic patriotic* de luptă al poporului român... e de o *importanţă* mare *cîştigarea naţionalităţilor*... Trebuie arătat atît poporului român, cît şi celui maghiar din Ardeal şi Banat că demagogia şi campania josnicilor trădători de patrie, în frunte cu Antonescu în România şi Horthy în Ungaria, nu servesc decît *planul lui Hitler de a nimici atît poporul român, cît şi pe cel maghiar*, în războiul său tîlhăresc contra Uniunii Sovietice" [49].

---

[47] Vezi Gh. Zaharia, *Unele date cu privire la teroarea fascistă din România*, în „Analele Institutului de istorie a partidului", 1963, nr. 6.

[48] E. Cimponeriu, *Muncitorii reşiţeni conduşi de comunişti în lupta împotriva criminalului război antisovietic*, în „Studii", 1960, nr. 3.

[49] *Documente din istoria Partidului Comunist din România*, ed. a II-a, p. 363.

www.dacoromanica.ro

Rezoluția arăta că datoria comuniștilor este de a mobiliza, între altele, masele maghiare din România „pentru aderarea la *frontul patriotic* al poporului român, care are drept scop zdrobirea dușmanului lor de moarte *comun*, eliberarea lor de sub jugul național hitlerist *comun*..". Comuniștii trebuie să ducă o campanie de lămurire și în sînul germanilor din România „despre catastrofa care îi amenință prin zdrobirea fascismului german, dacă ei vor urma mai departe pe șefii lor naziști din organizațiile lor hitleriste..." [50]. În această perioadă, în scrisorile sale către Hitler, regentul Horthy a înmulțit tot mai mult acuzațiile sale împotriva românilor, pentru a-i scădea în ochii lui Hitler. El scria la 10 ianuarie 1942 că, în România, „în timp ce păturile superioare și mijlocii își îndreaptă și azi privirile spre Anglia și America, păturile sociale de jos, muncitorimea, proletariatul, ba chiar și o parte a populației sătești sînt infectate de spiritul bolșevic" [51].

Fascismul maghiar a propagat în timpul războiului ideea restabilirii „Imperiului sfîntului Ștefan", adică a cotropirii întregii Transilvanii prin servirea „credincioasă" a intereselor Germaniei hitleriste. Totodată, fascismul românesc a căutat să motiveze participarea României în războiul antisovietic prin ideea cîștigării favorurilor Germaniei hitleriste în problema Transilvaniei.

Aceste controverse însă nu au împiedicat pe capitaliștii români și maghiari din ambele părți ale granitei să exploateze în comun pe muncitorii de toate naționalitățile și să-și împartă profiturile.

Situația muncitorilor români din nordul Transilvaniei s-a agravat în mod deosebit. La Fabrica de încălțăminte din Cluj, spre pildă, majoritatea muncitorilor români au fost îndepărtați prin diferite măsuri de constrîngere, care au făcut imposibilă rămînerea lor mai departe în întreprindere [52].

Interesele moșierilor din ambele părți ale frontierei impuse de dictatul de la Viena erau susținute de dictatura fascistă.

În nordul Transilvaniei, decretul din februarie 1941 al guvernului horthist a făcut posibilă revizuirea actelor reformei agrare de după primul război mondial. Numai pînă în octombrie 1941 au fost intentate 17 000 de procese împotriva țăranilor români de către moșierii maghiari. În multe cazuri n-au fost exceptați nici țăranii maghiari. Rezultatul proceselor a fost alungarea în masă, cîteodată prin forța jandarmerească, a țăranilor de pe pămînturile lor [53].

Sub ocupația horthistă, funcționarii români au fost concediați în masă. În fruntea administrației de stat au fost aduși „oameni de încredere" din Ungaria, anume pregătiți pentru fascizarea teritoriului ocupat. Acești funcționari au manifestat o ură bestială față de populația română și dispreț chiar și față de masele populare maghiare transilvănene, considerate ca „înstrăinate", din cauza sentimentelor lor de solidaritate cu locuitorii români persecutați.

---

[50] *Documente din istoria Partidului Comunist din România*, ed. a II-a, p. 363.

[51] *Horthy Miklós titkos iratai* (Documente secrete ale lui Horthy Miklós), Budapesta, 1963, doc. 62.

[52] *Exploatarea capitalistă la Dermata*, București, E.S.P.L.P., 1954, p. 62.

[53] Csatáry Dániel, *op. cit.*, p. 168.

www.dacoromanica.ro

Imediat după declanşarea războiului antisovietic, regimul horthist a ordonat arestarea mai multor mii de comunişti şi antifascişti, care au fost internaţi în lagărele de tortură din Someşeni (lîngă Cluj) şi Acăţari (lîngă Tîrgu-Mureş). Arestările au ţinut de la 29 iunie pînă la 30 septembrie 1941. Schingiuirile după metodele cele mai bestiale ale Gestapoului au avut ca urmare schilodirea unui mare număr de luptători. Din 1 210 anchetaţi, 795 au fost predaţi parchetelor civile şi militare.

Încă în ultimele luni ale anului 1941, pentru a intimida populaţia română, au fost arestaţi mii de români, muncitori, ţărani, intelectuali, pentru delicte contra „ordinii de stat", dintre care 1 381 au fost deferiţi justiţiei. Începînd cu 1942 mulţi bărbaţi români, căzuţi victime denunţătorilor, au fost trimişi în detaşamente de muncă forţată.

Pierderile suferite de armata hitleristă au provocat o profundă criză politică a dictaturii antonesciene, au ascuţit contradicţiile interne ale regimului burghezo-moşieresc şi au dat un puternic impuls luptei antifasciste în România.

În cursul anului 1943 au avut loc numeroase manifestări de protest împotriva condiţiilor neomeneşti de muncă în industria de război şi în întreprinderi industriale indispensabile pentru aprovizionarea frontului. Comisarul siguranţei din Reşiţa raporta în 1943 că „hitleriştii [germani] se tem de ce se va întîmpla cu ei dacă Germania va pierde războiul şi dacă va fi revoluţie... Iar muncitorii din uzinele locale sînt predispuşi la tot felul de curente subversive şi în special comuniste, indiferent de naţionalitate" [54].

Poliţia secretă horthistă a raportat în 1943 despre situaţia din România următoarele : „În România, atmosfera în popor şi în armată este hotărît antigermană... Muncitorimea, chiar şi populaţia agricolă, a trecut cu totul de partea comuniştilor". Ministerul de Interne din Ungaria în septembrie 1943 a caracterizat în felul următor atitudinea maselor maghiare din sudul Transilvaniei : „Este un fapt regretabil că faţă de ideile comuniste nu numai populaţia română, dar chiar şi populaţia maghiară manifestă o puternică înclinaţie... În judeţele vecine din Transilvania de sud, aşa de pildă în comunele Ghiorac şi Arpăşel din partea judeţului Bihor, care aparţine României, fraţii noştri unguri nu aşteaptă să fie ataşaţi Ungariei... Ei consideră regimul maghiar prea feudal şi aşa cred că dacă ei ar aparţine Ungariei ar trăi şi mai departe în asuprire, deoarece aici numai grofilor le-ar merge bine" [55].

Sub conducerea P.C.R., în cursul anului 1943 rezistenţa patriotică antihitleristă a luat în ţara noastră o amploare tot mai mare. În iunie 1943 s-a creat Frontul patriotic antihitlerist, la care, alături de P.C.R., au participat Frontul plugarilor, Uniunea patrioţilor cuprinzînd mai ales intelectualitatea progresistă şi diferite pături ale micii burghezii de la oraşe, Madosz-ul, Partidul Socialist Ţărănesc şi unele organizaţii locale ale Partidului Social-Democrat.

În apelul său ilegal apărut în februarie 1944, Madosz-ul arăta că „din robia hitleristă comună nu este decît o singură scăpare : lupta comună

---

[54] Arhiva centrală a C. C. al P. C. R.

[55] Csatáry Dániel, *A magyar román ellenállási mozgalmak történetéből* (Din istoria mişcărilor de rezistenţă maghiaro-române), august 1943—august 1944, Budapesta, 1959, nr. 2.

www.dacoromanica.ro

antihitleristă de eliberare. Mîrşavii trădători de patrie din România lui Antonescu şi din Ungaria lui Horthy folosesc ambele popoare drept unelte pentru războiul de jaf al lui Hitler, iar acum ar vrea să le jertfească în întregime pentru apărarea hoardelor nemţeşti care se retrag în debandadă. Populaţia maghiară din ţara noastră îşi poate dobîndi libertatea numai prin scuturarea împreună cu poporul român a jugului hitlerist" [56].

Comandamentul armatei hitleriste germane a pregătit, începînd din ianuarie 1944, un plan de ocupare militară a României în cazul unei încercări de ieşire din războiul hitlerist. În acest plan se includea şi intervenţia trupelor horthiste. De asemenea, în planul iniţial al ocupării Ungariei în caz de ieşire a acesteia din război figura şi intervenţia trupelor antonesciene [57].

În faţa evidenţei că Germania hitleristă va pierde războiul, guvernul Kállay din Ungaria horthistă a început să se orienteze spre puterile occidentale din coaliţia antihitleristă, în speranţa că acestea vor ieşi singure victorioase, Uniunea Sovietică slăbind în urma pierderilor suferite. Această politică a neliniştit cercurile conducătoare ale Germaniei hitleriste şi, la 19 martie 1944, trupele germane au ocupat toate punctele strategice ale Ungariei. Regentul Horthy a numit un guvern cu totul supus Germaniei hitleriste.

În primele zile ale lunii aprilie încep în nordul Transilvaniei arestări şi internări în masă ale militanţilor antihitlerişti. Bărbaţii evrei sînt trimişi în detaşamente de muncă forţată, adevărate detaşamente de exterminare. Cu concursul jandarmeriei maghiare se organizează deportarea în masă a evreilor, femei, copii, bătrîni în lagăre de moarte hitleriste, afară de vîrfurile cele mai bogate, care, în schimbul unor bijuterii de mare valoare, au fost lăsate de Gestapo să plece în Elveţia. Din cei 148 288 de evrei din nordul Transilvaniei, peste 100 000 au fost exterminaţi [58].

La 12 aprilie 1944, guvernul sovietic a transmis României condiţiile de armistiţiu care prevedeau respectarea suveranităţii de stat a României, lupta armatei române alături de armata coaliţiei antihitleriste împotriva Germaniei hitleriste şi asentimentul guvernului sovietic în vederea anulării dictatului de la Viena. Clica guvernamentală militară-fascistă a respins propunerile de armistiţiu.

În condiţiile valului de indignare şi ură împotriva războiului hitlerist şi ale jefuirii ţării, precum şi în condiţiile loviturilor puternice date de armata sovietică trupelor fasciste, P.C.R., acţionînd pe linia intereselor fundamentale ale poporului român, grupînd în jurul său toate forţele patriotice care se pronunţau împotriva dictaturii fasciste şi a războiului hitlerist la 23 August 1944, a dezlănţuit insurecţia armată, care a scos România din războiul hitlerist şi a alăturat-o coaliţiei antihitleriste.

Vestea declanşării şi desfăşurării victorioase a insurecţiei armate a trezit o însufleţire nemărginită în întreaga ţară, în toate păturile populaţiei, fără deosebire de naţionalitate. Victoria insurecţiei armate a avut un puternic ecou şi în nordul Transilvaniei, aflat sub ocupaţia horthistă-hitleristă.

---

[56] L. Bányai, *op. cit.*, în „Studii", 1951, nr. 4.

[57] Andreas Hillgruber, *Hitler. König Carol und Marschall Antonescu*, Wiesbaden, 1954, p. 78 şi 178.

[58] *Eichmann en Hongrie* (documente), Budapesta, 1961, p. 121—122.

www.dacoromanica.ro

Insurecţia armată a fost urmată de lupte grele date de trupele române şi formaţiunile patriotice pentru lichidarea unităţilor armate hitleriste şi împotriva atacului banditesc al trupelor hitleriste şi horthiste dinspre nordul Transilvaniei şi dinspre Iugoslavia. În ciuda activităţii diversioniste şi şovine pe care o desfăşurau elementele fasciste, oamenii muncii români şi de alte naţionalităţi, strînşi uniţi, au dat exemple eroice de sprijinire a armatelor eliberatoare sovietice şi române.

În Ungaria, precum şi în nordul Transilvaniei, elementele horthiste au fost cuprinse de panică, în timp ce oamenii muncii au început să manifeste o împotrivire tot mai pronunţată faţă de autorităţile fasciste maghiare şi să nu mai răspundă la ordinul de mobilizare al armatei.

La o şedinţă a Consiliului de Miniştri din Budapesta, ţinută la 8 septembrie 1944, un deputat din nordul Transilvaniei, invitat în calitate de cunoscător al situaţiei, a declarat următoarele: „În Transilvania (adică în nordul Transilvaniei — *L.B.*) toată lumea este convinsă că jocul este pierdut, că acest război a fost pierdut de nemţi şi împreună cu ei şi de noi... Românii sînt convinşi de reunirea nordului Transilvaniei, iar populaţia maghiară este de părere că pentru salvare există o singură posibilitate, şi anume să se orienteze spre stînga, în înţelegere cu comuniştii români". La 11 septembrie, Consiliul de Miniştri s-a pronunţat totuşi pentru „păstrarea fidelităţii faţă de prietenia de arme germano-maghiară" [59].

Însufleţiţi de dorinţa eliberării de sub jugul fascist, oamenii muncii români şi maghiari au intensificat acţiunile de sabotare a măsurilor autorităţilor horthiste. O dată cu sosirea trupelor române şi sovietice, mii de muncitori şi ţărani se alăturau luptei acestor unităţi.

La 25 octombrie 1944, trupele sovietice şi române, după ce au înfrînt rezistenţa înverşunată a inamicului, urmărind armatele fasciste în retragere, au atins frontiera româno-maghiară, eliberînd întregul teritoriu al ţării noastre. La 12 octombrie 1944 s-a constituit Frontul naţional democrat, din care făceau parte: Partidul Comunist Român, Partidul Social-Democrat, Sindicatele unite, Frontul plugarilor, Uniunea patriotică, Uniunea populară maghiară (fostul Madosz), precum şi alte organizaţii şi grupări.

În condiţiile desfăşurării revoluţiei populare, partidul a considerat că realizarea deplinei egalităţi în drepturi dintre naţionalităţile conlocuitoare şi poporul român constituie o parte integrantă a luptei pentru răsturnarea dominaţiei claselor exploatatoare şi pentru construirea socialismului în ţara noastră.

Înfăptuirea consecventă a industrializării socialiste, transformarea socialistă a agriculturii, realizarea revoluţiei culturale au contribuit la rezolvarea deplină a problemei naţionale în ţara noastră. Consolidarea unităţii politice şi ideologice a întregului popor în jurul Partidului Comunist Român, frăţia de nezdruncinat a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naţionalitate, constituie un izvor de forţă al regimului nostru socialist.

Dezvoltarea socialistă a poporului român şi a naţionalităţilor conlocuitoare are la bază factorii economico-sociali comuni şi o comunitate de

[59] Arh. st. din R.P.U., Procesele verbale ale Consiliului de Miniştri, septembrie 1944.

www.dacoromanica.ro

viață politică și culturală, cu același conținut de idei și năzuințe. Baza egalității reale a tuturor cetățenilor de orice naționalitate o constituie dezvoltarea economică a tuturor regiunilor și raioanelor, creșterea armonioasă a forțelor de producție pe întregul teritoriu al țării, înflorirea culturală a tuturora prin forme de exprimare proprii.

„În anii construcției socialiste — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu în expunerea sa ținută la adunarea festivă organizată cu prilejul aniversării a 45 de ani de la crearea P.C.R. —, pe baza aplicării politicii naționale marxist-leniniste a partidului comunist, prietenia frățească dintre oamenii muncii români și cei aparținînd naționalităților conlocuitoare s-a întărit necontenit, s-a ridicat pe o treaptă superioară.

Societatea socialistă a creat comunitatea reală de interese a tuturor cetățenilor, fără deosebire de naționalitate sau rasă, le-a asigurat drepturi și posibilități egale de afirmare și dezvoltare. În strînsă unitate frățească, poporul român și naționalitățile conlocuitoare, alcătuind marea familie a României socialiste, muncesc umăr la umăr, însuflețiți de patriotism fierbinte, pentru înflorirea și progresul patriei comune" [60].

[60] Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, p. 68—69.

www.dacoromanica.ro

COMITETELE PENTRU APĂRAREA ANTIFASCIȘTILOR

DE

GH. I. IONIȚĂ și I. BABICI

În anii ce au urmat eroicelor lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din ianuarie-februarie 1933, Partidul Comunist Român și-a intensificat activitatea sub toate formele — ilegală, semilegală și legală —, a organizat numeroase acțiuni ale oamenilor muncii pentru revendicări economice și politice, a acționat pentru strîngerea laolaltă a forțelor antifasciste în cadrul unui larg front comun de luptă împotriva pericolului fascist, pentru democrație și pace. „Pentru apărarea democrației și a intereselor naționale ale poporului — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu în expunerea făcută la cea de-a 45-a aniversare a Partidului Comunist Român — au militat în acești ani un șir de organizații democratice și antifasciste de masă create de partidul comunist — Comitetul național antifascist, Asociația tineretului antifascist, Liga muncii, Comitetul antifascist al femeilor, Frontul studențesc democrat și multe altele"[1]. Direct sau prin intermediul organizațiilor sale de masă legale — în primul rînd al Blocului muncitoresc-țărănesc, Comitetului național antifascist, Ligii muncii etc. —, P.C.R. a organizat în cursul anilor 1933 și 1934 o varietate de acțiuni ce au dovedit o dată în plus capacitatea partidului de a cuprinde, organiza și conduce masele la luptă pentru satisfacerea revendicărilor lor vitale.

Ca răspuns la activitatea crescîndă a forțelor democratice din țara noastră în anii 1933—1934, guvernul liberal a dispus, prin ordonanța Comandamentului Corpului II armată din 25 noiembrie 1934, dizolvarea tuturor organizațiilor revoluționare. A urmat dezlănțuirea unei terori aspre asupra conducătorilor acestor organizații, asupra comuniștilor și antifasciștilor în genere[2]. Începînd cu acea dată, sediile organizațiilor revoluționare au fost sigilate de autorități, iar activiștii acestora — nenumărați comuniști și antifasciști, fii ai poporului muncitor — au fost ares-

[1] Nicolae Ceaușescu, *Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România* București, Edit. politică, 1966, p. 43.

[2] „Cuvînt nou", an. I, nr. 11 din 8 decembrie 1934.

www.dacoromanica.ro

„STUDII", tomul 19, nr. 3, p. 495—511, 1966.

tați. Operînd sute de arestări din rîndul membrilor acestor organizații — în timp ce elementele fasciste erau ocrotite sub pulpana „dreptei" judecăți burgheze, fiind achitate —, autoritățile au înscenat un lung șir de procese în cursul anilor următori împotriva tuturor acelora care, peste voința „ordonanțelor" și a „înaltelor decrete", s-au ridicat la luptă, constituindu-și noi organizații de masă și activînd pe linia indicată de P.C.R. împotriva pericolului fascist, pentru realizarea Frontului popular antifascist în țara noastră.

Șirul proceselor intentate împotriva comuniștilor și antifasciștilor este lung; după 1933, el se întinde de-a lungul tuturor anilor ce au premers evenimentului istoric de la 23 August 1944. Referindu-se la valul de procese intentate de guvernanți în perioada de după 1933 antifasciștilor, ziarul „Brazda" arăta: „În urma luptelor eroice din februarie 1933 de la C.F.R.-Grivița, burghezia română, înspăimîntată de caracterul înalt politic al acestor lupte, a început o campanie turbată pentru exterminarea celor mai buni conducători ai muncitorimii. Înscenările proceselor curg cu zecile, condamnînd în mod tiranic pe cei mai buni conducători, devotați luptei revoluționare" [3].

Printre procesele mai importante judecate în cursul anilor 1936—1937 — ani de-a lungul cărora au ființat Comitetele pentru apărarea antifasciștilor — se înscriu: procesul de la Brașov, în care au fost judecați tovarășul Nicolae Ceaușescu și un grup de 24 de antifasciști, procesul activiștilor Blocului democratic, secția Galați, în care a fost judecat tovarășul Gheorghe Apostol, procesul de la București și Craiova al unui grup de comuniști și antifasciști în care erau implicați tovarășii Alexandru Drăghici, Alexandru Moghioroș și alții, procesul de la București al unui grup de uteciști și studenți antifasciști, în care a fost judecat Grigore Preoteasa, procesul profesorului Petre Constantinescu-Iași și al celorlalți antifasciști, judecat la Chișinău, procesul lui Teodor Bugnariu și al altor intelectuali antifasciști judecat la Cluj etc. „Numărul, proporția și împrăștierea proceselor antifasciste în toate colțurile țării dovedesc cît de impopular este fascismul în păturile populare românești, cît de vie și neînfricată este dorința de luptă împotriva tendințelor hitlerofasciste" [4], remarca ziarul „Arena".

În cursul acestor procese, în fața justiției burgheze au compărut ca „acuzați" sute de muncitori, țărani, intelectuali, oameni din cele mai diferite categorii sociale, animați cu toții de aceleași idealuri de luptă antifascistă.

Fiecare din aceste procese a fost înscenat de autoritățile reacționare burghezo-moșierești împotriva rațiunii și a intereselor fundamentale ale poporului român, în condițiile în care guvernul a prelungit succesiv valabilitatea stării de asediu [5]. „Este o stare nejustificată ca o țară să fie guvernată permanent de cenzură și starea de asediu, luptătorii antifasciști să fie tratați cu un regim de teroare și să se răpească muncitorului drepturile economice și politice" [6], sublinia în legătură cu aceasta un ziar al vremii.

[3] „Brazda", an. V, nr. 2 din iunie 1935.
[4] „Arena" din 31 mai 1936.
[5] *Documente din istoria Partidului Comunist din România 1934—1937*, vol. IV, București, E.S.P.L.P., 1957, p. 209.
[6] „Omul liber", an. I, nr. 6 din 25 martie 1936.

www.dacoromanica.ro

În aceste condiții, în fața P.C.R. s-a ridicat cu acuitate problema găsirii căilor de sprijinire a antifasciștilor în procese, ajutorării lor pe timpul detențiunii și, în același timp, susținerii morale și materiale a familiilor lor. O experiență prețioasă acumulase partidul comunist în atmosfera de puternică solidaritate a maselor muncitoare din țara noastră cu eroicele lupte ale ceferiștilor și petroliștilor din ianuarie-februarie 1933 și, apoi, în timpul procesului înscenat conducătorilor acestor lupte, proces judecat la București și la Craiova în 1933—1934. Folosind experiența dobîndită în acei ani și în primul rînd experiența Comitetului de apărare a ceferiștilor [7], P.C.R. a reușit în 1935—1937 să găsească acele căi și metode adecvate prin care să organizeze și să conducă masele pentru solidarizarea acestora cu antifasciștii judecați în procese, condamnați și întemnițați.

Evident, P.C.R. a considerat că principalul mijloc de susținere a antifasciștilor implicați în procese, judecați și întemnițați îl constituia crearea unor largi rețele de comitete de apărare, organizații largi de masă, care să ia poziție față de încercările regimului burghezo-moșieresc de a reduce la tăcere lupta maselor de oameni ai muncii.

Militînd activ pe această linie, P.C.R. a reușit în perioada anilor 1935—1937 să organizeze, să conducă sau să îndrumeze numeroase comitete pentru apărarea antifasciștilor, comitete ce au ființat pe întregul cuprins al țării, în orașe mai mari sau mai mici, într-o serie de comune, pretutindeni unde, la chemarea comuniștilor, masele au răspuns și s-au strîns în jurul antifasciștilor implicați într-un proces sau altul, constituindu-se în comitete pentru apărarea lor.

★

Începutul mișcării de creare a comitetelor pentru apărarea antifasciștilor a fost făcut la indicația P.C.R., prin acțiunea avocatei Ella Negruzzi, care, la începutul anului 1935, a lansat în presă un apel către mase, chemîndu-le să adere la Comitetul pentru apărarea antifasciștilor înființat în București și, pe măsura creșterii numărului de aderenți, să-și constituie comitete proprii [8]. „Perspectiva condamnărilor (antifasciștilor — *Gh. I.* și *I. B.*) pentru convingeri — se spunea în apel — nu poate lăsa indiferenți pe cetățenii conștienți ai acestei țări, care au datoria să-și unească sforțările pentru a protesta în contra nedreptății ce se face acelora care luptă pentru ideea de libertate" [9].

Răspunzînd acestui apel, în zilele imediat următoare și-au trimis adeziunea Comitetului din București pentru apărarea antifasciștilor sute de aderenți și zeci de comitete constituite în întreaga țară, la Tr.-Severin, Cluj, Brașov, Sighet, Tîrgoviște, Mediaș, Brăila, Caracal, Tg.-Mureș, Oradea etc [10]. În conducerea primelor comitete constituite s-au aflat personalități binecunoscute ale vieții politice și culturale a țării, printre care: dr. Petru Groza, Mihail Ralea, Dem. Dobrescu, Ed. Mezincescu,

[7] Cu privire la activitatea acestui comitet, vezi detalii în Arh. C.C. al P.C.R., cutia 119 I.C., f. 54—60

[8] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 4, dos. 703, f. 484.

[9] „Vremuri noi", an. I, 1936, nr. 4.

[10] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 4, dos. 703, f. 485, 486, 489, 491, 495 și 496; Arh. dr. Petru Groza, cutia nr. 26, vol. 3, fasc. 16; vezi și *Procesul mișcării antifasciste din România 1936*, Pitești, p. 3—7.

www.dacoromanica.ro

Octav Livezeanu, C. Paraschivescu-Bălăceanu etc. La activitatea acestor organizații au participat, aducîndu-și o contribuție de seamă, personalități marcante ale mișcării revoluționare, ale vieții politice și cultural-științifice din țara noastră. Între acestea amintim pe: Ion Gheorghe Maurer, Alexandru Bîrlădeanu, Ștefan Voitec, Gheorghe Rădulescu, Alexandru Voitinovici, Constanța Crăciun, Petre Constantinescu-Iași, Athanase Joja, Alexandru Sahia, Geo Bogza, Demostene Botez, C. I. Parhon, Gheorghe Marinescu, Iorgu Iordan, Radu Cernătescu, Tudor Arghezi, Mihail Sadoveanu, Victor Eftimiu, L. Rebreanu, Ion Pas, Șerban Cioculescu, Matei Socor, M. Roller, C. Popovici, N. Moscăuțeanu, S. Callimachi, Ilie Cristea, N. D. Cocea, Ion Călugăru, Victor Ion Popa, Cicerone Theodorescu, Eugen Jebeleanu, Nicolae Cioroiu, Gh. Micle și alții. Referindu-se la ecoul pe care l-a avut în mase apelul Comitetului din București pentru apărarea antifasciștilor, un ziar al vremii arăta că, imediat, „un val cald de simpatie s-a ridicat în favoarea celor zidiți (închiși — *Gh. I.* și *I. B.*) în celulele de piatră ale vestitelor Doftana, Jilava și Suceava". Iar „redacțiile gazetelor — continua ziarul — au primit zeci și sute de coli acoperite de scrieri stîngace ale muncitorilor, deprinși mai bine să mînuiască ciocanul și mistria decît tocul și care nu conțineau decît adeziuni entuziaste la acțiunea Ellei Negruzzi, urmate de sute de iscăliturii. Semnături șchioape de muncitori, mîzgîleli stîngace de femei necăjite și trudite, trăsături sigure de funcționari ce țin toată ziulica tocul în mînă, în sfîrșit iscălituri ale căror caractere trădau atîtea și atîtea pături diferite, pe care le unea un singur gînd: să fie amnistiați cei ce pentru dreptate zac în pușcărie, cei ce au luptat pentru libertățile democratice ale maselor, împotriva întunecimii fasciste, pentru o idee generoasă" [11].

Fiecare din comitetele constituite a lansat apeluri în presă, aducînd la cunoștința maselor scopurile nobile pentru care milita. „Protestele venite din toate unghiurile țării și pornite din mijlocul tuturor păturilor sociale, fără deosebire de partid și convingeri politice — releva apelul Comitetului pentru apărarea antifasciștilor constituit la Cluj —, sînt o chezășie că peste cuceririle din domeniul drepturilor și libertăților cetățenești nu se poate trece așa ușor, oricare ar fi mijloacele de represiune întrebuințate" [12].

Numărul comitetelor de apărare constituite în prima jumătate a anului 1935 în întreaga țară a devenit impresionant. Apelurilor înflăcărate ale tuturor acestora, remarca Ilie Pintilie în articolul *Vrem amnistie pentru deținuții antifasciști*, apărut în coloanele ziarului „Arena", au răspuns și răspund mereu mii și zeci de mii de oameni [13]. Cu activitatea acestor comitete s-au declarat solidare de la bun început o serie de organizații de masă legale, create și conduse de P.C.R., printre care Blocul democratic, comitetele cetățenești, Grupul avocaților democrați, Liga contra prejudecăților, Liga contra brutalităților etc.[14]. Luînd în discuție problema creării și activității de început a comitetelor pentru

[11] „Acum", an. I, nr. 1 din august 1935.
[12] *Procesul mișcării antifasciste din România 1936*, p. 3—4.
[13] „Arena", an. I, nr. 5 din 16 mai 1935.
[14] „Tortța", an. I, nr. 1 din 3 noiembrie 1935; „Atlas", an. I, nr. 9 din 1 mai 1936.

www.dacoromanica.ro

apărarea antifasciștilor, plenara a II-a a Ajutorului roșu din România, ținută în mai 1935, aprecia că trebuie încă dusă o muncă intensă pentru crearea de noi comitete și pentru îmbogățirea conținutului activității fiecăruia din ele[15]. Pe baza sarcinilor stabilite de plenară, acțiunea de creare de noi comitete a continuat în tot cursul anului 1935 și în prima jumătate a anului 1936. În această perioadă au luat ființă noi comitete la București, Bacău, Iași, Arad, Constanța, Ploiești, Satu-Mare, Galați, Suceava, Timișoara etc.[16]. Referindu-se la amploarea acțiunii de creare de noi comitete, scriitorul comunist Alexandru Sahia aprecia semnificativ faptul că „s-au format nenumărate comitete de apărare de la Iași pînă la Orșova și de la Sighetul Marmației pînă la Corabia" [17].

Înmulțirea numărului acestor comitete a ridicat în fața P.C.R. problema centralizării activității pe care o desfășurau și mai ales a îmbunătățirii conținutului activității lor, în sensul transformării oricăror inițiative bazate pe concepții umanitare — așa cum se caracterizau o mare parte din primele acțiuni ale comitetelor dintr-o serie de centre — în acțiuni cu caracter revoluționar. După ce, în decembrie 1935, într-una din ședințele C.C. al P.C.R. s-au adoptat măsuri de centralizare a activității acestor comitete și de îmbunătățire a îndrumării lor de către partid[18], s-a trecut practic la constituirea unui Comitet central al comitetelor pentru apărarea antifasciștilor, organ ce a activat în capitală și a avut în subordinea sa comitetele regionale ale organizației înființate ulterior. O experiență pe linia centralizării organizației exista deja, căci încă de la început comitetele pentru apărare din întreaga țară au activat sub îndrumarea Comitetului din București pentru apărarea antifasciștilor. Între primele acțiuni întreprinse de C.C. al Comitetelor pentru apărare în urma plenarei acestuia din 10 februarie 1936 a fost trecerea la crearea de comitete de apărare în fiecare sector al capitalei, trimiterea de delegați în provincie, acolo unde nu funcționau asemenea comitete, pentru a pregăti condițiile de creare a lor, organizarea unor variate acțiuni de apărare a antifasciștilor etc.[19]. Succesele obținute în aceste acțiuni determinau siguranța, la 24 februarie 1936, să constate că activitatea comitetelor pentru apărarea antifasciștilor „a luat o extindere foarte mare" [20].

Pentru a sprijini cît mai eficient activitatea comitetelor pentru apărarea antifasciștilor, P.C.R. a însărcinat pe membrii biroului său juridic să întrețină o strînsă legătură cu conducerea comitetelor [21]; un sprijin eficient pentru organizație l-a constituit activitatea desfășurată în rîndurile sale de un însemnat număr de comuniști, desemnați de organizațiile P.C.R., să activeze în sînul ei; de asemenea, în scopul apărării celor implicați în procesele antifasciste, către comitete a fost orientat un mare număr de avocați democrați, membri ai organizației Grupul avoca-

---

[15] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 4, dos. 745, f. 87.

[16] Ibidem, fond. 1, dos. 199, f. 1; fond. 4, dos. 739, f. 101—104; dos. 703, f. 584; Arh. st. Suceava, fond. Prefectura, dos. 11 și 22/1936; „Atlas", an. I, nr. 9 din 1 mai 1936; „Steagul", an. XIX, nr. 1 din 22 septembrie 1936; „Înainte", an. II, nr. 9 din 9 martie 1936.

[17] „Adevărul" din 6 martie 1936.

[18] Arh. C. C. al. P.C.R., fond. 16, dos. 3 849, f. 59.

[19] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 4, dos. 703, f. 504; „Atlas", an. I, nr. 9 din 1 mai 1936; „Arena", an. I, nr. 5 din 16 mai 1936.

[20] Arh. C. C. al P.C.R., fond. 25, dos. 4 199, f. 29.

[21] Ibidem.

www.dacoromanica.ro

ților democrați, între care : Ion Gheorghe Maurer, Athanase Joja, Petre Grozdea, Mihail Cruceanu, Mihail Macavei, Mihail Popilian, Stelian Nițulescu, Marcu Witzman, Nicu Popilian, Al. Mîță ș.a. [22]. Activitatea desfășurată de avocații democrați a fost deosebit de importantă, prin aceea că a dezvăluit cu curaj adevărul asupra substratului reacționar al proceselor intentate antifasciștilor și a contribuit la cîștigarea de noi aderenți din rîndul intelectualilor la mișcarea antifascistă.

O activitate susținută au desfășurat comitetele pentru apărarea antifasciștilor, în tot decursul existenței lor, pe tărîmul demascării regimului bestial, inuman, aplicat în închisori comuniștilor, antifasciștilor. Urmînd exemplul P.C.R. care lansa permanent în mase manifeste și broșuri conținînd apeluri la acțiune pentru salvarea antifasciștilor închiși[23], comitetele pentru apărarea antifasciștilor au elaborat în 1935—1937 o serie de manifeste, au lansat în presă apeluri, proteste etc.[24]. În zeci și sute de articole apărute în presa comunistă, antifascistă a timpului, publiciști de renume sau simpli cetățeni cu vederi democratice, antifasciste — cu toții animați de dorința de a ajuta lupta celor închiși — în articolele ce le semnau — descriind teroarea existentă la Doftana, Jilava, Tg.-Ocna, Suceava, Văcărești, Deva și în celelalte închisori — lansau vibrante chemări către mase de a susține pe toate căile lupta celor închiși[25]. Deseori, în ziare apăreau articole scrise chiar de deținuți antifasciști; ele conțineau necruțătoare date și fapte de demascare a stărilor de lucruri din închisori [26].

Militînd neobosit pentru sprijinirea pe toate căile a antifasciștilor închiși, P.C.R. a subordonat variatele acțiuni pe care le-a organizat — de sine stătător sau prin intermediul comitetelor pentru apărare și al celorlalte organizații de masă — obiectivelor mari ale luptei duse de forțele democratice din România în acei ani : lupta pentru realizarea Frontului unic muncitoresc, coloana vertebrală a unei largi concentrări democratice, a Frontului popular antifascist. Tocmai de aceea numeroase acțiuni inițiate de comitetele pentru apărarea antifasciștilor, ca și cele ale altor organizații de masă, au avut la bază, pentru reușita lor deplină, acțiuni din cele mai variate, duse în ideea luptei pentru F.U.M și F.P.A.

Vibrantele apeluri adresate de P.C.R. către masele largi pentru acțiunea comună de eliberare a antifasciștilor au găsit la acestea înțelegerea necesară. „Formați în toate organizațiile sindicale, social-democrate, național-țărăniste, comitetele cetățenești, comitete pentru apărarea antifasciștilor. Cereți organizațiilor voastre să încheie front unic pentru apă-

---

[22] În legătură cu activitatea acestei organizații, vezi detalii la Elena Georgescu : *Din activitatea antifascistă a Grupului avocaților democrați (1935—1937)*, în „Studii", 1963, nr. 6.

[23] Arh. Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. (în continuare A. I.S.I.S.P.), cota A XIX-16, inv. nr. 805 ; vezi broșura, *Doftana, abatorul deținuților politici antifasciști*, Edit. C.C. al Ajutorului Roșu din România, 1936, p. 4.

[24] Arh. C.C. al P.C.R., fond 4, dos. 703, f. 553 ; „Înainte", an. II, nr. 11 din 1 mai 1936.

[25] „Scînteia", an. V, nr. 6—7 din martie 1935 ; nr. 14 din 17 mai 1935 ; „Descătușarea" din 1 mai 1935 ; „Tînărul leninist", an. X, nr. 1 din 1 ianuarie 1935 ; „Steagul roșu", an. IX, nr. 1—2 din februarie 1937.

[26] Vezi, de exemplu, „Scînteia", an. VI, nr. 16—17 din 1 octombrie 1936 (*Doftana, abatorul deținuților antifasciști*).

www.dacoromanica.ro

rarea lor" [27] era, de pildă, cuvîntul pe care-l adresa maselor organul de presă al organizației P.C.R. a capitalei.

În același scop, comitetele pentru apărarea antifasciștilor s-au adresat și ele, la început ul anului 1936, către P.S.D., C.G.M., P.S.U., Partidul Socialist (Popovici), P.N.Ț. și P.R.Ț., „...cu propunerea de a organiza lupta comună pentru regim politic în închisori, pentru ajutorarea materială a deținuților politici, pentru amnistia generală și stingerea proceselor antifasciste" [28]. „Din adîncul închisorii Doftana — se spunea în apelul trimis — ne vine un strigăt sfîșietor al deținuților politici antifasciști... Frații noștri, fiii noștri, deținuți antifasciști, fără a fi condamnați la moarte de justiție, sînt supuși unui regim de distrugere... Spre Doftana, ca centrul cel mai mare, unde sînt strînși cei mai mulți deținuți politici, s-a îndreptat greutatea loviturii, dar și în celelalte închisori situația este foarte grea". După ce se releva contribuția adusă de-a lungul anilor de antifasciști, la lupta revoluționară, în apel se spunea: „Azi (ei — *Gh. I.* și *I. B.*) sînt în pericol de moarte. Datoria clasei muncitoare este de a interveni, de a desfășura acțiunea de sprijinire a muncitorilor antifasciști închiși. De aceea ne adresăm dv., ca reprezentanți ai maselor largi" [29]. Apoi se fixau liniile directoare pe care urma să meargă campania de apărare și de ajutorare a antifasciștilor.

Această chemare, ca și altele, a găsit un sprijin puternic în sînul masei membrilor tuturor acestor organizații, chiar și al acelora ai căror conducători tergiversau trimiterea unui răspuns pozitiv. În acțiunile organizate jos, de masa membrilor acestor partide și organizații, se înfiripa tot mai hotărît unitatea de acțiune pe probleme dintre cele mai largi, convergînd însă toate spre salvarea antifasciștilor din temnițe, spre amnestierea lor. „Organizațiile muncitorești au înțeles să strîngă rîndurile pentru salvarea celor închiși..." [30], nota ziarul „Steagul roșu", apreciind roadele pozitive ale felului cum prinsese în masă apelul Comitetului pentru apărarea antifasciștilor.

Urmînd linia politică a Congresului P.S.D., desfășurat între 5 și 7 aprilie 1936, care, într-o rezoluție specială, își exprimase „hotărîrea de luptă pentru regim politic în închisori, pentru amnestie" [31], numeroase organizații de jos ale acestui partid s-au declarat pentru unitate cu comuniștii și au trecut practic la înfăptuirea acesteia pe problemele luptei pentru apărarea antifasciștilor. De altfel, succese pe această linie fuseseră obținute și în cursul anului 1935. La 30 septembrie, de pildă, într-una din întrunirile P.S.D. din Cluj, participanții au votat unanim „o rezoluție de protest împotriva regimului de distrugere aplicat în închisori luptătorilor antifasciști arestați și se revendică liberarea acestor deținuți" [32].

În același timp, tot mai multe înțelegeri de acțiune comună între organizațiile democratice de masă încheiate în cursul anilor 1935—1937 aveau la bază între obiectivele de seamă și acțiunea pentru amnestierea tuturor luptătorilor arestați pentru apărarea libertăților democra-

---

[27] „Steagul roșu", an. VIII, nr. 7 din 13 decembrie 1936.
[28] „Să ne dăm mîinile", an. II, nr. 1 din februarie 1936.
[29] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, dos. 15, f. 267—268.
[30] „Steagul roșu", an, VIII, nr. 2 din aprilie 1936.
[31] „Atlas", an. I, nr. 8 din 26 aprilie 1936.
[32] „Soarele", an. I, nr. 8 din 13 octombrie 1935.

www.dacoromanica.ro

tice [33], cum se arăta, de pildă, în acordul de la Țebea, încheiat la 6 decembrie 1935, la chemarea P.C.R., între Blocul democratic, Frontul plugarilor, Madosz și Partidul Socialist (Popovici).

Pe măsură ce comitetele pentru apărarea antifasciștilor au reușit să stabilească contacte cu un mare număr de partide și organizații și să ajungă la înțelegere cu ele pentru acțiunea de apărare a antifasciștilor, s-a putut trece concret la o serie de acțiuni pe această linie.

Una din cele mai răspîndite și în același timp mai eficiente forme de activitate a Comitetelor pentru apărarea antifasciștilor a constituit-o elaborarea de proteste, petiții, moțiuni și scrisori adresate guvernului, Ministerului de Justiție, tribunalelor, direcțiilor închisorilor, în care se cerea punerea în libertate a antifasciștilor, încetarea sistemului de exterminare fizică la care aceștia erau supuși în închisori. Folosirea acestei forme de activitate, prezentă în întreaga perioadă a existenței comitetelor, s-a concretizat în elaborarea unui mare număr de asemenea documente, a căror selecționare și prezentare nu este de loc o sarcină ușoară, dat fiind numărul mare și conținutul deosebit al fiecăruia dintre ele. Ziarul „Dimineața" din 29 decembrie 1935 publica, de pildă, sub titlul *Pentru deținuții politici*, un memoriu de protest al comitetelor pentru apărarea antifasciștilor, în care se făcea un aspru rechizitoriu împotriva regimului din închisorile Doftana, Mislea, Jilava, Suceava, Văcărești, Tg.-Ocna etc. Iar din Tg.-Mureș, muncitorii de la rafinăria de petrol, membri ai comitetului de apărare a antifasciștilor, se adresau la 25 noiembrie 1935 autorităților represive, cerîndu-le „să înceteze regimul de distrugere a deținuților politici de la Doftana" [34]. Pe această linie s-au situat și numeroasele moțiuni de protest elaborate în cursul anului 1935 de Blocul democratic, de Liga contra brutalităților, de Liga contra prejudecăților, de celelalte organizații de masă antifasciste, de numeroase colective de muncitori din fabrici și uzine, de țărani, intelectuali etc.[35]. De altfel, în motivarea înființării a o serie de organizații de masă se enumera și nemulțumirea față de teroarea instituită de autorități contra mișcării antifasciste. Grupul de inițiativă pentru crearea Ligii contra brutalităților, de pildă, preciza în comunicatul dat publicității în martie 1935 : „...Avînd în vedere aceste schingiuiri și brutalizări, la care sîntem supuși mulți din noi, supuși zilnic, ne propunem a ne constitui într-o asociație contra brutalității, pentru a ne apăra demnitatea noastră de oameni" [36].

Seria protestelor a continuat și în cursul anului 1936. „Noi, muncitorii ceferiști de la Atelierele Grivița — se spunea într-unul din acestea, semnat de 1 500 de oameni — protestăm cu toată energia (împotriva proceselor antifasciste și cerem — *Gh. I.* și *I. B.*) ...introducerea regimului politic în închisori și amnistierea tuturor antifasciștilor închiși" [37]. Sau altul : „Subsemnații tineri muncitori și funcționari din Bacău protestăm cu cea mai mare indignare contra regimului barbar la care sînt

[33] „Vremuri noi", an. I, 1936, nr. 3.

[34] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, dos. 15, f. 251.

[35] Ibidem, dos. 152, f. 355—387; fond. 6, dos. 1 182, f. 132; „Scînteia", an. V, nr. 3 din februarie 1935.

[36] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 8, dos. 1 678, f. 73.

[37] *Procesul mișcării antifasciste*, 1936, p. 84.

www.dacoromanica.ro

supuși antifasciștii în închisori"[38]. „Noi, muncitorii din Iași — glăsuia un alt memoriu —, protestăm împotriva torturării conducătorilor antifasciști și ne solidarizăm cu acțiunea pe care o duc pentru apărarea libertăților noastre, a pîinii, a dreptului și a independenței noastre naționale"[39].

O impresie profundă a produs în masele largi apelul Comitetului pentru apărarea antifasciștilor apărut în presă la 28 martie 1936[40], în care, descriindu-se regimul neomenos aplicat în închisori antifasciștilor, se ridica un glas vibrant în apărarea lor. Efectul acestui apel a fost imediat. După cum nota un ziar al vremii, „în urma apelului lansat de Comitetul Central de apărare a deținuților antifasciști, Comitetul capitalei a fost asaltat cu delegați care aduceau pachete cu îmbrăcăminte și hrană"[41].

Altor numeroase proteste elaborate în cursul anului 1936[42] li s-au adăugat cele din 1937. Dintre acestea, deosebit de vehement era memoriul de protest al muncitorilor fabricii „Saturn" din București în legătură cu tratamentul inuman al antifasciștilor deținuți la Doftana[43].

Una din formele cele mai combative de exprimare a protestului maselor în legătură cu regimul neomenos aplicat antifasciștilor a constituit-o organizarea de întruniri, în cadrul cărora s-au făcut emoționante demonstrații de simpatie pentru antifasciști. Chemînd masele să participe la întrunirile organizate pe această temă, „Scînteia" sublinia: „Salvarea vieții antifasciștilor închiși la Doftana stă în puterea maselor exploatate și asuprite. Organizați întruniri de protest împotriva regimului ucigător! Un val de acțiuni de memorii și greve în întreprinderi trebuie să se ridice puternic pentru salvarea celor căzuți în lupta pentru pîine și pămînt, pentru drepturile și libertățile poporului muncitor"[44].

Răspunsul maselor la aceste chemări a fost participarea lor entuziastă la o serie de întruniri organizate. Feroviarii de la „Grivița", de pildă, au ridicat energic protestul lor la întrunirea din sala „Locomotiva" împotriva „...regimului de teroare fascistă din închisori. În multe fabrici și ateliere, moțiuni și proteste au fost înaintate de către muncitori"[45]. Așa au procedat, de pildă, muncitorii dintr-o serie de fabrici din Oradea. La două din ele au fost chiar declarate greve de protest împotriva schingiuirii antifasciștilor în închisori[46]. La lupta de apărare a antifasciștilor au luat parte în 1935 nu numai muncitori, ci mase largi. Deosebit de activi, s-au dovedit țăranii dintr-o serie de comune (Bădești, Savădisla, Fărcașele etc.), în luptă cu autoritățile pentru eliberarea tovarășilor lor arestați[47]. Tot mai numeroasă era participarea intelectualilor, funcționarilor, micilor meseriași, comercianților etc. la întrunirile organizate de comi-

---

[38] „Înainte", an. II, nr. 9 din 9 martie 1936.
[39] „Atlas", an. I, nr. 9 din 1 mai 1936.
[40] Vezi „Dimineața" din 28 martie 1936.
[41] „Atlas", an. I, nr. 7 din 19 aprilie 1936.
[42] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 6, dos. 1 198, f. 17,26 și 27; dos. 1 196, f. 102 și 151; dos. 9 084, f. 142; fond. 95, unitatea de păstrare nr. 7, vol. 4, f. 138 și 143; Arh. dr. Petru Groza, cutia nr. 33, vol. 4, fasc. 1; Arh. st. Sighet, fond. Comitatul Maramuresan, actul nr. 12 631/1935; „Înainte", an. II, nr. 11 din 1 mai 1936; „Uj idö", an. I, nr. 1 din 20 ianuarie 1936.
[43] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 4, dos. 740, f. 398.
[44] „Scînteia", an. V, nr. 14 din 17 mai 1935.
[45] „Scînteia", an. V, nr. 23—24 din 20 august 1935.
[46] Ibidem, nr. 5, din 24 februarie 1935.
[47] „Noi vrem pămînt", an. II, nr. 3 și 4 din iunie și iulie 1935.

www.dacoromanica.ro

tetele pentru apărarea antifasciștilor. În cadrul unei asemenea întruniri, organizată în sala „Lolica" din capitală, în primele zile ale lunii octombrie 1935, sutele de participanți — muncitori, intelectuali, funcționari, mici-meseriași, comercianți, mici-întreprinzători etc. — au votat unanim o moțiune „pentru stingerea proceselor antifasciștilor" [48]. Referindu-se la valul de acțiuni de masă duse în sprijinul antifasciștilor în cursul anului 1935, „Scînteia" remarca: „Cu toții, muncitori, țărani, mici meseriași și comercianți, studenți și învățători, funcționari și intelectuali de toate categoriile, fie că sînt comuniști, social-democrați, ghelerteriști, național-țărăniști sau neorganizați, au pornit lupta în front unic pentru amnestierea tuturor deținuților antifasciști, în frunte cu Gheorghiu-Dej și ceilalți ceferiști comuniști" [49]. Ceea ce remarca „Scînteia" în acest articol era, de fapt, tocmai caracteristica acțiunilor duse în anii la care ne referim de masele largi în sprijinul antifasciștilor întemnițați, căci acțiunile duse pe această linie s-au îmbinat întotdeauna și au simbolizat în același timp lupta pentru eliberarea conducătorilor eroicelor lupte ale ceferiștilor și petroliștilor din ianuarie-februarie 1933.

Întrunirile în sprijinul antifasciștilor închiși au continuat și în cursul anului 1936. La 31 martie 1936, de pildă, la Tr.-Severin, s-a ținut o mare întrunire de protest contra regimului neomenos din închisori, de sprijinire a luptei antifasciștilor [50]. O întrunire asemănătoare s-a ținut și la Piatra-Neamț, la 26 martie 1936 [51]. O reușită acțiune în sprijinul antifasciștilor din închisori a fost organizată la 22 noiembrie 1936 la București, de către Comitetul local pentru apărarea antifasciștilor, în colaborare cu Cercul feminin socialist și cu Tineretul socialist. Cu acest prilej a fost prezentat un variat program artistic, alcătuit din cîntece și versuri închinate luptei antifasciste [52].

În primele zile ale anului 1937, la 4 ianuarie, la „Grivița", în hala atelierelor, a avut loc o impresionantă întrunire în sprijinul antifasciștilor [53]. În perioada următoare, noi acțiuni au fost organizate în București și în alte centre din țară. La 6 iunie 1937, plenara comitetelor din București pentru apărarea antifasciștilor, după ce a ascultat rapoarte asupra situației din închisori și asupra muncii de apărare depusă în fiecare sector al capitalei, relevînd activitatea intensă desfășurată jos, în mase, de comitetele pentru apărare de la Atelierele C.F.R.-„Grivița", de la „Vulcan", „Malaxa" etc., a adoptat măsuri corespunzătoare de intensificare a muncii [54]. O lună mai tîrziu, în zilele de 7 și 8 iulie 1937, în cadrul consfătuirii comune a conducerii Comitetului pentru apărarea antifasciștilor și a patronajelor populare, s-a făcut o analiză temeinică muncii desfășurate de aceste două organizații pe țară. Cu acest prilej, au fost relevate în mod deosebit roadele muncii duse de comitetele de apărare din București, Iași, Ploiești, Cluj etc. [55]. Pa baza concluziilor desprinse s-au trasat apoi sarcini de viitor ambelor organizații.

[48] „Torța", an. I, nr. 2 din 8 noiembrie 1935.
[49] „Scînteia", an. V, nr. 19 din 30 iunie 1935.
[50] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 6, dos. 1 189, f. 120.
[51] Ibidem, dos. 1 192, f. 35—38.
[52] Ibidem, fond. 4, dos. 703, f. 552.
[53] Ibidem, fond. 5, dos. 981, f. 460.
[54] Ibidem, fond. 1, dos. 205, f. 222—221.
[55] Ibidem, fond. 4, dos. 716, f. 61.

www.dacoromanica.ro

Deosebit de eficientă a fost în 1935—1937 manifestarea simpatiei față de antifasciști în cadrul marilor demonstrații ce au fost organizate. În fiecare an, de 1 Mai, pretutindeni unde se țineau întruniri, erau trimise saluturi de îmbărbătare antifasciștilor, se ridicau vii proteste împotriva tratamentului la care aceștia erau supuși în închisori [56]. Cu prilejul zilei de 1 Mai, în fiecare an, pe zidurile fabricilor și uzinelor, pe sîrmele de telegraf, pe gardurile locuințelor, erau șablonate lozinci ori erau arborate stegulețe roșii, pe care era scris : „Vrem eliberarea antifasciștilor" [57].

În apărarea antifasciștilor se ridicau hotărît masele din întreaga țară, trecînd practic la organizarea unor acțiuni demonstrative în sprijinul lor. Ziarul „Viltoarea" releva că, susținînd lupta antifasciștilor, la începutul anului 1936, „2 000 de oameni au manifestat pentru democrație și pentru umanitate în fața Consiliului de război" [58]. Așa cum aflăm dintr-un document al siguranței, în cursul acestei demonstrații s-au produs ciocniri între manifestanți și poliție, care a căutat să împiedice pe muncitori să demonstreze în sprijinul antifasciștilor [59]. O manifestație de stradă similară au organizat, la sfîrșitul lunii martie 1936, pe străzile capitalei, și comitetele pentru apărarea antifasciștilor din sectorul II negru [60]. Cea mai puternică manifestație în cursul anului 1936, în cadrul căreia s-a manifestat în sprijinul antifasciștilor închiși, a fost demonstrația de la 31 mai, organizată în capitală și în alte centre ale țării. În cadrul ei, comitetele pentru apărarea antifasciștilor au mobilizat masele pe baza unor lozinci proprii, cerînd cu hotărîre eliberarea antifasciștilor. Miile de manifestanți au făcut în acea zi o caldă manifestare de simpatie antifasciștilor [61]. La 21 iunie 1936, o puternică demonstrație antifascistă în sprijinul antifasciștilor arestați a avut loc și la Lupeni și în alte localități miniere din Valea Jiului [62].

În sprijinul antifasciștilor se declarau, de altfel, în toate ocaziile, masele mobilizate la acțiuni pentru Frontul popular antifascist. Deosebit de concludente au fost pe această linie luările de poziție ale alegătorilor din județele Mehedinți și Hunedoara care, cu prilejul alegerilor parlamentare parțiale din 18 februarie 1936, au dat o puternică lovitură reacțiunii din guvern și acțiunii nesăbuite a organizațiilor fasciste. La întrunirile electorale din Hunedoara, Deva, Tr.-Severin, Petroșeni, Lupeni, Aninoasa, în numeroase comune, masele de alegători — membri ai P.C.R., Blocului democratic, Frontului plugarilor, Madosz-ului, Partidului Socialist (Popovici), P.S.D. și P.N.Ț., raliați pe o platformă comună de luptă antifascistă — au demonstrat pentru victoria în alegeri a forțelor democratice, pentru punerea în aplicare a programului lor electoral, care conținea, între alte revendicări, și pe aceea a luptei pentru eliberarea antifasciștilor [63].

---

[56] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 11, dos. 2 952, f. 174 și 177.
[57] Ibidem, fond. 1, dos. 195, f. 2.
[58] „Viltoarea", seria a III-a, an. I, nr. 6 din 8 martie 1936.
[59] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 4, dos. 708, f. 68 și 73.
[60] „Tînărul leninist", an. XI, nr. 4 din 1 aprilie 1936.
[61] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, dos. 60, f. 139, 142, 158 și 160; dos. 199, f. 1 și 9.
[62] Arh. st. Alba-Iulia, fond. Chestura de poliție Deva, dos. 1/44—1936, f. 63—64.
[63] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 6, dos. 1 196, f. 93—96; Arh. st. Petroșeni, fond. Comisariatului de poliție, dos. 11, f. 11; „Blocul", an. I, nr. 6 și 7 din 8 și 26 februarie 1936; „Dimineața" din 21 februarie 1936.

www.dacoromanica.ro

Mergînd pe aceeași linie, P.C.R. a mobilizat masele la acțiuni similare și cu prilejul alegerilor parlamentare din decembrie 1937. „În ajunul alegerilor, forțele democratice care sprijină lista unică democratică, trebuie să impuie candidaților de pe aceste liste de a-și lua angajamentul în fața întregului popor, de a îngriji de soarta sutelor de deținuți politici, aruncați în ocne de regimul stărilor excepționale, întreținut de guvernul liberal"[64], preciza „Scînteia" în preajma alegerilor parlamentare din decembrie 1937.

Formele de apărare a antifasciștilor au fost dintre cele mai variate. Deosebite au fost acțiunile organizate pentru sprijinirea acestora în procese. Sute de martori — muncitori, țărani, intelectuali, învățători, mici meseriași, comercianți etc. — , mobilizați de comitetele pentru apărare, animați cu toții de dorința fierbinte de a contribui la eliberarea antifasciștilor, s-au prezentat la procese și, în pledoarii emoționante, au cerut imediata punere în libertate a acestora. Referindu-se la unul din procese, „Adevărul" nota : „Șefi de ateliere, mecanici, lucrători simpli, șomeri, oameni care cunosc greul și povara au venit și au vorbit fără atitudini oratorice, cursiv, exprimînd adevărul așa cum este"[65].

Un sprijin deosebit au primit comitetele pentru apărarea antifasciștilor în timpul proceselor din partea Grupării avocaților democrați. Dar nu numai în timpul proceselor. În numeroase rînduri, avocații democrați s-au constituit în delegații ce au mers la Doftana, Tg.-Ocna, Deva, Suceava, Mislea etc., pentru a cunoaște adevărul la fața locului și a putea astfel sprijini eficient din afară lupta celor închiși[66]. Ei au luptat, în același timp, pentru dreptul de a-i apăra pe antifasciști în procese, făcînd dese apeluri la forțele antifasciste pentru solidaritate în luptă[67].

Un rol însemnat l-au avut de asemenea și comitetele pentru apărare constituite simbolic din foști deținuți antifasciști, comitete ce au fost subordonate organizatoric Comitetului Central al organizației[68].

O formă deosebită de ajutorare a antifasciștilor a constituit-o permanent strîngerea de ajutoare și trimiterea lor în închisori celor întemnițați. În cadrul întrunirilor muncitorești se subscriau de fiecare dată sume de bani pentru antifasciștii închiși, comitetele pentru apărare și în primul rînd patronajele populare vindeau prin cartiere bonuri de subscripție, colectau alimente și îmbrăcăminte, iar în ultima instanță erau formate delegații care mergeau în închisori și predau ajutoarele adunate antifasciștilor închiși[69]. „În cursul ultimelor săptămîni — nota un ziar — comitetul de apărare a deținuților antifasciști și patronajele populare au desfășurat o frumoasă campanie pentru ajutorarea celor închiși. Străzi și cartiere întregi au fost răscolite și — din rezultatul obținut — s-a putut vedea cu cîtă căldură au răspuns cetățenii"[70]. „În ziua de 8 septembrie — scria « Jilava roșie » —, 120 de muncitori, reprezentînd proletariatul

[64] „Scînteia", an. VII, nr. 89 din 15 decembrie 1937.
[65] „Adevărul" din 15 martie 1936.
[66] Elena Georgescu, *art. cit.*, p. 1 221.
[67] Vezi, de exemplu, „Dimineața" din 11 iunie 1936.
[68] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, dos. 197, f. 60.
[69] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 4, dos. 716, f. 87; dos. 739, f. 101—104; fond. 1, dos. 199, f. 231, 240 și 335.
[70] „Atlas", an. I, nr. 9 din 1 mai 1936.

www.dacoromanica.ro

din mai toate industriile din București, au plecat la Doftana spre a vizita închisoarea și a cerceta regimul deținuților politici. Direcțiunea închisorilor a refuzat muncitorilor permisiunea de a pătrunde în închisoare. Muncitorii au protestat și, înapoindu-se la București, au trimis protestul lor ziarelor" [71]. În chip asemănător, la 13 aprilie 1936, cîteva sute de cetățeni s-au prezentat la Văcărești cu ajutoarele colectate în capitală spre a le preda celor închiși. Refuzîndu-li-se acest lucru, aceștia au organizat pe loc o demonstrație de stradă, determinînd astfel direcția închisorii să le permită accesul la vorbitor. Imediat, s-a format „o delegație, care s-a întreținut cu cei închiși, predîndu-le, în același timp, în numele cetățenilor din București, reprezentați prin cîteva sute în fața închisorii, salutul lor de îmbărbătare și solidarizare, protestînd însă, în același timp, contra faptului că deținuții nu au putut vorbi cu rudele decît printre gratii și că numeroasa delegație n-a putut lua contact cu toți deținuții, în frunte cu Gheorghiu-Dej" [72].

Deseori, problema acțiunii comitetelor pentru apărarea antifasciștilor sta în atenția ședințelor organizațiilor P.C.R. La 12 decembrie 1936, de pildă, în ședința comitetului P.C.R. din sectorul III Albastru a fost analizat mersul operațiilor de ajutorare a antifasciștilor[73]. La 28 decembrie, o analiză similară a făcut și comitetul local București al P.C.R. Cu acest prilej, a fost evidențiată activitatea comitetelor pentru apărarea antifasciștilor de la Atelierele C.F.R.-„Grivița" și de la fabricile „Vulcan", „Becca", „Adesgo", „Moldova" etc. [74].

În 1937, munca de strîngere de fonduri, alimente și îmbrăcăminte s-a îmbunătățit. Tot mai des erau trimise delegații la închisori cu ajutoare. „Comuniștii din capitală fiind informați că deținuții antifasciști din închisorile Văcărești, Jilava și Doftana sînt supuși unui regim sever", că„... Gheorghiu-Dej se află grav bolnav, au hotărît să trimită în cursul zilei de astăzi numeroase delegații la aceste trei penitenciare, pentru a se informa asupra stării de fapt și pentru a ridica moralul deținuților comuniști de la aceste închisori" [75], nota un raport al siguranței din 9 mai 1937. „Din aceste delegațiuni — se spunea în continuare — fac parte și numeroși muncitori ceferiști din Atelierele Griviței, cunoscuți comuniști". La 8 august 1937, aceleași organe semnalau cu neliniște că o numeroasă delegație din București a plecat la Doftana, „în majoritate acest grup fiind format din lucrătorii ceferiști din Atelierele Griviței", spre a face o demonstrație de protest contra regimului de terorizare a antifasciștilor [76]. Acolo, continua raportul, ei urmau să se întîlnească cu delegații comitetelor pentru apărarea antifasciștilor sosiți din întreaga Vale a Prahovei. Permanenta sprijinire a celor închiși de masele antifasciste din afară făcea autoritățile să consemneze, la 3 ianuarie 1938, că, „în ultimul timp, s-a semnalat pe la diferite închisori intensificarea ajutorării deținuților comuniști" [77].

---

[71] „Jilava roșie" din 25 octombrie 1935.

[72] „Atlas", an. I, nr. 7 din 19 aprilie 1936.

[73] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, dos. 199, f. 231.

[74] Ibidem, f. 235.

[75] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, dos. 30, f. 549.

[76] Ibidem, dos. 206, f. 47.

[77] Ibidem, dos. 215, f. 14.

www.dacoromanica.ro

La realizarea obiectivelor pentru care au fost create comitetele pentru apărarea antifasciștilor o contribuție de seamă a adus-o presa de partid, cea democratică, antifascistă a vremii, care, popularizînd acțiunile inițiate de comitete, a constituit un sprijin eficient al maselor largi pentru organizarea unor variate acțiuni. Presa de partid, precum și cea democratică, antifascistă, a demascat permanent regimul bestial aplicat antifasciștilor în închisori [78], a ridicat vibrante chemări la acțiune pentru eliberarea lor [79], a înfierat procesele ce se țineau lanț [80], a popularizat acțiunile întreprinse de antifasciștii din alte țări în favoarea tovarășilor lor din România [81], a popularizat pe larg activitatea desfășurată cu bune rezultate de comitetele pentru apărarea antifasciștilor și de celelalte organizații de masă în sprijinul antifasciștilor închiși [82]. Se cuvine a fi relevat faptul că, chiar o parte a ziarelor burgheze („Dimineața", „Adevărul", „Zorile" etc.) nu s-au putut opune opiniei antifasciste a cititorilor lor și, în primul rînd, a corespondenților lor — care, în unele cazuri, erau membri sau simpatizanți ai organizațiilor antifasciste — și au trebuit să publice articole în sprijinul deținuților antifasciști.

În sprijinul activității desfășurate de comitetele pentru apărarea antifasciștilor constituite în România au venit în acei ani comitetele similare, create într-o serie de țări, comitete care, prin diverse forme, și-au manifestat admirația și au acordat sprijinul lor antifasciștilor români. Înscriindu-se pe linia legăturilor internaționaliste dintre mișcarea antifascistă din România și cea din alte țări, activitatea comitetelor pentru apărarea antifasciștilor români, constituite într-o serie de țări, ca și acțiunile variate întreprinse de mișcarea democratică din țara noastră pentru sprijinirea luptei eroice a antifasciștilor din alte țări [83] au contribuit la dezvoltarea prieteniei între popoare și la succesul luptei pentru idea-

---

[78] Vezi, de exemplu, „Steagul roșu" din 1 noiembrie 1935 (*Alarmă. Încă un mort între deținuții de la Doftana*); „Înainte", an. I, nr. 5 din decembrie 1935 (*Mislea, cetățuia întunericului și a suferinței*).

[79] Vezi, de exemplu, „Scînteia", nr. 19 din 30 iunie 1935 (*Libertatea deținuților antifasciști trebuie obținută prin lupta hotărîtă a maselor populare*); „Scînteia", an. VI, nr. 18—19 din 15 octombrie 1936 (*Nu uitați pe antifasciștii închiși*); „Arena", an. I, nr. 5 din 28 mai 1936 (*Amnistie pentru antifasciști*); „Păreri", an. III, nr. 4 din 10 ianuarie 1936 (*Amnistia deținuților politici*); „Să ne dăm mîinile", an. I, nr. 1 din iulie 1935 (*Front unic împotriva prigonirii antifasciștilor*); „Steagul roșu", an. IX, nr. 2 din martie 1937 (*Alarmă! Să salvăm prin lupta noastră pe deținuții antifasciști*).

[80] Vezi, de exemplu, „Păreri", an. III, nr. 5 din 1 februarie 1936 (*Procese... procese... procese*); „Arena", an I, nr. 5 din 16 mai 1936 (*Potopul proceselor antifasciste*); „Omul liber", an I, nr. 1 din noiembrie 1935 (*Cascada proceselor*).

[81] Vezi, de exemplu, „Păreri", an. III, nr. 6, din 18/31 martie 1936 (*Străinătatea și procesele antifasciștilor români*).

[82] „Atlas", an. I, nr. 7 din 19 aprilie 1936 (*Cetățenii capitalei răspund la apelul C.C. de apărare a antifasciștilor*).

[83] Revistele de specialitate din țara noastră au publicat în ultimii ani o serie de studii și comunicări înfățișînd contribuția internaționalistă a mișcării progresiste, democratice din România la sprijinirea luptei antifasciștilor din alte țări. Forțele democratice, antifasciste, din țara noastră, în frunte cu clasa muncitoare, masele largi, aparținînd celor mai diferite partide și organizații politice, s-au solidarizat în variate feluri cu insurecția antifascistă din Austria, cu Frontul popular înfăptuit în Franța, cu Gh. Dimitrov și ceilalți antifasciști implicați în procesul de la Leipzig, cu poporul german căzut victimă hitlerismului și cu conducătorul clasei muncitoare germane, Ernst Thälmann, cu poporul abisinian căzut victimă invaziei fasciștilor italieni, cu lupta revoluționară a poporului chinez împotriva agresiunii japoneze, cu lupta eroică a republicanilor spanioli etc.

www.dacoromanica.ro

lurile nobile ale luptei antifasciste. Documentele vremii înscriu la loc de cinste acțiunile inițiate în acei ani de comitetele pentru apărarea antifasciștilor români sau de alte organizații de masă ce au acționat pe această linie în Franța, Cehoslovacia, Belgia, Anglia, Statele Unite, Elveția, Uruguay și în alte țări [84]. Referindu-se la aceasta, un ziar al vremii nota că, în condițiile în care în România numărul proceselor antifasciste creștea continuu, „mișcarea de protest din străinătate a crescut, și azi există o acțiune bine închegată în favoarea celor urmăriți la noi pentru lupta antifascistă, indiferent ce formă a luat" [85]. „Întruniri cu zeci de mii de oameni, delegații la ambasadele românești, conferințe speciale, proteste semnate de profesori, savanți și scriitori cu renume mondial sînt organizate..." [86], — se aprecia într-o broșură editată de comitetul pentru apărarea antifasciștilor. Romain Rolland, Henri Barbusse, Francois Jurdain, Pierre Cot și alte numeroase personalități din străinătate s-au pronunțat în acel timp în favoarea antifasciștilor români [87]. „Sîntem aici un mare număr de republicani care iubim România, poporul și cultura sa latină" și de aceea protestăm [88], glăsuia unul din mesajele de protest primite pe adresa guvernului român din partea antifasciștilor din Franța. „Marile manifestații de sute de mii de oameni din Franța în favoarea acestor deziderate omenești (opiniile și activitatea antifasciștilor români — *Gh.I.* și *I.B.*), solidaritatea majorității savanților și scriitorilor francezi și din alte țări cu acțiunea antifascistă din România este o dovadă arzătoare, care exprimă realitatea imediată a acestei cerințe" [89], sublinia avocatul Philippe Lamour, într-o declarație făcută corespondenților de presă la scurt timp după sosirea sa în România, pentru a apăra în proces pe antifasciști. El aprecia apoi felul cum antifasciștii din România au dus și duceau o acțiune energică „pentru eliberarea ceferiștilor, în frunte cu admirabilul Gheorghiu-Dej", precizînd că acestea „sînt dovezi de nedesmințit" [90] ale abnegației poporului român în lupta sa pentru viitorul luminos al țării.

Activității remarcabile a comitetelor din diferite țări pentru apărarea antifasciștilor români li s-a alăturat glasul unui număr însemnat de cotidiene din străinătate, care au publicat pe larg date despre evoluția mișcării antifasciste din țara noastră. Din rîndul acestora citățm : „L'Humanité", „Le Journal", „Le Populaire", „Le Petit Parisien", „L'Oeuvre" (Franța), „Le Peuple" (Belgia), „Manchester Guardian", „Morning Post" (Anglia), „La Nacion" (Spania) [91].

Aceste manifestări de solidaritate au exprimat larga apreciere de care s-au bucurat pe plan internațional antifasciștii români.

---

[84] „Scînteia", an. V, nr. 14 din 17 mai 1935; „Atlas", an. I, nr. 8 din 26 aprilie 1936; „Păreri", an. III, nr. 6 din 18/31 martie 1936; „Înainte", an. II, nr. 8 din 14 februarie 1936; „Arena", an. I, nr. 5 din 16 mai 1936.

[85] „Păreri", an. III, nr. 6 din 18/31 martie 1936.

[86] *Procesul mișcării antifasciste*, p. 13.

[87] Henri Mineur, *Les héros de la Roumanie antifasciste*, Paris, 1936.

[88] *Procesul mișcării antifasciste.*

[89] *Ibidem*, p. 49.

[90] *Ibidem*, p. 52.

[91] „Păreri", an. III, nr. 6 din 18/31 martie 1936. *Procesul mișcării antifasciste din România 1936*, p. 59—60.

www.dacoromanica.ro

Toate acțiunile la care ne-am referit, ca și multe altele ce au fost organizate în acei ani de către comitetele pentru apărarea antifasciștilor, au constituit o dovadă de necontestat a stării de spirit antifasciste a maselor, a voinței lor fierbinți de a contribui la închegarea cu un ceas mai devreme, sub conducerea P.C.R., a Frontului popular antifascist.

Pe antifasciștii închiși, acțiunile organizate în sprijinul lor i-au îmbărbătat, i-au făcut să simtă din ce în ce mai intens că alături de ei era poporul, țara întreagă. Sub influența mișcării de solidaritate cu ei, o serie de antifasciști au fost eliberați, iar altora le-au fost scurtate termenele de detențiune. Acțiunile organizate în sprijinul antifasciștilor au constituit, în același timp, un ajutor și pentru familiile celor închiși. Îmbărbătați de lupta dusă în afara zidurilor închisorilor pentru eliberarea lor, antifasciștii deținuți la Doftana, Mislea, Tg.-Ocna, Suceava, Deva etc. s-au manifestat, la rîndul lor, cu fiecare prilej, în sprijinul luptei revoluționare [92]. „Noi, fiindcă sîntem închiși — scriau antifasciștii din Văcărești greviștilor de la „Astra" — , nu putem să vă ajutăm cu nimic material-iceşte, dar sîntem cu tot sufletul alături de voi, alături de lupta voastră"[93]. În același timp, pe măsură ce lupta din afară a crescut în intensitate, antifasciștii din închisori și-au sporit eforturile, organizînd o serie de acțiuni, în urma cărora au obținut, în mai multe rînduri, îmbunătățirea tratamentului la care erau supuși, anularea unor măsuri preconizate de torturare a lor etc.

Succesul acțiunilor întreprinse de-a lungul anilor 1935—1937 de comitetele pentru apărarea antifasciștilor, strîngerea în jurul acestor comitete a unor mase largi de oameni ai muncii au făcut ca organele represive să pregătească febril dizolvarea organizației. Constatînd o permanentă intensificare a activității acestor comitete și o eficacitate sporită a acțiunilor întreprinse de acestea, în iulie 1937 autoritățile au emis ordinul de interzicere a organizației [94]. Vestea aceasta — departe de a intimida masele cuprinse în rîndurile comitetelor — a constituit, bineînțeles, o lovitură, dar în același timp, un imbold pentru folosirea în viitor a tuturor căilor posibile de continuare a activității. Rezultatul a fost continuarea desfășurării de către comitetele pentru apărarea antifasciștilor a unor noi și noi acțiuni în perioada iulie 1937—februarie 1938, prin folosirea căilor legale posibile, precum și a celor semilegale și ilegale; începînd din februarie 1938, o dată cu instalarea dictaturii regale și interzicerea activității organizațiilor revoluționare, comitetele au trecut la o strictă acțiune în ilegalitate [95]. În aceste condiții, comitetele pentru apărarea antifasciștilor au continuat să activeze un timp alături de patronajele populare [96], aducîndu-și contribuția la realizarea obiectivelor nobile pentru care fuseseră înființate. Cu timpul însă, activitatea de sine stătătoare a comitetelor pentru apărarea antifasciștilor s-a restrîns tot mai mult, unin-

[92] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 16, dos. 3 844, f. 11,12 și 16; fond. 1, dos. 30, f. 559 și 570; Arh. Procuraturii Deva, „Dosar conținînd documente politice pe 1936"; „Arena", an. I, nr. 5 din 16 mai 1936.

[93] „Arena", an. I, nr. 5 din 16 mai 1936.

[94] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, dos. 209, f. 51; fond. 16, dos. 3 853, f. 253; Arh. st. Ploiești, fond. Poliția orașului Filipești, inv. nr. 1/1937, dos. 1, f. 270.

[95] Arh. st. Crișana, fond Legiunea de jandarmi, inv. nr. 2, dos. 62, f. 17.

[96] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, dos. 243, f. 243 și 672; fond. 4, dos. 716, f. 250, 281 și 282; dos. 716, f. 250, 281 și 282; dos. 704, f. 571.

www.dacoromanica.ro

du-se cu cea a patronajelor populare, care, cum se știe, s-au contopit mai tîrziu, la rîndul lor, cu Apărarea patriotică, din momentul înființării acesteia [97].

Alături de numeroasele organizații de masă, conduse sau influențate de P.C.R. în anii ilegalității sale, comitetele pentru apărarea antifasciștilor — organizații de ajutorare juridică și materială a luptătorilor antifasciști — au înscris, prin activitatea lor, o pagină luminoasă în istoria mișcării muncitorești din țara noastră. Prin ajutorarea antifasciștilor aflați pe banca acuzaților, prin sprijinirea materială a acestora cît timp s-au aflat întemnițați, prin susținerea familiilor lor, în primul rînd prin organizarea unor campanii de masă pentru punerea lor în libertate, aceste comitete au adus o importantă contribuție la mișcarea antifascistă.

[97] Benone Dutescu, *Sănătatea publică în programul și activitatea organizațiilor de masă conduse de P.C.R.*, București, Edit. medicală, 1964, p. 9.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

LUPTA MASELOR POPULARE PENTRU PACE, ÎMPOTRIVA RĂZBOIULUI ŞI A PERICOLULUI FASCIST. COMITETUL ROMÂN PENTRU PACE (1936 — 1939)

DE

ION IACOŞ

Creşterea influenţei P. C. R. în rîndurile maselor populare din ţara noastră după puternicele lupte ale ceferiştilor şi petroliştilor din 1933, care au marcat un moment de cotitură în viaţa partidului şi a întregii noastre mişcări muncitoreşti, este ilustrată de o suită bogată de forme şi metode de luptă. În acei ani Partidul Comunist Român reuşeşte tot mai mult să găsească mijloacele adecvate de activitate pentru strîngerea legăturilor sale cu masele populare, pentru mobilizarea lor la luptă în vederea formării unui front comun împotriva pericolului fascist şi al războiului. Clasa muncitoare, urmînd cu hotărîre partidul, păşea în primele rînduri ale luptei antifasciste, pentru pace. În acelaşi timp, partidul îşi lărgeşte contactele şi cu grupările şi organizaţiile democratice, stabileşte legături cu diferite fracţiuni ale partidelor politice burgheze şi cu un mare număr de personalităţi politice, ştiinţifice şi literare.

În perioada anilor din preajma celui de-al doilea război mondial, una din formele care oglindesc cu prisosinţă munca rodnică a partidului comunist, dezvoltarea şi întărirea legăturilor sale cu masele largi populare în vederea mobilizării lor la luptă pentru apărarea libertăţilor democratice, a păcii şi integrităţii teritoriale a României este activitatea organizaţiilor legale de masă [1]. În expunerea făcută de secretarul general al C. C. al P. C. R. la adunarea festivă organizată cu prilejul aniversării a 45 de ani de la crearea Partidului Comunist Român, referitor la acest aspect se arăta că „pentru apărarea democraţiei şi a intereselor naţionale ale poporului au militat în aceşti ani un şir de organizaţii democratice şi antifasciste de

[1] Se cunosc pînă în prezent peste 60 de organizaţii legale de masă, create, conduse sau îndrumate de P.C.R. („Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.", 1964, nr. 6, p. 115).

www.dacoromanica.ro

masă create de partidul comunist"[2]. Între aceste organizații cu o sferă largă de acțiune, cuprinzînd mase din cele mai diverse categorii sociale, de convingeri și opinii politice diferite, se numără și Comitetul român pentru pace[3].

★

Mișcarea pentru pace, ca acțiune izvorîtă din necesitățile imperioase ale timpului, s-a conturat tot mai clar în condițiile în care pe plan mondial pericolul unui război devenise iminent, ca urmare a ascensiunii fascismului și a creșterii agresivității sale. Lupta antifascistă și antirăzboinică, desfășurată pe plan mondial încă în anii 1932—1934, a găsit un puternic ecou în România, reflectat nu numai de crearea și activitatea unor organizații speciale în acest scop [4], organizații care cuprindeau, sub o formă sau alta, mase largi populare, inclusiv personalități politice burgheze, dar și prin participarea unor delegații române la conferințe și congrese internaționale organizate pe această temă. Ca atare, în 1936, lupta pentru pace, care nemijlocit era și o luptă contra pericolului fascist și al războiului, avea în țara noastră un teren propriu de dezvoltare. Aceasta cu atît mai mult, cu cît agresiunea în China, Abisinia, Spania, ocuparea regiunii Renane, încălcarea tratatelor de pace și promovarea unei politici revizioniste de către statele fasciste și profasciste loveau direct și interesele României, amenințînd însăși existența statului național român. Pe de altă parte, pe plan intern, organizațiile fasciste, legionare, încurajate de către vîrfurile cele mai reacționare ale burgheziei și moșierimii române, desfășurau o campanie ferventă pentru a determina orientarea politicii externe a României spre Germania hitleristă, ale cărei agenturi erau împotriva organizațiilor muncitorești și democratice, a presei progresiste, a formelor democratice de guvernămînt. Încurajarea tot mai fățișă a fascismului a stîrnit în rîndurile poporului român sentimente de profundă indignare și protest și a determinat o stare generală de spirit antirăzboinică și antifascistă, pentru pace, democrație și cultură progresistă, canalizată cu pricepere de către partidul comunist într-o largă mișcare de masă în întreaga țară.

În cursul anului 1936, lupta maselor populare pentru pace, contra războiului și fascismului a luat o amploare deosebită în majoritatea statelor lumii. Un aspect al încercării de unire a tuturor acestor eforturi în vederea stăvilirii fascismului l-au constituit acțiunile pregătitoare pe plan mondial (apelul pentru pace etc.)[5] în vederea organizării Congresului de la Bruxelles din septembrie 1936. care a pus bazele Reuniunii Universale pentru Pace, organism internațional de luptă pentru pace.

---

[2] Nicolae Ceaușescu, *Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România*, București, Edit. politică, 1966, p. 43.

[3] În unele documente apare și sub denumirile de „Frontul păcii" sau „Comitetul reuniunii universale pentru pace" (R.U.P.).

[4] Acad. P. Constantinescu-Iași, *Activitatea comitetului național antifascist din România (1933—1934)*, în *Organizații de masă legale conduse de Partidul Comunist Român în anii 1932—1938*, București, Edit. Acad. R.P.R., 1952, p. 21—40; Titu Georgescu, *P.C.R. conducător al mișcării antirăzboinice din România. Comitetul antirăzboinic 1932—1933*, în „Anale", 1958, nr. 5—6, p. 50—74.

[5] „Dimineața" din 29 mai 1936.

www.dacoromanica.ro

În ansamblul acestor împrejurări a luat ființă Comitetul român pentru pace, formă de împotrivire generală contra pericolului fascist și al războiului, expresie a frontului popular în curs de închegare.

Activitatea pregătitoare pentru crearea comitetului a antrenat personalități, grupări și partide politice din cele mai diferite, în cadrul cărora forța cea mai consecventă o reprezenta Partitul Comunist Român. Prin propaganda de la om la om, printr-o bogată publicistică legală și ilegală, folosind presa progresistă a timpului, P.C.R. a chemat toate forțele progresiste să sprijine activitatea de organizare a mișcării pentru pace. Relevînd rolul pe care trebuia să-l joace clasa muncitoare în această mișcare, un manifest al P.C.R. din iunie 1936 arată că „proletariatul trebuie să fie în fruntea luptei de apărare a păcii..., motorul frontului tuturor partizanilor păcii"[6]. Totodată, P. C. R., prin organul său „Scînteia", preciza că „organizațiile de partid, toți comuniștii și toate elementele conștiente și devotate cauzei poporului muncitor trebuie să desfășoare o muncă încordată în mijlocul maselor largi populare pentru organizarea unui front larg de apărare a păcii"[7].

Apreciind că pentru crearea Comitetului român al păcii o însemnătate deosebită o avea atitudinea justă față de partidele, organizațiile și diferitele fracțiuni ale forțelor politice burgheze din care făceau parte mase însemnate de țărani, mică burghezie, un mare număr de personalități politice, științifice și literare etc., P. C. R. dădea indicații comuniștilor să folosească toate posibilitățile legale pentru a face din mișcarea pentru pace o largă mișcare a maselor populare. „Frontul păcii — se spunea în rezoluția plenarei a V-a lărgite a C. C. a P. C. R. din august 1936 — trebuie că cuprindă toate partidele și organizațiile de masă, sindicatele muncitorești și toate organizațiile antirăzboinice, antirevizioniste, pacifiste, de femei, ale invalizilor de război și ale surorilor de caritate, organizațiile umanitare și religioase, organizațiile intelectualilor, precum și toate organizațiile de tineret, organizațiile sportive, culturale, cooperative și toți oamenii cărora le sînt scumpe viața, averea și soarta lor și a poporului"[8].

La rîndul lor, Partidul Social-Democrat și Partidul Socialist-Unitar au lansat apeluri și chemări pentru pace, au publicat în presa socialistă numeroase articole pe tema păcii, delegînd reprezentanți ai lor în Comitetul pentru pace[9]. În felul acesta, cele trei partide muncitorești (P. C. R., P. S. D. și P. S. U.) s-au întîlnit, deși nu pe baza unui acord de principii, pe aceeași platformă de luptă în cadrul mișcării pentru pace, contribuind la crearea unui climat favorabil de apropiere și înțelegere pentru făurirea Frontului democratic.

Un rol important în procesul de organizare a mișcării pentru pace l-a avut în primul rînd muncitorimea organizată în sindicate, pe baza unității de acțiune, în cadrul C. G. M., care în cursul lunilor mai și iunie 1936 s-a manifestat ca atare prin numeroase întruniri și manifestații de stradă (București, Valea Jiului, Baia Mare, Iași, Cluj, Galați etc.), în

---

[6] Arh. I.S.I.S.P., cota A XX-3, inv. 928.

[7] „Scînteia" din 1 august 1936.

[8] *Documente din istoria Partidului Comunist din România. 1934—1937*, București, E.S.P.L.P., 1957, p. 441.

[9] „Lumea nouă" din 16 și 30 august, 13 și 22 septembrie, 20 decembrie 1936.

www.dacoromanica.ro

congrese şi conferinţe ale uniunilor sindicale (C.F.R., mineri, metalurgişti, textilişti etc.), afirmîndu-şi cu fiecare acţiune voinţa pentru pace, democraţie şi libertate [10]. La grăbirea constituirii Comitetului român pentru pace a contribuit şi vizita făcută în România, ca de altfel şi în alte state balcanice, a delegatului mişcării mondiale pentru pace.

Acţiunea concretă, pregătitoare pentru constituirea organizaţiei a fost defăşurată, în cursul lunii iunie 1936, de către un grup de comunişti şi simpatizanţi ai P. C. R. (Ilie Pintilie, Ath. Joja şi alţii), care au luat legătura cu reprezentanţi ai unor organizaţii muncitoreşti şi democratice, cu diferite personalităţi politice şi literare (dr. N. Lupu, Gr. Trancu-Iaşi, M. Sadoveanu, Victor Eftimiu), spre a face parte din conducerea Comitetului român pentru pace [11]. În urma muncii desfăşurate de aceştia are loc, la 16 iulie 1936, o întrunire la care s-a constituit *comitetul de iniţiativă* al luptei pentru pace [12]. Cu acest prilej a fost lansat un apel „Către toţi cetăţenii din Bucureşti" — intelectuali, muncitori, meseriaşi, funcţionari grupaţi în partide politice, în organizaţii profesionale, culturale, sportive sau neorganizaţi —, prin care erau chemaţi să formeze comitete pentru pace. În acest sens, apelul se adresa tuturor acelora care vor binele poporului şi ţării „să se unească într-un *Comitet national pentru Pace*, spre a duce ideea păcii în toate unghiurile ţării". „Lupta naţională pentru ridicarea materială şi culturală a milioanelor de fii ai acestei ţări, lupta naţională pentru muncă, pîine şi libertate — remarca apelul — nu se poate duce decît dacă ţara nu este ameninţată la graniţele ei de hoardele revizioniste" [13]. Apelul, răspîndit în mii de exemplare, în fabrici, cartiere, pieţe, a avut un efect mobilizator asupra maselor populare. El a reflectat caracterul larg a ceea ce urma să fie mişcarea pentru pace, o mişcare a maselor celor mai variate, în luptă pentru pîine, pace, muncă şi libertate, pentru apărarea independenţei naţionale.

Organizarea mişcării pentru pace, care prin numărul şi diversitatea aderenţilor avea un caracter larg şi complex, s-a desfăşurat treptat, fiind rezultatul unui proces de clarificare asupra mişcării pentru pace, de mobilizare a maselor în jurul acestor acţiuni.

În tot acest complex de împrejurări, între 23 şi 30 iulie 1936, au avut loc întruniri şi consultări care au dus la constituirea *Comitetului provizoriu* pentru pace din România [14], format din 50 de persoane, între care amintim : dr. P. Groza, dr. N. Lupu, C. I. Parhon, M. Sadoveanu, Mihail Ralea. Ath. Joja, Victor Eftimiu, Geo Bogza, Demostene Botez, Lotar Rădăceanu, Isabela Sadoveanu, Marin Florea Ionescu, M. Avramescu, Tudor Teodorescu Braniştе, Ella Negruzzi, I. Clopoţel, Octav Livezeanu, C. Carcali, Ştefan Niculescu [15].

---

[10] „Lumea nouă" din 21 iunie şi 5 iulie 1936; „Dimineaţa" din 6 şi 10 iunie 1936; Arh. C.C. al P.C.R., fond. 5, dos. 1 045, f. 50. Vezi, de exemplu, marea demonstraţie antifascistă de la 31 mai din Bucureşti; demonstraţia de la Lupeni din 7 iunie şi Baia Mare din 28 iunie; lupta comună a muncitorilor comunişti, social democraţi şi fără de partid în apărarea „Casei poporului" din Bucureşti şi respingerea atacului bandelor fasciste care au încercat să ocupe acest sediu muncitoresc; campania de întruniri împotriva propagandei reacţionare a ziarului „Universul" etc.

[11] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 25, dos 4 162, f. 22.

[12] Ibidem, fond 25, dos. 4 162, f. 24.

[13] Ibidem, fond. 25, dos. 4 162, f. 25; „Zorile" din 21 iulie 1936.

[14] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 7, dos. 1418, f. 486—487; f. 47, dos. 4699, f. 379.

[15] *Lupta pentru pace*, Bucureşti, 1936, p. 5—6.

www.dacoromanica.ro

În luna octombrie, același comitet provizoriu s-a transformat în Comitetul permanent al mișcării pentru pace [16], al cărui președinte de onoare era Nicolae Titulescu, eminentul diplomat și om politic burghez cu vederi înaintate, cunoscut prin convingerile sale antifasciste.

Începutul activității Comitetului român pentru pace este marcat de lansarea unui manifest intitulat: „Pacea este în pericol, pacea trebuie salvată". Manifestul, expunînd principiile călăuzitoare ale mișcării pentru pace, a constituit, de fapt, programul pe baza căruia și-a desfășurat activitatea organizația: 1) recunoașterea intangibilității obligațiilor ce decurg din tratatele internaționale; 2) restrîngerea înarmărilor prin convenții internaționale; 3) întărirea Ligii Națiunilor, cu scopul de prevenire și curmare a războiului prin organizarea securității colective și ajutorării reciproce; 4) organizarea în cadrul Ligii Națiunilor a unui mecanism prin care să se poată modifica în bine situația internațională care amenință să dezlănțuie războiul [17].

Alături de principiile generale, care constituiau ideile de bază ale mișcării mondiale pentru pace, manifestul cuprindea o serie de obiective general-democratice (lupta pentru dreptul la întrunire și organizare, pentru condiții mai bune de muncă și de trai, împotriva cenzurii și stării de asediu). În manifest, după ce se demascau statele fasciste și sprijinitorii lor interni, se lansa un apel maselor celor mai largi să acționeze în vederea luptei pentru apărarea integrității teritoriale, subliniind locul României alături de țările iubitoare de pace. Totodată se scotea în relief contribuția țării noastre în cadrul Micii Antante și al Înțelegerii Balcanice. Adresîndu-se maselor populare, manifestul chema ca, în fața agresivității fasciste, „să înfăptuim unirea tuturor forțelor. Să demascăm fără cruțare pe dușmanii interni ai Națiunii, inspirați de interesele forțelor tenebroase. Să înarmăm masele populare cu largi drepturi și libertăți publice, garanții ale însăși tăriei militare a unei țări. Să interesăm la apărarea granițelor României — împotriva revizionismului — toate clasele sociale, fără deosebire de naționalitate, religie și credințe politice" [18].

Din analiza structurii organizatorice a acestei mișcări se desprinde ca o particularitate a Comitetului român pentru pace, spre deosebire de alte organizații de masă, faptul că el cuprindea membri din majoritatea organizațiilor politice, profesionale și de altă natură din toată țara, constituiți în comitete locale ale păcii sau afiliați prin adeziuni generale de către partidul sau organizația respectivă din care făceau parte.

Constituirea Comitetului român pentru pace, în iulie 1936, și apelul lansat au produs o vie impresie în rîndul maselor populare din țara noastră. Încă din vara anului 1936, numeroși muncitori, intelectuali, țărani, meseriași, funcționari, tineri, femei etc., din București și din restul țării, se constituie în comitete locale pentru pace, adoptă moțiuni și rezoluții de aderare la Frontul păcii. Astfel, la București, în cursul lunii august, se formează comitete pentru pace în sectoarele I Galben, III Albastru și IV

---

[16] Sediul comitetului a fost în str. Luterană nr. 6.

[17] „Dimineața" din 26 octombrie 1936 (acestea erau principiile stabilite de R.U.P. pentru mișcarea mondială a păcii).

[18] „Zorile" din 27 octombrie 1936; „Adevărul" din 29 octombrie 1936.

www.dacoromanica.ro

Verde [19]. În țară, la Iași, Cluj, Timișoara, Constanța, Sighet, Tr.-Severin, Arad, Brașov, Deva, Bîrlad, Chișinău, Cernăuți etc., comitete locale ale păcii lansează manifeste și apeluri maselor populare, mobilizîndu-le la luptă [20].

Elocvente pentru ilustrarea organizării și constituirii comitetelor pentru pace sînt participarea masivă a clasei muncitoare și sfera largă pe care a cuprins-o această acțiune. Muncitorimea din țara noastră a constituit forța principală a luptei, imprimînd un conținut politic calitativ mișcării pentru pace. Lupta ei a fost pivotul puternic al mișcării antifasciste și antirăzboinice, pentru pace, în jurul căreia au fost atrase pături sociale dintre cele mai diferite. Ca urmare, în București, de pildă, se creează comitete ale păcii la Atelierele C. F. R. „Grivița", la S. T. B., R. M. S., fabricile „Vulcan", „Lemaître", „Dorna", „Industria bumbacului", „Farkaș" etc.[21]. În orașul Iași, vechi centru cultural, alături de comitetul local (unde s-au primit numeroase adeziuni), din care făceau parte Iorgu Iordan, dr. E. Mironescu, Grigore C. Moisil, G. M. Zamfirescu, C. Surugiu, Alfons Herovanu și alții, s-au constituit comitete pentru pace la Atelierele C. F. R. Nicolina, la fabricile „Textila-Copou", „Adriana" etc.[22]. La Cluj se formează un birou pentru pace, în care au intrat reprezentanți din orașele Cluj, Timișoara, Sighet, Gheorghieni etc. Comitetul local din Cluj, alcătuit din Bucur Schiopu, E. Mezincescu, Mețiu Ion, C. Suciu și alții, a inițiat crearea de comitete pentru pace la fabricile „Dermata", „Junász", „Iris", „Sfinx", la universitate [23]; la Constanța se creează comitete ale păcii în port, la S. N. C., atelierele C. F. R.-Palas, la tăbăcării, în cartierul Coiciu etc.[24].

Însuflețiți de idealul de pace, de spiritul antifascist ce caracteriza masa muncitorimii, constituirea comitetelor pentru pace n-a fost numai o acțiune organizatorică, ci mai ales un act politic însemnat. Numeroși cetățeni, pînă atunci pasivi față de problemele vieții politice interne și internaționale, față de pericolul ce plana asupra țării, au fost atrași la luptă, mobilizați la diverse acțiuni de rezistență și apărare a intereselor lor economice și politice.

În cadrul acestor manifestări, un rol pozitiv l-au jucat sindicatele muncitorești, care, datorită grupării muncitorilor de diferite concepții politice într-o singură organizație sindicală, în jurul C. G. M., reușesc să fie tot mai cuprinzătoare și cu influență sporită în masa muncitorească [25]. În numeroase adunări sindicale, conferințe și congrese, muncitorimea organizată a demonstrat cu vigoare hotărîrea ei de a lupta; muncitori comu-

---

[19] „Dimineața" din 6 august 1936; „Zorile" din 15 august 1936.

[20] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 3, dos. 625, f. 77; fond. 8, dos. 9 627, f. 412; fond. 47, dos. 4 699, f. 341—343; fond. 25, dos. 4 162, f. 55; „Steagul" din 22 septembrie 1936; „Horia" din 24 august 1936 etc. De pildă, în manifestul comitetului local pentru pace din Iași se spune, între altele: „Numai conștiința politică, organizată a muncitorilor, țăranilor, intelectualilor de pretutindeni, gata să declare fără șovăire război războiului, poate opri urgia. Solidari în crezul nostru, pentru crearea unei societăți armonioase, pentru un om nou, pentru Pace și Cultură chemăm la Luptă!" (*Dimineața* din 5 iulie 1936).

[21] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 5, dos. 980, f. 14; „Scînteia" din 15 septembrie 1936; „Zorile" din 15 august 1936; „Adevărul" din 19 august 1936.

[22] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, dos. 205, f. 73—75; „Lumea" din 29 august 1936.

[23] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 25, dos. 4 162, f. 95; „Steagul" din 22 septembrie 1936; „Horia" din 7 septembrie 1936; „Adevărul" din 28 august 1936.

[24] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 13, dos. 3 437, f. 453; fond. 47, dos. 4 693, f. 341—343.

[25] *Acțiuni pentru înfăptuirea unității sindicale în cadrul C.G.M. (1935—1938)*, în „Anale", 1965, nr. 5, p. 87.

www.dacoromanica.ro

nişti, socialişti-unitari, social-democraţi şi fără de partid, în spiritul unităţii de acţiune, adoptă moţiuni pentru pace, subscriu la fondul păcii, manifestează pentru apărarea libertăţilor democratice şi a independenţei naţionale, pentru susţinerea delegaţiei române ce urma să participe la Congresul mondial al păcii de la Bruxelles.

Un rol mobilizator în domeniul luptei pentru pace şi cu ecou deosebit în rîndul opiniei publice l-a avut Congresul Uniunii generale a sindicatelor C. F. R. din iulie 1936, care a adoptat o rezoluţie de luptă contra pericolului fascist, pentru pace, contra războiului [26]. La scurtă vreme după aceasta, din iniţiativa comuniştilor, Comitetul Uniunii generale a Sindicatelor C. F. R. şi îndeosebi sindicatul C. F. R. „Griviţa" desfăşoară o largă muncă propagandistică în cadrul Federaţiei C. F. R., care îngloba peste 80 000 de salariaţi, obţinînd adeziunea Federaţiei la mişcarea pentru pace [27]. La rîndul lor, Uniunea în fier şi metal şi Uniunea textilă, pielărie şi îmbrăcăminte aderă la programul de luptă pentru pace [28]. Sindicatul metalurgiştilor din Bucureşti, de pildă, în şedinţa sa din 8 august, în cadrul căreia au luat cuvîntul muncitorii C. Trandafirescu, Constantin David, Petre Crăciun etc., pe lîngă problemele profesionale dezbătute, a hotărît să lupte activ „pentru pace şi împotriva războiului aducător de nenorociri" [29]. Şi alte sindicate din Bucureşti, între care amintim pe cel al muncitorilor din îmbrăcăminte, textile şi pielărie, tipografi, de la R. M. S.-Belvedere, constructori, precum şi comisiile locale ale sindicatelor din Iaşi şi Galaţi, sindicate ale muncitorilor pielari şi metalurgişti din Cluj, precum şi sindicate din alte oraşe (Constanţa, Tr.-Severin, Arad, Timişoara, Botoşani, Giurgiu, Cernăuţi etc.), aderă cu însufleţire la apelul luptei pentru pace [30].

Tineretul, care era vizat a fi primul victima unui război, a luat parte activă, încă de la început, la lupta pentru pace. Astfel, la sfîrşitul lunii iulie 1936 se constituie Comitetul tineretului pentru pace, format din reprezentanţi ai principalelor organizaţii de tineret din Bucureşti şi din ţară : tineretul Blocului democratic (dizolvat), tineretul socialist, F.S.D., tineretul radical-ţărănesc, comitetele cetăţeneşti, care aderă la Comitetul român pentru pace [31]. Se formează comitete ale tineretului pentru pace la Arad, Botoşani, Brăila, Braşov, Cîmpina, Rădăuţi, Reşiţa, Siret şi Timişoara [32] şi aderă la mişcarea pentru pace reprezentanţi ai tineretului din organizaţiile Frontului plugarilor, Madosz-ului, Institutului

---

[26] „Cuvîntul liber" din 8 august 1936 ; *Lupta pentru pace*, Bucureşti, 1936, p. 12. În rezoluţie se spunea, printre altele : „Congresul constată că pericolul de război este destul de apropiat, datorită uneltirilor blocului statelor fasciste-revizioniste şi, prin aceasta, independenţa naţională şi libertatea noastră ca popor este ameninţată. Faţă de aceste mari pericole care ne ameninţă, Congresul sindicatelor ceferiste hotărăşte mobilizarea întregii mase ceferiste la luptă contra pericolului de fascism şi război".

[27] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 5, dos. 980, f. 14 ; „Dimineaţa" din 11 august 1936.

[28] „Scînteia" din 15 septembrie 1936.

[29] „Zorile" din 12 august 1936.

[30] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 25, dos. 4 162, f. 184 ; fond. 5, dos. 1 067, f. 70,72—73 ; fond. 28, dos. 4 435, f. 405 ; „Horia" din 17 august 1936 ; „Lumea nouă" din 4 octombrie 1936 ; „Zorile" din 21 august şi 23 decembrie 1936 ; „Adevărul" din 19 august 1936.

[31] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 25, dos. 4 162, f. 208—211 ; „Dimineaţa" din 27 iulie şi 7 august 1936.

[32] „Dimineaţa" din 17 octombrie 1936.

www.dacoromanica.ro

muncitoresc de sport și educație din România (I.M.S.E.R.) etc. din București, Cluj, Iași, Sighet, Brașov, Constanța, Oradea, Deva etc.[33].

Acțiunea pentru pace a cuprins și mase țărănești, mai ales acolo unde P.C.R., cu ani în urmă, reușise să creeze fie secții ale unor organizații de masă (B.M.Ț., Liga muncii, Blocul democratic), fie grupuri care au activat în campaniile electorale pentru o listă comună a forțelor democratice. Astfel, se semnalează constituirea de comitete ale păcii în județele Mehedinți, Hunedoara, Sălaj, Vîlcea, Sòmeș, Satu-Mare, Maramureș, Constanța, Ilfov, Botoșani etc. [34]. Adeziunile și moțiunile adoptate de numeroși țărani oglindesc năzuințele lor pentru o viață mai bună, hotărîrea lor de a apăra pacea, libertatea și integritatea teritorială a țării. Sugestivă în acest sens este și moțiunea secției Frontului plugarilor din jud. Cluj, în care se spune : „Noi plugarii de la brazda strămoșească, din munți, văi și cîmpii, simțim cel mai mult nevoia păcii. Vrem pace ! Vrem să lucrăm în pace pe ogoarele noastre, vrem să fie ascultat și glasul oropsitei tagme plugărești. Noi de la coarnele plugului venim să aducem tăria brațelor noastre în lupta pentru apărarea păcii" [35]. Pentru lărgirea activității la sate, comitetul a inițiat unele șezători literare, baluri ale păcii sub titlul : „Pacea 1936". Asemenea acțiuni au fost organizate în comuna Mogoșoaia [36], în comuna Astavalchioi (Constanța) [37] și altele.

Creșterea mișcării pentru pace într-un timp relativ scurt și într-o măsură atît de mare și mai ales abordarea în cadrul întrunirilor și al celorlalte manifestări a unui cerc larg de probleme vitale pentru mase au produs îngrijorare autorităților burghezo-moșierești. Referitor la aceasta, în ordinul nr. 55 898/1936 al Direcției Generale a Poliției se arată că „noua mișcare" a păcii „prinde consistență tot mai mult și tinde să se generalizeze în rîndul maselor muncitorești și țărănești din întreaga țară" [38]. În același sens, poliția din Iași semnala într-un raport că „ideea pentru pace prinde rădăcini adînci și la noi". „Cea mai pronunțată și de actualitate mișcare de stînga se desfășoară deschis prin Frontul păcii" [39].

Diversitatea grupurilor care aderau la mișcarea pentru pace era edificatoare pentru caracterul larg, de masă al acestei mișcări. Alături de adeziunile individuale, numeroase moțiuni erau semnate de grupuri de cetățeni din București și din țară. Totodată, organizații și partide politice participă direct sau aderă la Comitetul român pentru pace. Semnalăm, în acest sens, Partidul Socialist, P.S.D., Frontul plugarilor, Madosz, Frontul feminin, organizații ale P.N.Ț. și P.R.T., comitetele cetățenești, Asociația surorilor de caritate, Asociația I.O.V., Liga meseriașilor etc. [40]. În felul acesta, mișcarea pentru pace a cuprins un cîmp foarte larg de

---

[33] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 25, dos. 4 162, f. 210 ; „Dimineața" din 27 iulie 1936 ; „Zorile" din 15 și 16 august 1936.

[34] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 3, dos. 625, f. 771 ; fond. 47, dos. 4 699, f. 341—343 ; „Steagul" din 22 septembrie 1936 ; „Horia" din 7 septembrie 1936 ; „Dimineața" din 18 august 1936.

[35] „Horia" din 7 septembrie 1936.

[36] „Zorile" din 19 august 1936.

[37] Arh. I.S.I.S.P., cota B. XX-3, inv. 961.

[38] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 11, dos. 2 949, f. 48.

[39] Ibidem, fond. 1, dos. 205, f. 74.

[40] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 25, dos. 4 162, f. 21—22 ; fond. 28, dos. 4 435, f. 224 ; „Scînteia" din 15 octombrie 1936 ; „Zorile" din 16 și 19 august 1936 ; „Adevărul" din 3 septembrie 1936.

www.dacoromanica.ro

acțiune. Ceea ce trebuie subliniat ca fenomen nou și pozitiv în activitatea P.C.R., este faptul că, sub *forma mișcării pentru pace*, s-a reușit, pentru un timp, închegarea unui front al maselor populare aparținînd diferitelor grupări politice sau profesionale și cu orientări deosebite, sub același steag de luptă, pentru aceleași interese vitale ale poporului și țării: apărarea păcii, a independenței naționale, a libertăților democratice, pentru condiții mai bune de viață. Acest fapt este ilustrat cît se poate de clar și de un raport al poliției din București, care semnala că „prin formarea comitetelor pentru pace în fiecare localitate, la sate, în întreprinderi etc., rezultă cu certitudine că este vorba de continuarea mișcării antifasciste și antirăzboinice în România" [41].

Dezvoltarea organizatorică a mișcării pentru pace a fost însoțită de o bogată acțiune propagandistică, menită să explice scopul acestei mișcări și, mai ales, să mobilizeze masele largi populare la luptă. Au fost editate și difuzate numeroase manifeste și apeluri de către Comitetul român pentru pace, precum și de către comitetele locale din Iași și Cluj [42]; în cursul anului 1936 au fost editate broșurile: *Lupta pentru pace* [43], *Poporul vrea pace* [44], *Pacea este în pericol*, *Democrația pe înțelesul tuturor* și *Pacea* [45]. Din inițiativa Comitetului român pentru pace se constituie un birou de presă sub președinția lui Ion Clopoțel, care a inițiat publicarea de numeroase articole pe tema luptei pentru pace și a altor probleme vitale pentru oamenii muncii în presa centrală și locală: „Cuvîntul liber", „Adevărul", „Dimineața", „Zorile", „Lumea nouă", „Reporter", „Arena", „Horia", „Steagul", „Opinia" (Iași), „Poporul" (Cluj), „Înainte"(Bacău) etc.

În presa ilegală de partid, „Scînteia", „Steagul roșu", „Goarna", „Mișcarea tineretului", apăreau cu regularitate articole despre mișcarea pentru pace [46]. Așa, de exemplu, în articolul *Lupta pentru pace* se arată că „partidul comunist va fi în fruntea celor ce vor apăra cu armele în mîini independența țării față de un eventual atac al imperialismului hitlerist" [47]. În cursul lunii decembrie 1936 a fost editat un „Buletin al mișcării pentru pace din România" [48]; de asemenea s-a difuzat „Buletinul R.U.P." în limba franceză în diverse cercuri de intelectuali [49].

Un ecou pozitiv în rîndul maselor populare, în combaterea organizațiilor de dreapta, în stimularea acțiunii pentru pace, l-a avut organizarea de conferințe legate de lupta pentru pace, libertate și democrație. Personalități politice, științifice și literare din țara noastră (N. Iorga, C. I. Parhon, M. Sadoveanu, Iorgu Iordan, V. Eftimiu, Ath. Joja, C. Rădulescu-Motru, V. Madgearu, dr. N. Lupu etc.) au dat interviuri, au

---

[41] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 25, dos. 4 162, f. 24.

[42] Ibidem, fond. 1, dos. 205, f. 73—75; fond. 25, dos. 4 162, f. 185—193; „Dimineața" din 5 iulie 1936.

[43] *Lupta pentru pace*, București, 1936. Broșura reproduce apelul Comitetului național pentru pace, precum și pasaje din cuvîntul unor personalități române la întruniri ale păcii sau din articolele publicate în presă.

[44] *Poporul vrea pace*, Sighet-Maramureș, 1936.

[45] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 25, dos. 4 162, f. 190.

[46] Ibidem, fond. 25, dos. 4 162, f. 190.

[47] „Steagul roșu" din 1 octombrie 1936.

[48] *Buletinul informativ* al Comitetului național român pentru pace din 15 decembrie 1936.

[49] „R.U.P. et son action dans le monde", (buletine), 12 octobre, 1936.

www.dacoromanica.ro

scris articole în presă, au ținut conferințe și și-au exprimat părerile în întruniri publice asupra încrederii și capacității luptei poporului român, a năzuințelor sale spre pace, bună stare și progres social [50]. „Nu ! Poporul român nu poate să nu ia parte activă în lupta pentru pace, în lupta pentru păstrarea independenței și ființei sale naționale, în lupta contra revizioniștilor de toate nuanțele, provocatori ai războiului, dușmanii păcii și dușmanii săi proprii" [51], declara dr. N. Lupu. Luînd poziție contra autorităților polițienești care tolerau organizațiile fasciste și politica lor războinică, C. Rădulescu-Motru, la sfîrșitul anului 1936, arăta : „În loc ca cei care arată dorința de război aceia să fie socotiți subversivi, aceia să fie opriți de a manifesta, din contră, noi vedem că acei care manifestă pentru război sînt tolerați să manifeste, iar cei care sînt pentru pace sînt considerați ca dușmani chiar ai țării" [52].

Analizînd situația internațională din perioada dată, Comitetul român pentru pace, prin munca de propagandă desfășurată, a reușit să dezvăluie maselor populare pericolul ce plana asupra țării și poporului român din partea statelor fasciste, revizioniste, demascînd politica reacționară a acestora. Materialele propagandistice scot în relief revendicările de zi cu zi ale muncitorilor, țăranilor și ale altor categorii sociale (în probleme de salarii, șomaj, impozite excesive), ceea ce reflectă tendința tot mai evidentă de a îmbina lupta pentru pace cu lupta pentru îmbunătățirea condițiilor de viață. Activitatea desfășurată în acest domeniu a contribuit la cultivarea în rîndul unor largi pături sociale a ideii menținerii și dezvoltării relațiilor externe tradiționale a luptei împotriva cercurilor reacționare care voiau orientarea politicii externe a României către Germania hitleristă. Cu acest prilej s-a luat poziție împotriva organizațiilor naționaliste, legionare, împotriva atacurilor lor huliganice [53]. Astfel, într-o cuvîntare din 3 septembrie, V. Madgearu arăta că organizațiile de dreapta „reprezintă un adevărat pericol național", care „duc vrînd-nevrînd, cu încetișorul, în lagărul revizionist" [54]. De asemenea, Gr. Iunian releva într-o cuvîntare ținută la Sighișoara, la începutul lunii septembrie 1936, că, „în fața odiosului asalt al dreptei, e necesară o coaliție a forțelor real democratice" [55]. Demascînd organizațiile fasciste care propagau antisemitismul, agitația anticomunistă și politica de apropiere a României de Germania hitleristă, în broșura *Poporul vrea pace* se sublinia că poziția comuniștilor este fermă pentru pace, pentru apărarea intereselor poporului. „N-am auzit de la nimeni — se spunea în broșură — că (comuniștii. — *I.I.*) ar vrea să ducă țara la război sau să nimicească hotarele țării noastre așa cum vrea Germania [hitleristă]". Dimpotrivă, organizațiile de dreapta „vor să răpească poporului bruma de libertăți care i-a mai rămas. Ele vor să aducă dictatura" [56].

Comitetul român pentru pace a organizat, fie direct, fie prin intermediul comitetelor locale, întruniri publice, ca o acțiune eficace de mobili-

[50] Titu Georgescu, *Contribuția intelectualității la lupta antifascistă din România (1933—1944)*, în „Anale", 1965, nr. 3, p. 35 ; *Lupta pentru pace*, p. 7—8 și 10—12.

[51] *Lupta pentru pace*, p. 7.

[52] *Ibidem*, p. 10.

[53] I. M. Oprea, *Masele muncitoare, forța principală în lupta împotriva fascismului în perioada 1934—1938*, în „Studii", 1964, nr. 4, p. 725.

[54] „Cuvîntul liber" din 5 septembrie 1936.

[55] „Adevărul" din 3 septembrie 1936.

[56] *Poporul vrea pace*, p. 10.

www.dacoromanica.ro

zare a maselor populare la lupta pentru pace. De asemenea a folosit cu succes tribuna unor întruniri ale partidelor și grupărilor politice democrate. Întrunirile erau un mijloc important de educație cetățenească, de cultivare a sentimentului patriotic, al libertății, condiție esențială pentru dezvoltarea poporului român. Așa, de exemplu, la întrunirea din 30 iulie 1936 din București, mai mulți membri ai comitetului au pus în gardă masele asupra pericolului fascist, au demascat prin exemple concrete politica nefastă a grupărilor naționaliste pentru destinele poporului român. Făcînd apel la unirea tuturor forțelor, unul din vorbitori arăta că „porunca ceasului de față este închegarea frontului păcii, în care-și găsesc locul toate partidele politice, toate organizațiile profesionale, religioase, culturale, care, pentru un motiv sau pentru altul, doresc să lucreze la menținerea păcii" [57].

O mare întrunire publică organizată de comitetul local pentru pace, amplu comentată de presa vremii, a avut loc la 16 august la Tr.-Severin [58]. Întrunirea pregătită din timp, anunțată prin manifeste și afișe, iar în întreprinderi prin echipe speciale, a produs îngrijorare autorităților polițienești, care au somat cu o zi înainte pe organizatori să abandoneze orice acțiune, ceea ce aceștia în mod demn au refuzat. Numerosul public format din muncitori de la Șantierele navale, Atelierele și Depoul C.F.R., funcționari, meseriași, mici negustori, invalizi, femei etc., au venit să confirme acțiunea comitetului, să-și manifeste hotărîrea lor de luptă. Împiedicată să se întrunească în sala „Porțile de Fier", așa cum era anunțată inițial, mulțimea, departe de a fi intimidată, deși s-au operat unele arestări temporare, s-a îndreptat spre o altă sală, unde s-a ținut un miting. În drumul străbătut de la o sală la alta, masele compacte, organizate, au manifestat pe străzile orașului Tr.-Severin : „Vrem pace !", „Pentru apărarea independenței naționale !", „Jos războiul de agresiune !", „Vrem un guvern al păcii !", „Vrem libertăți democratice !" [59]. Măsura teroristă a poliției, în loc să intimideze mulțimea, a dus la întețirea luptei, a dat posibilitate să se organizeze o mare manifestație de stradă. În cadrul mitingului, între alții, Ath. Joja a arătat pericolul de care era amenințată România. „Pentru apărarea independenței poporului român — spunea vorbitorul — salvarea e în formarea unui neînvins front mondial al păcii, care să arate fascismului războinic voința neclintită a omenirii civilizate de a stăvili, prin forța morală și materială, puhoiul huliganismului războinic" [60].

Adunări ale păcii cu ecou în rîndul maselor populare în cursul lunilor august-octombrie 1936 au avut loc la Iași [61], Botoșani [62], Satu-Mare [63], Galați, Brăila, Cluj [64], Chișinău [65], Constanța [66] etc. În adunarea de la Deva din 23 august 1936, masele populare, păstrînd tradiția înaintașilor în lupta pentru libertate socială și națională, s-au pronunțat cu hotărîre pentru pace. Făcîndu-se exponentul maselor prezente la întrunire, în cuvîntul său,

---

[57] „Horia" din 10 august 1936 ; Arh. C.C. al P.C.R., fond. 7, dos. 1 418, f. 486.
[58] „Adevărul" din 18 august 1936 ; „Zorile" din 19 august 1936.
[59] „Dimineața" din 18 august 1936.
[60] „Adevărul" din 18 august 1936 ; „Cuvîntul liber" din 19 august 1936.
[61] „Lumea" din 7 octombrie 1936 ; „Adevărul" din 7 octombrie 1936.
[62] „Horia" din 17 august 1936.
[63] „Adevărul" din 6 octombrie 1936.
[64] „Lumea nouă" din 13 septembrie 1936.
[65] „Adevărul" din 27 octombrie 1936.
[66] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 47, dos. 4 699, f. 342.

www.dacoromanica.ro

înflăcăratul patriot dr. Petru Groza a relatat pe larg situația din România, subliniind că „ de ani de zile noi am strigat și strigăm : «Fascismul aprinde războiul. Fascismul înseamnă crimă, beznă și moarte pentru cei mulți». De aceea arăta în continuare vorbitorul — noi sîntem datori față de cei morți în război, față de noi înșine, față de generațiile viitoare, față de cultură, să ne opunem unor noi cataclisme" [67].

Una din cele mai prodigioase acțiuni a Comitetului român pentru pace a fost desfășurată în jurul Congresului mondial pentru pace, ținut la Bruxelles între 3 și 6 septembrie 1936. În ziarele „Cuvîntul liber", „Adevărul", „Dimineața", „Zorile", „Opinia" și altele, au apărut în cursul lunii septembrie numeroase articole și reportaje asupra desfășurării lucrărilor congresului, care a constituit o mare manifestare a păcii, unde, după cum remarca un ziar, „opinia publică de pe glob a fost lămurită cu maximum de argumente că războiul nu poate avea nici un ideal, că violența agresorului nu poate fi justificată cu nimic și, mai ales, că revendicările dictaturilor revizioniste sînt simple pretexte pentru a masca neputința acestor regimuri în soluționarea problemelor lor" [68]. Delegația română, formată din 15 persoane, între care dr. N. Lupu, Ath. Joja, Iorgu Iorgan, Constanța Crăciun, Silvia Gruia, a expus, atît în plenul congresului, cît și în comisii (țărănească, sindicală, artă și știință, feminină),poziția poporului român ostilă războiului și pentru apărarea păcii, a libertăților democratice și a integrității teritoriale [69]. Poziția revizionistă a statelor fasciste a fost respinsă de la început de congres fapt la care delegația română a avut o contribuție prețioasă. Lucrările congresului au fost larg difuzate în țara noastră prin intermediul presei și al unor broșuri, unde au fost redate fragmente din cuvîntul unor delegați la congres, rezoluțiile acestuia ca și aspecte ale mișcării mondiale pentru pace. În felul acesta, poporul român a contribuit la dezvoltarea mișcării pentru pace, la condamnarea politicii de agresiune a statelor fasciste [70].

Cu succes deosebit a folosit comitetul acțiunile desfășurate împotriva agitațiilor revizioniste ale cercurilor horthiste stîrnite în urma unui discurs al lui Mussolini rostit la Milano, la 1 noiembrie 1936. În acest sens, Biroul comitetului român, în ședințele din 5 și 27 noiembrie 1936, a discutat modul concret de organizare a unei campanii de protest contra cercurilor revizioniste maghiare (întruniri, mitinguri, articole în presă etc.), preconizînd mobilizarea maselor populare la toate întrunirile partidelor politice care se situau pe poziția apărării integrității teritoriale, inclusiv la cele ale Partidului Național-Liberal. Semnificative pentru poziția comitetului față de problemele majore ale poporului român — apărarea independenței naționale, a păcii — sînt și manifestele din 5 și 27 noiembrie 1936, care au atras atenția asupra pericolului ce plana asupra țării noastre [71].

---

[67] „Horia" din 31 august 1936; „Dimineața" din 25 august 1936.

[68] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, dos. 201, f. 88,89, 100 și 106; „Adevărul" din 24 septembrie 1936. Vezi și numerele din 12, 13, 17, 19, 26 septembrie și 4 octombrie 1936; „Zorile" din 17, 24 și 28 septembrie 1936; „Scînteia" din 15 octombrie 1936.

[69] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 25, dos. 4 162, f. 186; „Societatea de mîine", nr. 6, octombrie-decembrie 1936, p. 173; „Dimineața" din 26 octombrie 1936; „Cuvîntul liber" din 3 octombrie 1936.

[70] *I upta pentru pace*; „Dimineața" din 16 și 18 septembrie 1936.

[71] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, dos. 158, f. 179—182; „Dimineața" din 7 și 29 noiembrie 1936.

www.dacoromanica.ro

Dînd curs chemării Comitetului român pentru pace, comitetele locale din Cluj, Iaşi, Sighet, Oradea, Arad, Bucureşti au organizat, în cursul lunilor noiembrie şi decembrie 1936, întruniri antirevizioniste. Totodată au mobilizat masele la întruniri organizate de diferite partide şi grupări politice, în special P.S.D. şi P.N.Ţ. sau chiar la cele ale guvernului (de exemplu întrunirea antirevizionistă de la Oradea) [72], în care şi-au făcut cunoscut punctul lor de vedere în aceste probleme. Mobilizînd un numeros public la asemenea întruniri, comuniştii, cadre social-democrate şi din organizaţiile de masă legale, reuşeau, în bună măsură, să imprime manifestărilor un caracter de masă, glasul muncitorilor făcîndu-se auzit alături de al altor categorii sociale. Aşa, de pildă, la întrunirile P.S.D. din 7 şi 14 noiembrie 1936, muncitorimea capitalei şi-a manifestat voinţa de luptă pentru apărarea libertăţilor democratice şi a păcii, reafirmînd necesitatea înfăptuirii frontului unic, forţă care să grupeze în jurul său masele cele mai largi, capabile să apere integritatea teritorială a ţării [73]. La întrunirea de la Cluj, din 15 noiembrie 1936, organizată de P.N.Ţ. în sala Teatrului Naţional, în prezenţa unui numeros public, reprezentanţi ai unor organizaţii politice şi profesionale locale au expus în cuvîntul lor hotărîrea de a se opune încălcării tratatelor de pace de către statele fasciste [74].

La întrunirea antirevizionistă de la 22 noiembrie din Arad, în prezenţa celor peste 40 000 de cetăţeni ai oraşului şi a ţăranilor din satele din împrejurimi, au luat cuvîntul V. Madgearu, M. Ghelmegeanu ş.a, care au demascat politica revizionistă a statelor fasciste, s-au pronunţat împotriva dictaturii, chemînd pe cei prezenţi să militeze pentru apărarea ţării, pentru pace [75]. În cadrul aceloraşi manifestări, subliniem aderarea organizaţiei Madosz la lupta antirevizionistă, pentru pace, declaraţiile sale împotriva revizioniştilor horthişti, de solidaritate cu lupta poporului român pentru apărarea integrităţii teritoriale. „Vrem să păstrăm pacea noastră comună, să lărgim drepturile noastre, vrem să luptăm alături de fraţii noştri români, ca politica externă a României să se îndrepte spre statele mari democratice care respectă independenţa naţiunilor... Sîntem adepţii inviolabilităţii angajamentelor luate prin tratatele internaţionale, sîntem adepţii securităţii colective, a păcii indivizibile şi ai ordinii pactelor regionale" [76]. În diverse întruniri ale unor organizaţii şi partide politice (P.S.D., P.N.Ţ., P.R.T., F.S.D., Frontul plugarilor, Frontul feminin), au fost adoptate moţiuni şi apeluri prin care se condamna propaganda revizionistă, chemîndu-se masele să se unească în vederea unei acţiuni comune pentru apărarea ţării, a culturii şi a păcii.

Abordarea în cadrul manifestărilor pentru pace a unor probleme care vizau interesele imediate ale maselor populare, caracterul larg al acestei mişcări, precum şi tendinţa tot mai evidentă ca lupta pentru pace să fie îmbinată cu lupta pentru condiţii mai bune de viaţă, pentru apărarea libertăţilor democratice, au stîrnit îngrijorarea autorităţilor burghezo-moşiereşti. Sub o formă sau alta, autorităţile represive au luat o serie de măsuri

[72] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 8, dos. 9 627, f. 407 şi 412; fond. 27, dos. 4 304, f. 45; dos. 4 298, f. 288; „Adevărul" din 13 şi 24 noiembrie 1936; „Dimineaţa" din 9 noiembrie 1936.

[73] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 28, dos. 4 435, f. 246 şi 372; „Adevărul" din 9 şi 17 noiembrie 1936; „Dimineaţa" din 9 noiembrie 1936; „Lumea nouă" din 22 noiembrie 1936.

[74] „Dimineaţa" din 17 noiembrie 1936.

[75] „Adevărul" din 24 noiembrie 1936.

[76] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 27, dos. 4 298, f. 288; „Dimineaţa" din 5 decembrie 1936.

www.dacoromanica.ro

menite să limiteze activitatea Comitetului pentru pace. După dizolvarea Blocului democratic şi a altor organizaţii legale de masă, au fost intentate procese la numeroşi militanţi antifascişti. Procese ca cele de la Sibiu, Braşov, Iaşi, Craiova, Constanţa sînt o mărturie a faptului că mişcarea antifascistă era mereu lovită, supusă îngrădirilor. Au fost operate arestări ale unor elemente care se dovedeau a fi active în mobilizarea maselor la luptă. Aşa, de exemplu, cu ocazia întrunirilor de la Tr.-Severin, Iaşi [77], Bucureşti, Bacău, Cîmpina, Petroşani, Piatra-Neamţ, Moreni, au fost arestaţi mai mulţi muncitori, membri în comitetele sindicatelor, militanţi activi în mişcarea pentru pace, pentru faptul că mobilizau masele să participe la acţiunile iniţiate, cărora la imprimau un caracter combativ [78]. Au fost interzise unele întruniri la Cluj, Iaşi, Bucureşti, Tr.-Severin etc. [79], care se dovedeau a fi mai combative şi preconizau să dezbată o serie de probleme mult mai largi decît cele legate direct de lupta pentru pace.

Pe linia măsurilor represive, se înscrie şi interzicerea întrunirii convocate de Comitetul român pentru pace în ziua de 20 decembrie 1936, în sala „Marna" din Bucureşti. Rapoartele poliţieneşti semnalau activitatea bogată desfăşurată de către membrii comitetului şi de către activişti ai săi, mai ales în cartierele muncitoreşti, în fabrici şi uzine, pregătind pancarde pe care erau înscrise : „Jos fascismul şi războiul", „Jos starea de asediu", „Jos cenzura militară", „Vrem pace", „Vrem guvern de Front popular şi al păcii", „Vrem pîine şi libertate", „Vrem libertate de întrunire şi organizare" [80]. Se primiseră numeroase scrisori, adeziuni din partea sindicatelor şi a altor organizaţii din Bucureşti, că vor participa la întrunire, ceea ce arată caracterul larg al acţiunii ce se pregătea. Ea dovedea încă o dată că masele populare vedeau în lupta pentru pace nu un scop în sine, ci împletirea acestei acţiuni cu dezideratele lor vitale, cu interesele generale ale poporului, ale ţării. Tocmai pentru că întrunirea se arăta a fi deosebit de impunătoare, urmînd a fi o viguroasă afirmare a voinţei de luptă a maselor, autorităţile au intervenit cu o zi înainte şi au interzis-o.

Măsurile luate de autorităţile poliţieneşti împotriva mişcării muncitoreşti şi antifasciste au lovit şi în mişcarea pentru pace. Faptul că partidele muncitoreşti acţionau izolat, nu pe baza unei platforme comune de luptă, manifestările proprii pentru pace nefiind coordonate, s-a răsfrînt în mod negativ asupra ansamblului mişcării pentru pace, reducîndu-i din eficacitate. La rîndul lor, manifestările sectariste din P.C.R. s-a răsfrînt în mod nefavorabil asupra acestei mişcări, făcînd ca unele întruniri, mai ales ale partidelor burgheze, să nu fie folosite în suficientă măsură pentru a da mişcării pentru pace un caracter dinamic şi combativ. Toate aceste greutăţi şi slăbiciuni au făcut ca în anii 1937 — 1938 activitatea Comitetului român pentru pace să fie mai redusă, dar fără ca ea să stagneze.

---

[77] Ibidem, fond. 72, dos. 6 985, f. 255; fond. 73, dos. 7 139, f. 61; „Lumea nouă" din 7 octombrie 1936; „Adevărul" din 7 octombrie 1936.

[78] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 11, dos. 2 949, f. 82; fond. 68, dos. 6 227, f. 10; fond. 73, dos. 7 139, f. 3—8; „Dimineaţa" din 19 august şi 14 noiembrie 1936; „Zorile" din 18 august 1936; „Lumea nouă" din 4 octombrie şi 15 noiembrie 1936.

[79] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 25, dos. 4 162, f. 185—187; „Dimineaţa" din 12 august şi 21 octombrie şi 14 noiembrie 1936.

[80] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 25, dos. 4 162, f. 188—190; „Dimineaţa" din 16, 17 şi 18 decembrie 1936; „Zorile" din 20 şi 23 decembrie 1936.

www.dacoromanica.ro

În cursul anului 1937, activitatea pentru pace din țara noastră se desfășoară mai ales în jurul unor conferințe și congrese internaționale, în organizarea unor șezători literare, a unor competiții sportive etc. Prin intermediul unor asociații culturale — „Amicii Franței", „Louis Barthou", „Anatole France" —, în cursul lunilor februarie-martie 1937 la București și Iași a fost organizat un ciclu de conferințe pe tema păcii și relațiilor tradiționale cu Franța, la care a luat parte un numeros public[81]. Semnificația acestor conferințe era cu mult mai largă decît tema abordată. Ele reflectau influența ce o exercitau evenimentele din Franța frontului popular asupra maselor populare din România, precum și tendința crescîndă a acestor mase, în special a clasei muncitoare, de a realiza și la noi în țară aceleași deziderate. Totodată, ele constituiau o expresie a luptei antifasciste a poporului român, a împotrivirii sale față de literatura decadentă și fascistă, pentru o literatură progresistă pusă în slujba omului și idealurilor sale de mai bine.

Manifestările pentru pace dirijate de comitet au îmbrăcat și alte forme. Așa, de exemplu, între 7 și 21 iunie 1937 au loc întruniri și conferințe cu ocazia vizitei în România a unor reprezentanți ai Reuniunii Universale pentru Pace, ceea ce a stimulat acțiunile pe linia luptei pentru pace, pentru apărarea integrității teritoriale, pentru libertăți democratice[82]. Acțiunile n-au luat însă amploarea cuvenită, deoarece unele personalități influente din P.N.Ț., membri în comitet, s-au opus „din motive de oportunitate"[83]. Luînd poziție împotriva acelor elemente care căutau să limiteze, într-o formă sau alta, dezvoltarea luptei pentru pace, într-un articol publicat în ziarul „Reporter" se arată că „nu justifică slaba activitate, în vădită disproporție cu aspirațiile pacifice ale poporului nostru"[84].

O acțiune reușită s-a desfășurat, în cursul lunii august 1937, în jurul comemorării morții lui J. Jaurès. Prin numeroase articole publicate în presă se evoca figura acestui luptător revoluționar împotriva războiului, pentru pace și prietenie între popoare. „Pentru România, comemorarea lui Jean Jaurès — se spunea într-un articol — trebuie să ridice și să adîncească pe plan politic intern concentrarea forțelor democratice împotriva unui nou război, pentru pace, pentru revendicări imediate ale maselor, acțiune neîncetată contra curentelor fasciste-hitleriste care amenință unitatea și independența noastră națională"[85]. Tot în cursul lunii august, care de obicei era consacrată în fiecare an acțiunilor antirăzboinice, se organizează serbări și competiții sportive consacrate luptei pentru pace. Astfel, la 28 august 1937, în București, a fost organizată, la grădina „Gib", o manifestare a tineretului pentru pace, în cadrul căreia au luat cuvîntul reprezentanți ai comitetului pentru pace, ai Partidului Socialist, ai tineretului din organizațiile P.S.D., P.N.Ț., P.R.T., ai sindicatelor C.F.R. și funcționarilor particulari, ai Frontului feminin etc., exprimîndu-și hotărîrea de a lupta pentru apărarea păcii și a libertăților democratice[86]. În

[81] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 25, dos. 4 162, f. 175—177; fond. 8, dos. 9 627, f. 415; fond. 1, dos. 205, f. 74.

[82] „Reporter" din 27 iunie 1937; „Lumea nouă" din 13 și 20 iunie 1937.

[83] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, dos. 205, f. 216.

[84] „Reporter" din 27 iunie 1937; Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, dos. 158, f. 201.

[85] „Reporter" din 8 august 1937.

[86] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 5, dos. 898, f. 332; „Dimineața" din 30 august 1937; „Reporter" din 12 septembrie 1937.

www.dacoromanica.ro

același timp, Comitetul pentru pace, prin intermediul I.M.S.E.R.-ului, a organizat competiții de fotbal, dotate cu „Cupa păcii" [87]. Un ecou însemnat l-a avut pregătirea și trimiterea, în septembrie 1937, a unei delegații de muncitori, meseriași, funcționari și intelectuali la expoziția internațională de la Paris, în cadrul căreia a fost organizat un „Pavilion al păcii" [88]. Acest fapt a contribuit la întărirea convingerii maselor populare că numai uniți într-un larg front comun al păcii și democrației vor putea bara calea războiului și fascismului.

Restrîngerea libertăților democratice, o dată cu instaurarea dictaturii regale în februarie 1938, dizolvarea partidelor politice, precum și alte măsuri de îngrădire a democrației, au îngreuiat mult activitatea Comitetului român pentru pace. Întregul complex de împrejurări ce s-a ivit a impus luarea unor măsuri de reorganizare a Comitetului pentru pace. În acest sens, reprezentanți ai P.C.R., Ion Popescu-Puțuri, Ath. Joja, cu ajutorul unor membri din comitetul român pentru pace, au trecut la crearea unei *Comisii restrînse* a mișcării pentru pace, care să se ocupe efectiv de toate problemele, să găsească căile de mobilizare a maselor populare la lupta contra pericolului fascist, pentru pace, pentru apărarea independenței naționale [89]. Au fost întreprinse unele acțiuni propagandistice prin intermediul ziarelor „Facla", „Lumea românească", „Dacia nouă", „Azi", „Lumea nouă", „Dreptatea", „Timpul", care au publicat comentarii pe marginea unor manifestări pacifiste internaționale, atrăgînd atenția maselor populare asupra pericolului dezlănțuirii războiului de către statele fasciste[90].

Totodată a fost menținută corespondența cu diferite personalități din R.U.P, în care se evidenția lupta poporului român pentru independență, pentru pace. „Apărînd țara noastră — se arăta într-o scrisoare din 28 aprilie 1939 — noi contribuim nu numai la apărarea acesteia, ci și la apărarea păcii generale, la salvarea civilizației și demnității umane" [91]. Au fost trimise corespondențe la ziarele „L'Époque" din Paris și „News Chronich" din Londra, prin care se lua poziție deschisă contra Germaniei hitleriste și agenturii sale din România, Garda de fier. În felul acesta se făcea cunoscută opiniei publice mondiale lupta consecventă a poporului român pe tărîmul păcii și democrației [92].

Cu ocazia Conferinței tineretului din țările Europei centrale, organizată sub auspiciile R.U.P între 25 și 27 februarie 1938 la Praga, Comisia pentru pace a luat măsurile pregătitoare necesare. În acest sens, au fost făcute demersuri pe lîngă diferite personalități politice și literare, care să susțină delegația română la conferință [93]. În urma acestui fapt s-a reușit ca România să fie prezentă cu o delegație de 11 persoane, între care, Stanciu Stoian, prof. dr. D. Danielopolu, M. Brătucu, Pompiliu Voiculeț și alții [94].

---

[87] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 25, dos. 4 162, f. 213; fond. 95, dos. 4 271, f. 4.

[88] Ibidem, fond. 28, dos. 4 435, f. 397; „Lumea nouă" din 10, 17, 24 și 31 octombrie 1937; „Reporter" din 18 iulie și 17 septembrie 1937; „Dimineața" din 20 septembrie 1937.

[89] Ibidem, fond. 1, dos. 227, f. 207 și 224.

[90] Ibidem, fond. 3, dos. 625, f. 131.

[91] Ibidem, fond. 95, dos. 4 271, f. 6.

[92] Ibidem, f. 23—25.

[93] Ibidem, fond. 1, dos. 216, f. 140; „Lumea românească" din 28 februarie 1938.

[94] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 3, dos. 625, f. 131; „Dacia nouă" din 13 martie 1938; „Semnalul" din 4 și 6 martie 1938; „Lumea românească" din 28 februarie 1938.

www.dacoromanica.ro

Conferința avea loc în condiții grele, cînd agresiunea hitlerismului devenise iminentă în Europa, cînd fascismul era pe cale de a trece la înfăptuirea politicii sale revizioniste. Contribuția delegației române a fost prețioasă. Prin cele 8 referate prezentate în comisiile economică și culturală și prin participarea la dezbateri, s-a expus pe larg poziția consecventă a tineretului român pentru pace, contra fascismului, pentru colaborarea cu toate statele iubitoare de pace [95]. Remarcăm de asemenea și contribuția delegației române la al II-lea Congres mondial al tineretului, ținut între 15 și 24 august 1938 la New York. Hotărîrea congresului de a strînge mișcarea tineretului pentru pace într-o mișcare unitară a avut un rol pozitiv asupra tineretului român, care s-a pronunțat în cadrul congresului „pentru apărarea păcii, integrității și independenței României" [96].

Schimbările survenite pe plan mondial în urma cotropirii Austriei și Cehoslovaciei de către Germania hitleristă, pericolul dezlănțuirii conflagrației mondiale și, mai ales, pericolul pentru țara noastră au ridicat în fața P.C.R. noi sarcini pe linia colaborării tuturor forțelor patriotice.

În ciuda terorii polițienești au fost organizate un șir de acțiuni legate de pregătirea și participarea la Conferința mondială antifascistă care s-a ținut la Paris în zilele de 13 și 14 mai 1939, sub egida R.U.P.; Comisia română pentru pace, prin presă și, mai ales, prin intermediul breslelor, a făcut cunoscut maselor de muncitori, țărani, funcționari, intelectuali, meseriași și alte categorii sociale scopul congresului, invitîndu-le să sprijine acțiunea pentru pace și să facă totul pentru ca România să fie prezentă la conferință [97]. Comisia s-a preocupat de pregătirea persoanelor care să reprezinte România la Conferința de la Paris, precum și de asigurarea condițiilor lor materiale. Pentru aceasta au fost lansate liste de subscripție, adunîndu-se peste 70 000 de lei [98]. În urma acestor pregătiri, desfășurate în condiții grele, România a putut fi reprezentată la Paris printr-o delegație formată din 7 persoane, printre care : Scarlat Callimachi, H. Sanielevici, Eduard Gheorghiu, Ury Benador și alții. Prezența delegației și activitatea ei în cadrul conferinței s-a bucurat de aprecieri favorabile în cercurile opiniei publice mondiale. „România a fost obiectul unor călduroase manifestații de simpatie", remarca un reportaj publicat în ziarul „Semnalul". „Congresul a omagiat voința hotărîtă a poporului român de a apăra cu ultima energie, alături și în deplină frățietate cu minoritățile naționale, independența și integritatea teritorială română" [99].

Paralel cu activitatea desfășurată de delegația română la Paris, în țară au avut loc, în cursul lunii mai 1939, manifestări de simpatie și solidaritate cu lupta pentru pace. Numeroși muncitori, în cadrul întrunirii lor de breaslă, s-au exprimat pentru pace, au luat poziție ostilă fascismului și s-au solidarizat cu Conferința de la Paris [100]. Un grup de scriitori și artiști, între care Gala Galaction, N. D. Cocea, Ion Călugăru, Ștefănescu-Goangă, Ion Vinea au semnat o moțiune prin care declarau : „...Ne asociem din

[95] „Fapta" din 13 martie și 10 aprilie 1938 ; „Dacia nouă" din 13 martie 1938 ; „Facla" din 6 martie 1938.
[96] „Fapta" din 24 aprilie și 2 octombrie 1938.
[97] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, dos. 217, f. 224.
[98] Ibidem, dos. 219, f. 371 ; dos. 222, f. 20 ; dos. 227, f. 391.
[99] „Semnalul" din 13 iunie 1939 ; Arh. C.C. al P.C.R., fond. 25, dos. 4 162, f. 279.
[100] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, dos. 227, f. 455.

www.dacoromanica.ro

toată inima la acțiunea întreprinsă menită să stăvilească intențiile agresive ale forțelor obscurantiste, să apere independența, democrația și libertatea tuturor popoarelor amenințate în existența lor, salvînd astfel idealul de pace și civilizație umană" [101]. Asemenea moțiuni au fost primite din partea Asociației invalizilor, orfanilor și văduvelor de război, Sindicatului medicilor din București, Asociației surorilor de caritate, Asociației sportive și culturale „Ardealul", din partea unor grupări de cetățeni din jud. Vîlcea, Mehedinți etc. [102]. În moțiunea unui grup de muncitori, funcționari și liber-profesioniști din București se exprima aceeași solidaritate cu conferința de la Paris, deoarece „bunurile cele mai scumpe nouă *Libertatea* și *Pacea* sînt astăzi grav amenințate de statele fasciste" [103]. Într-o altă moțiune adoptată de cetățenii din cartierul Obor din București se spunea : „În aceste momente, noi cetățenii români declarăm voința noastră de a apăra, o dată cu hotarele și independența țării noastre, însăși cauza păcii în lume" [104]. Desfășurarea unor asemenea acțiuni a avut un ecou însemnat în rîndul opiniei publice nu numai din țara noastră, dar chiar și în străinătate. În broșura intitulată *Pentru integritatea și independența României*, apărută la Paris, se sublinia contribuția poporului român la lupta contra agresiunii fasciste. „Numeroasele mesaje ale intelectualilor, muncitorilor, țăranilor care ne-au sosit din România — se spune în broșură — mărturisesc voința poporului român de a-și apăra libertatea și instituțiile democratice" [105].

Toate aceste fapte ilustrează cu prisosință contribuția poporului nostru la lupta pentru apărarea păcii. P.C.R., prin intermediul Comitetului român pentru pace, a reușit să unească sub steagul luptei pentru pace mase din cele mai variate straturi sociale, îmbinînd într-un tot unitar această luptă cu acțiunea pentru condiții mai bune de viață, pentru apărarea integrității teritoriale a României, pentru libertăți democratice etc. Cultivarea și dezvoltarea ideilor pentru pace au contribuit în bună măsură la scoaterea maselor largi populare de sub influența ideologică a fascismului, care devenea tot mai agresiv, frînîndu-i ascensiunea, pentru un timp, în România. Totodată, acțiunile pentru pace, în contextul general al mișcării muncitorești și antifasciste, au avut o înrîurire însemnată asupra maselor populare, constituind acea bază de rezistență care, în anii războiului fascist, s-a transformat într-o împotrivire generală contra Germaniei hitleriste, a dictaturii militare-fasciste, pentru un guvern democratic, pentru o Românie liberă și independentă.

---

[101] Arh. C.C. al P.C.R., dos. 211, f. 177—180; dos. 227, f. 454.

[102] Ibidem, f. dos. 227, f. 450, 452, 454, 455, 457, 459 și 460; fond. 25, dos. 4 162, f. 232.

[103] Ibidem, fond. 1, dos. 227, f. 456.

[104] Ibidem, f. 459. De asemenea, Asociația sportivă și culturală „Ardealul", prin moțiunea adoptată, „se obligă în interesul apărării independenței și libertății României se propage hotărîrile acestui congres" (ibidem, f. 460).

[105] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, dos. 211, f. 171, fond. 25, dos. 4 162, f. 291.

www.dacoromanica.ro

ASPECTE ALE REZISTENȚEI MASELOR POPULARE DIN MOLDOVA ÎMPOTRIVA DICTATURII MILITARO-FASCISTE ȘI A RĂZBOIULUI ANTISOVIETIC

DE

L. EȘANU și I. SAIZU

Una din principalele trăsături caracteristice ale dictaturii militaro-fasciste a constituit-o lichidarea integrală a drepturilor și libertăților democratice și politice, cu scopul de a constrînge masele să execute planurile agresive ale reacțiunii interne și ale Germaniei hitleriste. În același scop s-a intensificat acțiunea de arestare și internare în lagăre și închisori a comuniștilor, de descoperire și reprimare a organizațiilor comuniste, de distrugerea a oricăror materiale de propagandă comunistă. Mulți comuniști au fost trimiși în lagăre și închisori. În toată perioada dictaturii militaro-fasciste au fost arestați și au căzut victimă terorii numeroși comuniști din Iași, Galați, Bacău, Botoșani, Vaslui și alte orașe ale Moldovei. Organele de siguranță întocmeau frecvent liste cu toți acei care erau „suspecți" regimului. Prin aceste metode, organele militaro-fasciste urmăreau să slăbească lupta antiguvernamentală a maselor, arestînd, și condamnînd la moarte sau la ani grei de închisoare numeroși patrioți.

În condițiile extrem de grele ale guvernării militaro-fasciste, P.C.R. a organizat și condus lupta maselor și a forțelor democratice împotriva dictaturii și a războiului. Deși a avut de întîmpinat numeroase greutăți cauzate de acțiunea unor elemente trădătoare strecurate în conducerea sa, de indicațiile greșite date de Comintern în 1940 cu privire la faptul că pericolul principal îl constituia nu Germania hitleristă, ci imperialismul anglo-francez, Partidul Comunist Român, „exponent al intereselor naționale ale întregului popor, s-a ridicat de la început cu hotărîrea împotriva agresiunii Germaniei fasciste și a războiului împotriva Uniunii Sovietice, a dat glas frămîntărilor și aspirațiilor uriașei majorități a populației țării, a organizat rezistența antifascistă și lupta maselor pentru răsturnarea regimului antonescian, ieșirea din războiul purtat ală-

www.dacoromanica.ro

„STUDII", tomul 19, nr. 3, p. 531—549, 1966.

turi de Germania şi alăturarea forţelor antihitleriste" [1]. Partidul comunist a ţinut seama în activitatea sa de situaţia obiectivă a perioadei respective, de natura economico-politică a revendicărilor maselor. Pentru ca lupta comuniştilor să corespundă cît mai bine sarcinilor perioadei, P.C.R., ţinînd seama de noile condiţii impuse mişcării muncitoreşti prin instituirea celei mai crîncene terori antipopulare, a trecut la aplicarea de noi forme de luptă.

Studiind mijloacele de luptă concretă împotriva dictaturii şi a pregătirilor războiului, comuniştii au chemat masele la „un puternic front unic al muncitorilor, care să fie coloana vertebrală a unui larg front popular de jos, care să ridice masele la luptă revoluţionară" [1a].

În etapa de la instaurarea dictaturii militaro-fasciste, 6 septembrie 1940, pînă la intrarea României în război, 22 iunie 1941, comuniştii au desfăşurat o intensă muncă politică de lămurire a maselor asupra consecinţelor nefaste ale politicii dictaturii militaro-fasciste, au iniţiat, organizat şi condus numeroase acţiuni împotriva exploatării capitaliste şi moşiereşti, pentru sabotarea politicii fasciste a dictaturii şi a pregătirilor de război. La organizarea maselor împotriva fascismului şi a războiului şi-au adus contribuţia organizaţia regională Moldova a P.C.R., ca şi organizaţia regională de partid „Dunărea de jos", înfiinţată la Galaţi în octombrie 1940, cu organul său de presă „Dunărea roşie", care desfăşura o activitate de propagandă şi organizare în rîndul lucrătorilor de la C.F.R., de la Şantierul Naval Galaţi, Arsenalul armatei, ca şi în rîndul intelectualilor [2].

Înflăcăraţi de un profund sentiment patriotic, legaţi de interesele vitale ale poporului, punîndu-şi viaţa în primejdie, comuniştii au mobilizat masele largi ale poporului la luptă împotriva dictaturii fasciste şi a trupelor hitleriste, au difuzat în rîndul maselor manifeste şi ziare ilegale prin care se demascau ororile fasciste, au organizat în fabrici şi uzine acte de sabotaj, au mobilizat şi îndrumat acţiunile grupurilor de patrioţi împotriva maşinii de război hitleriste, au desfăşurat o muncă neobosită pentru atragerea maselor de militari de partea luptei întregului popor.

Imediat după instaurarea dictaturii militaro-fasciste comuniştii din Moldova intensifică munca de organizare şi conducere a luptei maselor împotriva dictatului de la Viena. Într-unul din articolele sale, organul Comitetului regional Moldova al P.C.R., „Moldova roşie", a atacat şi a cerut cu tenacitate anularea dictatului, calificîndu-l ca „un dictat imperialist" [3].

Comuniştii arătau maselor că o dată cu venirea lui Antonescu la putere, independenţa ţării a fost vîndută Germaniei, poporul sîngerînd, robind şi flămînzind pentru hitlerism. Ei cereau poporului să se unească la lupta naţională antifascistă pentru încetarea pregătirilor războiului; pentru eliberarea ţării; pentru anularea dictatului de la Viena şi dezrobirea Ardea-

---

[1] Nicolae Ceauşescu, *Partidul Comunist Român continuator al luptei revoluţionare şi democratice a poporului român, al tradiţiilor mişcării muncitoreşti şi socialiste din România*, Bucureşti, Edit. politică, 1966, p. 48.

[1a] „Dunărea roşie", Galaţi, an. I, nr. 2, 13 decembrie 1940.

[2] V. Adăscăliţei, *Momente privind rezistenţa din Moldova în faţa dictaturii antonesciene*, în *Studii şi articole de istorie*, vol. III, Bucureşti, 1961, p. 465.

[3] „Moldova roşie", nr. 4—5, septembrie-octombrie 1940.

www.dacoromanica.ro

lului ocupat ; pentru pîine, pace, independență, libertatea poporului român[4]. Atitutinea maselor față de dictatul de la Viena se împletea strîns cu aversiunea profundă față de armata germană. În manifestul Organizației de apărare și luptă împotriva terorii, adresat în toamna anului 1940 muncitorilor din uzinele orașului Galați, se sublinia că intrarea trupelor germane provoca lipsuri și mizerie. Manifestul cerea muncitorilor să se ridice ca o singură forță pentru alungarea armatelor germane și a slugilor lui Hitler, să lupte pentru desființarea lagărelor de concentrare, pentru amnistia generală a deținuților politici [5]. În același timp, Comitetul regional Moldova al P.C.R. demasca dictatura militaro-fascistă, care a dezlănțuit „cea mai crîncenă prigoană cunoscută pînă astăzi în istoria plină de suferință a poporului român. . . , ne-a transformat țara într-o uzină de război împotriva sovietelor, a făcut din România un șantier de robi pentru axa Roma-Berlin" [6]. Manifestul chema masele să formeze comitete de apărare și eliberare a victimelor dictaturii.

Difuzarea materialelor de propagandă avea loc nu numai în orașele Moldovei, dar și în mediul rural [7]. Multe din manifeste au fost răspîndite din mersul trenului, cum s-a întîmplat la 21 noiembrie 1940, pe linia Pașcani-Dărmănești [8], în cursa Iași-Roman — Piatra-Neamț [9]. Totodată, comuniștii au trecut la intensificarea organizării activității revoluționare a maselor, în scopul rezolvării complexelor probleme din perioada dictaturii militaro-fasciste. Pe această bază s-au întărit legăturile dintre organizațiile de partid din principalele centre muncitorești ale Moldovei, au apărut noi organizații de partid nu numai la orașe, dar și la sate. Strînse legături existau între organizația comunistă de la Depoul Nicolina-Iași și feroviarii din Pașcani, între organizațiile din Iași și cele din Botoșani, între comuniștii din Tîrgu-Siret și cei din Tîrgu-Mihăileni [10]. Organizații de bază existau și la Galați, Bacău, Suceava, Fălticeni, Rădăuți [11]. În jurul organizațiilor comuniste din Botoșani, Roman, Bîrlad, Huși activau mulți simpatizanți. Organizația de la Botoșani, de pildă, avea ramificații la Ripiceni, Ștefănești, Hîrlău ca și în mediul rural. În comuna Verești, de exemplu, se țineau adunări comuniste ilegale, la care luau parte locuitori [12]. Organizația comunistă din Rădăuți avea de asemenea puternice ramificații în Darabani, Săveni, Dornești, Tg.-Siret [13].

Înrăutățirea de la o zi la alta a condițiilor de viață ale maselor muncitoare, concentrările, rechizițiile și alte cauze au nemulțumit tot mai mult poporul. Pregătirile de război au înrăutățit situația maselor

---

[4] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 8, dos. 1 973, f. 239.

[5] Ibidem, fond. 9, dos. 2 316, f. 211.

[6] Arh. st. Iași, fond. 280, dos. 17/1941, f. 445.

[7] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 8, dos. 1 937, f. 5 ; dos. 2 079, f. 12.

[8] Ibidem, dos. 1 596, f. 349.

[9] Arh. st. Iași, fond. Rezidența, dos. 2 487/1940, f. 33.

[10] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 8, dos. 1 968, f. 180 ; dos. 1 970, f. 15, 17, 61, 95 și 119 ; dos. 1 971, f. 744 ; dos. 2 038, f. 133 și 234 ; dos. 2 079, f. 31.

[11] Ibidem, fond. 1, dos. 16, vol. 32, f. 372.

[12] Ibidem, fond. 8, dos. 1 968, f. 180 ; dos. 1 970, f. 15 și 17.

[13] Ibidem, fond. 1, dos. 64, vol. 19, f. 285 ; dos. 265, f. 70.

www.dacoromanica.ro

din orașele și satele Moldovei [14]. Sarcinile războiului au dus la reducerea bunurilor de consum, la scăderea catastrofală a nivelului de viață, la ruinarea gospodăriilor țărănești [15]. În rapoartele lor periodice, autoritățile recunoșteau starea de revoltă a maselor, a căror situație materială și politică s-a înrăutățit.

În întreaga perioadă a dictaturii militaro-fasciste, masele populare din Moldova, ca și din celelalte provincii ale țării, s-au opus cu înverșunare politicii reacționare a claselor dominante, dînd dovadă de un înalt patriotism. Activitatea maselor în această direcție este ilustrată de numeroase exemple. Astfel, imediat după instaurarea dictaturii antonesciene, 1 000 de femei, ai căror bărbați erau concentrați, au demonstrat cu copii în brațe, la 9 septembrie, pe străzile Iașului, pentru ajutor și desconcentrare. Înconjurate de poliție și jandarmi, femeile nu s-au intimidat, ci au continuat să demonstreze în fața primăriei, strigînd „Vrem ajutor !" [16]. Peste puțin timp, muncitorii ceferiști din Iași și lucrătorii de la „Țesătura" au ieșit în masă în fața administrației, manifestînd pentru mărirea salariilor. La 8 noiembrie 1940, ceferiștii de la Nicolina, conduși de comuniști, au manifestat hotărîrea de a lupta cu dîrzenie revoluționară împotriva dictaturii [17].

O îndîrjită împotrivire și luptă au dus muncitorii în cadrul breslelor [18]. Înființate de dictatura regală pentru a înșela masele, acestea au fost transformate, sub conducerea comuniștilor, în organe de luptă pentru apărarea intereselor clasei muncitoare. Pînă la desființarea lor, activitatea comuniștilor în aceste organizații a crescut necontenit [19]. Muncalor avea în vedere abordarea celor mai importante probleme ale muncitorilor. Prin intermediul breslelor s-a dus lupta revendicativă a muncitorilor, lupta pentru ajutorarea comuniștilor din închisori și lagăre și pentru amnistia celor condamnați, lupta pentru mobilizarea muncitorilor în vederea organizării de demonstrații antiguvernamentale și de sabotare a pregătirilor războiului. Organizațiile comuniste din Iași, Bacău, Roman, Botoșani, Tîrgu-Ocna și altele inițiau colectarea de alimente, îmbrăcăminte și bani pentru comuniștii închiși. Unele pachete erau trimise „pentru colectiv" [20]. O bogată activitate în această direcție au desfășurat-o muncitorii de la fabricile „Zinger", „Izvoranul", „Filderman" din Bacău, oraș în care Ajutorul roșu a activat intens pe tot timpul războiului [21]. Comuniștii din Piatra-Neamț colectau sub diverse forme numeroase fonduri, pe care le expediau apoi comuniștilor din lagăre și închisori [22].

Ajutorul dat de masele populare pentru deținuții politici era o expresie a luptei lor împotriva dictaturii și a pregătirilor războiului.

---

[14] Arh. Comitetului regional P.C.R. Iași, *Raportul la Conferința organizației regionale Moldova a P.C.R. din 19—21 august 1945*, p. 9—10.
[15] Arh. st. Iași, fond. Rezidența, dos. 1 748/1940.
[16] „Moldova roșie", an. I, nr. 4—5, septembrie-octombrie 1940.
[17] Ibidem, nr. 6, noiembrie 1940.
[18] Arh. st. Iași, fond. Pref. jud. Iași, dos. 429/1940, f. 54—55.
[19] Ibidem.
[20] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 8, dos. 2 079, f. 19.
[21] Arh. I.S.I.S.P., fond. 2, dos. 30, f. 33.
[22] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 8, dos. 2 038, f. 272.

www.dacoromanica.ro

Autorităţile erau deseori nevoite să recunoască că în cadrul breslelor activitatea comuniştilor era în plină creştere, ele constituind terenul cel mai favorabil pentru dezvoltarea în primul rînd a spiritului de revoltă faţă de exploatatori [23]. Acesta a şi fost motivul pentru care clasele dominante, la 11 decembrie 1940, au hotărît desfiinţarea lor [24]. Breasla lucrătorilor din industria alimentară a Ţinutului Prut a fost desfiinţată mai înainte, la 29 octombrie 1940 [25].

Măsurile teroriste ale dictaturii n-au putut împiedica lupta comuniştilor pentru organizarea maselor muncitoare împotriva fascismului şi a pregătirilor războiului. O expresie concludentă a creşterii nemulţumirilor maselor muncitoare faţă de dictatură şi faţă de pregătirile de război o constituia permanenta stare de opoziţie a acestora, exprimată adesea cu glas tare [26], datorită înrăutăţirii condiţiilor de viaţă. Nemulţumirile au avut ca punct de plecare situaţia materială extrem de grea, din cauza insuficienţei salariilor în raport cu scumpetea, greutăţilor pregătirii unui război nedrept etc.

Pentru lărgirea luptei revendicative a muncitorilor, Comitetul regional Moldova al P.C.R. a îndrumat muncitorii spre formularea de cereri solidare pentru mărirea salariilor, ajutorarea femeilor celor concentraţi, contra scumpirii traiului [27]. În acelaşi scop, „Moldova roşie" cerea solidaritate muncitorească, arătînd că drumul muncitorilor la camerele de muncă şi la Inspectoratul muncii era inutil [28].

În fabrici se desfăşura activitatea pentru organizarea muncitorilor în vederea satisfacerii revendicărilor lor. Propaganda de la om la om sau prin manifeste şi presa ilegală împotriva Germaniei şi a armatelor sale, care au acaparat principalele bogăţii ale ţării [29], împotriva politicii dictaturii se desfăşura în rîndul întregului popor. În lupta împotriva dictaturii militaro-fasciste şi a pregătirilor războiului, clasa muncitoare a constituit forţa cea mai organizată, combativă şi consecventă. Ea a polarizat în jurul ei celelalte forţe patriotice, atrăgînd la o luptă din ce în ce mai activă ţărănimea, intelectualitatea, elementele patriotice din armată.

Între primii muncitori care, imediat după instaurarea dictaturii antonesciene, cer în scris şi verbal mărirea salariilor, sînt cei de la Societatea forestieră „Valea Trotuşului" [30]. În noiembrie 1940, la Atelierele C.F.R. Paşcani se vorbea tot mai insistent de necesitatea declanşării unei greve, deoarece salariile nu erau suficiente nici pentru satisfacerea celor mai elementare trebuinţe. Aici, hrana, la majoritatea salariaţilor, era de proastă calitate. În alte centre din Moldova, nemulţumirile muncitorilor erau determinate de faptul că li s-a micşorat programul de lucru şi o dată cu acesta salariile [31].

---

[23] Arh. st. Iaşi, fond. Chestura jud. Iaşi, dos. 429/1940, f. 54—55 şi 98.
[24] „Monitorul oficial" din 11 decembrie 1940.
[25] Arh. st. Iaşi, fond. Pref. jud. Iaşi dos. 426/1940, f. 283.
[26] „Revista arhivelor", 1961, nr. 1, p. 233.
[27] Arh. I.S.I.S.P., fond. 1, dos. 5 790—16, f. 527.
[28] „Moldova roşie", an. II, nr. 7 din februarie 1941.
[29] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 8, dos. 1 971, f. 1 045.
[30] Arh. I.S.I.S.P., fond. 1, dos. 89, vol. V, f. 558.
[31] Ibidem, dos. 5 790—16, f. 146; dos. 5 961—39, f. 425.

www.dacoromanica.ro

Acţiuni muncitoreşti determinate de insuficienţa salariilor au avut loc la întreprinderile din Iaşi, Galaţi, Bacău, „Creditul carbonifer"-Comăneşti, Buhuşi, Dărmăneşti, Vaslui, Ştefăneşti etc. [32]. În multe întreprinderi muncitorii manifestau şi împotriva faptului că erau siliţi să cedeze din salariile lor pentru întreţinerea bisericilor, ca şi pentru faptul că erau „trataţi cu foarte multă asprime" [33]. Muncitorii nu cereau numai mărirea salariilor, ci şi locuinţe, indemnizaţii de chirie, ajutoare lunare pentru copii, funcţionarea în bune condiţii a cooperativelor de consum [34].

Lupta muncitorilor împotriva dictaturii este reliefată şi de numărul mare al conflictelor colective de muncă. Importanţa acestora ca forme ale luptei de clasă în anii dictaturii militaro-fasciste este cu atît mai mare, cu cît avem în vedere faptul că organizarea luptei muncitorilor se făcea în condiţii deosebite de grele, datorită terorii şi regimului muncii pe timp de război.

Conflictele de muncă aveau loc nu numai în oraşele mari, dar şi în oraşele mai mici, ca Bîrlad, Tecuci, Focşani, multe dintre ele soldîndu-se cu cîştig de cauză pentru muncitori [35].

Politica dictaturii militaro-fasciste şi pregătirea războiului au lovit puternic şi în masele ţărăneşti. Scumpirea enormă a vieţii a determinat creşterea nemulţumirii în mijlocul populaţiei săteşti din toate judeţele Moldovei. Nedreapta repartizare a pămîntului, accentuarea exploatării, lipsa uneltelor agricole, a animalelor de muncă, a seminţelor, specula provocată de autorităţi cu valorificarea produselor agricole ale ţărănimii, jaful armatelor germane, războiul care ameninţa să răpească viaţa a sute de mii de oameni veneau să întregească tabloul suferinţelor. În scopul aprovizionării trupelor, ţăranilor le-au fost ridicate produsele agricole chiar de pe cîmp, ei fiind puşi în situaţia de a suferi de foame [36]. În cele mai multe judeţe din Moldova lipseau cerealele. Decretul-lege privitor la blocarea în patrimoniul statului a grîului, porumbului, ovăzului, orzului şi secarei, hotărîrea luată de guvern de a li se bloca lîna, introducerea raţiilor lunare pentru alimentarea populaţiei săteşti îngreuiau tot mai mult condiţiile de existenţă.

Datorită muncii comuniştilor, desfăşurată şi în mediul rural [37], măsurile guvernului întîmpinau tot mai des îndîrjita împotrivire a maselor ţărăneşti. În decembrie 1940, sătenii din Cîrja şi Rînzeşti, judeţul Tutova, s-au dus la conacul moşierului Donca şi au cerut să li se înapoieze suprafeţele luate samavolnic de către moşier din obştea satului. Speriat de îndîrjirea ţăranilor, boierul a chemat jandarmii. Sătenii n-au cedat nici chiar atunci cînd jandarmii au deschis focul, ci s-au baricadat şi au tras focuri de armă asupra jandarmilor. Autorităţile au înăbuşit în sînge răzvrătirea ţăranilor. Cei rămaşi în viaţă au fost trimişi în faţa Consiliului de război [38].

---

[32] Arh. I.S.I.S.P., fond. 1, dos. 6 343—113, f. 189, 353; dos. 5 804—18, f. 1, 25; dos. 6 165, f. 141; dos. 68, vol. VI, f. 634; Arh. st. Iaşi, fond. Pref., dos. 3/1941, f. 905; dos. 3 1942, f. 225; fond. Inspectoratul VIII industrial, dos. 1 193, f. 19.

[33] Ibidem, dos. 6 343—113, f. 214.

[34] Ibidem, dos. 6 595—185, f. 12.

[35] Arh. st. Galaţi, fond. Inspectoratul muncii, dos. 522/1941; dos. 549/1941, f. 1 331.

[36] Arh. st. Bîrlad, fond. Poliţia oraşului Tecuci, dos. 89/1942, f. 34.

[37] Arh. st. Iaşi, fond. 280, dos. 17/1940.

[38] „Dunărea roşie", Galaţi, an. I, nr. 3 din 25 decembrie 1940, p. 7.

www.dacoromanica.ro

Țăranii — recunoșteau autoritățile — atacau monarhia, cereau confiscarea averilor acelora care și-au însușit banii poporului. Țăranii au trecut la încălcarea măsurilor arbitrare ale guvernului, care înrăutățeau necontenit situația lor materială, vînzînd, între altele, vitele de tracțiune pentru a scăpa de corvezi sau de rechiziții.

Politica dictaturii militaro-fasciste a lovit puternic și în situația funcționarilor, a intelectualilor, în lupta lor progresistă. Încă de la începutul guvernării dictaturii antonesciene, intelectualitatea progresistă din Moldova s-a ridicat împotriva trădării intereselor naționale ale poporului român. Ea a avut de luptat cu ideologia nazistă care încălca sentimentul național. Intelectualii patrioți se pronunțau tot mai mult împotriva politicii dictaturii militaro-fasciste, care sugruma orice încercare de promovare a democrației [39]. Autoritățile antonesciene recunoșteau tot mai frecvent că, datorită creșterii activității P.C.R. în rîndul intelectualilor, aceștia discutau problemele politice „prin prisma principiilor democratice de stînga" [40], că o însemnată parte a intelectualilor rămîneau ostili politicii guvernului, refuzînd să participe la conferințele „savanților germani" [41].

O largă propagandă antifascistă și antirăzboinică au desfășurat comuniștii și în rîndul armatei, în rîndul familiilor concentraților, arătînd că soldații erau chemați să ducă un război nedrept, nedorit de popor. Într-un manifest adresat în 1941 femeilor române, comuniștii arătau acestora că „Hitler trimite pe bărbații, feciorii și frații voștri la moarte sigură, pentru a cotropi și mai mult poporul român. Duceți-vă spre cazărmi, în gări, împiedicați prin toate mijloacele trimiterea pe front a acelora care vă dau pîinea în familie" [42]. În același timp, comuniștii cereau soldaților să saboteze instrucția, să dezerteze pentru a slăbi combativitatea armatelor Axei. Manifeste comuniste erau răspîndite în rîndul soldaților de-a lungul fortificațiilor Focșani-Nămoloasa [43], în rîndul efectivului de la detașamentul 1 Săpători, cantonat în satul Stolniceni-Prăjescu, județul Baia, ca și în alte unități militare, prin care soldații erau chemați la lupta împotriva dictaturii militaro-fasciste și a pregătirilor de război. Soldații erau îndemnați să formeze unități de luptă și comitete militare antigermane [44]. Manifeste comuniste antirăzboinice au fost aruncate și în timpul trecerii tancurilor germane prin regiunea Suceava [45].

În condițiile cînd cercurile reacționare au împins România și poporul român în războiul antisovietic, comuniștilor le-au revenit sarcini complexe în organizarea luptei maselor împotriva fascismului și a războiului. În această a doua etapă, P.C.R., situîndu-se pe o poziție profund patriotică, a elaborat o platformă care prevedea răsturnarea dictaturii militaro-fasciste, scoaterea țării din războiul hitlerist și întoarcerea armelor împotriva Germaniei, lupta pentru eliberarea nordului Transilvaniei, formarea

[39] Arh. st. Iași, fond. Pref. jud. Iași, dos. 457/1940, f. 229—230.
[40] Ibidem, fond. 1 678, dos. 37/1941, f. 122.
[41] V. Adăscăliței, *art. cit.*, în *Studii și articole de istorie*, vol. III, București, p. 477—478.
[42] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 8, dos. 2 038, f. 1.
[43] Arh. I.S.I.S.P., fond. 1, dos. 89, vol. 5, f. 514; dos. 64, vol. 19, f. 286; Arh. st. Iași, fond. Rezidența, dos. 1 748, f. 386.
[44] Ibidem, fond. 1, dos. 64, vol. 19, f. 275.
[45] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 8, dos. 1 970, f. 375.

www.dacoromanica.ro

unui guvern din reprezentanţii tuturor forţelor antifasciste, înfăptuirea de reforme democratice [46]. Obiectivele rezistenţei din România exprimau interesele vitale ale poporului, reflectau sarcinile specifice, concrete ce stăteau în faţa forţelor patriotice.

În tot timpul războiului, P.C.R. a desfăşurat o susţinută activitate propagandistică de demascare a regimului fascist şi a ororilor sale, de informare veridică a maselor asupra desfăşurării războiului, chemînd poporul să intensifice lupta antifascistă. Manifestele, presa ilegală a partidului, propaganda de la om la om chemau masele să ia parte activă la lupta împotriva dictaturii şi a războiului [47]. Materialele editate de P.C.R. duceau în rîndul maselor cuvîntul forţelor patriotice, popularizau obiectivele luptei antifasciste şi propunerile comuniştilor de unire a tuturor forţelor antihitleriste. Materialele demascau totodată sumele enorme pe care războiul şi armatele germane le necesitau, faptul că trupele hitleriste au intrat în ţară pentru a lupta împotriva Uniunii Sovietice.

Îndrumate de comunişti, masele au înţeles politica expansionistă a Germaniei, mascată de ideea reacţionară a rezolvării „spaţiului vital". Opinia publică — recunoşteau autorităţile — era convinsă de scopurile agresive ale imperialismului german, ilustrate de cucerirea statelor din centrul şi apusul Europei [48], ca şi de agresiunea împotriva U.R.S.S.

Influenţa comuniştilor, care se extindea şi în rîndul ostaşilor români era deosebit de activă în localităţile aglomerate de trupele germane. Sub conducerea comuniştilor, au fost şablonate lozinci prin care se cerea alungarea hitleriştilor din ţară, distrugerea liniilor telefonice şi telegrafice ale armatei germane, sabotarea producţiei de război, se exprima protestul contra intrării trupelor hitleriste în ţară. Comuniştii au creat nuclee capabile să întrerupă producţia prin incendieri, explozii etc. Măsurile de sabotare a producţiei de război erau îndreptate în primul rînd spre regiunile industriale şi agricole, în acelea în care se aflau depozite de armament şi trupe concentrate. Lupta maselor căpăta astfel un caracter politic tot mai pronunţat.

Masele populare din Moldova au răspuns la chemările patriotice ale comuniştilor pentru sabotarea producţiei de război, pentru distrugerea şi incendierea întreprinderilor industriale producătoare de armament, pentru paralizarea transporturilor, în vederea provocării de pagube materiale masive maşinii de război hitleriste [49]. Acţiunile lor au provocat micşorarea producţiei de război, incendierea unor fabrici, distrugeri pe C.F.R., ca şi a liniilor telefonice şi telegrafice ale armatelor româno-germane etc.

Grăitoare din acest punct de vedere este atitudinea muncitorilor de la Şantierul naval Galaţi, care au încetinit permanent ritmul de muncă, au părăsit sistematic locul de producţie, au dezvoltat mişcarea revendi-

---

[46] Vezi *Contribuţia României la victoria asupra fascismului*, Bucureşti Edit. politică, 1965, p. 43.

[47] Arh. st. Iaşi, fond. Pref. jud. Iaşi, dos. 340/1941, vol. II, f. 43—46.

[48] Ibidem, fond. Rezidenţa, dos. 984/1939—1940, f. 230.

[49] „România liberă", septembrie 1942, p. 1.

www.dacoromanica.ro

cativă, au întîrziat cu termenele de predare ale lucrărilor cu caracter militar. Acțiunile revoluționare ale muncitorilor din port au determinat ca autoritățile să abandoneze planurile de construire a submarinelor în Galați, deoarece muncitorii se opuneau producției de război, lucrînd fără randament [50]. Conduși de comuniști, muncitorii din Galați au refuzat să lucreze peste opt ore, să plătească cotele „împrumutului de reîntregire". La Iași, muncitorii de la fabricile textile „Victoria" și filatura „Aurora" au sabotat direct producția [51], prin întîrzierea predării produselor. Datorită refuzului a două schimburi de lucrători de la societatea „Creditul carbonifer" de a coborî în mină, producția de cărbune de la mina Asău și puțul Lumina a scăzut cu 150 de tone [52]. Acte de sabotaj au fost provocate și de muncitorii de la fabrica de cherestea din Piatra-Neamț, ca și de cei de la Societatea de electricitate din Galați [53].

Un rol important în sabotarea producției de război l-au jucat conflictele colective de muncă. Numai la Iași, în cursul anului 1941, s-au înregistrat 411 conflicte de muncă [54]. Acestea au fost declanșate în întreprinderi aparținînd diferitelor ramuri, inclusiv tipografiile, morile, uzinele de tramvai și electricitate. O bună parte din conflicte s-au transformat în greve muncitorești [55]. Astfel, în octombrie 1941, 550 de muncitori metalurgiști de la fabrica „Iromet" din Galați, aflați aproape tot timpul în conflict de muncă cu patronii, au declarat o grevă, în urma căreia muncitorii au obținut satisfacerea mai multor revendicări economice [56].

Paralel cu aceste acțiuni, prin incendii și explozii, se distrugeau numeroase instalații care produceau pentru necesitățile războiului sau deserveau armata. La Comănești-Bacău, în cărbunele destinat cazanelor s-au pus materiale explozibile [57]. Deși în toate întreprinderile militarizate și nemilitarizate din Iași autoritățile au pus pază militară pentru a se evita sau reprima orice încercare de sabotaj [58], în septembrie 1941 Societatea pentru Industria textilă, ca și sala de mașini de la Uzina electrică din Iași, au fost incendiate [59].

Comuniștii au organizat acțiuni de distrugere a căilor ferate și a garniturilor care transportau armament pentru front. În septembrie 1941 s-au produs mai multe distrugeri pe linia Buhăești — Negrești — Roman. Cazuri similare s-au petrecut la Bîrnova și Cucuteni [60]. În același scop au fost înșirate numeroase materiale explozibile pe traseul căii ferate Bîrlad-Grajduri, în dreptul podurilor de cale ferată [61]. De asemenea, trenul german nr. 5 516, condus de un mecanic român, a fost oprit, sub pretextul unei defecțiuni, sub viaductul minat de pe șoseaua Pojorîta—Fundu Mol-

[50] „Analele Institutului de istorie a partidului...", 1963, nr. 4, p. 79—81.
[51] Arh. I.S.I.S.P., dos. 5 804, f. 23.
[52] Ibidem, dos. 5 961—39, f. 259.
[53] Arh. st. Iași, fond. Pref. jud. Iași, dos. 453/1940, f. 384.
[54] Arh. st. Iași, fond. Pref., dos. 3/1942, vol. II, f. 353—360, 365; fond. Inspectoratul muncii, dos. 1/1938, f. 195.
[55] „Analele Institutului de istorie a partidului", 1963, nr. 4, p. 75.
[56] Ibidem, p. 82.
[57] Arh. I.S.I.S.P., dos. 5 961—39, f. 261.
[58] Ibidem. dos. 5 790—16, f. 71.
[59] Arh. st. Iași, fond. Pref. jud. Iași, dos. 323/1942, f. 53—54.
[60] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 8, dos. 1 971, f. 646; Arh. st. Iași, fond. Comisariat, circ. II, poliție, dos. 21/1941, f. 504.
[61] Arh. st. Iași, fond. 1 678, dos. 19, f. 726.

www.dacoromanica.ro

dovei. Din cauza căldurii și a scînteilor ieșite pe coșul locomotivei oprită intenționat sub viaduct, minele au explodat. Acțiunea patriotică a mecanicului s-a soldat cu aruncarea în aer a podului minat, provocarea unor defecțiuni la locomotivă și întîrzierea circulației trenurilor militare în nordul Moldovei [62].

La 11 martie 1942, în gara Nicolina-Iași, a fost provocată deraierea a două trenuri germane, însumînd 86 de vagoane. În urma acestui act s-au produs mari defecțiuni în transportarea materialelor pentru front. Îndelungate întreruperi ale circulației trenurilor încărcate cu muniții și alte materiale, de asemenea destinate frontului, au fost produse de ciocnirile de garnituri de la gara Socola-Iași, la 13 septembrie 1942, și de un accident de cale ferată în stația Podul Iloaei [63].

Tot mai numeroase sînt și acțiunile patriotice de distrugere a mijloacelor telefonice și telegrafice de comunicații ale armatelor româno-germane. Cu ocazia unei aplicații, s-au tăiat firele telefonice dintre Iași și Grajduri, în dreptul satului Piciorul Lupului, iar în curtea secției C.F.R. L. 1 Iași a fost distrus un traseu întreg din sistemul de transmisiuni al diviziei [64]. În noaptea de 20 spre 21 august 1942 a fost tăiat cablul telefonic german care asigura legătura principală pe linia Bacău — Roman — Iasi [65]. Datorită activității comuniștilor, fapte asemănătoare s-au petrecut și în regiunea Galați [66], ca și în alte părți.

Creșterea activității comuniștilor în rîndul maselor pentru organizarea luptei lor antirăzboinice se reflectă și în dezvoltarea acțiunilor lor antigermane. Asupra soldaților hitleriști aflați în trecere prin pădurile din județul Dorohoi s-au tras focuri de armă [67]. În același timp, asupra santinelelor germane de la poarta principală a Liceului Internat din Iași s-au tras focuri de revolver [68]. În octombrie 1941 la Tîrgu-Frumos, s-a încercat incendierea unor barăci construite de armatele româno-germane [69].

Tot mai concludente sînt și acțiunile duse de masele țărănești și armata română împotriva dictaturii și a războiului. Țăranii din Vînători se opun cu îndîrjire ordinelor de rechiziționare a vitelor, a porumbului și a căruțelor, reușind să determine organele militare să renunțe la rechiziții. În județul Dorohoi, populația rurală a sabotat activ subscrierile la „împrumutul reîntregirii". Autoritățile recunoșteau că această acțiune s-a soldat în județul respectiv cu un „rezultat dezastruos" [70].

Populația sătească lupta tot mai hotărît, pe de o parte, pentru satisfacerea revendicărilor economice, iar pe de altă parte pentru sabotarea regimului fascist și a războiului. În 1941, Prefectura județului Dorohoi era asaltată zilnic de cetățeni care cereau ajutoare [71]. În ziua de 27 iunie

---

[62] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 8, dos. 1 656, f. 706.
[63] *Contribuția României la victoria asupra fascismului*, p. 49—50.
[64] Arh. st. Iași, fond. 1 676, dos. 23/1941, f. 730.
[65] *Contribuția României la victoria asupra fascismului*, p. 50.
[66] Arh. st. Galați, fond. Parchet. jud. Covurlui, dos. Lucrări Confid.
[67] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 8, dos. 1 970, f. 317.
[68] Arh. st. Iași, fond. 1 676, dos. 25/1941, f. 222; fond. 1 678, dos. 30/1941, f. 367; dos. 56/1941.
[69] Ibidem.
[70] Arh. st. Dorohoi, fond. Pref. jud. Dorohoi, dos. 36/1941.
[71] Ibidem.

www.dacoromanica.ro

1941, femei și copii din satul Bicaz „au ieșit și protestat în gura mare" împotriva măsurilor guvernului, care înrăutățeau condițiile lor de viață[72].

În afară de aceasta, țăranii, sub influența comuniștilor, participă la sabotarea măsurilor guvernamentale. O intensă propagandă se desfășura pentru întîrzierea lucrărilor de fortificație. La Tîrgu-Frumos, în iunie 1941, lucrătorii de pe șantier au refuzat să mai lucreze, cerînd ca și tinerii să fie scutiți de concentrare[73]. Din cauza refuzului de a se supune măsurilor guvernamentale, 98 de țărani din județul Dorohoi au fost judecați și condamnați în decembrie 1941[74].

Creșterea stării de spirit antiguvernamentale a maselor s-a reflectat și în rezultatul plebiscitului din 1941, prin care dictatura militaro-fascistă, intrată în profundă contradicție cu aspirațiile democratice ale maselor, a încercat să lase impresia că poporul ar sprijini politica sa. Rezistența și lupta maselor împotriva regimului militaro-fascist s-a manifestat în acel moment prin refuzul de a se prezenta la plebiscit. În foarte multe județe „n-au votat decît un număr redus de cetățeni"[75].

În anii următori, 1942—1943, asupra maselor populare se abat noi greutăți. Sub conducerea comuniștilor, care chemau masele la luptă împotriva scumpetei, pentru mărirea salariilor, pentru oprirea concedierilor și reprimirea la lucru a șomerilor, împotriva dictaturii și a războiului, populația acuza deschis autoritățile[76], trecînd la comentarii „cu caracter absolut dăunătoare ordinii și liniștei interne"[77]. De teama activității comuniștilor și a rezistenței maselor, autoritățile locale cereau tot mai insistent ca „în fiecare localitate problema comunistă [să fie] pusă la punct și pe deplin stăpînită"[78].

În rîndul maselor populare din Moldova se propaga cu tenacitate atitudinea de nesupunere față de ordinele autorităților, ale lui Antonescu, care ducea armata și poporul român la moarte numai pentru interesele Germaniei[79]. Se semnalează cazuri de distrugere și ardere, chiar în școli, a portretului lui Antonescu[80], de injurii adresate conducătorilor și altor persoane cu răspundere oficială[81].

Creșterea nemulțumirilor muncitorilor era atît de îngrijorătoare pentru autorități, încît acestea, în comparație cu perioada de dinainte, au folosit procedura întocmirii dărilor de seamă la intervale de timp cît mai scurte, în care se prezenta evoluția stării de spirit a muncitorilor, ca și a întregii populații, față de politica dictaturii militaro-fasciste, față de război. În acestea se recunoștea tot mai des creșterea spiritului de revoltă în rîndul muncitorimii, care resimțea toată greutatea situației[82], precum și faptul că datorită stării sale de spirit, aceasta „constituie o problemă de siguranță de stat"[83]. În dările de seamă periodice asupra stării de

[72] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, dos. 71, vol. 34, f. 1.
[73] Ibidem, dos. 21, vol. 13, f. 272.
[74] Arh. st. Buc., fond. M.A.I., dos. 422 1941, f. 21.
[75] *Procesul marii trădări naționale*, București, 1946, p. 240.
[76] Arh. st. Iași, fond. Pref. jud., dos. 340 1941, vol. II, f. 916—917.
[77] Ibidem, fond. Chestura poliției, dos. 166/1941, f. 125.
[78] Arh. st. Bîrlad, fond. Poliția orașului Tecuci, dos. 88/1942, f. 207—208.
[79] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 8, dos. 1 992, f. 31; dos. 2 038, f. 1, 134.
[80] Arh. st. Iași, fond. Pref. jud. dos. 323/1942, f. 207—209.
[81] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 8, dos. 2 038, f. 134.
[82] Arh. st. Iași, fond. Pref. jud., dos. 366/1941, f. 219—220 și 229.
[83] Ibidem, fond. 285, dos. 1/1942, f. 106.

www.dacoromanica.ro

spirit a populației, autoritățile arătau că „masele muncitorești sînt din ce în ce mai nemulțumite de politica României față de Axă, ca și de continuarea războiului antisovietic" [84].

În cursul anilor 1942—1943, ca urmare a lărgirii activității de organizare de către comuniști a luptei antifasciste și antirăzboinice a poporului, acțiunile maselor sînt tot mai hotărîte. La Iași, Galați, Bacău, Roman, Botoșani, muncitorii cereau desființarea lucrului în acord, sporirea salariilor, ajutoare de familie, aprovizionarea cu lemne, fixarea unui salariu de bază săptămînal și a zilei de muncă de 8 ore, micșorarea impozitelor. Datorită luptei îndîrjite a muncitorilor pentru satisfacerea acestor revendicări, organele burgheze au fost nevoite să acorde sporuri de salarii, plata ajutoarelor de familie etc. [85]. Asemenea victorii ale muncitorilor au avut loc la mai multe întreprinderi: „Victoria", „Gerotext", Societatea apelor-Iași, fabrica „Letea"-Bacău ș.a.[86]. Conducerea fabricii „Letea" a fost nevoită să procedeze la o reîncadrare a muncitorilor, ținînd seama de vechimea în serviciu, de greutățile lor familiale și de randamentul în lucru. La S. A. „Bacăul", muncitorii au obținut și plata salariilor pe tot timpul cît a durat conflictul colectiv de muncă 23 aprilie — 16 mai 1943, timp în care lucrul a fost suspendat [87].

Ca urmare a muncii politice a comuniștilor, starea de spirit antiguvernamentală și antirăzboinică a muncitorilor din Buhuși, Tg.-Neamț, Pașcani și alte centre era atît de puternică, încît autoritățile au cerut aplicarea grabnică a unor severe măsuri, pentru a se evita „o serie de repercusiuni neprevăzute" [88]. La sfîrșitul anului 1943, din cauza lipsei alimentelor de primă necesitate, a salariilor mizere, plătite cu mari întîrzieri, a încălcării de către patroni a contractelor de muncă, a inexistenței protecției muncii, muncitorii de la mina de mangan „Arșița" (Suceava) au declarat grevă, reușind, datorită luptei lor îndîrjite, să obțină satisfacerea revendicărilor. În același timp, la Galați au avut loc acțiuni greviste parțiale [89], iar lucrătorii de la fabrica de cherestea din Falcău au refuzat să reia lucrul pînă nu li s-a asigurat îmbunătățirea condițiilor de lucru și de viață [90].

Alături de lupta pentru revendicări economice, muncitorii participă la lupta politică de sabotare a producției de război, la subminarea politicii dictaturii și a războiului. În noaptea de 26 spre 27 noiembrie 1942 a fost incendiată fabrica de ulei comestibil „Etna" din Galați [91]. La 29 octombrie 1943 se încearcă incendierea cazanelor cu petrol de la Fabrica de postav Bacău [92]. În același timp, misiunea militară germană

---

[84] Ibidem, fond. Comisariatul circ. II poliție, dos. 21/1941, f. 570.

[85] Arh. I.S.I.S.P., fond. 2, dos. 30, f. 90; Arh. st. Iași, fond. 285, dos. 1/1942, f. 106

[86] Arh. I.S.I.S.P., dos. 6 343—113, f. 189; Arh. st. Iași, fond. Insp. reg. al muncii, dos. 15/1943, f. 5—8, 166, 258, 311, 324—326, 406 și 521.

[87] Arh. I.S.I.S.P., dos. 6 343—113, f. 189.

[88] Arh. st. Iași, fond. Insp. reg. de poliție, dos. 48/1942, vol. V, f. 400.

[89] „Analele Institutului de istorie a partidului...," 1963, nr. 4, p. 83.

[90] Arh. st. Rădăuți, fond. Pref. jud. Rădăuți, pachet 13, dos. 48, nepaginat.

[91] Arh. st. Galați, fond. Insp. muncii, dos. 592/1942, f. 482.

[92] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 8, dos. 1 992, f. 355.

www.dacoromanica.ro

semnala tot mai des cazurile de distrugere sau tăiere a legăturilor telefonice aparținînd armatei hitleriste, ca și de pe traseele româno-germane, periclitînd prin aceasta serviciile de transmisiune [93].

Acțiunilor organizate și conduse de comuniști, de sabotare a măsurilor dictaturii și a războiului, li se alătură în anii 1942—1943 tot mai mulți țărani. În martie 1942, țăranii din mai multe sate din apropierea Iașului refuză să execute, chiar cu plată, lucrul pentru armată. La mijlocul aceluiași an, locuitorii mai multor sate din județele Suceava și Rădăuți au refuzat sistematic prestarea muncilor agricole, fiind pedepsiți conform legii mobilizării agricole [94]. În august 1942, revolta țăranilor din regiunea Galați se manifesta prin agresiune contra organelor executive și prin sabotarea măsurilor luate arbitrar de guvern [95]. Ei cereau cu hotărîre schimbarea organelor administrative și jandarmerești care îi oprimau [96]. Învățătorii de la sate au venit și ei să sprijine lupta țăranilor împotriva măsurilor guvernamentale. În numeroase sate din județul Iași, majoritatea învățătorilor, mergînd pe linia sabotării măsurilor regimului, nu au dat concurs la lucrările agricole [97]. Autoritățile erau tot mai îngrijorate de starea de spirit a țărănimii din Moldova, recunoscînd că în sînul ei domnea „o atmosferă dăunătoare... intereselor statului" [98].

O largă activitate propagandistică au dus comuniștii în acei ani în cadrul armatei. Soldați și ofițeri purtau asupra lor materiale de propagandă comunistă, în care se propagau idei antirăzboinice [99]. Manifestele comuniștilor cereau soldaților să întoarcă armele împotriva armatelor hitleriste, pentru organizarea luptelor în vederea alungării lor din țară [100]. Parte din manifeste au fost răspîndite populației de către răniții care se întorceau de pe front [101]. În gări, aceștia intrau în discuție cu civilii, arătîndu-le că trupele române erau prost echipate, că, revoltați contra armatelor germane, soldații români se predau prizonieri de bună voie la ruși [102].

Urmare directă a propagandei comuniste a fost faptul că la centrele de recrutare se prezentau un număr tot mai mare de „infractori" la legile militare [103]. Creștea permanent numărul dezertorilor, a nesupușilor la concentrare și instrucție militară etc. La Compania a III-a din Galați, concentrații au făcut cerere colectivă de desconcentrare. La depozitele fluviale și la Arsenalul marinei existau cazuri de indisciplină și refuz de serviciu, unii părăsind posturile de santinelă, dezertînd [104].

[93] Arh. st. Iași, fond. Curtea Marțială a Corpului IV Teritorial, dos. 1/1943; fond. 1 678, dos. 33/1943, f. 783.

[94] Arh. st. Suceava, fond. Pref. jud. Suceava, inv. 126; Arh. st. Rădăuți, fond. Pref. jud. Rădăuți, pachet 816, dos. 50.

[95] Arh. st. Bîrlad, fond. Poliția orașului Tecuci, dos. 89/1942, f. 40.

[96] Arh. st. Botoșani, fond. Pref. jud. Botoșani, dos. 5/1943; Arh. st. Rădăuți, fond. Pref. jud. Rădăuți, pachet, 813, dos. 48.

[97] Arh. st. Iași, fond. Pref. jud. Iași, dos. 47/1942, vol. II, f. 48.

[98] Ibidem, dos. 323/1942, f. 145.

[99] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 8, dos. 1 973, f. 142.

[100] Arh. st. Iași, Tr. 1 883, dos. 44/1941—1942, f. 71; fond. Pref. jud. Iași, dos. 3/1941, f. 357.

[101] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 8, dos. 1 971, f. 637.

[102] „Analele Institutului de istorie a partidului ", 1963, nr. 1, p. 69—70.

[103] Arh. st. Iași, fond. Curtea Marțială a Corpului IV Teritorial, dos. 1/1943.

[104] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 1, dos. 27, f. 32.

www.dacoromanica.ro

Tot în Galați, în rîndul ostașilor din cazărmile învecinate cu cartierele de demobilizați, se făcea „o înfocată propagandă comunistă antirăzboinică" [105].

Autoritățile militare semnalau în rapoartele lor că în cazărmi erau tot mai multe lipsuri la apel, tot mai mulți soldați dezertau de pe front și stăteau ascunși. În afară de aceasta, actele de indisciplină erau atît de numeroase, încît organele militare au fost nevoite să arate că „sîntem departe de moralul din 1916" [106]. În unele unități, ca de pildă la grupul de vînători Dumbrăveni-Suceava, starea de spirit antirăzboinică era atît de puternică la soldații întorși de pe front, încît aceștia au amenințat că dacă vor reveni în dispozitivul de atac nu vor cruța pe proprii lor ofițeri și subofițeri fasciști [107]. Totodată, exista o puternică stare de spirit antigermană în rîndul ostașilor români. Subordonată comandamentului hitlerist, care-i stabilea misiunile, armata română era utilizată după bunul plac al acestui comandament în operațiunile cele mai grele. Însuși Antonescu recunoștea că armata română a fost folosită de comandamentul german fără negocieri politice, fără stabilirea vreunei proceduri privitoare la „cooperarea" dintre ele.

Puternica stare de spirit antigermană avea rădăcini adînci în conștiința poporului și armatei române. Țara noastră a fost de două ori victima militarismului german în decursul unui sfert de veac . În timpul primului război mondial, imperialismul german a cotropit cea mai mare parte a României, teritoriul ocupat fiind supus unui jaf sistematic și multilateral. În august 1940, după impunerea odiosului dictat de la Viena, României i s-a ciuntit teritoriul în favoarea Ungariei horthyste. La aceasta se adaugă „tratatele" economice prin care România era aservită planurilor agresive ale fascismului german, intrarea trupelor hitleriste în țară, tîrîrea poporului român în războiul antisovietic au amplificat la maximum ura poporului și armatei române împotriva Germaniei hitleriste. Atitudinea ostilă a soldaților noștri era dictată de tratamentul inuman la care erau supuși în comparație cu cei germani [108], de atitudinea disprețuitoare a acestora față de armata română [109]. Într-unul din ordinele sale, Marele Stat-Major arăta că, în unele garnizoane, legăturile de camaraderie dintre ostașii români și germani nu s-au dovedit atît de strînse cum era de așteptat și de dorit [110].

Autoritățile militare considerau că „toate cazurile de indisciplină sînt rezultatul unei periculoase acțiuni de propagandă comunistă" [111]. Pentru a contracara această propagandă, autoritățile militare au ordonat înăsprirea terorii în armată, supravegherea și suprimarea oricărei manifestări comuniste, controlul bagajelor soldaților, reținerea oricărui armament, ca și a oricărui material de propagandă comunistă.

Înrăutățirea continuă a situației materiale și politice a maselor, adîncirea crizei regimului militaro-fascist, necesitatea imperioasă a întoar-

105 Ibidem.
106 Arh. M.F.A., fond. Reg. III Artilerie, dos. 45, f. 309.
107 Arh. C.C. al P.C.R., fond. 8, dos. 1973, f. 135.
108 Arh. M.F.A., fond. Reg. III Artilerie, dos. 12, f. 162.
109 Ibidem, fond. Reg. 14 Infanterie, dos. 23, f. 57.
110 Ibidem, fond. Divizia 15 Infanterie, dos. 2, f. 81.
111 Arh. C. C. al P.C.R., fond. 1, dos. 16, vol. 32, f. 41.

www.dacoromanica.ro

cerii armelor împotriva Germaniei hitleriste au pus în fața comuniștilor sarcini de cea mai mare răspundere. Realizarea în vara anului 1943 a Frontului patriotic antihitlerist, la care, alături de P.C.R., au participat: Frontul plugarilor, Uniunea patrioților, Madoszul, unele organizații locale ale Partidului Social-Democrat și ale Partidului Socialist-Țărănesc a constituit o importantă contribuție la coalizarea forțelor patriotice în vederea realizării unei acțiuni hotărîte împotriva dictaturii militare-fasciste și a războiului hitlerist. Cadrele de bază ale P.C.R., aflate în închisori și lagăre, au elaborat în august 1943, împreună cu cadrele devotate rămase în libertate, un ansamblu de măsuri de înfăptuire a insurecției armate, ca singura soluție de salvare a României. În vederea realizării acestor măsuri care cereau o conducere fermă, de monolit a partidului, au fost înlăturate în aprilie 1944 elementele capitularde, trădătoare din conducerea P.C.R. O dată cu aceasta au fost întărite legăturile cu organizațiile regionale, de partid, cu forțele politice patriotice.

În cea de-a treia etapă, Comitetului regional Moldova al P.C.R. i-au revenit sarcini de mare răspundere, legate în primul rînd de faptul că nordul provinciei era eliberat, iar restul teritoriului se afla în spatele frontului și în zona imediată a operațiilor de război. Armatele hitleriste puse pe fugă au săvîrșit în retragere groaznice devastări. În același timp, autoritățile fasciste române au ordonat evacuarea populației civile, operație care a început încă din ianuarie 1944. O dată cu aceasta, au fost întărite mijloacele de teroare în rîndul muncitorilor „suspecți", instituindu-se noi măsuri de „ordine și siguranță, de supraveghere permanentă" [112].

În această situație, care a creat Moldovei perspectiva unei groaznice pustiiri, masele au răspuns la chemările patriotice ale comuniștilor și ale celorlalte forțe democratice de împotrivire față de război, față de devastări și evacuări. Într-unul din manifestele sale, Comitetul regional Moldova al P.C.R. chema muncitorimea să formeze comitete de acțiune care să lupte cu dîrzenie împotriva acțiunilor devastatoare ale armatelor hitleriste [113].

Crearea de comitete ale Frontului Unic Muncitoresc în numeroase întreprinderi din orașele Iași, Galați, Bacău, Roman, Piatra-Neamț, Bîrlad etc., ca urmare a realizării în mai 1944 a F.U.M., a permis dezvoltarea activității forțelor revoluționare și patriotice. Lupta pentru satisfacerea revendicărilor economice pe baza Frontului Unic Muncitoresc se împletea cu acțiunile antirăzboinice și antiguvernamentale ale maselor.

Consecvent poziției sale, de unire a tuturor forțelor patriotice interesate în lupta împotriva aservirii României Germaniei hitleriste, în mai 1944, P.C.R. a încheiat o înțelegere cu gruparea de sub conducerea lui Tătărăscu, grupare care reprezenta o parte a burgheziei, ale cărei interese economice au avut de suferit de pe urma acaparării economiei naționale de către fascismul german și ca atare se arăta dispusă să colaboreze, imediat la acțiunea de scoatere a României din războiul hitlerist. În iunie 1944, sub influența creșterii luptei antifasciste în interiorul țării și a des-

[112] Ibidem, cota A, XXV/8 — 1 120.

[113] Ibidem.

www.dacoromanica.ro

făşurării evenimentelor pe plan extern, liderii partidelor naţional-ţărănesc şi naţional-liberal au acceptat încheierea unui acord cu Partidul comunist şi cu Partidul Social-Democrat pentru înfiinţarea pe baza unei platforme democratice, a Blocului naţional-democrat.

Totodată, Partidul comunist a desfăşurat o activitate intensă în rîndul armatei, consolidîndu-şi legăturile cu numeroase cadre de generali şi ofiţeri patrioţi. În vara anului 1944 a fost creat Comitetul militar, care avea sarcina de pregătire a insurecţiei armate. Lărgirea rîndurilor forţelor patriotice şi antifasciste a impulsionat dezvoltarea mişcării de rezistenţă a poporului român, factor important în înfăptuirea victorioasă a insurecţiei naţionale antifasciste.

Ca urmare a acestor măsuri — recunoşteau autorităţile — sub conducerea comuniştilor şi a celorlalte forţe democratice, muncitorii cereau tot mai insistent soluţionarea problemelor lor [114]. La Iaşi, Galaţi, Bacău, Roman, Piatra-Neamţ, Buhuşi etc., muncitorii au manifestat mari nemulţumiri faţă de politica dictaturii, faţă de insuficienţa salariilor, faţă de prelungirea zilei de lucru care ajungea pînă la 16 ore. La Piatra-Neamţ muncitorii de la fabrica de hîrtie au părăsit lucrul. Un grup de muncitori de la Buhuşi s-a retras în mai multe comune învecinate [115]; în urma acestui fapt producţia a fost micşorată cu 16—20%. Actele de sabotaj ale forţelor patriotice au dus la distrugerea a numeroase instalaţii aflate la exploatările petroliere şi carbonifere din regiunea Bacău, la provocarea unor explozii la Arsenalul armatei din Roman [116]. Paralel cu aceasta, gărzile muncitoreşti conduse de comunişti intensifică acţiunile de sabotare a transporturilor militare şi de distrugere a firelor telefonice.

Ca urmare a creşterii activităţii comuniştilor şi a celorlalte forţe democratice în direcţia sabotării războiului hitlerist, patrioţii au făcut inofensive numeroase bombe ale armatelor germane, au aruncat în aer armamentul german. Astfel, în noaptea de 5/6 august 1944, iar după cîteva zile acţiunile s-au repetat, în gara Nicolina-Iaşi, trei vagoane încărcate cu armament care era destinat frontului de la nord de Iaşi au fost aruncate în aer, iar pe şoseaua Iaşi — Ciurea cîteva maşini cu armament german au avut aceeaşi soartă [117]. La Tecuci au fost oprite sau întîrziate, de asemenea, trenuri care transportau tancuri pentru front.

Un rol deosebit în creşterea acţiunilor patriotice antirăzboinice l-a avut constituirea Comandamentului forţelor de luptă patriotice, care a creat puncte de sprijin şi în Moldova, mai cu seamă la Iaşi, prin înfiinţarea comandamentului formaţiilor de luptă, alcătuit din trei formaţii de luptă şi o grupă informativă [118].

Organizarea activităţii grupurilor de partizani, cu misiunea de a lupta cu hotărîre împotriva războiului, a constituit o sarcină de mare răspundere a comuniştilor. Organizarea acestei activităţi în condiţiile

[114] Arh. st. Iaşi, fond. Pref. jud. Iaşi, dos. 8 087/1944, f. 22.

[115] „Studii şi cercetări ştiinţifice" seria Istorie, Iaşi, 1960, nr. 1, p. 24.

[116] Ibidem.

[117] Ibidem, p. 25 26.

[118] *Contribuţia României la războiul antihitlerist (23 August 1944—9 mai 1945)*, Bucureşti, Edit. militară, 1958, p. 25.

www.dacoromanica.ro

de cruntă teroare a cerut din partea comuniștilor și a celorlalte forțe democratice multe sacrificii. Între altele, Inspectoratul regional de poliție Galați a arestat mai mulți comuniști, care au încercat să organizeze detașamente de partizani cu scopul de a acționa împotriva autorităților și a războiului [119].

Apelul la activitatea patriotică de partizani s-a făcut pe întregul teritoriu din spatele frontului. Un sprijin prețios l-a dat postul de radio „România liberă" în stabilirea modului de folosire a explozibilelor în lupta partizanilor pentru sabotarea mașinii de război [120]. Ca urmare au luat ființă grupuri de partizani [121], mai cu seamă după înlăturarea elementelor trădătoare din conducerea partidului în aprilie 1944. În 1944 acționau grupe de partizani în regiunea Suceava [122]. La începutul aceluiași an, organizația comunistă din Bîrlad, în urma propagandei desfășurate printre dezertorii de pe front, a inițiat formarea de grupe de partizani [123]. În numărul său din 28 iunie 1944, ziarul „România liberă" arăta că în Moldova „partizanii își înmulțesc mereu loviturile împotriva transporturilor și comandamentelor nemțești" [124]. Situația aceasta a silit comandamentul Corpului IV Armată să recunoască existența „unei rețele organizate de partizani" [125].

Sub conducerea comuniștilor, gărzile muncitorești au tăiat rețelele telefonice din preajma orașelor Iași, Bacău, Roman, Piatra-Neamț, Vaslui. Multe din rețelele telefonice legau depozitele de muniții și carburanți cu rețeaua telefonică generală.

Moldova a avut de suferit extrem de mult de pe urma devastărilor făcute de trupele hitleriste în retragere. Întreprinderile, instituțiile, gospodăriile particulare au fost împînzite de soldați germani care jefuiau totul. Trenurile nemțești care plecau din Iași erau încărcate cu obiecte de valoare și materiale provenite din asemenea jafuri. La mijlocul anului 1944, trupele hitleriste au demontat și evacuat sau distrus majoritatea instalațiilor industriale din Moldova [126]. În retragere, acestea au incendiat total sau parțial unele sate, întinse suprafețe arabile au fost minate, ca și zeci de poduri, gări etc.

În aceste condiții, comuniștii cheamă masele să se opună devastărilor și distrugerilor provocate de armata germană, cît și ordinelor de evacuare forțată a populației civile [127] date de autoritățile fasciste. Masele erau chemate să formeze grupuri de rezistență, să apere instalațiile de dezastrul și jaful provocat de armatele hitleriste, să saboteze operațiile de evacuare a instalațiilor industriale, a obiectelor de artă etc. Într-un manifest al Comitetului de eliberare națională, răspîndit la mijlocul anului 1944 în Galați și alte orașe se arăta maselor : „Războiul a ajuns pe pămîn-

---

[119] Arh. st. Bîrlad, fond. Poliția orașului Tecuci, dos. 88 1942, f. 1—2.
[120] Arh. st. Iași, fond. Chestura poliției, dos. 19/1942, f. 923.
[121] „Analele Institutului de istorie a partidului", 1956, nr. 3, p. 77.
[122] *Contribuția României la războiul antihitlerist*, p. 22.
[123] Arh. st. Bîrlad, fond. Poliția orașului Focșani, dos. 7/1944, f. 8.
[124] „România liberă" din 28 iunie 1944.
[125] Arh. st. Iași, fond. Corpul IV Armată, dos. Confidențiale /1943, f. 85.
[126] *Din lupta P.C.R. pentru încheegarea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare în bătălia pentru reforma agrară din 1944—1945*, vol. I, București, E.S.P.L.P., 1955, p. 67.
[127] Arh. Comit. reg. de partid Iași, Buletinul apărării regionalei Moldova (text dactilografiat).

www.dacoromanica.ro

tul țării noastre. În ultimele lor zvîrcoliri, nemții ne prefac țara în ruine. Femeile și copii noștri sînt obligați să pornească în pribegie. În acest timp, floarea tineretului nostru cade pe cîmpul de luptă, împinsă la pieire de forțele fasciste... Sabotați armata germană. Formați grupe de rezistență și veniți în jurul nostru. Nu vă lăsați evacuați cu sila. Alungați ocupanții nemți din țară" [128].

În practică, muncitorii din Iași, în frunte cu feroviarii de la Nicolina, manifestau în martie și aprilie 1944 împotriva acțiunii de evacuare a întreprinderilor. Majoritatea muncitorilor, sabotînd măsurile de evacuare ale guvernului, au rămas pe loc, constituind forțe care au ajutat formațiunile de luptă patriotică. Lucrările de demontare a mașinilor au fost sabotate în numeroase întreprinderi din Iași, Bacău, Bîrlad și alte orașe. Astfel, lucrătorii de la Întreprinderile chimice forestiere „Silcoza" din Iași au sabotat lucrările de demontare, prin neprezentarea lor la lucru. În același timp, o echipă de muncitori înarmați a oprit evacuarea unor mașini de la Uzina electrică din Bîrlad. În alte întreprinderi, ca de exemplu la „Țesătura", „Textila"-Copou, echipele de muncitori au salvat utilajul industrial programat a fi distrus de armatele hitleriste [129].

Gărzile muncitorești au împiedicat minarea și incendierea unor rezervoare cu petrol, au oprit încărcatul și transportul cerealelor etc. Sabotarea măsurilor de evacuare a fabricilor a constituit una din mărețele sarcini îndeplinite de comuniștii din Galați [130]. O largă acțiune patriotică desfășoară și țăranii în această perioadă. În numeroase comune s-au împărțit manifeste comuniste, prin care masele țărănești sînt chemate la lupta împotriva rechizițiilor, pentru demobilizare, amnistie și pace, contra muncii forțate pe moșiile boierești, contra execuțiilor silite. Tot mai mulți țărani se opuneau executării ordinelor autorităților [131]. La acțiunile partizanilor, alături de muncitori au participat numeroși țărani. În comunele Viforeni și Negrești din județul Bacău, de exemplu, țăranii au ajutat grupele de partizani „Tudor Vladimirescu" și „Ecaterina Teodoroiu", care la mijlocul anului 1944 acționau în această parte, să iasă din încercuirea trupelor germane [132]. Un grup de țărani înarmați din comuna Răcătău a reușit să împiedice aruncarea în aer a unui pod de peste Siret.

Rezistența și lupta patriotică a țăranilor s-a soldat în multe comune cu numeroase jertfe. Ca represalii pentru acțiunea țăranilor de a sprijini activitatea cercetașilor sovietici, satul Poiana Micului a fost incendiat pînă la temelie [133]. În fața refuzului țăranilor refugiați în partea de sud a județului Iași de a executa transportul materialelor pentru necesitățile armatei, autoritățile militare au trecut la represalii. Aceeași soartă au avut și țăranii care s-au împotrivit devastărilor și evacuărilor. Astfel, pentru a determina populația de la vest de șoseaua Iași — Voinești — Țibana de a renunța la hotărîrea ei de a nu se refugia, compania de poli-

[128] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 9, dos. 2 316, f. 91.

[129] Savel Davicu, *op. cit.*, p. 29—30.

[130] „Analele Institutului de istorie a partidului...", 1963, nr. 4, p. 86—87.

[131] Arh. st. Iași, fond. Pref. jud. Iași, dos. 8 820/23 /1944.

[132] „Analele Institutului de istorie a partidului...", 1963, nr. 4, p. 10.

[133] Ibidem, 1963, nr. 6, p. 113.

www.dacoromanica.ro

ție germană a tras asupra bătrînilor, bolnavilor, femeilor gravide [134]. Echipe ale armatelor germane au evacuat cu sila numeroși țărani din satele și comunele Moldovei, prădîndu-le gospodăriile, după care echipe speciale au incendiat parte din ele.

Creșterea acțiunilor antirăzboinice și antiguvernamentale a avut loc și în rîndul intelectualității progresiste, ca și în rîndul armatei. În aprilie 1944, un grup de 69 de oameni de știință și cadre didactice din București, Iași și Cluj a trimis un memoriu lui Antonescu, în care îi cerea ieșirea României din războiul hitlerist [135]. În rîndul armatei creștea numărul nesupunerilor la concentrare, al dezertorilor, al cazurilor de indisciplină și de sabotare a instrucției militare. Datorită propagandei comuniste, tot mai mulți soldați, ofițeri și generali s-au convins de inutilitatea continuării războiului și de necesitatea întoarcerii armelor împotriva Germaniei hitleriste.

Rezistența față de ordinele militare a fost puternică și în rîndul premilitarilor. Foarte mulți dintre ei au dezertat din coloană, întorcîndu-se la casele lor. În preajma eliberării țării, Marele Stat-Major făcea inovați tot mai mulți premilitari pentru sustragerea de la evacuările ordonate în martie 1944, pentru fuga din coloană în timpul evacuării, ca și din detașamentele și batalioanele unde erau concentrați pentru diferite lucrări [136].

Lupta maselor populare din Moldova sub conducerea comuniștilor împotriva dictaturii militaro-fasciste și a războiului hitlerist constituie o contribuție de seamă la eforturile eroice ale maselor muncitoare și ale tuturor forțelor democratice din România pentru răsturnarea regimului militaro-fascist, pentru înfăptuirea insurecției din august 1944, pentru întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste. În această luptă, masele muncitoare din Moldova au răspuns cu entuziasm la chemările patriotice ale comuniștilor și ale celorlalte forțe democratice de sabotare a politicii dictaturii militaro-fasciste și a războiului hitlerist, de întoarcerea armelor împotriva adevăraților dușmani ai țării.

---

134 Arh. st. Iași, fond. Primăria Municipiului, dos. evacuare, vol. II/1944, f. 58.
135 „Analele Institutului de istorie a partidului", 1963, nr. 6, p. 124.
136 Arh. st. Iași, fond. Pref. jud. Iași, dos. 59/1944, f. 232.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

CONTRIBUȚIA OAMENILOR MUNCII DIN BANAT LA SUSȚINEREA FRONTULUI ANTIHITLERIST

(23 AUGUST 1944 — 9 MAI 1945)

DE

GH. I. OANCEA

Victoria insurecției armate din august 1944, inițiată, organizată și condusă de Partidul Comunist Român, a constituit o cotitură radicală în viața poporului român, a deschis o eră nouă în istoria patriei.

Răsturnînd de la putere regimul de dictatură militară-fascistă și descătușînd uriașa energie revoluționară a poporului, insurecția a creat condițiile favorabile ieșirii României din războiul antisovietic și întoarcerii armelor împotriva Germaniei hitleriste. Fiind continuarea pe o treaptă superioară a luptei pentru libertate și independență națională a poporului român, războiul antihitlerist corespundea pe deplin intereselor vitale ale acestuia.

Ca și în restul țării, chemările Partidului Comunist Român, adresate maselor largi de oameni ai muncii, de a susține frontul antihitlerist au găsit o deosebită înțelegere și în rîndul oamenilor muncii din Banat, care, cu toate greutățile provocate de război, de distrugerile și jafurile făcute de armatele hitleriste și horthiste în retragere, au contribuit din plin la susținerea frontului antihitlerist.

Încă din primele zile după 23 August 1944, masele populare din Banat mobilizate de P.C.R. au dat un real sprijin unităților militare române și formațiunilor de luptă patriotice în dezarmarea unităților hitleriste aflate pe teritoriul Banatului. În Sînicolaul Mic un grup de țărani au luat parte la dezarmarea trupelor hitleriste de pe aerodrom și de la spitalul din localitate. De asemenea ei au organizat un punct de rezistență la podul de peste Mureș, pe calea de acces dintre Aradul Nou și Arad. În ciocnirile avute cu hitleriștii, la acest punct obligatoriu de tre-

www.dacoromanica.ro

„STUDII", tomul 19, nr. 3, p. 551—559, 1966.

cere, grupul de luptători din Sînicolaul Mic au capturat o maşină şi au ucis un hitlerist, iar pe un altul l-au rănit [1].

În total unităţile armatei române şi formaţiunile de luptă patriotice, sprijinite de masele muncitoare de la oraşe şi sate, au reuşit să dezarmeze 500 ofiţeri şi soldaţi hitlerişti şi să facă inofensive unităţile care se aflau pe teritoriul Banatului [1a].

Intrînd pe teritoriul ţării noastre în ziua de 6 septembrie 1944, prin punctul de frontieră Stamora-Moraviţa, şi stabilindu-se pe aliniamentul Timişoara-Fratelia-Ghiroda - Giroc - Moşniţa, Bucăvăţ - Remetea Mare şi Becicherecul Mic, cu scopul de a pune stăpînire pe centrele industriale şi economice din Banat şi de a opri înaintarea armatei române şi sovietice, trupele hitleriste şi horthiste au săvîrşit numeroase distrugeri: au aruncat în aer podul de peste Mureş, de lîngă Arad, podul de peste Mureş din Comuna Pecica, uzina electrică din comuna Pecicul-Nou, au produs pagube uzinelor „Titan" [1b], uzinelor de vagoane „ASTRA" din Arad, au devastat şi au dat foc la numeroase locuinţe, au jefuit populaţia, obligînd satele cu populaţie de origine germană să urmeze trupele hitleriste în retragere, iar mulţi dintre cei care s-au opus au fost asasinaţi. Numai în vestul judeţului Timiş-Torontal trupele hitleriste au distrus peste 400 de case. Enorme pagube au adus şi prin distrugerea bunurilor gospodăriilor ţărăneşti. Astfel, în fostul judeţ Arad, după alungarea hitleriştilor, din 36 776 de cai au mai rămas doar 5 517, iar în judeţul Timiş-Torontal din 58 598 de cai au rămas numai 13 895 [2].

În această luptă îndîrjită dusă de popor împotriva armatelor hitleriste, care distrugeau totul în calea lor, s-au încadrat şi muncitorii din Reşiţa. Astfel, la chemarea regionalei P.C.R. Banat, ei au luat arma în mînă, au scos tunurile antitanc din ateliere şi, împreună cu soldaţii români, au organizat apărarea uzinei Reşiţa în eventualitatea unor atacuri ale armatei vrăjmaşe [3].

Muncitorii din oraşul Timişoara, avînd în frunte pe comunişti, împreună cu ostaşii români, au organizat apărarea oraşului împotriva trupelor hitleriste, care în ziua de 11 septembrie 1944 au ajuns cu frontul la periferia oraşului. Depunînd o muncă încordată, ei au săpat şanţuri antitanc, au ridicat baricade pe străzi, au menţinut ordinea în oraş şi au sprijinit armata română şi sovietică în înaintarea lor spre vest [4].

Acţiuni de apărare a întreprinderilor au avut loc şi la Arad şi în alte centre ale regiunii Banat [5].

---

[1] V. Marin şi V. Petrişor, *Lupta organizaţiei P.C.R. din Banat, în fruntea maselor populare, împotriva dictaturii militare-fasciste, pentru zdrobirea invadatorilor hitlerişti*, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.C.R.", 1962, nr. 4, p. 72—74.

[1a] Galoti Alexandru, *Pe locurile unde s-a desfăşurat insurecţia armată din august 1944. „Timişoara"*, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.C.R.", 1964, nr. 4, p. 158—163.

[1b] Arh. st. Timişoara, fond. Pref. jud. Timiş-Torontal, dos. 35/1945.

[2] V. Anescu, *Efortul economic al poporului român în războiul antihitlerist*, Bucureşti, Edit. militară, 1964, p. 153.

[3] *Ibidem*, p. 119.

[4] Gh. Ţuţui şi E. Cimponeriu, *Aspecte ale activităţii formaţiunilor de luptă patriotice din Banat (23 August 1944—6 Martie 1945)*, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.C.R.", 1958, nr. 2, p. 73.

[5] *Ibidem*.

www.dacoromanica.ro

Distrugerile de război săvîrșite de armatele hitleriste și horthiste în retragere, de bombardamentele barbare executate de hitlerişti au avut ca urmare distrugerea unei părți însemnate din forțele de producție ale regiunii Banat, atît în industrie, cît și în agricultură. Refacerea acestora, cerută imperios de sprijinirea frontului antihitlerist, a necesitat un efort deosebit din partea oamenilor muncii din Banat.

Dorința maselor muncitoare din orașele și satele regiunii Banat de a răspunde chemărilor P.C.R. pentru a da totul pentru front, totul pentru victoria asupra hitlerismului a întîmpinat nu numai uriașele greutăți provocate de război, ci și împotrivirea unor cercuri ale burgheziei și moșierimii locale. Ostile transformărilor revoluționare pe care P.C.R. le preconiza, aceste cercuri, cu sprijinul unor elemente reacționare și corupte din aparatul de stat, s-au dedat la acțiuni de sabotaj, au ascuns cantități însemnate de materii prime, și de mărfuri au refuzat plasarea de capital în producție, au concediat pe muncitori. Acțiunea lor de sabotare a prejudiciat realizarea cerinței principale a zilei : sprijinirea războiului antihitlerist. Pe aceeași poziție s-a situat și moșierimea din Banat, care a sabotat strîngerea recoltei de pe cîmp, ca și lucrările agricole de toamnă.

Această situație s-a menținut și după alungarea trupelor hitleriste și horthiste de pe teritoriul regiunii Banat. Ea a fost alimentată de elementele speculante, care, exploatînd greutățile economice prin care treceau oamenii muncii, s-au dedat la adevărate jafuri, valorificînd la prețuri de speculă bunurile de larg consum, de ofițerii hitlerişti, care, aflîndu-se ascunși în satele cu populație germană, aţîţau șovinismul în rîndul acestei populații.

Această stare de lucruri a determinat Partidul Comunist Român să ia măsuri urgente de organizare a formațiunilor de luptă patriotice și a comitetelor cetățenești (octombrie 1944), care au jucat un rol important în normalizarea situației [6].

Ca sarcini imediate și de primă importanță pentru realizarea efortului de război erau înlăturarea elementelor fasciste din întreprinderi și instituții și rapida reconstrucție a întreprinderilor distruse de bombardamente și de armatele hitleriste și horthiste în retragere. În acest scop, muncitorii, avînd în frunte pe comuniști, au trecut la acțiuni concrete. De exemplu, muncitorii de la Fabrica de vagoane „ASTRA" din Arad au reconstruit turnătoria și atelierele uzinei [7]; la Timișoara, muncitorii ceferiști au trecut la reconstrucția Atelierelor C.F.R., a depoului, a triajului, a gării, a fost refăcută fabrica de țigări din localitate etc.

Paralel cu munca de reconstrucție, muncitorii au dus o susținută luptă de înlăturare din conducerea întreprinderilor a elementelor fasciste, care se opuneau procesului de reconstrucție și de mărire a producției și se dedau la acte de sabotaj. De exemplu, la Uzinele Reșița, la propunerea organizației P.C.R., comitetul sindicatului a cerut să se îndepărteze din uzină toate elementele fasciste, să se desființeze comandamentul militar și carcerile, să se pună capăt tratamentului neomenesc la care erau supuși muncitorii. Cererea fiind respinsă, comitetul sindicatului a convocat, în ziua de 5 ianuarie 1945, o mare adunare, unde muncitorii au hotărît să treacă ei înșiși

[6] Vezi Gh. Țuțui și E. Cimponeriu, *art. cit.*, p. 70—83.
[7] „Patriotul" din 17 decembrie 1944.

www.dacoromanica.ro

la înlăturarea elementelor fasciste, a comandamentului militar şi la impunerea reprezentanţilor lor în conducerea uzinei. Pe aceeaşi poziţie s-au situat muncitorii de la întreprinderile I.L.S.A. „Bozsak" şi de la „Romitex" din Timişoara, care au trecut la acţiuni de distrugere a carcerilor şi de alungare a fasciştilor[8]. De asemenea, muncitorii de la Fabrica de faianţă „Crinul" au înlăturat din fabrică elementele fasciste şi au impus reprimirea la lucru a celor concediaţi [9]. Muncitorii de la Atelierele C.F.R. Timişoara, trecînd peste capul conducerii reacţionare, au impus aducerea utilajului dispersat în diferite localităţi ale regiunii, pentru a relua cît mai repede lucrul [10], iar cei de la întreprinderea „Teba" din Arad au cerut înlăturarea directorului fabricii, întrucît sabota producţia.

O condiţie primordială pentru desfăşurarea cu succes a luptei pentru înlăturarea elementelor fasciste din întreprinderi, pentru lichidarea sabotajului şi ridicarea producţiei în sprijinul frontului antihitlerist o constituia crearea de sindicate şi formarea de comitete de fabrică.

Chemarea Partidului Comunist Român adresată clasei muncitoare de a se organiza în sindicate a fost primită cu entuziasm de muncitorii din regiunea Banat, unde organizarea în sindicate a început imediat după alungarea trupelor hitleriste şi horthiste. Constituirea, la 1 septembrie 1944, a Comisiei de organizare a mişcării sindicale unite din România a constituit un ajutor esenţial în organizarea sindicatelor unite şi în regiunea Banat. La începutul lunii septembrie 1944, muncitorii din întreprinderile bănăţene au trecut la alegerea comitetelor de fabrică şi s-au organizat în sindicate. Sindicatele şi comitetele de fabrică au exercitat un control tot mai exigent în fabrici şi uzine, în scopul de a preîntîmpina sabotajul capitaliştilor, pentru a uşura efortul muncitorilor, a mări producţia atît de necesară frontului antihitlerist şi pentru a acorda muncitorilor drepturile de salarizare ce li se cuveneau. Astfel, la „Industria lînei" din Timişoara, comitetul de fabrică, împreună cu cel sindical, îndrumate de comunişti, au impus intrarea a 4 muncitori în consiliul de conducere administrativă a întreprinderii [11].

Încă din 28 septembrie 1944, P.C.R. a adresat ţărănimii un manifest, prin care făcea cunoscut că pentru a scăpa ţara de foamete, pentru a asigura aprovizionarea frontului antihitlerist şi a maselor muncitoare de la oraşe, era necesar să se depună un efort susţinut în strîngerea recoltei, în însămînţarea la timp a întregii suprafeţe arabile [12].

Îndrumată de muncitorii veniţi de la oraşe, la începutul lunii octombrie 1944 ţărănimea din regiunea Banat a trecut la formarea de comitete săteşti, care au jucat un rol important în apărarea intereselor maselor de ţărani, în colectarea de alimente şi alte bunuri materiale pentru armata română şi sovietică în lupta lor împotriva armatelor hitleriste, în sprijinirea acţiunilor întreprinse de formaţiunile de luptă patriotice pentru a lichida organizaţiile fasciste şi a-i aresta pe ofiţerii hitlerişti ascunşi de

---

[8] „Luptătorul bănăţean" din 2 octombrie 1944.

[9] Arh. Comitetului regional P.C.R. Banat, fond. 1, dos. 2, f. 32.

[10] „Luptătorul bănăţean" din 30 septembrie 1945.

[11] „Luptătorul bănăţean" din 7 decembrie 1944.

[12] „Dacia" din 4 octombrie 1944.

www.dacoromanica.ro

către elemente reacționare. Mobilizați de comitetele sătești, țăranii au trecut la strîngerea recoltei de pe pămîntul celor fugiți cu armatele hitleriste, la luarea în stăpînire a acestor pămînturi și la executarea la timp a însămînțărilor planificate pentru toamnă.

În apelul C.C. al Partidului Comunist Român din septembrie 1944, partidul chema intelectualii să pună cunoștințele și capacitatea lor în slujba intereselor țării, să se alăture luptei patriotice contra hitlerismului [13].

Răspunzînd chemării partidului, inginerii, medicii, oamenii de știință, scriitorii, cadrele didactice din regiunea Banat, legați de interesele poporului, și-au pus cunoștințele și capacitatea lor în slujba transformărilor democratice și a sprijinirii războiului antihitlerist [14].

Însuflețite de cauza dreaptă a războiului antihitlerist pe care România îl ducea cu toate forțele alături de coaliția antihitleristă, de apropiata înfrîngere a Germaniei hitleriste, masele largi de muncitori din întreprinderile bănățene au trecut la ridicarea producției de război. În fruntea acestei bătălii s-au situat muncitorii ceferiști din Timișoara, Arad, Caransebeș și alte centre. În fața ceferiștilor stăteau sarcini multiple și grele. Astfel, ei trebuiau să asigure transporturile militare spre frontul antihitlerist, transporturile pentru aprovizionarea întreprinderilor cu materia primă și utilajul necesar producției, pentru aprovizionarea populației de la orașe și sate cu cele necesare traiului, aducerea utilajului dispersat în diferite localități din regiune și asigurarea traficului intern de călători. Realizarea acestui complex de sarcini era condiționată de refacerea căilor ferate, a podurilor, a depourilor, a triajurilor, de repararea locomotivelor și a vagoanelor.

Învingînd imensele greutăți și numeroasele lipsuri provocate de război, neprecupețind nici un efort, muncitorii C.F.R. au reușit ca în cel mai scurt timp să redea circulației tot mai multe linii de cale ferată, locomotive și vagoane, încît capacitatea stației Timișoara a putut fi readusă, în luna ianuarie 1945, la situația dinainte de război. A fost pus în stare de folosire, cu întregul utilaj, atelierul de reparare a materialului rulant, a vagoanelor și locomotivelor și refăcut parțial Depoul de locomotive. De asemenea, a fost repusă în funcțiune rețeaua de telecomunicații, astfel că la începutul anului 1945 circulația se putea desfășura în condiții normale [15].

Muncitorii ceferiști de la Atelierele din Timișoara, avînd în frunte pe comuniști, au reușit ca în luna ianuarie 1945 să repare 212 vagoane de marfă, 564 de vagoane de clasă și 28 de locomotive [16]. Aceiași muncitori au reușit de asemenea ca în 5 zile să monteze 2 trenuri baie, să instaleze sobe de încălzit în 250 de vagoane și să repare locomotivele necesare garniturilor de trenuri ce trebuiau să plece pe frontul antihitlerist [17].

Cu acelasi entuziasm au muncit și feroviarii din Arad. La ședința plenarei Comitetului regional al P.C.R. Banat din 27 martie 1945, Gheorghe Apostol arăta că muncitorii ceferiști din Arad au construit

---

[13] „Scînteia" din 21 septembrie 1944.

[14] „Luptătorul bănățean" din 11 octombrie 1944.

[15] Arh. Direcției regionale C.F.R. Banat. „Istoricul dezvoltării nodului feroviar Timișoara", p. 8—10.

[16] „Luptătorul bănățean" din 20 ianuarie 1945.

[17] Ibidem din 8 februarie 1945.

www.dacoromanica.ro

în luna februarie 1945 o locomotivă şi 16 vagoane necesare frontului, au refăcut turnătoria şi o parte din gara distrusă, iar la repararea vagoanelor au mărit producţia cu 200% [18].

La refacerea transporturilor feroviare, dar mai ales a podurilor de cale ferată, o contribuţie însemnată au adus şi muncitorii Uzinelor Reşiţa, care au asigurat o creştere continuă a producţiei de materiale de cale ferată şi poduri. În raportul prezentat la Conferinţa Comitetului regional Banat al P.C.R. din 6 — 7 februarie 1945, Mihai Dalea a arătat că muncitorii de la Fabrica de poduri din Reşiţa cu toate greutăţile pe care le întîmpinau, au reuşit să mărească producţia faţă de august 1944 cu 50% [19]. De asemenea, în condiţiile grele ale dezorganizării legăturilor dintre întreprinderi, ca urmare a dispersării acestora, a lipsei stocurilor de materii prime, mai ales a acelora provenite din import, a lipsei mîinii de lucru calificate, a sabotajului elementelor reacţionare din guvernul lui Rădescu, muncitorii din siderurgie şi metalurgie au depus un serios efort în mărirea producţiei de armament necesare frontului antihitlerist[20].

Pornind de la faptul că de mărirea producţiei de cărbune depindea succesul aprovizionării industriei, transporturilor şi frontului antihitlerist, Partidul Comunist Român s-a adresat muncitorilor mineri, cerîndu-le să mărească producţia de cărbune. Răspunzînd chemării patriotice făcute de partid, minerii de la Doman, Secul şi Anina (regiunea Banat) şi-au luat angajamentul de a mări producţia, de a lupta pentru democratizarea ţării [21]. Îndeplinindu-şi angajamentul, muncitorii mineri de la Anina au reuşit ca, în luna martie, să mărească producţia la cărbune faţă de luna februarie cu 8% [22].

La Reşiţa, urmărind să împiedice producţia pentru frontul antihitlerist, reacţiunea şi-a canalizat acţiunile în direcţia sabotării producţiei de oţel, care ducea la micşorarea producţiei de armament şi muniţii, la stagnarea aprovizionării căilor ferate cu roţi de vagoane şi osii, cu materiale pentru poduri şi cu alte produse. Pretextul scăderii producţiei era lipsa de materii prime, ceea ce nu corespundea întru totul realităţii, întrucît la 15 octombrie 1944 Uzinele Reşiţa dispuneau de suficiente materiale necesare confecţionării proiectilelor pentru aruncătoare de 120 mm [23].

Un mare efort l-au depus şi muncitorii din industria uşoară şi alimentară, reuşind să mărească producţia. Astfel, muncitorii de la „Industria de piele română" din Timişoara, în februarie 1945, au mărit producţia cu 25% faţă de 1943, cei de la I.L.S.A. cu 25% faţă de octombrie 1944, de la „Texta" cu 20% faţă de august 1944, de la Fabrica de ulei cu 10%, iar cei de la Fabrica de in şi cînepă cu 30% faţă de 1943 [24]. Rezultate bune în ridicarea producţiei au obţinut şi muncitorii şi muncitoarele de la întreprinderile de textile din Timişoara, de la Uzinele „Industria textilă Arădeană" etc.

---

[18] Arh. Comitetului regional P.C.R. Banat, fond. 1, dos. 2, f. 34.
[19] Ibidem, dos. 3, f. 33.
[20] Ibidem, dos. 3, f. 33.
[21] V. Anescu, *op. cit.*, p. 96.
[22] *Ibidem*, p. 103.
[23] *Ibidem*, p. 122.
[24] Arh. Comitetului regional P.C.R. Banat, fond. 1, dos. 2, f. 25—28.

www.dacoromanica.ro

Semnificativ este faptul că ridicarea producției s-a făcut în condiții de muncă extrem de grele. Nu puține au fost cazurile cînd muncitorii și muncitoarele din întreprinderile industriei ușoare și alimentare au muncit zi și noapte, atît pentru sporirea producției, cît și pentru refacerea fabricilor [25].

Paralel cu lupta dusă pentru reconstrucția întreprinderilor distruse de război, pentru înlăturarea elementelor fasciste și ridicarea producției, oamenii muncii din regiunea Banat, în frunte cu comuniștii, răspunzînd cu entuziasm chemării Partidului Comunist Român de a ieși organizat în stradă pentru a impune venirea la putere a unui guvern F.N.D., au dus lupta pentru răsturnarea de la putere a guvernelor Sărătescu și Rădescu și instaurarea unui guvern democratic. Astfel, în ziua de 11 februarie 1945, la Timișoara, în Piața Unirii, 35 000 de oameni ai muncii au manifestat pentru un guvern F.N.D. Asemenea manifestații au avut loc concomitent și în celelalte orașe și centre industriale ale regiunii Banat, culminînd cu marile demonstrații din 24 februarie 1945, cînd, la Timișoara, Arad, Reșița, Anina, Lugoj, Caransebeș, zeci de mii de oameni ai muncii au cerut cu hotărîre venirea la putere a unui guvern democratic [26].

★

Instaurarea, la 6 martie 1945, a guvernului democratic condus de eminentul om de stat dr. Petru Groza a însemnat pentru oamenii muncii din țara noastră un puternic imbold în munca și lupta lor pentru înfăptuirea reformei agrare, democratizarea aparatului de stat și a vieții publice. Ea a marcat, totodată, un moment important în concentrarea tuturor eforturilor poporului român în lupta împotriva fascismului, pentru sprijinirea frontului antihitlerist.

Și după 6 Martie 1945 în fruntea luptei pentru ridicarea producției, atît de necesară frontului antihitlerist, au stat muncitorii ceferiști. De exemplu, cei de la Secția turnătorie a Atelierelor C.F.R. Timișoara au reușit ca la sfîrșitul lunii aprilie 1945 să mărească producția cu 975% față de cea obținută în august 1944. La secția locomotive, neprecupețind nici un efort, muncitorii au reușit ca la sfîrșitul lunii aprilie 1945 să mărească producția cu 33% față de cea din august 1944, iar muncitorii de la secția vagoane-clasă cu 1 026% față de septembrie 1944 [27].

Pe aceeași linie de realizare și depășire a sarcinilor de producție s-au menținut și muncitorii de la Depoul C.F.R. Arad, care, în perioada 23 august 1944 — 1 mai 1945, au transportat pe front 5 520 de garnituri de trenuri militare și au reparat 42 de locomotive [28], iar cei de la atelierele C.F.R. Timișoara au reușit ca în perioada septembrie 1944 — mai 1945 să repare pentru front 6 200 de vagoane și peste 250 de locomotive.

Cu același entuziasm au răspuns muncitorii din ramurile industriei grele și ușoare. De exemplu, muncitorii de la uzinele de vagoane „ASTRA" din Arad, a căror capacitate de producție scăzuse la sfîrșitul lunii septembrie 1944 față de perioada precedentă cu 20%, printr-un efort susținut au reușit ca în martie 1945 întreprinderea să fie aproape complet refăcută, ea funcționînd cu 80% din capacitatea de producție. Datorită acestui

[25] „Făclia" din 14 decembrie 1944.
[26] „Luptătorul bănățean" și „Patriotul" din 25 februarie 1945.
[27] „Luptătorul bănățean" din 27 mai 1945.
[28] Arh. Comitetului regional P.C.R. Banat, fond. 1, dos. 2, f. 75; „Patriotul" din 2 mai 1945.

www.dacoromanica.ro

efort, muncitorii au dat pentru front un tren atelier de 52 de vagoane, 421 000 de piese de schimb pentru tancuri şi autocamioane, 50 de autocamioane şi maşini la care s-au făcut reparaţii generale, 5 vagoane de marfă, construite din nou şi 60 de vagoane la care s-au făcut reparaţii generale [29]. Aceiaşi muncitori au reuşit ca în cinstea zilei de 1 Mai 1945 să sporească producţia faţă de august 1944 cu 100% la turnătorie, cu 50% la secţia atelierului mecanic de reparaţii şi cu 75% la forjă [30]. Acelaşi efort l-au depus şi muncitoarele de la întreprinderea „Teba" din Arad, care în cadrul „săptămînii întrecerii patriotice" au obţinut o producţie de 310 000 m de tifon necesar pentru răniţii de pe frontul antihitlerist [31].

Muncitorii de la fabrica de încălţăminte „Dermata" din Timişoara, mobilizaţi de comunişti, au reuşit ca la sfîrşitul lunii aprilie 1945 să confecţioneze pentru front 35 000 de perechi de bocanci [32]. Muncitorii de la „Industria română de piele", tot din Timişoara, au mărit producţia faţă de august 1944 cu 120% [33], iar cei de la Uzinele textile Timişoara cu 50% [34].

Acelaşi efort au depus muncitorii de la fabrica de conserve „Mecher" din Timişoara, care, printr-un efort susţinut, au reuşit să mărească producţia de conserve de la 6 000 de cutii la 20 000 de cutii pe zi [35]. Rezultate frumoase au obţinut şi muncitorii de la fabrica de textile „Hammer" şi „Neuy", care au ridicat producţia cu 50% faţă de cea obţinută în august 1944; muncitorii de la fabrica de încălţăminte „Prima" Banat au reuşit să producă mari cantităţi de bocanci [36]; muncitoarele de la întreprinderea de prelucrare a bumbacului „Maco" au mărit producţia faţă de august 1944 cu 220%; muncitorii şi muncitoarele de la fabrica de ciorapi şi tricotaje „Florida" au mărit producţia faţă de august 1944 cu 100% în secţia de ciorapi şi cu 50% în secţia de tricotaje; muncitorii de la fabrica de piele bănăţeană au mărit producţia cu 50% faţă de august 1944 [37].

Dorinţa fierbinte a oamenilor muncii din regiunea Banat de a contribui la susţinerea frontului antihitlerist s-a manifestat şi sub alte forme. Răspunzînd la apelul călduros făcut de „Apărarea patriotică" de sprijinire a frontului antihitlerist, ei au dat pentru front, din munca lor suplimentară de o oră pe săptămînă, suma de 45 890 886 de lei [38]. Cu aceeaşi dragoste s-au alăturat acţiunii de sprijinire a frontului antihitlerist şi ţăranii din regiunea Banat, care, deşi sufereau încă de pe urma războiului şi a jafului făcut de armatele hitleriste şi horthiste în retragere, au dat pentru armată mari cantităţi de alimente [39].

---

[29] „Patriotul" din 29 martie 1945.

[30] „Luptătorul bănăţean" din 22 aprilie 1945.

[31] Ibidem din 25 iunie 1945.

[32] Arh. Comitetului regional P.C.R. Banat, fond. 1, dos. 2, f. 50—52.

[33] Ibidem, f. 25—28.

[34] „Luptătorul bănăţean" din 7 şi 8 aprilie 1945.

[35] Ibidem din 9 aprilie 1945.

[36] Ibidem din 16 aprilie 1945.

[37] Ibidem din 28 aprilie 1945.

[38] Cifra s-a obţinut prin calcul. „Viaţa bănăţeană" din 26 martie 1945; „Luptătorul bănăţean" din 25, 26, 28, 29, 30 martie şi 1, 9, 11 şi 12 aprilie 1945; „Patriotul" din 24 martie 1945.

[39] „Luptătorul bănăţean" din 1, 4 ianuarie şi 10 februarie 1945.

www.dacoromanica.ro

Zdrobirea armatelor hitleriste și capitularea necondiționată a Germaniei hitleriste, la 9 Mai 1945, a constituit pentru oamenii muncii din regiunea Banat, ca și din restul țării, o adevărată zi de sărbătoare. La Timișoara străzile erau pline de coloane ale oamenilor muncii și de soldați care își manifestau bucuria înfrîngerii Germaniei hitleriste. Manifestări asemănătoare au avut loc la Arad, Lugoj, Reșița, Caransebeș și în restul Banatului [40].

Vestea capitulării Germaniei hitleriste a pătruns ca un fulger prin satele și comunele bănățene. Înfrățiți în lupta comună împotriva hitlerismului și a reacțiunii interne, pentru instaurarea unui guvern democrat, țăranii români, germani, sîrbi, maghiari și de alte naționalități din Banat și-au manifestat în mod entuziast bucuria pentru terminarea războiului [41].

Oamenii muncii din regiunea Banat, încadrați în formațiunile de luptă patriotice, luptînd cu arma în mînă alături de armata română pentru victoria insurecției, prin eforturile economice depuse pentru sprijinirea frontului, și-au adus contribuția, alături de întregul popor român, la zdrobirea fascismului.

[40] „Viața bănățeană", „Luptătorul bănățean", „Patriotul" și „Înainte" din 9, 10, și 11 mai 1945.

[41] „Luptătorul bănățean" din 13 mai 1945.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

LUPTA MASELOR POPULARE CONDUSE DE PARTID PENTRU ÎNFĂPTUIREA SARCINILOR PLANURILOR DE STAT PE ANII 1949 ŞI 1950

DE

A. SIMION şi GH. TUDOR

Prin cucerirea de către clasa muncitoare în alianţă cu ţărănimea muncitoare sub conducerea Partidului Comunist Român, a întregii puteri politice, la sfîrşitul anului 1947 poporul nostru a trecut la clădirea unei Românii noi, socialiste. Conducînd masele în opera vastă de construire a orînduirii socialiste, P.C.R. s-a călăuzit după învăţătura lui Marx şi Engels, care încă în *Manifestul Partidului Comunist* arătaseră că proletariatul trebuie să folosească puterea politică cucerită „pentru a smulge burgheziei, pas cu pas, întreg capitalul, pentru a centraliza toate uneltele de producţie în mîinile statului, adică în mîinile proletariatului organizat ca clasă dominantă, şi pentru a mări, cît se poate de repede, masa forţelor de producţie"[1].

Desfiinţarea de către puterea proletară a marii proprietăţi capitaliste şi trecerea principalelor mijloace de producţie în proprietate de stat — bun al întregului popor — reprezenta o condiţie vitală pentru construirea socialismului, fiind cerută de legea obiectivă a concordanţei dintre relaţiile de producţie şi caracterul forţelor de producţie.

La 11 iunie 1948 a fost înfăptuit actul revoluţionar al naţionalizării, prin care au fost smulse din mîinile burgheziei şi trecute în proprietatea întregului popor principalele mijloace de producţie industriale, miniere, de transport, bancare şi de asigurare [2].

Prin naţionalizare a luat naştere un puternic sector socialist al economiei naţionale (imediat după naţionalizare sectorul socialist dădea 51,3% din producţia industrială globală, deţinînd totodată întregul comerţ exterior, o parte din comerţul interior, căile de comunicaţie etc.), în cadrul căruia a fost desfiinţată exploatarea omului de către om şi s-au statornicit relaţii de producţie noi, socialiste.

---

[1] K. Marx şi F. Engels, *Manifestul Partidului Comunist*, ed. a VIII-a, Bucureşti, Edit. politică, 1962, p. 54.

[2] Legea nr. 119, în „Monitorul oficial", nr. 133 bis din 11 iunie 1948.

www.dacoromanica.ro

Înfăptuirea naționalizării a produs o schimbare esențială în poziția economică a clasei muncitoare, care din clasă exploatată lipsită de mijloace de producție a devenit stăpînă, împreună cu întregul popor, a principalelor mijloace de producție industriale, de transport, miniere, bancare și de asigurări. A crescut și rolul conducător al clasei muncitoare în organizarea socială a producției, pozițiile de comandă ale vieții economice trecînd din mîinile burgheziei în mîinile proletariatului.

Odată cu făurirea sectorului socialist de stat în industrie au început să acționeze noi legi obiective, între care legea dezvoltării planice proporționale a economiei naționale, au fost create condițiile pentru un avînt al forțelor de producție în întreaga economie națională.

Cucerirea de către clasa muncitoare a puterii politice și smulgerea din mîinile burgheziei a principalelor mijloace de producție au creat condițiile pentru trecerea la construirea bazei economice a socialismului în țara noastră. În centrul politicii sale Partidul Comunist Român a pus industrializarea socialistă a țării — condiție fundamentală pentru înfăptuirea reproducției socialiste lărgite și pentru progresul rapid al întregii economii, pentru ridicarea nivelului de viață al poporului, dezvoltarea multilaterală a societății, asigurarea independenței și suveranității naționale.

Partidul Comunist Român a indicat ca direcție principală a industrializării României dezvoltarea cu precădere a sectorului producător de mijloace de producție, acordînd prioritate energeticii, construcției de mașini, industriei chimice și petroliere. Creșterea cu precădere a ramurilor industriale producătoare de mijloace de producție constituie o condiție esențială pentru dezvoltarea rapidă a celorlalte ramuri industriale și a agriculturii.

După naționalizarea socialistă a principalelor mijloace de producție, partidul și statul au luat măsuri în vederea trecerii la construirea și dezvoltarea planificată a bazei tehnice-materiale a societății socialiste. Industria proprietate a statului a fost reorganizată, fiind comasate în unități mari, viabile, întreprinderile și atelierele mici. Totodată au fost investite sume mari pentru crearea de noi întreprinderi, precum și pentru modernizarea celor existente.

În vederea înfăptuirii de către stat a planificării economiei și a evidenței, a coordonării activității ministerelor economice, precum și pentru exercitarea controlului asupra îndeplinirii planurilor, la 1 iulie 1948 a fost înființată Comisia de stat a Planificării, pe lîngă care funcționa Institutul Central de Statistică [3].

La 8 iulie 1948, în locul oficiilor industriale au fost create centralele industriale, care, în afară de faptul că coordonau și îndrumau procesul de producție din întreprinderile în subordine, aveau un rol direct în întocmirea și urmărirea executării planurilor de producție și investiții [4].

Între 27 iunie și 4 iulie 1948 a avut loc în întreaga țară recensămîntul profesional al tehnicienilor, pentru a se stabili precis numărul inginerilor și tehnicienilor din România, precum și repartizarea lor pe specialități, operație de mare importanță, care a dat posibilitatea cunoașterii forțelor cu care se pornea la dezvoltarea planificată a economiei [5].

[3] Decretul nr. 119, în „Monitorul oficial", nr. 150 din 2 iulie 1948.
[4] „Monitorul oficial", nr. 156 din 9 iulie 1948.
[5] „Scînteia", nr. 1 153 din 25 iunie 1948 și nr. 1 159 din 2 iulie 1948.

www.dacoromanica.ro

Trecînd la planificarea economiei naţionale P.C.R. a iniţiat — înainte de a se trece la planificarea de perspectivă — întocmirea unor planuri anuale pentru anii 1949 şi 1950. Elaborarea unor planuri de scurtă durată a fost determinată, pe de o parte, de lipsa de experienţă în domeniul planificării socialiste, de lipsa unor evidenţe şi studii economice ample necesare planificării de perspectivă, iar pe de altă parte de caracterul urgent al planificării, datorită existenţei sectorului socialist de stat în continuă dezvoltare [6].

Încă de la elaborarea primelor noastre planuri economice, conducerea partidului a antrenat cercuri largi de oameni ai muncii la întocmirea şi dezbaterea planurilor. Astfel, pentru elaborarea planului economic pe 1949, Comisia de Stat a Planificării şi ministerele de resort au expediat întreprinderilor, prin centralele industriale, formulare care, odată completate, constituiau însuşi proiectul planului de producţie al întreprinderii respective pe anul respectiv. După completarea lor, formularele au fost centralizate de centralele industriale, devenind proiecte de directive, fiind discutate şi aprobate de Consiliul de Miniştri [7]. Pe baza acestor directive, ministerele de resort au întocmit proiectele de plan şi le-au înaintat Comisiei de Stat a Planificării, care a elaborat proiectul planului economic general şi l-a înaintat spre aprobare Consiliului de Miniştri [8].

În sesiunea din 27 — 29 decembrie 1948, proiectul planului de stat pe 1949 a fost discutat şi adoptat de către Marea Adunare Naţională [9]. Proiectul planului pe 1950 a fost adoptat de M.A.N. în sesiunea din 28 — 30 decembrie 1949 [10].

Planurile economice pe anii 1949 şi 1950 au cuprins acele sectoare ale economiei naţionale în care statul deţinea totalitatea sau majoritatea mijloacelor de producţie — industria, transporturile —, precum şi o parte din sectorul agricol, care era proprietatea statului, ca şi institutele de credit, comerţul de stat şi cooperatist, dat fiind natura lor socialistă.

Sarcina politico-economică fundamentală a celor două planuri consta în desăvîrşirea procesului de refacere a economiei naţionale, în atingerea şi depăşirea nivelului producţiei industriale antebelice în toate ramurile de producţie şi în începerea construirii bazei tehnice-materiale a socialismului. Totodată, aceste planuri aveau menirea de a pregăti condiţiile pentru trecerea la planificarea de perspectivă [11].

Planurile anuale prevedeau o creştere a producţiei globale industriale în 1949 cu 40% faţă de nivelul anului 1948, iar în 1950 cu 37% faţă de 1949, sporurile pentru industria producătoare de mijloace de producţie fiind mai mari decît cele stabilite pe ansamblul industriei [12].

Avînd în vedere faptul că pentru dezvoltarea cu precădere a industriei grele, cheia refacerii şi dezvoltării întregii economii, erau necesare cantităţi sporite de materii prime şi de energie electrică, planurile anuale prevedeau completarea şi sporirea potenţialului de energie electrică, dez-

---

[6] *Planul de stat pe anul 1949*, Bucureşti, Edit. de stat, p. 12.
[7] „Scînteia", nr. 1 251 din 16 octombrie 1948.
[8] Ibidem, nr. 1 253 din 19 octombrie 1948.
[9] *Planul de stat pe anul 1949*, p. 68.
[10] *Planul de stat pe anul 1950*, Bucureşti, Edit. de stat, p. 105.
[11] *Planul de stat pe anul 1949*, p. 15. Vezi şi *Planul de stat pe anul 1950*, p. 31.
[12] *Planul de stat pe anul 1949*, p. 14. *Planul de stat pe anul 1950*, p. 113.

www.dacoromanica.ro

voltarea industriei petroliere, a extracţiei de cărbuni, de minereu de fier şi materiale neferoase. Pentru satisfacerea nevoilor crescînde de metal erau stabilite măsuri în vederea completării şi dezvoltării instalaţiilor din centrele siderurgice şi metalurgice existente, precum şi pentru trecerea la construirea unor noi unităţi de producţie. O atenţie specială se acordă creării şi dezvoltării industriei constructoare de maşini.

Paralel cu dezvoltarea industriei grele, unul din obiectivele importante ale planurilor pe anii 1949 şi 1950 era creşterea producţiei bunurilor de consum, atît printr-o mai completă utilizare a capacităţilor de producţie existente, cît şi prin construirea de noi unităţi [13].

În agricultură, cele două planuri anuale cuprindeau prevederi însemnate, menite să pregătească condiţiile pentru trecerea la reorganizarea acestui important sector al economiei naţionale pe baze socialiste, înzestrarea agriculturii cu tractoare şi maşini agricole, întărirea şi lărgirea sectorului socialist de stat (gospodăriile agricole de stat şi staţiunile de maşini şi tractoare), îmbunătăţirea continuă a activităţii acestor unităţi, creşterea producţiei agricole, sporirea efectivului de animale şi îmbunătăţirea raselor etc. În acest sens, în expunerea făcută de Gheorghe Gheorghiu-Dej, secretar general al C.C. al P.C.R. cu privire la planul de stat pe 1949 se arăta : „Trecerea ţărănimii în gospodării colective este singurul mijloc prin care ţărănimea săracă şi mijlocaşă poate scăpa de starea de mizerie şi înapoiere. Este clar însă că această trecere trebuie să aibă loc numai pe calea liberei consimţiri.

Dacă ţăranii vor manifesta dorinţa de a merge pe linia gospodăriilor colective, atunci statul va da sprijin ţăranilor săraci şi mijlocaşi care vor să meargă pe această linie" [14].

O preocupare de prim ordin a politicii partidului nostru oglindită în planurile anuale a fost repartizarea în aşa fel a fondurilor de investiţii încît să contribuie la dezvoltarea regiunilor rămase în urmă din punct de vedere economic în anii regimului burghezo-moşieresc. În acest scop se prevedea construirea de noi fabrici, căi de transport etc., care să pună în valoare bogăţiile solului şi subsolului acestor regiuni.

În vederea realizării obiectivelor politico-economice stabilite, planurile anuale prevedeau investiţii centralizate din partea statului în valoare de 227 de miliarde de lei [15] — 82 de miliarde în 1949 şi 145 de miliarde în 1950 — (valuta anilor respectivi), la care se adăugau investiţiile făcute din fondurile proprii ale comitetelor provizorii. Investiţiile erau îndreptate în special spre industria grea şi extractivă.

Trecerea la construirea în mod planificat a bazei economice a socialismului a făcut să crească în mod considerabil rolul partidului în viaţa economică a ţării. Subliniind sarcinile de mare importanţă ce stăteau în faţa organizaţiilor de partid în noile condiţii istorice, rezoluţia şedinţei plenare a C.C. al P.C.R. din 10 — 11 iunie 1948 arăta că „organizaţiile de partid trebuie să asigure cît mai buna mobilizare a clasei muncitoare pentru îndeplinirea noilor sarcini mari ce stau în faţa ei în domeniul ridicării economiei naţionale. Organizaţiile de partid, antrenînd cu ajutorul sindicatelor masa

[13] *Planul de stat pe anul 1950*, p. 110.
[14] *Planul de stat pe anul 1949*, p. 29—30.
[15] *Ibidem*, p. 15—16; Vezi şi *Planul de stat pe anul 1950*, p. 134.

www.dacoromanica.ro

mare a muncitorimii, au de muncit pentru ridicarea nivelului conştiinţei de clasă şi al vigilenţei de clasă a muncitorilor, de cultivat şi adîncit noua atitudine faţă de muncă şi faţă de avutul obştesc, de dat un avînt şi mai mare întrecerii în producţie, care capătă de acum înainte caracterul de întrecere socialistă, de luptat pentru ridicarea continuă a productivităţii muncii" [16].

Complexitatea sarcinilor ce reveneau partidului, sporirea rolului său conducător în viaţa economică, politică şi socială au făcut necesară luarea unor măsuri în vederea îmbunătăţirii formelor şi metodelor muncii organizatorice a partidului. Astfel, pe baza hotărîrii Plenarei C.C. al P.C.R. din 23 — 24 ianuarie 1950, au fost create secţii ale aparatului Comitetului Central, care să se ocupe de problemele de industrie, transport, comerţ, cooperaţie, aprovizionare etc., efectuînd un control sistematic asupra aplicării directivelor partidului în aceste domenii de activitate [17].

De asemenea au fost înfiinţate direcţii politice pe lîngă Departamentul C.F.R., în cadrul Ministerului Agriculturii pentru staţiunile de maşini şi tractoare şi pentru gospodăriile agricole de stat, precum şi în cadrul Ministerului Construcţiilor, care aveau rolul de a conduce munca politică de masă pentru realizarea sarcinilor ce stăteau în faţa acestor instituţii [18].

Pentru asigurarea unei îndrumări operative, directe a muncii politice în acele întreprinderi care prezentau o importanţă deosebită pentru economia ţării au fost trimişi organizatori de partid ai Comitetului Central, în vederea conducerii organizaţiilor de partid respective. Comitetele judeţene, cu aprobarea Comitetului Central, au trimis organizatori de partid ai comitetului judeţean în întreprinderile de importanţă locală atunci cînd era necesar [19].

Odată cu schimbarea condiţiilor istorice în care activau, ca urmare a înfăptuirii naţionalizării principalelor mijloace de producţie şi trecerii la construirea socialismului, s-a schimbat fundamental şi rolul organizaţiilor de masă ale oamenilor muncii. Plenara C.C. al P.C.R. din 22—24 decembrie 1948 a subliniat că în perioada construirii socialismului sindicatele au sarcina principală de a mobiliza clasa muncitoare în lupta pentru realizarea şi depăşirea planului economic, creşterea productivităţii muncii, educarea muncitorilor, inginerilor şi tehnicienilor în spiritul noii atitudini faţă de muncă şi faţă de avutul obştesc, întărirea disciplinei în muncă [20]. În G.A.S. şi S.M.T., organizaţiile sindicale trebuiau să activeze pentru realizarea programelor de lucru şi sporirea producţiei agricole [21]. Partidul cerea sindicatelor să desfăşoare o activitate susţinută pentru a rezolva, în conformitate cu necesităţile construirii socialismului, problemele sociale şi economice ale oamenilor muncii, în vederea ridicării permanente a nivelului lor de trai [22].

---

[16] *Rezoluţii şi hotăriri ale Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, 1948—1950*, Bucureşti, E.P.L.P., 1952, p. 26—27.
[17] *Ibidem*, p. 156 şi 158.
[18] *Ibidem*, p. 162.
[19] *Ibidem*, p. 163.
[20] *Ibidem*, p. 51—52.
[21] *Ibidem*, p. 62—63.
[22] *Ibidem*, p. 55—59.

www.dacoromanica.ro

La antrenarea oamenilor muncii în vederea îndeplinirii planurilor de stat şi-au adus contribuţia şi celelalte organizaţii de masă : organizaţia revoluţionară de tineret, Frontul plugarilor, organizaţia de femei şi comitetele provizorii [23].

Organele şi organizaţiile de partid şi organizaţiile sindicale au desfăşurat o activitate eficientă în vederea organizării şi îndrumării eforturilor clasei muncitoare pentru îndeplinirea şi depăşirea planurilor economice de stat.

Pentru a dezvolta iniţiativa oamenilor muncii, partidul a luat măsuri în vederea însuşirii de către aceştia a obiectivelor celor două planuri de stat, organizînd o largă dezbatere a planului de producţie la comitetele judeţene şi consfătuirile de plasă ale partidului, în şedinţe plenare lărgite, precum şi în organizaţiile de bază din întreprinderi, în secţii, schimburi şi echipe, pentru ca fiecare muncitor să cunoască sarcinile de plan ce reveneau întreprinderii şi să poată face propuneri concrete cu privire la metodele de realizare şi depăşire a planului în întreprinderea respectivă [24].

Comitetele centrale ale uniunilor sindicatelor pe ramuri au organizat dezbateri asupra sarcinilor ce stăteau în faţă sindicatelor pentru a mobiliza oamenii muncii la îndeplinirea şi depăşirea planurilor, la care au invitat cadre tehnice şi de conducere din ministere şi întreprinderi. Cu prilejul acestor dezbateri s-au stabilit măsuri concrete, legate de îmbunătăţirea muncii în întreprinderi, pentru o mai bună organizare a întrecerilor socialiste.

Discutarea largă a planurilor de producţie în organizaţiile de partid şi sindicale, antrenarea la dezbateri a unui număr cît mai mare de muncitori, ingineri şi tehnicieni, grija cu care organele conducătoare priveau diversele propuneri făcute pentru îmbunătăţirea procesului de producţie au făcut să crească încrederea oamenilor muncii că planurile vor fi îndeplinite şi depăşite, generînd de la început un avînt în muncă. O mare importanţă pentru creşterea avîntului în muncă al muncitorilor inginerilor şi tehnicienilor, pentru mărirea producţiei şi ridicarea productivităţii muncii, pentru dezvoltarea atitudinii noi, socialiste, faţă de muncă a avut-o politica justă a P.C.R. de cointeresare materială a acestora în vederea obţinerii unor rezultate cît mai bune. Pe lîngă măsurile luate în acest sens imediat după naţionalizare [25] la începutul anului 1949 s-a trecut la aplicarea unui nou sistem de salarizare bazat pe principiul socialist al repartiţiei după cantitatea şi calitatea muncii depuse [26]. Perfecţionat, pe baza Hotărîrii din februarie

---

[23] Comitetelor provizorii le reveneau şi sarcina de a îndruma, conduce şi controla activitatea instituţiilor, întreprinderilor şi organizaţiilor economice, sociale şi culturale de interes local date în competenţa lor şi de a se îngriji de soluţionarea problemelor locale privind agricultura, silvicultura, industria, comerţul, aprovizionarea etc. Totodată, lor le revenea sarcina de a elabora şi executa planul şi bugetul local în cadrul planului economic de stat şi al bugetului general al statului, folosind în acest scop toate mijloacele şi resursele locale („Monitorul oficial", nr. 12 din 15 ianuarie 1949, p. 533). Despre constituirea şi activitatea comitetelor provizorii, vezi articolul „Din activitatea P.M.R. pentru crearea organelor locale ale puterii de stat (1948—1950)", în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.", 1962, nr. 6.

[24] Arh. C.C. al P.C.R., fond 2, dos. 1546, f. 324; dos. 1889, f. 8—9.

[25] În vederea stimulării creşterii producţiei şi productivităţii muncii, printr-o decizie a Ministerului Industriei au fost ridicate, cu începere de la data de 23 iunie 1948, restricţiile la calcularea cîştigului în acord. Aceeaşi decizie stabilea norme cu privire la premierea inventatorilor, inovatorilor şi raţionalizatorilor precum şi a salariaţilor evidenţiaţi în întrecerea socialistă. („Monitorul oficial", nr. 143 din 24 iunie 1948).

[26] „Scînteia", nr. 1 337 din 29 ianuarie 1949.

www.dacoromanica.ro

1950 a C.C. al P.C.R. şi a Consiliului de Miniştri al R.P.R. [27], noul sistem de salarizare a devenit un stimulent puternic pentru sporirea producţiei şi productivităţii muncii, pentru îmbunătăţirea calităţii produselor.

Pe baza experienţei cîştigate în a doua jumătate a anului 1948, organizaţiile sindicale au trecut încă din primele zile ale anului 1949 la organizarea întrecerilor socialiste, care constituia un important mijloc de mobilizare şi dezvoltare a iniţiativei şi forţei creatoare a maselor în lupta pentru realizarea şi depăşirea planurilor. Astfel, încă din primele zile ale anului 1949 au fost organizate întreceri socialiste în minele din bazinul carbonifer al Văii Jiului[28] în marile întreprinderi metalurgice printre care Reşiţa Hunedoara, Oţelul Roşu, Călan, Uzinele „23 August" din capitala [29] etc., precum şi în întreprinderi din celelalte ramuri de producţie. În primul trimestru al anului 1949 au fost cuprinse în întrecerile socialiste circa 8% din întreprinderi şi 10 %din totalul salariaţilor. În această perioadă, întrecerile s-au desfăşurat în cadrul grupelor, echipelor şi secţiilor, pînă la nivelul întreprinderilor [30].

Un însemnat pas înainte în organizarea întrecerilor socialiste şi cuprinderea în cadrul acestora a unui număr sporit de întreprinderi şi muncitori, ingineri şi tehnicieni a fost făcut în trimestrul al doilea al anului 1949. Chemarea la întrecere lansată la 5 aprilie de către muncitorii, inginerii şi tehnicienii de la Atelierele C.F.R. „Griviţa roşie" în cinstea zilei de 1 Mai a fost îmbrăţişată cu însufleţire de către oamenii muncii din fabrici,uzine G.A.S. şi S.M.T., care, în mitinguri, prin scrisori şi telegrame, şi-au manifestat adeziunea la întrecere, luîndu-şi angajamente concrete, pentru îndeplinirea şi depăşirea planului de producţie. Procentul întreprinderilor aflate în întrecere a crescut în acest trimestru la 17%, iar al participanţilor la 16% [31]. Procentul salariaţilor cuprinşi în întrecere era şi mai mare în sectoarele cele mai importante ale economiei, între care industria carboniferă (25%), siderurgică şi metalurgică (23%), C.F.R. (32%) etc. [32]. În această etapă, întrecerile socialiste s-au extins, pe bază de angajamente colective, şi între întreprinderile din aceeaşi ramură de producţie [33]. La sfîrşitul întrecerilor, întreprinderile cîştigătoare din fiecare ramură de producţie — Atelierele „Griviţa roşie", Exploatarea minieră „Lonea" din Valea Jiului, Combinatul Reşiţa, Uzinele „Vulcan" din capitală, Fabrica de ciment Turda etc. — au primit din partea C.C. al C.G.M. drapelul de întreprindere fruntaşă pe ramură.

Numărul întreprinderilor şi al salariaţilor antrenaţi în întreceri a înregistrat o nouă creştere în trimestrul al treilea (au participat 28% din întreprinderi şi 31% din salariaţi) şi, mai ales, începînd cu trimestrul al patrulea al anului 1949, cînd întrecerile au cuprins 56,35 % din întreprinderi şi 46,90% din salariaţi [34]. Rezultate foarte bune a obţinut în acest trimestru Uniunea sindicatelor miniere care a reuşit să mobilizeze în întreceri 87% din totalul muncitorilor, inginerilor, tehnicienilor şi funcţionarilor [35].

[27] *Rezoluţii şi hotărîri... 1948—1950*, p. 191.
[28] „Scînteia", nr. 1 322 din 12 ianuarie 1949 şi nr. 1 326 din 16 ianuarie 1949.
[29] Ibidem, nr. 1 317, 1 321, 1 322, 1 325 şi 1 326 din 6, 11, 12, 15 şi 16 ianuarie 1949.
[30] Arh. C.C.S., fond. „Salarizare şi întreceri", dos. 4/1949, f. 263.
[31] Ibidem.
[32] „Scînteia", nr. 1 430 şi 1 431 din 20 şi 21 mai 1949.
[33] Arh. C.C.S., fond. „Salarizare şi întreceri", dos. 4/1949, f. 263.
[34] Ibidem.
[35] „Scînteia", nr. 1 657 din 11 februarie 1950.

www.dacoromanica.ro

Prin amploarea deosebită pe care au luat-o începînd din trimestrul al patrulea al anului 1949, *întrecerile socialiste au căpătat caracter de masă.* Aceasta constituia un important succes obţinut de organele sindicale în mobilizarea oamenilor muncii la luptă pentru îndeplinirea şi depăşirea planului economic.

Plenara C.C. al C.G.M. din 30 ianuarie—1 februarie 1950, analizînd rezultatele obţinute de sindicate în organizarea întrecerilor socialiste în 1949, a arătat că, cu toate succesele importante înregistrate în activitatea sindicatelor, se mai manifestau încă o serie de lipsuri. Plenara a dat indicaţii organelor sindicale să ia măsuri pentru a îmbunătăţi organizarea şi conducerea întrecerilor socialiste, subliniind necesitatea atragerii în întreceri într-o măsură mai mare decît se făcuse pînă atunci a cadrelor tehnice din întreprinderi, a inginerilor, tehnicienilor şi maiştrilor, care au rolul hotărîtor în buna organizare a procesului de producţie [36]. În acelaşi timp, plenara a dat indicaţii pentru extinderea întrecerilor socialiste în toate întreprinderile [37]. În ceea ce priveşte modul de organizare a întrecerilor socialiste, plenara a trasat ca sarcină uniunilor sindicale să extindă, alături de întrecerile individuale, care îşi cîştigaseră adeziunea maselor de oameni ai muncii, întrecerea pe brigăzi [38].

Pe baza indicaţiilor Plenarei C.C. al C.G.M. din 30 ianuarie —1 februarie 1950, sindicatele, îndrumate de organizaţiile de partid din întreprinderi, şi-au intensificat activitatea pentru cuprinderea în întreceri socialiste a noi întreprinderi şi antrenarea unui număr sporit de oameni ai muncii. Numărul muncitorilor, inginerilor şi tehnicienilor care participau la întreceri a crescut permanent, ajungînd la sfîrşitul anului 1950 la circa 1 000 000 [39].

Principala metodă de organizare a întrecerilor socialiste a fost, în acea perioadă, întrecerea individuală, în cadrul grupelor sindicale, avînd la bază angajamente concrete legate de planul de producţie [40].

Paralel cu întrecerile individuale, sindicatele, stimulînd larg iniţiativa creatoare a oamenilor muncii, au reuşit să găsească noi metode de atragere a acestora în întrecerile socialiste, în special prin organizarea întrecerii pe brigăzi — brigăzi de economii, de calitate, brigăzi complexe — precum şi forme specifice tineretului, între care brigăzile utemiste şi posturile utemiste de control. Apărută încă din 1949, întrecerea socialistă între brigăzi a luat o extindere mai mare în 1950, ca urmare a indicaţiilor date în acest sens de plenara C.C. al C.G.M. din ianuarie-februarie 1950. Astfel, brigăzile de calitate care în 1949 au fost organizate în special în industria uşoară, în 1950 s-au extins şi în industria metalurgică şi siderurgică [41], numărul lor ridicîndu-se la 4 352 la 1 Mai 1950 şi la 4 640 la sfîrşitul anului 1950, cuprinzînd peste 42 000 de salariaţi [42]. Totodată a sporit şi numărul brigăzilor de economii, al celor complexe, al brigăzilor

---

[36] Arh. C.C.S., fond. 1, dos. 1/1950, f. 5—7.
[37] Ibidem.
[38] Ibidem.
[39] Arh. C.C.S., fond. 1, dos. 35/1950, f. 219. Vezi şi „Scînteia", nr. 1 955 din 2 februarie 1951.
[40] Arh. C.C.S., fond. 1, dos. 35/1950, f. 219.
[41] „Viaţa sindicală", nr. 810 din 7 mai 1950.
[42] Arh. C.C.S., fond. 1, dos. 35/1950, f. 222.

www.dacoromanica.ro

utemiste. La sfîrşitul anului 1950, în întreaga ţară erau cuprinse în întreceri un număr de 8 797 de brigăzi, cu peste 84 000 de salariaţi [43].

Avînd ca obiective creşterea gradului de utilizare a maşinilor, ridicarea productivităţii muncii, reducerea preţului de cost, îmbunătăţirea calităţii produselor, buna gospodărire şi apărare a avutului obştesc etc., întrecerile socialiste au fost una din principalele metode prin care oamenii muncii şi-au adus contribuţia la realizarea directivelor stabilite de către partid şi guvern în cele două planuri anuale.

Alături de întrecerile socialiste, un rol important în mobilizarea oamenilor muncii la îndeplinirea planurilor de stat pe anii 1949 şi 1950 l-au avut consfătuirile de producţie. Întruchipînd experienţa şi înţelepciunea colectivă a muncitorilor, inginerilor şi tehnicienilor, consfătuirile de producţie au dezvoltat iniţiativele valoroase ale acestora, aducînd o contribuţie însemnată la mai buna organizare a procesului de producţie, la însuşirea, aplicarea şi extinderea metodelor noi de muncă, la o mai grabnică realizare a schimbului de experienţă între muncitorii din secţii şi întreprinderi diferite.

Consfătuirile de producţie se desfăşurau lunar sau trimestrial, începînd de la nivelul echipelor şi secţiilor şi pînă la cel al ramurilor de producţie, cu participarea muncitorilor, inginerilor şi tehnicienilor fruntaşi din întreprinderi. În consfătuirile de producţie erau supuse dezbaterii participanţilor cele mai diverse probleme care priveau bunul mers al procesului de producţie, printre care : îmbunătăţirea calităţii produselor, scăderea preţului de cost, valorificarea maximă a resurselor interne ale întreprinderilor, problema indicilor tehnico-economici în industrie şi posibilitatea aplicării lor în întreprinderile respective etc.[44].

Pe baza analizei rezultatelor şi experienţei cîştigate în muncă, în cadrul consfătuirilor de producţie erau lansate lozinci, apeluri şi chemări la întrecere care au dat avînt întrecerilor socialiste [45].

Una din consfătuirile de producţie mai importante organizate în aceşti ani a avut loc în zilele de 7—8 octombrie 1949 la Reşiţa, cu scopul de a stabili indici tehnico-economici la furnale, oţelării şi laminoare. La această consfătuire au participat peste 300 de delegaţi ai întreprinderilor din ramura siderurgică, precum şi reprezentanţi ai ministerelor de resort, activişti de partid şi de sindicat. Au fost fixate norme ştiinţifice asupra capacităţii de producţie a fiecărui furnal, cuptor Simens-Martin sau laminor [46], indicii stabiliţi pentru 1950 servind ca bază şi pentru planul

[43] Arh. C.C.S., fond. 1, dos. 35/1950, f. 222.

[44] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 2, dos. 4 153, f. 101—120 ; dos. 1 882, f. 70 ; dos. 1 879, f. 204—213 ; dos. 1 557, f. 284—285 ; dos. 1 572, f. 23.

[45] Astfel, la Reşiţa, după o asemenea consfătuire, întrecerea socialistă a fost organizată sub lozinca „să gospodărim întreprinderea fără împrumuturi", obiectivele principale urmărite fiind : folosirea la maximum a rezervelor interne prin organizarea mai bună a procesului de producţie, întărirea disciplinei în muncă, folosirea integrală a capacităţii utilajului prin stabilirea indicilor tehnico-economici etc. Prin intensificarea eforturilor în producţie, prin realizarea de economii, colectivul uzinelor din Reşiţa a reuşit să gospodărească întreprinderea fără să mai facă împrumuturi, obţinînd în diferite sectoare ale combinatului şi depăşiri ale normelor de producţie : 3,37 % la oţelărie, 9 % la laminoare etc. Iniţiativa muncitorilor reşiţeni s-a extins şi la alte întreprinderi metalurgice şi siderurgice, precum şi la alte ramuri de producţie, cuprinzînd, pînă la 23 august 1949, peste 300 de întreprinderi (Arh. C.C.S., fond. „Salarizare şi întreceri", vol. III/1949, f. 24 şi fond. 1, dos. 6/1949, f. 213).

[46] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 2, dos. 1 557, f. 284—285.

www.dacoromanica.ro

cincinal. Totodată, consfătuirea a subliniat necesitatea creșterii preocupărilor pentru ridicarea de noi cadre calificate, pentru justa repartizare a acestora și realizarea unei strînse colaborări între muncitori și ingineri în realizarea planului de producție [47].

Au mai avut loc în acești ani, la nivel republican, consfătuiri de producție ale muncitorilor, inginerilor și tehnicienilor din industria textilă (14—28 februarie 1949) [48], industria petrolieră (14—15 ianuarie 1950) [49], regionalele de electricitate (10—11 martie 1950) [50], precum și consfătuiri pe țară ale tinerilor muncitori fruntași din industria siderurgică [51] și petrolieră [52], avînd ca scop schimbul de experiență între brigăzile de producție și generalizarea celor mai bune metode de muncă.

În lupta pentru realizarea sarcinilor trasate de partid privind ridicarea nivelului tehnic al producției și creșterea productivității muncii s-a dezvoltat și mișcarea inovatorilor și raționalizatorilor, formă importantă prin care masele largi de oameni ai muncii își pun gîndirea și inițiativa lor creatoare în slujba progresului tehnic și științific, în slujba producției socialiste.

Un pas înainte a înregistrat mișcarea inovatorilor și raționalizatorilor, o dată cu înființarea către sfîrșitul anului 1949 a cabinetelor tehnice pe lîngă întreprinderi, care au contribuit la ridicarea nivelului de pregătire a muncitorilor [53]. Cabinetele tehnice au sprijinit pe muncitori, ingineri și tehnicieni în realizarea inovațiilor, punîndu-le la dispoziție literatura de specialitate și mijloacele materiale necesare. Totodată, pe lîngă cabinete, prin grija organizațiilor de partid și sindicale, se desfășura și o activitate pe linia propagandei tehnice, prin organizare de conferințe, simpozioane, sesiuni tehnico-științifice etc.

Organele sindicale au acordat o mare atenție mișcării inovatorilor și raționalizatorilor, organizînd consfătuiri ale acestora și ale fruntașilor în producție, la care participanții înfățișau realizările obținute, făceau schimb de experiență etc.[54]. Astfel, în zilele de 8—9 octombrie 1949, a avut loc la Petroșani o consfătuire a inovatorilor și raționalizatorilor din industria carboniferă, la care au participat 120 de delegați din întreaga țară. Consfătuirea a analizat atît succesele mișcării de inovatori și raționalizatori, cît și lipsurile care se manifestau și a indicat măsurile ce trebuiau luate pentru lichidarea lor [55].

În cinstea zilei de 1 Mai 1950, sindicatele au organizat „luna inovatorilor", care a contribuit la dezvoltarea și extinderea mișcării de inovații și raționalizări. Ca o expresie a succesului de care s-a bucurat „luna inovatorilor" în rîndurile oamenilor muncii, în această perioadă au fost propuse și acceptate numai în sectorul metalurgic și de prelucrare 100 de

[47] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 2, dos. 1557, f. 284—285.
[48] „Scînteia", nr. 1 349 din 12 februarie 1949.
[49] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 2, dos. 1 882, f. 70.
[50] Ibidem, dos. 1 879, f. 67.
[51] „Scînteia", nr. 1 873 din 21 septembrie 1950.
[52] „Scînteia tineretului", nr. 400 din 26 iulie 1950.
[53] „Viața sindicală", nr. 637 din 9 octombrie 1949.
[54] Arh. C.C.S., fond. 3, dos. 41/1950, f. 24.
[55] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 2, dos. 1 572, f. 23, Vezi și „Viața sindicală", nr. 638 din 11 octombrie 1949.

www.dacoromanica.ro

inovaţii şi raţionalizări, iar în siderurgie 20 de inovaţii [56]. Dintre inovaţiile realizate în aceşti ani au fost aplicate un număr de 4 700, avînd ca rezultat obţinerea de însemnate economii şi contribuind la ridicarea nivelului tehnic al producţiei, la îndeplinirea şi depăşirea sarcinilor de plan [57]. Cele mai importante inovaţii au fost realizate în ramurile de bază ale industriei.

O formă specifică prin care tineretul patriei noastre — tinerii muncitori din fabrici şi uzine, tinerii de la sate, studenţii şi elevii — şi-au adus contribuţia la îndeplinirea şi depăşirea planurilor economice de stat a fost munca patriotică desfăşurată pe şantierele naţionale şi locale.

Continuînd tradiţiile activităţii de reconstrucţie desfăşurate în anii 1944—1948, zeci de mii de tineri, îndrumaţi îndeaproape de către organele şi organizaţiile de partid, au lucrat voluntar pe şantiere, obţinînd noi şi importante succese. Astfel, prin munca patriotică a tineretului au fost încheiate lucrările începute încă din 1948 pentru construirea liniei ferate Salva-Vişeu, îndiguirea şi desecarea luncii inferioare a Prutului şi sectorului „Brăila-Dunăre-Siret" prin care au fost scoase de sub inundaţii şi redate agriculturii importante suprafeţe agricole etc. [58].

În activitatea desfăşurată pentru îndeplinirea şi depăşirea sarcinilor celor două planuri anuale, organele de stat şi oamenii muncii au avut de înfruntat sabotajul şi acţiunile duşmănoase ale fostelor elemente exploatatoare şi ale oamenilor lor de încredere, precum şi multe greutăţi generate îndeosebi de lipsa unor materii prime şi de insuficienta experienţă în munca de planificare. O parte însemnată din investiţii şi materiale au fost alocate pentru lucrări de construcţie care nu erau strict necesare dezvoltării economice a ţării [59]. De asemenea, a trebuit înfrîntă rezistenţa înverşunată a grupului fracţionist antipartinic care, prin activitatea desfăşurată, a frînat refacerea economică a ţării, industrializarea socialistă şi ridicarea nivelului de trai al celor ce muncesc. Astfel, Vasile Luca sabota în mod sistematic asigurarea fondurilor necesare producţiei, întîrzia deschiderea finanţării lucrărilor de investiţii etc. Greutăţi foarte mari au fost întîmpinate în special în industria petrolieră şi carboniferă, din cauza lipsei cadrelor de muncitori calificaţi, a utilajului tehnic învechit care provoca accidente şi avarii, determinînd dese întreruperi ale procesului de producţie [60].

Datorită muncii entuziaste a oamenilor muncii conduşi de partid, cele două planuri anuale au fost îndeplinite şi depăşite la producţia globală industrială. Planul de stat pe 1949 a fost îndeplinit cu 20 de zile înainte de termen, realizîndu-se în industrie în proporţie de 108% [61], iar planul de stat pe 1950 a fost îndeplinit la producţia globală industrială în proporţie de 104% [62].

---

[56] Arh. C.C.S., fond. 3, dos. 45/1950, f. 24.

[57] Ibidem, fond. 1, dos. 3/1950 Economic, nenumerotat.

[58] *Planul de stat pe anul 1950*, p. 16.

[59] *Rezoluţii şi hotărîri ale Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, 1951—1953*, Bucureşti, E.P.L.P., 1954, p. 477; „Scînteia", nr. 5381 din 17 decembrie 1961.

[60] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 2, dos. 4 151, f. 88; vezi şi Arh. C.C.S., fond. 1, dos. 4/1950, f. 240.

[61] „Scînteia", nr. 1 657 din 11 februarie 1950.

[62] Ibidem, nr. 1 955 din 2 februarie 1951.

www.dacoromanica.ro

Succese însemnate în realizarea planurilor de stat au fost înregistrate în special în ramurile de bază ale industriei. Astfel, planul pe 1949 a fost îndeplinit în proporţie de 111,7% în industria siderurgică, 115,1% în industria construcţiilor de maşini, 122,5% în industria electrotehnică, 112% în industria chimică, 107,9% în industria carboniferă etc.[63]. În 1950, planul de stat a fost îndeplinit în metalurgie în proporţie de 131%, în industria electrotehnică 108%, la construcţiile de maşini şi utilaj greu 110,2% etc.[64].

Ca urmare a succeselor obţinute în cei doi ani de economie planificată, la sfîrşitul anului 1949, pe ansamblul industriei, a fost atins nivelul producţiei din perioada antebelică, iar la sfîrşitul anului 1950 producţia industrială globală a României depăşea cu 47% nivelul anului 1938 [65].

În cadrul lucrărilor de investiţii efectuate în aceşti ani, care au depăşit nivelul investiţiilor planificate cu 22% în 1949 şi cu 5% în 1950 [66], au fost făcute completări şi s-au început modernizări ale instalaţiilor existente în întreprinderi, s-au construit noi unităţi industriale, îndeosebi în industriile metalurgică, constructoare de maşini, siderurgică.

Industria constructoare de maşini a început să producă noi tipuri de maşini: strunguri de precizie, rulmenţi, ringuri, echipament de foraj pentru industria petrolieră etc. Totodată s-au fabricat un număr sporit de tractoare, batoze şi alte maşini agricole, prin care industria socialistă îşi aduce o contribuţie esenţială la progresul agriculturii [67].

Producţia de energie electrică a crescut prin intrarea în funcţiune a centralelor electrice Ovidiu II şi Crăinicel [68].

În industria petrolieră s-a construit o nouă rafinărie [69].

Industria uşoară şi-a mărit capacitatea de producţie prin intrarea în funcţiune a unor unităţi de producţie în ramurile textilă, alimentară, celuloză şi hîrtie [70].

În cursul anului 1949 s-au introdus în unele sectoare industriale indici tehnico-economici care au dus la o mai bună folosire a utilajului industrial; totodată, s-a extins acţiunea de standardizare [71].

Datorită creşterii nivelului tehnic al producţiei, folosirii mai bune a utilajului, utilizării mai juste a timpului de lucru, îmbunătăţirii normelor şi ridicării calificării muncitorilor, a crescut productivitatea muncii. În 1949, productivitatea muncii a sporit cu 24,8% în metalurgie şi chimie, cu 19,5% în petrol şi gaze etc., iar în 1950 cu 26% în industria construcţiilor de maşini, cu 13% în siderurgie, cu 14% în industria petrolieră [72].

Un alt sector cuprins în planurile anuale a fost sectorul transporturilor, care a făcut faţă, în general, nevoilor sporite rezultate din creşterea volumului producţiei socialiste. Prevederile planurilor la transporturile de mărfuri şi călători pe calea ferată au fost îndeplinite. Au fost

---

[63] „Scînteia", nr. 1 657 din 11 februarie 1950.
[64] Ibidem, nr. 1955 din 2 februarie 1951.
[65] *Dezvoltarea economică a României, 1944—1964*, Edit. Acad. R.P.R., 1964, p. 63.
[66] Ibidem.
[67] *Anuarul statistic al R.P.R. 1962*, Direcţia Centrală de Statistică, 1962, p. 206.
[68] „Scînteia" nr. 1 955 din 2 februarie 1951.
[69] Ibidem.
[70] Ibidem, vezi şi nr. 1 657 din 11 februarie 1950.
[71] *Dezvoltarea economică a României 1944—1964*, p. 66.
[72] „Scînteia", nr. 1 657 din 11 februarie 1950 şi nr. 1955 din 2 februarie 1951.

www.dacoromanica.ro

construite noi linii de cale ferată : Salva-Vişeu şi Piatra Neamţ-Pîngăraţi. A sporit, de asemenea, în această perioadă volumul transporturilor cu autocamioanele şi autobuzele [73].

Succesele obţinute în refacerea şi dezvoltarea industriei socialiste au constituit o condiţie hotărîtoare, care a permis partidului şi guvernului să treacă la înfăptuirea operei de modernizare şi de reorganizare a agriculturii pe baze socialiste.

Linia politică a partidului pentru reorganizarea socialistă a agriculturii a fost stabilită de către istorica Plenară a C.C. al P.C.R. din 3—5 martie 1949. Subliniind caracterul *treptat* pe care urma să-l îmbrace procesul de transformare socialistă a agriculturii în ţara noastră, plenara a arătat că aceasta trebuie să aibă loc numai pe măsura creşterii industriei socialiste, capabilă să înzestreze agricultura socialistă cu mijloace tehnice perfecţionate şi cu îngrăşăminte chimice, pe măsura formării cadrelor capabile să conducă procesul de producţie în marile gospodării socialiste şi pe măsura creşterii conştiinţei maselor largi ale ţărănimii muncitoare în ceea ce priveşte superioritatea şi necesitatea cooperativelor agricole de producţie [74]. Avînd drept călăuză indicaţiile Plenarei C.C. al P.C.R. din 3—5 martie 1949, care subliniau rolul deosebit ce revenea sectorului socialist de stat din agricultură în organizarea socialistă a acesteia, partidul şi guvernul au acordat o mare atenţie întăririi şi dezvoltării staţiunilor de maşini şi tractoare şi gospodăriilor agricole de stat.

Staţiunile de maşini şi tractoare, create în toamna anului 1948 [75], au sporit în aceşti ani, ajungînd la 102 în 1949 şi la 138 în 1950, iar numărul tractoarelor a crescut de la 2.751 în 1948 la 5.833 în 1950 [76]. Totodată au fost puse la dispoziţia S.M.T. cadre calificate, care au contribuit la îmbunătăţirea activităţii acestora. Numărul lucrătorilor din S.M.T. era în mai 1949 de 6.856 [77]. Au fost înfiinţate şcoli speciale, care în 1949 au pregătit aproximativ 3 200 de tractorişti, ajutori de tractorişti şi mecanici agricoli, în 1950 urmînd să fie pregătiţi încă 4 200 [78].

Organele de partid şi sindicale au desfăşurat o intensă activitate în vederea creării în staţiunile de maşini şi tractoare a organizaţiilor de bază P.C.R. şi a organizaţiilor sindicale, care au devenit factorul hotărîtor în mobilizarea oamenilor muncii din aceste unităţi la îndeplinirea sarcinilor ce le reveneau. Pînă în mai 1949 au fost create organizaţii de bază în 77 de SMT, iar organizaţii sindicale în 67 din cele 86 de S.M.T. existente la acea dată. Numărul comuniştilor care lucrau în S.M.T. reprezenta aproximativ 14% din totalul salariaţilor acestora [79].

Organizaţiile de partid şi sindicale din S.M.T. şi-au îndreptat atenţia spre antrenarea oamenilor muncii din aceste unităţi în vederea îmbunătăţirii muncii şi ridicării productivităţii parcului de maşini şi tractoare existent. În cursul anului 1949 s-a trecut pentru prima dată de la sistemul tractoarelor izolate la organizarea pe echipe, ca unităţi perma-

[73] „Scînteia", nr. 1 657 din 11 februarie 1950 şi nr. 1 955 din 2 februarie 1951.
[74] *Rezoluţii şi hotăriri... 1948—1950*, p. 102—103.
[75] „Monitorul oficial", nr. 233 din 7 octombrie 1948.
[76] *Anuarul statistic al R.P.R. 1962*, p. 196 şi 207.
[77] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 2, dos. 78, f. 68.
[78] Arh. Consiliului Superior al Agriculturii (în continuare Arh. C.S.A.), pachet B. 16, dos. 20, f. 32.
[79] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 2, dos. 78, f. 68.

www.dacoromanica.ro

nente de lucru, obţinîndu-se rezultate mult mai bune după noul sistem de organizare [80]. Îndrumate de organizaţiile de partid, organele sindicale au organizat întreceri socialiste, care au cuprins numai în campania agricolă din primăvara anului 1949 un număr de 46 de S.M.T. [81]. Participînd la întrecerile socialiste, mulţi dintre lucrătorii din S.M.T. au reuşit să îndeplinească şi să depăşească volumul lucrărilor ce le reveneau, îmbunătăţind în acelaşi timp şi calitatea acestor lucrări. Între unităţile care au obţinut rezultate bune în aceşti ani se situează S.M.T. Roman, Ciorani-Prahova, Mărculeşti-Ialomiţa [82] etc.

Planul global al lucrărilor ce reveneau S.M.T. pe 1949 a fost îndeplinit şi depăşit [83].

Un succes important obţinut de lucrătorii din staţiunile de maşini şi tractoare, sub conducerea organizaţiilor de partid a fost organizarea în rîndurile ţăranilor muncitori a asociaţiilor pentru folosirea în comun a tractoarelor şi maşinilor agricole ale statului, grupînd parcelele lor în tarlale mari, trecîndu-se peste răzoare. Create pentru prima dată în toamna anului 1948, aceste asociaţii au cunoscut o extindere rapidă în 1949 şi 1950, ca urmare a noilor înlesniri [84] acordate ţăranilor săraci şi mijlocaşi, care foloseau în comun tractoarele şi maşinile agricole ale statului, precum şi introducerii plăţii în natură pentru munca S.M.T., în raport cu producţia obţinută. Numărul asociaţiilor de ţărani muncitori constituite înacest scop a fost de 1 952 în 1949 şi de 2 875 în 1950, cuprinzînd 150 370, respectiv 259 370, de ţărani săraci şi mijlocaşi. Suprafaţa lucrată pentru ţăranii asociaţi a fost de 150 370 ha în 1949 şi de 364 400 ha în 1950 [85].

Asociaţiile pentru folosirea în comun a maşinilor şi tractoarelor statului, deşi nu aveau un caracter permanent, desfăcîndu-se la sfîrşitul campaniei agricole, au dezvoltat, prin efectele lor practice, spiritul de întovărăşire, de muncă în comun, uşurînd ţăranilor muncitori calea spre cooperaţia agricolă de producţie. De altfel, nu este întîmplător faptul că primele cooperative agricole de producţie au fost înfiinţate tocmai în localităţile unde mai întîi ţăranii muncitori s-au asociat şi şi-au lucrat in comun pămîntul.

Totodată, folosirea maşinilor statului de către ţăranii muncitori, săraci şi mijlocaşi a avut o deosebită importanţă pentru eliberarea acestora de dependenţa faţă de chiaburime în ceea ce priveşte atelajele.

Lucrătorii din S.M.T., detaşament însemnat al clasei muncitoare la sate şi-au adus o contribuţie la crearea unităţilor socialist-cooperatiste, la sporirea recoltelor la hectar obţinute în cooperativele agricole de producţie. la organizarea, conducerea şi planificarea muncii în aceste unităţi.

În activitatea S.M.T., îndeosebi în primii ani, au fost întîmpinate o serie de greutăţi, unele de natură obiectivă, care au scăzut eficacitatea

---

[80] *Rezoluţii şi hotărîri... 1948—1950*, p. 136 ; vezi şi Arh. C.S.A., pachet B 16, dos. 20, f. 33.

[81] *Rezoluţii şi hotărîri... 1948—1950*, p. 129—130.

[82] *Ibidem*, p. 130.

[83] Arh. C.S.A., pachet B 16, dos. 20, f. 22.

[84] În februarie 1949, statul a acordat noi înlesniri ţăranilor muncitori care îşi lucrau pămîntul cu tractoarele şi maşinile sale agricole. Astfel, cooperativele de muncă şi producţie agricolă aveau o reducere de 20% la preţul lucrărilor executate de S.M.T., iar ţăranii muncitori organizaţi în asociaţii dobîndeau o reducere de 10%, plata făcîndu-se după strîngerea recoltei („Scînteia", nr. 1 350 din 13 februarie 1949).

[85] „Lupta de clasă", 1951, nr. 2, p. 28.

www.dacoromanica.ro

lor, între care : gradul ridicat de uzură a parcului de maşini şi tractoare şi lipsa pieselor de schimb necesare efectuării unor reparaţii de calitate [86], folosirea necompletă a tractoarelor şi a celorlalte maşini agricole, tractoriştii fiind nevoiţi să lucreze pe parcele mici, la distanţă mare una de alta, ceea ce a dus la scăderea productivităţii tractoarelor etc. [87]. Făcînd o aprofundată analiză, atît a succeselor înregistrate, cît şi a lipsurilor care se mai manifestau în activitatea S.M.T., Comitetul Central al P.C.R. şi Consiliul de Miniştri au adoptat în octombrie 1949 o hotărîre privind măsurile ce trebuiau luate pentru îmbunătăţirea muncii la staţiunile de maşini şi tractoare. Hotărîrea prevedea măsuri pentru întărirea S.M.T. cu cadre de conducere şi cadre tehnice calificate, înzestrarea lor cu un număr sporit de tractoare, maşini-agricole, remorci şi cu utilajul necesar pentru efectuarea la timp a unor reparaţii de bună calitate etc. Organelor şi organizaţiilor de partid le-a fost trasată sarcina de a-şi intensifica munca politică în rîndurile personalului din S.M.T. [88].

Urmînd indicaţiile date de partid, organizaţiile de bază şi sindicale din S.M.T. şi-au intensificat activitatea pentru mobilizarea oamenilor muncii din aceste unităţi socialiste, în vederea realizării sarcinilor de mare importanţă ce reveneau S.M.T. Cu toate că sarcinile de plan pe 1950 nu au fost realizate decît în proporţie de 86,3%, lucrătorii din S.M.T., muncind cu abnegaţie, au făcut un important pas înainte faţă de anul anterior, volumul lucrărilor efectuate în 1950 fiind cu 84% mai mare în comparaţie cu 1949 [89].

În 1949 şi 1950, s-au dezvoltat gospodăriile agricole de stat, fiind obţinute realizări şi în organizarea producţiei lor. Prin trecerea în proprietatea statului a moşiilor regale, precum şi a rămăşiţelor fostelor proprietăţi moşiereşti, numărul gospodăriilor agricole de stat a crescut la 688 [90], iar suprafaţa terenurilor deţinută la 797 350 ha, reprezentînd 5,52% din suprafaţa agricolă a ţării [91]. Definind rolul ce revenea gospodăriilor agricole de stat, plenara din 3—5 martie 1949 arăta că acestea trebuie să contribuie în mod direct la aprovizionarea pieţei cu produse agricole şi materii prime pentru industrie, precum şi să servească ca exemplu în cultivarea pămîntului pe suprafeţe mari, cu folosirea tehnicii perfecţionate.

Mobilizaţi de organizaţiile de partid şi sindicale, oamenii muncii din gospodăriile de stat au muncit cu abnegaţie pentru întărirea bazei economice a acestor unităţi, pentru sporirea producţiei şi productivităţii muncii. În aprecierea rezultatelor obţinute de G.A.S., trebuie avut în vedere faptul că preocuparea principală în aceşti ani a fost de a se constitui, prin regruparea zecilor de mii de parcele de teren aflate în proprietatea statului [92], unele de dimensiuni foarte mici şi la distanţă mare, unităţi

---

[86] Arh. C.S.A., pachet. B. 16, dos. 20, f. 21.

[87] *Rezoluţii şi hotărîri... 1948—1950*, p. 128—146.

[88] *Ibidem*.

[89] Arh. C.C.S., fond. 1, dos. 4, f. 230.

[90] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 2, dos. 78, f. 42.

[91] „Lupta de clasă", 1950, nr. 3, p. 26.

[92] O statistică întocmită în 1949, care reda situaţia din 21 de judeţe, arăta că pămînturile G.A.S. erau împărţite în 18 284 de trupuri de teren dintre care numai 1 890 erau exploatate în mod direct de către stat. În sectorul viticol, statul avea în patrimoniu circa 20 000 ha, răspîndite în 35 000 de trupuri şi parcele, împrăştiate în aproximativ 350 de comune din 49 de judeţe (Arh. C.C. al P.C.R., fond. 2, dos. 78, f. 1—2, 9—10).

www.dacoromanica.ro

economice mari, pe care să se poată aplica cu eficiență tehnica înaintată și metodele de lucru moderne. În acest scop, în 1949 a început comasarea terenurilor G.A.S., care a cuprins în primul an o suprafață de 240 000 ha, rezultînd un număr de 135 de G.A.S. cu 335 de trupuri de teren (față de 8 800 de trupuri cîte erau înainte pe aceeași suprafață) [93]. Pînă la sfîrșitul anului 1950 au fost reorganizate un număr de 365 de G.A.S., cu o suprafață agricolă de 735 200 ha [94].

Au fost luate măsuri pentru dezvoltarea bazei tehnice-materiale a gospodăriilor de stat, pentru înzestrarea acestora cu tractoare și alte mașini agricole, G.A.S. primind în acești doi ani un număr de 2 058 de tractoare, 2 503 de pluguri mecanice, 413 semănători mecanice, 44 de autocombine pentru păioase, 20 de combine tractate, 951 de batoze etc. [95]. Totodată, pe baza rezoluției plenarei din martie a Comitetului Central, au fost luate măsuri pentru crearea, în toate gospodăriile agricole de stat, a organizațiilor de partid și sindicale, precum și pentru întărirea și activizarea acestora. În mai 1949 existau organizații de bază în 599 din cele 688 de G.A.S., numărul membrilor de partid reprezentînd aproximativ 20% din totalul de 36 570 de salariați [96]. Organizațiile de partid din G.A.S. au mobilizat oamenii muncii din aceste unități la luptă pentru întărirea vigilenței față de elementele reacționare, dușmănoase — legionari, ofițeri deblocați, foste elemente exploatatoare —, care, pătrunse, în unele G.A.S. în calitate de contabili, normatori, ingineri șefi etc., căutau, să saboteze producția acestor unități, săvîrșeau fraude, distrugeau avutul obștesc [97], precum și împotriva nepăsării, pentru consolidarea și dezvoltarea continuă a G.A.S. în vederea obținerii unor recolte sporite la hectar, a creșterii producției pe cap de animal. Tot mai mulți oameni ai muncii din G.A.S. au fost antrenați în întreceri socialiste ; numai în campania de însămînțări din primăvara anului 1949 au fost cuprinse în întreceri 103 unități ale trustului GOSTAT [98], numărul acestora crescînd în campaniile următoare.

G.A.S. au obținut unele succese în acești ani în sporirea producției la orez, seminceri de legume, plante textile, floarea soarelui, mazăre, nutreț și grîu de toamnă [99]. Deși G.A.S. nu au îndeplinit în întregime sarcinile puse în fața lor de partid și guvern ele și-au adus o contribuție crescîndă la aprovizionarea oamenilor muncii și a industriei cu produse agroalimentare. Astfel, în decursul anului 1949, contribuția G.A.S. la totalul producției agricole pe țară a fost de 48% la orez, 68% la seminceri de legume, 9,5% la plante textile, 7,20% la floarea soarelui etc. [100].

De asemenea au fost obținute realizări în creșterea șeptelului de animale proprietate a G.A.S. [101]. Printre gospodăriile care încă din acei ani au obținut rezultate bune, se situează G.A.S. Chirnogi-Ilfov, Liță-Teleorman, Grabăț și Banloc-Timiș, Izvoarele-Neamț și altele [102].

---

[93] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 2, dos. 78, f. 9—10.
[94] *Anuarul statistic al R.P.R. 1962*, p. 196 și 200.
[95] Calculat pe baza datelor furnizate de *Anuarul statistic al R.P.R.*, 1962, p. 205.
[96] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 2, dos. 78, f. 11—27.
[97] Ibidem, dos. 115, f. 51—66.
[98] Ibidem, dos. 1546, f. 63—67.
[99] Arh. C.C.S., fond. 1, dos. 4, f. 228. Vezi și „Lupta de clasă", 1950, nr. 3, p. 26.
[100] „Lupta de clasă", 1950, nr. 3, p. 26.
[101] Arh. C.C.S., fond. 1, dos. 4, f. 228.
[102] „Lupta de clasă", 1950, nr. 3, p. 26.

www.dacoromanica.ro

Un succes important al politicii partidului la sate l-a constituit crearea, în aceşti ani, a primelor unităţi socialist-cooperatiste din agricultura ţării noastre.

Pe baza indicaţiilor Plenarei C.C. al P.C.R. din martie 1949 începînd din primăvara anului 1949, în comunele unde se stabilise că existau condiţii pentru crearea de cooperative agricole de producţie organele şi organizaţiile de partid au desfăşurat o muncă politică sistematică, plină de răbdare, în rîndurile ţărănimii muncitoare, pentru a-i face cunoscut programul partidului de transformare socialistă a agriculturii şi pentru a o convinge că e în interesul ei să treacă la reorganizarea agriculturii pe baze socialiste. Un ajutor preţios au primit organele de partid din partea activului organizaţiilor de masă — Frontul plugarilor, U.T.M., U.F.D.R., sindicatele de salariaţi agricoli etc. — şi a cadrelor didactice de la sate, iar în unele comune şi din partea muncitorilor de la oraşe. Au avut loc adunări generale ale organizaţiilor de partid, precum şi ale organizaţiilor de masă, în care au fost prelucrate rezoluţia şedinţei plenare a C.C. al P.C.R. din 3—5 martie 1949, Proiectul Statutului-model, broşura *Zece întrebări — zece răspunsuri*[103] etc.

Pentru a-i lămuri şi a-i convinge pe ţăranii muncitori de superioritatea agriculturii socialiste, a muncii în comun, organizaţiile de partid au desfăşurat o intensă muncă politică de la om la om[104]. În activitatea desfăşurată de comunişti pentru convingerea şi atragerea ţărănimii muncitoare pe făgaşul socialismului, un sprijin eficace a fost adus şi de către S.M.T. şi G.A.S. Cadre de conducere şi inginerii din G.A.S. şi S.M.T. au ţinut în faţa ţăranilor, la căminele culturale, expuneri privind organizarea muncii, repartiţia braţelor de muncă, folosirea largă a maşinilor, aplicarea normelor agrotehnice, a îngrăşămintelor etc.

Munca politică desfăşurată de organele şi organizaţiile de partid pentru convingerea ţărănimii de necesitatea trecerii pe drumul agriculturii socialiste a făcut ca tot mai mulţi ţărani muncitori să înţeleagă şi să-şi însuşească linia politică a partidului, să se îndrepte spre cooperativa agricolă de producţie.

În ziua de 24 iulie 1949, au fost inaugurate primele cinci cooperative agricole de producţie: „Viaţa nouă" din comuna Răşcani, jud. Vaslui, „Zorile" din comuna Turnişor, jud. Sibiu, „Ogorul roşu" din comuna Laslea, jud. Tîrnava-Mare, „Drum nou" din comuna Zabrani, jud. Arad şi „Victoria" din comuna Luna de jos, jud. Cluj[105].

Inaugurarea primelor cooperative agricole de producţie, făcută într-o atmosferă sărbătorească, a constituit un prilej de puternică manifestare a alianţei dintre clasa muncitoare şi ţărănimea muncitoare. Au avut loc mitinguri, la care au luat parte, alături de ţăranii înscrişi în cooperativă, şi restul ţăranilor din comună, precum şi mii de locuitori din satele şi comunele raionului respectiv veniţi de la zeci de kilometri distanţă.

---

[103] Arh. Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., fond. 13, dos. 271, f. 29 32; dos. 580, f. 58; dos. 272, f. 82; Arh. Comit. regional al P.C.R. Galaţi, dosarul privind activitatea organizaţiei de partid de la C.A.P. „11 iunie 1948" — Pechea; Raport de activitate privind constituirea C.A.P. „11 iunie 1948"; Vezi şi Arh. C.S.A., pachet B 16/2, dosarul cu rapoartele de activitate privind înfiinţarea cooperativelor agricole de producţie.

[104] Ibidem.

[105] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 2, dos. 4 523, f. 180.

www.dacoromanica.ro

Totodată, au sosit la inaugurarea acestor cooperative delegații ale muncitorilor din întreprinderile orașelor apropiate [106].

În perioada următoare au fost create noi unități socialiste cooperatiste, numărul acestora ridicîndu-se la sfîrșitul anului 1949 la 56[107], iar la sfîrșitul anului 1950 la 1 027 de cooperative agricole de producție, din care făceau parte 67 719 de familii țărănești, cu o suprafață agricolă de 288 900 ha[108].

În aplicarea politicii sale marxist-leniniste privind reorganizarea socialistă a satului, partidul a întîmpinat rezistența înverșunată a dușmanului de clasă, care căuta să denigreze, să submineze și să destrame tinerele cooperative agricole de producție. Greutăți mari au fost provocate și datorită activității aventuriste a grupului fracționist Pauker-Luca, care a încălcat în mod grosolan linia politică a partidului elaborată la Plenara din 3—5 martie 1949. Fracționiștii au desconsiderat principiul liberului consimțămînt și al cointeresării materiale în atragerea țărănimii pe drumul cooperativizării agriculturii și în sporirea producției agricole. Cooperativele agricole de producție constituite, mai ales în vara anului 1950, nu au fost bine pregătite din punct de vedere politic, folosindu-se, în multe cazuri, metode de constrîngere și administrative. După constituirea cooperativelor agricole de producție, organele locale de partid și de stat nu s-au preocupat întotdeauna cu suficientă atenție de întărirea lor organizatorică și politică, urmărind mai mult înființarea de noi cooperative [109].

Politica fracționiștilor în domeniul transformării socialiste a agriculturii prezenta un grav pericol pentru alianța muncitorească-țărănească.

În primii ani de transformare socialistă a agriculturii au fost întîmpinate greutăți serioase și din cauza insuficientei experiențe în ceea ce privește conducerea și organizarea muncii în marea gospodărie. Era nesatisfăcător numărul cadrelor de specialiști care să dea la timp îndrumările tehnice necesare. La o mare parte din țăranii cooperatori se mai manifestau încă rămășițele mentalității de mic proprietar, individualismul, care erau profund dăunătoare muncii în comun. Unii țărani veneau rar la lucru sau făceau lucrări de slabă calitate, fapt care dăuna culturilor. Numărul animalelor și al inventarului agricol adus era insuficient pentru satisfacerea necesităților marii gospodării socialiste.

Cooperativele agricole de producție au fost sprijinite de către organele de partid și de stat. Timp de doi ani de la înființare, ele au fost scutite de impozit, iar cotele obligatorii au fost reduse cu 20% [110]. În același timp, le-au fost acordate credite, semințe selecționate de mare productivitate, reproducători de rasă etc. Numai în perioada de la începutul cooperativizării și pînă la 31 martie 1950, cooperativele agricole de pro-

---

[106] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 2, dos. 4 427, f. 187; Arh. Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., fond. 13, dos. 273, f. 16—17; dos. 276, f. 12; dos. 271, f. 29 32; „Scînteia" din 27 și 28 iulie 1949, care prezintă aspecte de la inaugurarea primelor cinci cooperative agricole de producție.

[107] Arh. C.C. al P.C.R., fond. 2, dos. 443, f. 36.

[108] *Anuarul statistic al R.P.R. 1962*, p. 196 și 200; vezi și Arh. C.C. al P.C.R., fond. 2, dos. 115, f. 225—226.

[109] *Rezoluții și hotăriri... 1951—1953*, p. 26, 46, 47, 71, vezi și Arh. C.C. al P.C.R., fond. 2, dos. 4 436, f. 181.

[110] Ibidem, fond. 2, dos. 4 434, f. 3.

www.dacoromanica.ro

ducţie au primit din partea statului credite în valoare de peste 146 de milioane de lei [111]. Folosind resursele interne şi creditele acordate de stat, unele cooperative şi-au creat ferme pentru creşterea vacilor de lapte, a porcilor, oilor, păsărilor, au organizat stupini, şi-au construit întreprinderi anexe, mărindu-şi în mod simţitor veniturile.

Statul a înfiinţat şcoli speciale pentru pregătirea preşedinţilor, contabililor, brigadierilor, normatorilor, socotitorilor etc. [112]. Ministerul agriculturii a trimis în cooperativele agricole de producţie contabili, care au organizat evidenţa contabilă agricolă în aceste unităţi şi au instruit socotitorii recrutaţi dintre membrii cooperativei [113].

Un ajutor preţios a primit ţărănimea muncitoare şi din partea sindicatelor, care au trimis la sate în campaniile agricole echipe de muncitori pentru repararea uneltelor şi maşinilor agricole. Astfel, numai în campania de însămînţări din primăvara anului 1950 au mers la sate un număr de 970 de echipe, iar în toamna aceluiaşi an un număr de 1 039 de echipe [114].

Totodată, organele de partid au luat o serie de măsuri pentru intensificarea muncii politice de masă, în vederea ridicării nivelului politic al cooperatorilor. Organizaţiile de bază din cooperativele agricole de producţie s-au preocupat de organizarea brigăzilor de producţie şi a întrecerii socialiste între brigăzi şi echipe, făcîndu-se o largă popularizare a metodelor de muncă folosite de către cooperatorii fruntaşi. În această direcţie rezultate bune au obţinut cooperativele din Păuleşti-Satu-Mare, Pechea-Galaţi, Mîndra, regiunea Bucureşti [115] etc.

În aplicarea politicii sale marxist-leniniste la sate, partidul nostru a asigurat ca procesul de transformare socialistă a agriculturii să aibă loc în condiţiile creşterii permanente a producţiei agricole.

În domeniul circulaţiei mărfurilor în cursul planurilor de stat pe anii 1949 şi 1950 s-a extins considerabil sectorul socialist, ponderea sectorului particular în aprovizionarea pieţei scăzînd mult. La sfîrşitul anului 1950, volumul desfacerilor prin comerţul particular mai reprezenta doar 11,5% din volumul total al comerţului [116]. Volumul mărfurilor distribuite populaţiei a crescut.

În perioada celor două planuri anuale au fost obţinute succese în creşterea nivelului de trai al oamenilor muncii. Salariul mediu în industrie a crescut în 1949 cu 30% [117] faţă de 1948, iar în 1950 cu 13% faţă de 1949 [118]. Ţărănimea cu gospodării mici a fost scutită de impozitul agricol, iar ţăranilor cu gospodării mijlocii li s-a redus impozitul [119]. De asemenea au fost anulate ratele de împroprietărire pe care le mai aveau de plătit ţăranii împroprietăriţi prin reforma agrară din 1945 [120].

---

111 Arh. C. C. al P.C.R., fond. 2, dos. 4 436, f. 68.
112 „Lupta de clasă", 1950, nr. 3, p. 31.
113 Arh. C.S.A., pachet. B 16, dos. 11/1949, f. 49.
114 Arh. C.C.S., fond. „Organizatoric", dos. 1/1950, nenumerotat.
115 „Scînteia", nr. 1 707 din 12 aprilie 1950.
116 *Anuarul statistic al R.P.R. 1957*, Bucureşti, Edit. ştiinţifică, 1957, p. 166.
117 *Planul de stat pe anul 1950*, p. 23.
118 *Dezvoltarea economică a României 1944—1960*, p. 64.
119 *Legea* nr. 18 din 1949 asupra impozitului agricol, în Buletinul oficial, nr. 45 din 14 iulie 1949.
120 *Rezoluţii şi hotărîri... 1948—1950*, p. 307—308.

www.dacoromanica.ro

S-a dezvoltat învățământul de toate gradele, precum și activitatea de cercetare științifică. S-a dezvoltat rețeaua cinematografică și radiofonică, au fost construite teatre în unele din centrele muncitorești. În domeniul sănătății publice s-a înmulțit numărul dispensarelor și circumscripțiilor medicale. De asemenea s-a dus o acțiune intensă pentru depistarea bolilor sociale și profesionale, precum și pentru combaterea bolilor endemice, s-au amenajat stațiuni balneoclimaterice.

★

În perioada celor două planuri anuale s-au obținut succese în toate domeniile de activitate. Sectorul socialist, care încă din 1948, după naționalizare, avea un rol hotărîtor în industrie, transport, comerț, a înregistrat o creștere substanțială. La sfîrșitul anului 1950, industria socialistă dădea 92,4% din totalul producției globale industriale. În agricultură, sectorul socialist, de stat și cooperatist deținea 23,6% din suprafața agricolă și 12% din suprafața arabilă a țării.

Consecința acestor schimbări survenite în poziția sectorului socialist s-a reflectat în structura societății, în natura claselor sociale.

Dintre clasele vechi, exploatatoare, în 1950 mai rămăsese burghezia satelor, cea mai numeroasă pătură capitalistă, comercianții particulari din anumite sectoare ale circulației mărfurilor și proprietarii mici de întreprinderi care nu fuseseră naționalizate. Statul a luat o serie de măsuri care au dus la îngrădirea, limitarea și reducerea posibilităților de exploatare ale acestora, la apărarea intereselor celor ce muncesc.

Schimburi cantitative și calitative s-au produs în acești ani în situația maselor de oameni ai muncii, producătorii bunurilor materiale. Clasa muncitoare, stăpînă împreună cu întregul popor pe principalele mijloace de producție, ca urmare a creșterii ei numerice, a ridicării continue a nivelului tehnic profesional, și-a consolidat poziția de clasă conducătoare în stat.

În acești ani au început să se producă schimbări esențiale în relațiile de clasă de la sate. Crearea primelor cooperative agricole de producție a însemnat începutul procesului de naștere a unei țărănimi noi, țărănimea cooperatistă.

Alianța dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare s-a consolidat și dezvoltat, căpătînd un conținut nou, socialist.

Succesele obținute de poporul nostru în înfăptuirea sarcinilor celor două planuri anuale au fost posibile datorită faptului că masele populare, în frunte cu clasa muncitoare, au urmat cu încredere politica partidului de construire a socialismului. În acești ani partidul s-a întărit din punct de vedere organizatoric și politic. S-au întărit legăturile sale cu masele, a crescut capacitatea de mobilizare a organizațiilor de partid.

În îndeplinirea celor două planuri anuale, cadrele de specialitate și-au însușit metodele și principiile de organizare și de conducere planificată a economiei și au acumulat o experiență pozitivă prețioasă în acest sens.

Succesele obținute în 1949 și 1950 în refacerea și dezvoltarea economiei naționale, au deschis perspective importante pentru trecerea la elaborarea planurilor de mai lungă durată, cincinale, în scopul construirii socialismului în țara noastră.

www.dacoromanica.ro

MUZEUL DE ISTORIE A PARTIDULUI COMUNIST, A MIȘCĂRII REVOLUȚIONARE ȘI DEMOCRATICE DIN ROMÂNIA

În preajma sărbătoririi celei de-a 45-a aniversări a Partidului Comunist Român, hotărîrea privind reorganizarea Muzeului de istorie a partidului și lărgirea tematicii sale, adoptată de Comitetul Executiv al C.C. al P.C.R. în lumina criteriilor stabilite de Congresul al IX-lea al partidului, a marcat un important eveniment în viața noastră culturală, politică și științifică. Completînd în chip firesc transformarea Institutului de istorie a partidului în Institut de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., aprobată de plenara Comitetului Central, noua tematică a „Muzeului de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România" cuprinde, în principal: lupta poporului român pentru eliberare națională și socială, mișcările revoluționare din secolul al XIX-lea, nașterea și dezvoltarea mișcării muncitorești, socialiste, istoria Partidului Comunist Român, a curentelor democratice, progresiste din România, în strînsă legătură cu istoria generală, politică și social-economică a țării.

Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România reconstituie cu vigoare drumul lung și glorios de luptă a poporului român pentru eliberarea națională și socială, avîntul mișcărilor revoluționare și democratice, dezvoltarea mișcării noastre muncitorești, istoria eroică a Partidului Comunist Român, care călăuzește poporul spre piscurile tot mai înalte ale socialismului. Muzeul constituie, astfel, o prețioasă călăuză pentru activitatea altor instituții asemănătoare, în special a muzeelor locale, așa cum s-a arătat cu prilejul vizitei conducătorilor de partid și de stat în regiunile Iași și Suceava.

★

Vastul material documentar și ilustrativ prezentat în muzeu este organizat potrivit unor riguroase criterii cronologice și tematice, pe baza principiilor periodizării științifice, materialiste, a istoriei generale a țării noastre.

Prima sală înfățișează în mod succint principalele momente ale dezvoltării social-economice și politice a poporului român din cele mai vechi timpuri pînă în preajma revoluției din 1848. Muzeul evocă strălucitele pagini din istoria strămoșilor noștri geto-daci; formarea limbii și a poporului român, la baza căruia stă populația daco-romană, dovezi ale culturii materiale care atestă întinderea teritoriilor locuite de români din cele mai vechi timpuri, în special continuitatea populației daco-romane pe teritoriul patriei noastre între secolele al III-lea și al X-lea; documentele principale ale primelor formațiuni statale românești din secolele IX—XIII; limitele lor geo-

www.dacoromanica.ro

„STUDII", tomul 19, nr. 3, p. 581—591, 1966.

grafice, care rezultă și din titulatura unor domni ; legăturile economice, politice, militare și culturale între cele trei țări române — Țara Românească, Transilvania și Moldova (în special rolul Brașovului). Cu viu interes sînt urmărite mărturiile încordatei lupte a poporului român pentru apărarea independenței sale, în secolul al XV-lea și la începutul secolului al XVI-lea, lupte conduse de Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare ; sînt înfățișate aprecierile elogioase ale lui K. Marx despre bătălia de la Vaslui, imaginile unor cetăți al căror nume a rămas înscris în istoria acestor lupte (Suceava, Neamț, Tighina, Hotin, Soroca) ș.a. Un mare panou înfățișează însemnătatea scurtei, dar semnificativei perioade ilustrate de personalitatea lui Mihai Viteazul, culminînd cu intrarea acestuia în Alba-Iulia (1 noiembrie 1599), cu unirea sub o singură domnie a celor trei țări române. Un loc deosebit este rezervat în muzeu situației social-economice, diferitelor forme ale luptei de clasă (haiducia ș.a.), care au culminat cu răscoale ca aceea de la Bobîlna, răscoala condusă de Gh. Doja, apoi cu răscoala de la 1784—1785 condusă de Horia, Cloșca și Crișan și cu răscoala populară din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu.

Cîteva din cele mai reprezentative momente ale culturii românești, de la manifestările ei din secolul al XIV-lea și pînă la începuturile presei românești, întregesc imaginea de ansamblu a bogatelor tradiții progresiste ale poporului român, făurite de-a lungul secolelor prin muncă și luptă, atestate prin multitudinea valorilor creatici sale materiale și spirituale.

Perioada destrămării relațiilor feudale și a pătrunderii capitalismului în viața social-economică a celor trei țări române este ilustrată în muzeu prin documente și cifre referitoare la întreprinderile manufacturiere, la situația grea a țărănimii și la lupta acesteia împotriva exploatării și asupririi (în special momentele 1784 și 1821, amintite anterior), prin documente care oglindesc afirmarea crescîndă, cristalizarea și consolidarea conștiinței unității naționale a românilor, pe deasupra nedreptelor hotare ale timpului : reține atenția primele manifestări ale acestei conștiințe, prin vechimea și formulările lor clare, Supplex-ul de la 1791, Școala ardeleană ș.a. Din aceeași perioadă amintim unele acte politice mai de seamă, cum au fost tratatele de pace de la Kuciuk-Kainargi (1774) și București (1812), precum și Regulamentul Organic.

Prima sală a Muzeului de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, se încheie cu evocarea interesantelor manifestări ale pătrunderii în țara noastră, încă la începutul secolului trecut, a ideilor socialismului utopic, materializate în falansterul de la Scăeni-Prahova (1835), inițiat de Teodor Diamant, figură reprezentativă a socialismului fourierist pe plan european, așa cum îl caracteriza tovarășul Nicolae Ceaușescu în expunerea prezentată la adunarea festivă organizată cu prilejul celei de-a 45-a aniversări a partidului [1].

O atentă trecere în revistă asupra perioadei 1830—1878 din istoria țării noastre (de fapt 1848—1878, întrucît perioada premergătoare revoluției din 1848 este tratată în spațiul anterior) se face în a doua sală a muzeului. Exponatele înfățișate aici redau amploarea și însemnătatea unor evenimente fundamentale din istoria modernă a României, cum au fost : revoluția din 1848 în toate cele trei țări române (desfășurare, obiective, caracteristici, limite etc.), dezvoltarea economică, Unirea Principatelor, reforma agrară din 1864, începuturile mișcării muncitorești și socialiste (situația proletariatului, primele organizații profesionale, începuturile pătrunderii marxismului, primele programe și cercuri socialiste, militanții lor, legăturile cu Internaționala I). Această secție a muzeului se încheie cu expunerea unor date sintetice și a unor imagini sugestive care stau mărturie sprijinirii active de către masele populare a războiului de independență din 1877—1878, poziției mișcării socialiste, operațiilor militare etc. Toate faptele de însemnătate istorică prezentate pînă acum au fost relevate de tovarășul Nicolae Ceaușescu la întîlnirea con-

[1] Nicolae Ceaușescu, *Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România*, București, Edit. politică, 1966, p. 15.

www.dacoromanica.ro

ducătorilor de partid și de stat cu intelectualii ieșeni, în aceste cuvinte : „Fără activitatea din secolul al XIX-lea, fără oamenii care au militat neobosit pentru realizarea unirii, pentru înfăptuirea aspirațiilor înaintate ale poporului, noi n-am fi putut păși la construcția socialismului. Iată de ce istoria partidului comunist nu poate fi înțeleasă fără a cunoaște întreaga istorie a poporului nostru, lupta pentru făurirea națiunii române, a unității sale naționale".

Începînd din ultimele decenii ale secolului trecut, afirmarea proletariatului în arena vieții politice creează posibilitatea găsirii unor noi soluții, stabilirii unor obiective mai înaintate ale luptei maselor. A treia sală a muzeului, consacrată perioadei 1878—1910, tratează în mod amplu problematica acestei perioade, din care se desprind datele referitoare la dezvoltarea economică (creșterea numărului întreprinderilor și lucrătorilor, a activității bancare, a exportului, pătrunderea capitalului străin, dezvoltarea transporturilor ș.a.), aspectele esențiale ale situației proletariatului din țara noastră (salariu, durata zilei de muncă, condițiile de lucru și de trai etc.), date pe baza cărora pot fi mai ușor înțelese manifestările contradicțiilor sociale ale epocii. La sfîrșitul secolului trecut, unele elemente ale burgheziei au militat pentru o politică de dezvoltare a industriei, pentru adoptarea unor legi de încurajare a acesteia (1886—1887). Mișcarea grevistă (de exemplu anul 1888, concomitent cu răscoala țărănească, și ultimul deceniu al secolului), apariția a numeroase organe de presă ale mișcării muncitorești și socialiste, răspîndirea marxismului, legăturile remarcabile ale mișcării noastre cu Engels și cu Internaționala a II-a, crearea primelor organizații politice de clasă ale proletariatului, pătrunderea primilor deputați socialiști în parlament, sărbătorirea zilei de 1 Mai au constituit cadrul în care au avut loc dezbaterile programatice și constituirea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România (1893). Datele expuse, referitoare la numărul delegaților din diferite localități la congresul de constituire, ca și lista organizațiilor locale ale partidului, atestă larga și profunda pătrundere a ideilor socialismului științific pe terenul realităților social-politice românești. Crearea P.S.D.M.R. a fost rezultatul dezvoltării mișcării muncitorești, al maturizării politice a proletariatului din țara noastră, constituind un moment de însemnătate istorică în dezvoltarea luptelor sociale din țara noastră. Partidul Social-Demoerat a militat pentru rezolvarea unor revendicări cu caracter general democratic ale maselor muncitoare (votul universal, libertăți democratice ș.a.), a trecut la organizarea mișcării sindicale din țara noastră, a luat poziție în fața unor probleme esențiale, cum erau pe atunci problema agrară (sprijinirea răscoalelor, organizarea cluburilor socialiste la sate, formularea programului agrar) și problema națională (demascarea asupririi românilor din Transilvania și a naționalismului șovin, sprijinirea eforturilor îndreptate spre desăvîrșirea unității naționale a poporului român). Un panou distinct înfățișează mișcarea de eliberare națională a românilor din Transilvania și Bucovina (formarea Partidului Național Român, Memorandumul, militanții de seamă ai mișcării ș.a.).

Un masiv grupaj înfățișează dezvoltarea culturii la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, prezentînd în special portretele celor mai de seamă exponenți ai literelor, științelor și artelor românești.

Poziția combativă a maselor muncitorești, avînd în frunte elemente înaintate, față de trădarea elementelor burghezo-liberale de la conducerea P.S.D.M.R. (1899), sugestiv redată prin exponate selecționate judicios, pregătesc vizitatorul pentru înțelegerea amploarei pe care o ia în continuare mișcarea muncitorească. Citățm în acest sens evenimente cum au fost : sărbătorirea zilei de 1 Mai, mișcarea grevistă, creșterea numărului sindicatelor, lupta împotriva legii meseriilor, apariția ziarului „România muncitoare" și a cercului cu același nume, crearea în Transilvania a secției române a Partidului Social-Democrat din Ungaria, solidarizarea cu potemkiniștii, conferințele din 1906 și 1907, poziția față de marea răscoală țărănească din 1907, premise ale refacerii organizatorice a Partidului Social-Democrat, care a avut loc prin congresul din 1910.

www.dacoromanica.ro

Un spațiu întins, corespunzător amploarei și însemnătății sale, este rezervat marii răscoale a țăranilor din primăvara anului 1907, care a cuprins întreaga țară, zguduind temeliile regimului burghezo-moșieresc. Datele și materialele expuse se referă la cauzele răscoalei (situația țărănimii, desfășurarea ei (o mare hartă), sprijinul acordat răsculaților de muncitori, ecoul răscoalei în Transilvania și în străinătate.

Sala următoare, a patra, a muzeului este consacrată perioadei 1910—1918. Încă de la început atrag atenția cifrele care exprimă concentrat creșterea mișcării greviste și a organizării sindicale : 215 greve, la care au participat 49 950 de muncitori în anii 1910—1913 și 43 de organizații sindicale cu 9 708 membri în 1912. Ca o necesitate decurgînd din această dezvoltare, congresele sindicatelor au loc de acum înainte în mod distinct de cele ale partidului. O serie de materiale redau aspecte ale pătrunderii ideilor leninismului în țara noastră. Războiul mondial dintre 1914 și 1918, dezlănțuit de puterile imperialiste pentru împărțirea sferelor de influență, pentru acapararea de colonii și de teritorii străine, a pus în fața mișcării muncitorești din România și a Partidului Social-Democrat probleme ideologice și politice dintre cele mai complexe. P.S.D. din România a făcut parte din rîndul partidelor și grupărilor de stînga din Internaționala a II-a, care au condamnat războiul imperialist, avînd un rol activ în organizarea Conferinței internaționale socialiste de la Zimmerwald (sprijinind moțiunea leninistă de transformare a războiului imperialist în război civil) și a celei de-a doua Conferințe socialiste interbalcanice de la București. Mișcarea muncitorească din România a militat pentru o politică de neutralitate. După doi ani de neutralitate, România s-a alăturat taberei Antantei, care, prin tratatul secret din 1916, promitea satisfacerea dezideratului unității naționale. Dintre aspectele și evenimentele mai importante ale acestei perioade, reflectate în exponatele muzeului, menționăm lupta eroică a muncitorilor gălățeni, din iunie 1916, sărbătorirea zilei de 1 Mai și alte acțiuni proletare desfășurate în condiții de război, sub teroarea militară a ocupației germane, jefuirea economică a țării culminînd cu pacea de la Buftea-București și pierderile suferite în război, precum și activitatea grupurilor revoluționare. De pe teatrul operațiilor de război ies în evidență entuziasmul cu care populația din Transilvania a primit trupele române eliberatoare, vitejia legendară a armatei române în luptele de la Oituz-Mărășești-Mărăști ș.a. Modul de organizare a materialului reflectă atenția pe care au acordat-o specialiștii muzeului înfățișării însemnătății Marii Revoluții Socialiste din Octombrie 1917, ecoului și influenței acesteia în țara noastră, acțiunilor de solidarizare a proletariatului român cu primul stat din lume al muncitorilor și țăranilor (reținatenția cu deosebire batalioanele revoluționare române din Rusia), care a inaugurat epoca trecerii de la capitalism la socialism, dînd o puternică lovitură sistemului imperialist. În condițiile prăbușirii Imperiului habsburgic, ale primei revoluții socialiste victorioase, s-a creat posibilitatea rezolvării secularei aspirații a întregului popor român, necesitate legică a dezvoltării societății noastre — încheierea procesului de formare a statului național unitar român, care jalonează limita dintre epoca modernă și cea contemporană a istoriei României. În cadrul intern și extern amintit, muzeul înfățișează vizitatorilor aspecte ale formării consiliilor naționale române, portretele unor militanți, convocarea adunării naționale de la Alba -Iulia din 1 decembrie 1918, sugestive fotografii reprezentînd delegații ale muncitorilor și țăranilor din diferite colțuri ale Transilvaniei, poziția de sprijinire activă a Unirii de către mișcarea muncitorească — atît cea din Transilvania, cît și cea din vechea țară —, entuziasmul întregului nostru popor. „Înfăptuirea unității statului român — operă a maselor largi din întreaga țară, a întregului nostru popor a realizat cadrul național și social-economic pentru dezvoltarea mai rapidă a forțelor de producție ; înmănucherea laolaltă a energiilor și capacităților creatoare ale poporului nostru a creat condiții favorabile activității forțelor progresiste ale societății, mișcării muncitorești revoluționare" [2], arată tovarășul Nicolae Ceaușescu în expunerea citată.

O mare sală este rezervată perioadei 1918—1933. După ce ni se înfățișează date privind populația și teritoriul României de după 1 decembrie 1918, evoluția industriei în această perioadă,

[2] Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, p. 21.

www.dacoromanica.ro

creșterea numărului muncitorilor și situația lor (salariul real, ziua de muncă ș.a.), situația politică internă — caracterizată prin instabilitate și numeroase remanieri ministeriale sau guvernamentale — și cea externă (conferința de pace, crearea Micii Înțelegeri ș.a.), o serie de documente și materiale redau amploarea frămîntărilor sociale care caracterizează această perioadă. Este vorba despre creșterea mișcării greviste, a celei sindicale, de intensificarea activității în rîndurile tineretului (prima conferință pe țară a tineretului socialist are loc în 1919), a propagandei la sate, de puternice frămîntări țărănești și de reforma agrară, de acțiunile de solidarizare cu Rusia sovietică și cu revoluția proletară ungară. Un loc deosebit ocupă, după cum e și firesc, acțiunile legate de puternica demonstrație de la București din 13 decembrie 1918 și, mai ales, greva generală din 1920, care a cuprins pentru prima oară întregul proletariat român în lupta împotriva claselor exploatatoare. Greva generală din 1920 a constituit un moment însemnat în lupta pentru crearea P.C.R. Datele sugestive referitoare la participarea diferitelor detașamente muncitorești la desfășurarea grevei generale și la proces atestă combativitatea revoluționară a proletariatului, capabil să conducă destinele întregii națiuni. Luptele din perioada avîntului revoluționar au scos în evidență necesitatea creării partidului revoluționar al clasei muncitoare.

Ca un preludiu al creării partidului comunist, muzeul înfățișează materiale reflectînd dezbaterile de principiu în jurul afilierii la Internaționala Comunistă, conferința grupurilor comuniste de la Iași (din martie 1921), delimitările tot mai pronunțate din rîndurile socialiștilor, sărbătorirea zilei de 1 Mai 1921.

Crearea Partidului Comunist Român a constituit un moment de cea mai mare importanță în istoria mișcării muncitorești din țara noastră. Congresul din mai 1921, în care s-a hotărît transformarea Partidului Socialist din România în partid comunist este evocat printr-o serie de materiale și documente. Sînt prezentate date referitoare la numărul mandatelor (imperative și cu rezerve) primite de delegații la congres și la rezultatele votului privind transformarea partidului socialist în partid comunist, precum și afilierea sa la Internaționala Comunistă : 428 de voturi pentru crearea partidului comunist și afilierea lui la Internaționala Comunistă fără rezerve, și 111 voturi pentru înființarea partidului comunist și afilierea lui la Internaționala Comunistă cu unele rezerve în ceea ce privește obligativitatea hotărîrilor Internaționalei Comuniste pentru partidele componente. Acest rezultat relevă faptul că făurirea partidului comunist a reprezentat de fapt voința unanimă a delegaților la congres. Panoul referitor la crearea, la 8 mai 1921, a P.C.R. cuprinde de asemenea ordinea de zi a lucrărilor congresului, lista moțiunilor, lista localităților care au trimis delegați, documente ale delegaților la congres, fotografii ale unor participanți și ale unor membri ai Comitetului Central ales. O serie de documente expuse referitoare la arestarea congresiștilor de către autoritățile burghezo-moșierești și la procesul din Dealul Spirii arată condițiile grele de teroare în care partidul comunist a fost nevoit să-și desfășoare activitatea încă din prima zi a existenței sale.

Crearea Partidului Comunist Român a determinat intensificarea procesului de clarificare ideologică și politică a clasei muncitoare din țara noastră și s-a reflectat în creșterea activității politice a proletariatului, a tuturor maselor muncitoare din România.

Documente, ziare, materiale de propagandă prezentate în muzeu demonstrează că, în pofida condițiilor dificile în care și-a început activitatea, partidul comunist s-a consolidat organizatoric și și-a sporit influența politică. O serie de exponate evocă Congresul al II-lea al P.C.R., aspecte ale activității sindicatelor unitare, constituirea organizației revoluționare de tineret (martie 1922).

Evoluția economică și socială a României în deceniul al 3-lea al secolului al XX-lea, ilustrată prin numeroase grafice, date și documente referitoare la dezvoltarea industriei, la reforma agrară din 1921 etc., a determinat modificări în raporturile de forță dintre clasele sociale din țară.

În condițiile creșterii puterii economice și ale dominației politice a marii burghezii — reflectate în intensificarea exploatării maselor muncitoare și în ofensiva împotriva drepturilor

www.dacoromanica.ro

și libertăților cucerite de proletariatul român în anii avîntului revoluționar —, s-au desfășurat numeroase acțiuni de luptă ale clasei muncitoare. Între 1922 și 1928 au avut loc 3 329 de conflicte de muncă latente și lock-outuri, la care au participat 500 000 de salariați. În muzeu sînt expuse articole din presă, fotografii și alte materiale referitoare la cîteva din cele 635 de greve care au avut loc în România în acești ani. Măsurile represive luate de puterea de stat burghezo-moșierească împotriva mișcării revoluționare din țară, care au culminat cu interzicerea partidului comunist în aprilie 1924, numeroasele arestări și procese intentate militanților revoluționari — despre care vorbesc documentele și fotografiile expuse în muzeu — nu au putut înfrînge partidul comunist.

În condițiile grele ale ilegalității și ale scindării unității clasei muncitoare ca urmare a acțiunii grupării de dreapta din fostul partid socialist, Partidul Comunist Român a îmbinat activitatea ilegală cu cea legală, depunînd totodată eforturi pentru realizarea unității de acțiune a proletariatului din țara noastră. În acest sens, P.C.R. a creat și a acționat și prin organizații legale, ca sindicatele unitare și Blocul muncitoresc-țărănesc — a căror activitate este ilustrată prin manifeste, ziare, documente, fotografii —, lărgindu-și legăturile cu masele muncitoare de la orașe și sate și stabilind contacte cu alte organizații politice ale clasei muncitoare (P.S.D. ș.a.), în vederea unor acțiuni comune. Totodată, partidul comunist a desfășurat o importantă activitate propagandistică. Sînt prezentate vizitatorilor muzeului unele din lucrările clasicilor marxism-leninismului și exemplare din revistele „Lupta de clasă" și „Cultura proletară", editate și difuzate de P.C.R.

Standurile consacrate Congreselor al III-lea (1924) și al IV-lea (1928) ale P.C.R. — în care sînt expuse ordinea de zi și documente ale congreselor, componența Comitetelor Centrale și alte materiale — relevă o serie de probleme politice, teoretice și practice, ale activității partidului comunist în această perioadă.

Criza economică mondială din 1929—1933 a afectat profund viața economică, socială și politică din România. Date statistice sugestive referitoare la efectele crizei asupra producției industriale, la situația și evoluția datoriilor externe, la repartizarea proprietății agrare, ca și cele privind agravarea situației materiale a muncitorilor și a celorlalte categorii de salariați, dau vizitatorului o imagine de ansamblu asupra efectelor acestei puternice zguduiri economice. Ele pun în evidență factori importanți care au determinat puternica intensificare a acțiunilor de luptă ale clasei muncitoare, agitațiile și acțiunile țărănimii, ale funcționarilor, intelectualilor și ale altor pături sociale. Față de cele 200 de conflicte de muncă cu 64 200 de participanți din 1928, în primul an al crizei au loc 317 conflicte de muncă cu 101 500 de participanți. Documente, articole din ziarele epocii, fotografii completează vizitatorului muzeului tabloul acestor ani de grele privațiuni, dar și de puternice acțiuni ale maselor muncitoare. Reținatenția expo'natele privind Congresul sindicatelor unitare din aprilie 1929 și, îndeosebi, cele referitoare la marea grevă a minerilor de la Lupeni din august 1929.

Partidul comunist, depășind momente dificile din existența sa, determinate, printre altele, de persistența unor confuzii ideologice și de pătrunderea în conducere a unor elemente străine sau necunoscătoare a realităților sociale și politice din România, factori care au contribuit la declanșarea luptelor fracționiste din anii 1929—1931, a depus eforturi pentru realizarea unității de acțiune a muncitorilor, pentru organizarea și conducerea luptei maselor largi populare împotriva politicii de ieșire din criză, pe seama maselor, promovată de guvernele burghezo-moșierești. Materiale din muzeu referitoare la activitatea de propagandă a P.C.R. — ca broșuri, manifeste, fotocopia primului număr (15 august 1931) al ziarului „Scînteia", date privind organizațiile partidului pe localități sau întreprinderi, exponate referitoare la lărgirea legăturilor partidului comunist cu masele — scot în evidență o serie de aspecte ale activității partidului în anii 1930—1931. O mare amploare în toată țara iau mișcările greviste, demonstrațiile muncitorilor și ale altor categorii de salariați împotriva curbelor de sacrificiu, a terorii, a șomajului, a condițiilor grele de muncă și de trai.

www.dacoromanica.ro

Un moment important în viața partidului l-a constituit Congresul al V-lea (1931). În ciuda repetării unor practici și aprecieri greșite, Congresul al V-lea a rezolvat probleme importante ale strategiei și tacticii partidului și a accelerat procesul de clarificare ideologică și politică a clasei muncitoare, a stabilit etapa istorică în care se găsea România. Într-o sugestivă înlănțuire sînt prezentate materiale referitoare la grevele și demonstrațiile muncitorilor, la acțiunile șomerilor, țăranilor și intelectualilor în 1932. Exponatele redau intensificarea activității ilegale și legale a partidului comunist, munca organizatorică depusă de comuniști în diferite întreprinderi și ramuri de producție, formele de atragere a maselor la acțiune și, mai ales, creșterea combativității proletariatului român și întărirea rolului conducător al partidului comunist. Un spațiu larg în muzeu este acordat evocării eroicelor lupte ale ceferiștilor și petroliștilor din ianuarie-februarie 1933. Vizitatorii stăruiesc îndelung în fața numeroaselor documente și fotografii care ilustrează această pagină glorioasă din istoria mișcării muncitorești din țara noastră. Sînt astfel prezente date despre pregătirea și organizarea de către partidul comunist a acestei mari ridicări la luptă a proletariatului român, despre Comitetul Central de acțiune al muncitorilor ceferiști, despre situația internă și internațională la sfîrșitul anului 1932 și începutul anului 1933, ca și fotografiile celor care au organizat și condus lupta muncitorilor ceferiști și petroliști. Muncitorii aflați în grevă, solidaritatea largă de care au fost înconjurați, reprimarea sîngeroasă a greviștilor, arestările masive și alte momente și aspecte ale luptelor ceferiștilor și petroliștilor, evocate prin documente și fotografii, trezesc vizitatorilor sentimentul de recunoștință pentru cei care, cu prețul libertății și al vieții, s-au ridicat împotriva forțelor reacționare din țară, pentru apărarea intereselor vitale ale maselor muncitoare. După cum atestă și exponatele din muzeu, luptele ceferiștilor și petroliștilor români din ianuarie- februarie 1933 — prima mare ridicare la luptă a proletariatului european după venirea lui Hitler la putere — și procesul conducătorilor acestor lupte au avut un mare ecou internațional, atrăgînd simpatia și solidaritatea muncitorilor și a forțelor revoluționare și democrate din zeci de țări.

Luptele de clasă din anii crizei economice au marcat afirmarea puternică a clasei muncitoare ca forța cea mai înaintată pe arena politică din România. Ele au avut un important rol în formarea și călirea a numeroase cadre de partid, dintre muncitorii cei mai înaintați și combativi în întărirea organizatorică și creșterea influenței partidului comunist în anii următori. Totodată, sub influența puternicelor acțiuni ale proletariatului român și a activității partidului comunist, au fost atrase la luptă organizată și alte pături sociale și forțe democrate. Printre altele, în 1933 iau naștere Frontul plugarilor, Madosz-ul, Comitetul național antifascist.

După 1933, economia României intră într-o perioadă de dezvoltare ilustrată în muzeu prin date privind creșterea producției industriale, a comerțului exterior. În anii care au urmat crizei economice a crescut rolul marelui capital în viața economică și politică a țării. Unele aspecte ale politicii interne și externe promovate de guvernele României în 1933—1936 sînt oglindite într-o serie de documente, ziare, fotografii. Creșterea rolului politic al capitalului monopolist s-a reflectat în accentuarea procesului de restrîngere și lichidare a libertăților democratice, a drepturilor cetățenești. Cele mai reacționare forțe ale burgheziei și moșierimii române au sprijinit crearea organizațiilor fasciste, dintre care cea mai agresivă și dăunătoare pentru interesele naționale ale poporului român a fost Garda de fier. Primejdiile care amenințau țara pe plan extern prin politica promovată de Germania hitleristă și de alte state, ca și evoluția situației politice interne, au provocat neliniștea și opoziția unor largi forțe politice.

În aceste condiții, Partidul Comunist Român a desfășurat o largă activitate pentru mobilizarea maselor populare, a tuturor forțelor democrate ale țării la luptă împotriva pericolului fascist. O mare atenție a fost acordată, după cum se observă și din materialele expuse în muzeu, întăririi sindicatelor, realizării unor acțiuni pe baza frontului unic. Sînt prezente date, documente și alte materiale referitoare la numeroase greve și acțiuni muncitorești din anii 1934—1937. Un rol important în acțiunea de mobilizare și organizare a muncitorilor, țăranilor, intelectualilor l-au jucat numeroasele organizații legale de masă, create și conduse de P.C.R. în acești ani.

www.dacoromanica.ro

Exponatele privind aceste organizații reflectă capacitatea partidului comunist de a găsi formele cele mai potrivite pentru a se adresa direct și cu succes — în pofida măsurilor represive și de restrîngere a libertăților cetățenești — maselor largi populare. O serie de materiale pun în evidență situația grea a țărănimii, activitatea desfășurată de Frontul plugarilor. Străduindu-se să coalizeze toate forțele politice interesate în lupta împotriva pericolului fascist, P.C.R. a stabilit contacte cu alte organizații și partide politice, făcînd posibile unele acțiuni comune ale forțelor democrate, cu larg ecou în țară. În perioada 1934 1938, numeroși oameni politici democrați și reprezentanți ai intelectualității progresiste și-au manifestat neliniștea și au luat chiar atitudine față de primejdia ce o reprezenta fascismul și pericolul înfeudării țării Germaniei hitleriste, fapt care a atras persecutarea lor.

Împotriva partidului comunist, a organizațiilor democrate și progresiste a fost înăsprită teroarea. Arestările și procesele intentate comuniștilor și altor militanți antifasciști s-au ținut lanț în această perioadă. Sute din cei mai buni fii ai poporului român au fost aruncați în închisoare. Lanțuri grele, instrumente de tortură și alte obiecte, imagini ale condițiilor inumane din închisori, sînt mărturii zguduitoare ale regimului de exterminare fizică aplicat de autoritățile burghezo-moșierești deținuților politici. Numeroase documente expuse demonstrează că, în pofida regimului din închisori, comuniștii deținuți au desfășurat o intensă activitate politică, transformînd închisorile în adevărate școli de educare și călire revoluționară.

Creșterea primejdiei din partea Germaniei hitleriste, amenințarea integrității teritoriale și a independenței naționale a României, încordarea situației internaționale și primejdia de război au determinat noi manifestări ale forțelor democrate și progresiste împotriva fascismului, pentru apărarea păcii. În muzeu sînt expuse materiale referitoare la ecourile și reacțiile provocate în România de evenimentele internaționale din 1938—1940, la acțiuni ale clasei muncitoare (printre care marile demonstrații din 1 Mai 1938, desfășurate sub lozinci antifasciste, pentru libertăți democratice și apărarea independenței țării), la uriașele proteste provocate în țară de dictatul de la Viena.

O hartă a României, cuprinzînd lagărele și închisorile din anii dictaturii militare-fasciste, date, documente și imagini referitoare la asasinatele și măsurile politice și la alte aspecte ale terorii fasciste dezlănțuite în țară în toamna anului 1940 — căreia i-au căzut victime, alături de militanți revoluționari ai clasei muncitoare, savanți de renume și numeroși oameni politici burghezi — sînt concludente pentru proporțiile terorii, pentru metodele prin care regimul dictaturii militare-fasciste încerca să împiedice opoziția forțelor revoluționare și democrate ale poporului român și să-și consolideze dominația.

În pofida terorii dezlănțuite, nemulțumirile și rezistența față de dictatura militară-fascistă și războiul antisovietic s-au manifestat tot mai pronunțat în sînul imensei majorități a maselor populare, iar treptat și în diferite cercuri politice și militare din țară. Partidul comunist, apărînd interesele naționale ale întregului popor, s-a situat de la început în fruntea luptei pentru răsturnarea regimului militaro-fascist, pentru ieșirea României din războiul antisovietic și alăturarea ei la forțele antihitleriste. P.C.R. a desfășurat o largă activitate propagandistică și organizatorică în vederea coalizării tuturor forțelor antifasciste și patriotice din țară. Această activitate a P.C.R. este ilustrată în muzeu prin platforma program din 6 septembrie 1941, prin numeroase manifeste și alte documente. Clasa muncitoare din România s-a manifestat și cu acest prilej drept cea mai înaintată forță socială și politică a societății românești. În întreprinderi din diferite ramuri ale economiei au loc conflicte de muncă. Sub conducerea comuniștilor s-au organizat grupe de sabotare a producției și transporturilor militare, a căror activitate este reflectată într-o serie de documente expuse în muzeu. Au fost organizate, în diferite regiuni ale țării, formațiuni patriotice de luptă. În sînul maselor țărănești s-a dezvoltat rezistența față de rechizițiile de război, de ordinele de mobilizare și de trimiterile pe front, fenomen manifestat de altfel în toate straturile sociale și în întreaga țară. Zeci de mii de cetățeni erau urmăriți pentru dezertare și nesupunere la ordinele militare.

www.dacoromanica.ro

Ca urmare a activității și influenței P.C.R., în condițiile creșterii împotrivirii față de regimul de dictatură fascistă și față de războiul hitlerist, iau naștere Uniunea patrioților (1942) și Frontul patriotic antihitlerist (1943), care reunea Frontul plugarilor, Uniunea patrioților, Madosz-ul, Partidul Socialist-Țărănesc, organizații ale Partidului Social Democrat, a căror activitate, reflectată și în muzeu prin numeroase exponate, a contribuit la intensificarea rezistenței antifasciste din țară.

Lupta maselor populare împotriva dictaturii militare-fasciste și a războiului hitlerist loviturile puternice primite pe fronturi — în primul rînd din partea armatei sovietice — de către armatele fasciste și perspectiva zdrobirii în război a Germaniei hitleriste au fost factori care au provocat criza politică și militară a regimului fascist din România. Rezistența față de regim și războiul hitlerist a cuprins noi pături sociale și cercuri politice, inclusiv ale partidelor burgheze și ale palatului regal. Nemulțumirile existente de la început în masa soldaților și în rîndurile marii părți a ofițerilor, pentru participarea României la război alături de Germania hitleristă, au luat amploare în anii 1942—1943, fiind înregistrate cu tot mai mare îngrijorare în rapoartele serviciilor de informații antonesciene. Starea de spirit antihitleristă care cuprinde treptat aproape întreaga armată română — inclusiv cercuri importante ale ofițerilor superiori — a făcut ca manifestele și chemările P.C.R. către armată și activitatea grupurilor antifasciste formate de comuniști în numeroase unități militare să găsească un teren prielnic. Documente și materiale prezentate pun în evidență diferite manifestări ale accentuării crizei politice și militare a regimului. Printre acestea se află materiale referitoare la atitudinea intelectualității — inclusiv cunoscutul memoriu din aprilie 1944 semnat de figuri proeminente ale vieții universitare și științifice din țara noastră, prin care se cerea ieșirea României din război —, materiale privind poziția unor lideri ai partidelor burgheze etc.

Planul de acțiune din 1943, elaborat de cadrele de bază ale partidului comunist, a permis intensificarea activității partidului în vederea înlăturării dictaturii militare-fasciste și ieșirii din războiul hitlerist. Sînt prezentate documente referitoare la principalele momente care au pregătit din punct de vedere politic și militar insurecția armată din 1944 : înlăturarea elementelor șovăielnice și capitulante din conducerea partidului comunist, formarea Frontului unic muncitoresc în aprilie 1944, prin înțelegerea intervenită între Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democrat. Realizarea F.U.M. a avut o mare importanță pentru intensificarea acțiunilor împotriva războiului și unirea forțelor democratice în vederea răsturnării regimului antonescian. Diferite exponate ilustrează sporirea sabotajelor, acțiunile grupurilor de partizani, activitatea de propagandă desfășurată de partidul comunist și alte forțe patriotice, antihitleriste. Alte materiale și date se referă la formarea Blocului național-democrat, prin acordul realizat în iunie 1944 între partidele comunist, social-democrat, național-țărănesc și liberal; la consfătuirea din noaptea de 13/14 iunie 1944, la care au participat, alături de reprezentanții partidului, reprezentanți ai palatului regal și ai armatei; la crearea Comitetului militar, care a trecut la pregătirea insurecției armate ; la situația trupelor germane din România și la situația fronturilor celui de-al doilea război mondial în vara anului 1944. Prezentarea unor date despre organizarea și repartizarea pe regiuni și întreprinderi a formațiunilor de luptă patriotice completează tabloul activității desfășurate de P.C.R. în vederea insurecției armate.

Momentul culminant al luptei îndelungate și pline de sacrificii duse de forțele patriotice ale poporului român, în frunte cu P.C.R., a fost — după cum se subliniază și în muzeu — insurecția națională antifascistă din august 1944. Desfășurarea insurecției în capitală, urmărită în muzeu pe ore și zile în principalele ei momente, ca și în țară, este ilustrată prin numeroase ordine militare și alte documente, prin hărți și date referitoare la evoluția și rezultatele operațiilor militare, prin fotografii și comentarii de presă. Prin lupte grele cu trupele hitleriste aflate în România, armata română a eliberat capitala și cea mai mare parte a țării. O dată cu declanșarea insurecției din august 1944, România a întors armele împotriva Germaniei și a luptat cu întreaga ei capacitate militară și economică, alături de Uniunea Sovietică și de celelalte puteri ale coaliției

www.dacoromanica.ro

antihitleriste, pentru înfrîngerea Germaniei. Sînt prezentate, de asemenea, fotografii și ziare referitoare la călduroasa primire făcută de populația capitalei unităților militare ale armatei sovietice. Numeroase exponate ale muzeului relevă marele ecou internațional al actului de la 23 August 1944.

Victoria insurecției armate a deschis drumul unor profunde transformări social-politice și economice în România. Din lupta antifascistă și pentru eliberare națională s-a dezvoltat, sub conducerea P.C.R., lupta maselor populare pentru desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice. Prestigiul și experiența dobîndite de P.C.R. în anii ilegalității au făcut posibilă organizarea într-un termen scurt, de către comuniști, a activității revoluționare a maselor descătușate o dată cu victoria insurecției armate. O suită de standuri și panouri ilustrează prin diferite materiale intensa activitate politică desfășurată în România de către forțele democrate conduse de P.C.R. în vederea aducerii la putere a unui guvern democrat. Organizarea sindicatelor unice și marile întruniri ale muncitorilor, Congresul general al sindicatelor din ianuarie 1945, curățirea aparatului de stat, a întreprinderilor și instituțiilor de rămășițele fasciste și reacționare, numirea unor noi primari și prefecți — acțiuni realizate pe cale revoluționară de către masele muncitoare —, începuturile realizării reformei agrare de către țărănime, la chemarea comuniștilor, sînt manifestări despre care reamintesc, în mod sugestiv, exponatele muzeului. Realizarea Frontului național-democrat, platforma program a F.N.D. a permis coalizarea tuturor forțelor politice și sociale interesate în dezvoltarea României pe calea progresului și democrației. Numeroase date și imagini demonstrează amploarea deosebită, nemaiîntîlnită în istoria țării, a demonstrațiilor și manifestațiilor și a altor forme de activitate a maselor care, mobilizate de P.C.R., au provocat căderea succesivă a guvernelor cu majoritate reacționară, impunînd venirea la putere, la 6 Martie 1945, a guvernului de largă concentrare democratică prezidat de dr. Petru Groza.

O sală a muzeului este consacrată participării României la războiul antihitlerist. Mobilizate sub lozinca „Totul pentru front, totul pentru victorie !", lansată de P.C.R., masele muncitoare din România au depus eforturi uriașe, în condiții de mari privațiuni, pentru refacerea întreprinderilor, mijloacelor și căilor de comunicații, pentru mărirea producției și aprovizionarea frontului. O mare parte a exponatelor se referă la participarea armatei române, alături de armata sovietică, la luptele pentru eliberarea întregului teritoriu al țării de sub ocupația trupelor hitleriste și horthiste ; la efectivele armatei române și operațiile militare la care aceasta a participat pentru eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei. Vizitatorii pot vedea hărți ale operațiilor militare, imagini de pe cîmpurile de luptă, ordine de zi militare. Sînt prezentate diferite aspecte ale colaborării militare româno-sovietice, care a cimentat prin jertfa comună de sînge prietenia dintre poporul român și popoarele sovietice. Datele privind efortul economic și militar al României în războiul antihitlerist relevă importanta contribuție materială și umană adusă de poporul român, alături de celelalte popoare din coaliția antihitleristă, la înfrîngerea Germaniei.

În cursul anilor 1945—1947 au avut loc importante schimbări sociale, economice și politice. Într-o sală a muzeului pot fi urmărite, prin exponatele prezentate, diferite aspecte ale unor momente importante din istoria României în acești ani, ca înfăptuirea reformei agrare, Conferința națională a P.C.R. (octombrie 1945), participarea României la Conferința de pace de la Paris, campania electorală și alegerile parlamentare din noiembrie 1946, aplicarea reformei monetare și a altor măsuri propuse de P.C.R. în 1947 în vederea refacerii și redresării economiei naționale. Atenția vizitatorului este reținută, de asemenea, de standul în care sînt expuse diferite materiale referitoare la înlăturarea monarhiei și proclamarea Republicii Populare Române, la 30 decembrie 1947, moment care marchează trecerea României la etapa revoluției socialiste.

Unificarea Partidului Comunist Român cu Partidul Social-Democrat, pe bazele marxism-leninismului, prin crearea Partidului Muncitoresc Român la Congresul din februarie 1948, a constituit un eveniment important, care a permis clasei muncitoare din România să-și poată îndeplini sarcina de clasă conducătoare a poporului român pe drumul construirii socialismului.

www.dacoromanica.ro

Principalele momente ale construirii bazelor socialismului în România, între 1948 și 1962, sînt reflectate într-o sală a muzeului prin date statistice, grafice, fotografii, prin ecourile din presă etc. Astfel de momente au fost naționalizarea principalelor mijloace de producție din industrie, trecerea la cooperativizarea agriculturii. Începuturile dezvoltării planificate a economiei, principalele directive ale primului plan cincinal și ale planului decenal de electrificare — planuri adoptate în 1950 — sînt ilustrate prin diferite exponate. Standurile consacrate lucrărilor Congresului al VII-lea (Congresul al II-lea al P.M.R.) din 1955 și ale Congresului al VIII-lea (al III-lea al P.M.R.) din 1960 conțin date referitoare la structura organizatorică a partidului, la directivele celui de-al II-lea plan cincinal și ale planului șesenal etc. Încheierea cooperativizării agriculturii în 1962 a marcat victoria definitivă a socialismului la orașe și sate în România.

Urmărind datele, statisticile, diagramele și graficele — prezentate în formele cele mai sugestive — referitoare la îndeplinirea sarcinilor de plan, la evoluția producției industriale și agricole, la dezvoltarea culturii, la îmbunătățirea nivelului de trai, vizitatorii muzeului au imaginea unei economii viguroase, în continuă dezvoltare și diversificare, rodul unor mari eforturi ale poporului român călăuzit de partidul comunist, pentru continua înflorire a patriei sale.

Industrializarea socialistă și cooperativizarea agriculturii au determinat schimbări structurale radicale în economia țării noastre, au permis atingerea unui înalt ritm de sporire a avuției naționale.

Marile realizări obținute în toate domeniile producției materiale și spirituale de poporul român, sintetizate și ilustrate printr-o serie de materiale aflate în muzeu, stau mărturie efortului său creator, justeței politicii Partidului Comunist Român.

Ultima sală a muzeului este consacrată unor mari evenimente de dată recentă din istoria poporului nostru — lucrările Congresului al IX-lea al P.C.R. și proclamarea Republicii Socialiste România —, care dau perspectiva dezvoltării țării în anii următori.

Muzeul prilejuiește o adevărată incursiune în istoria patriei noastre, interesantă și instructivă pentru oricare dintre vizitatori. Dincolo de aspectul instructiv, muzeul are o valoare educativă deosebită, fiind o înaltă școală de cultivare a patriotismului socialist, a dragostei și recunoștinței pentru partidul comunist, a atașamentului profund pentru cauza socialismului.

Expunerea făcută de tovarășul Nicolae Ceaușescu, cu prilejul celei de-a 45-a aniversări a P.C.R., conține indicațiile fundamentale care vor trebui să stea, în continuare, în atenția colectivului muzeului, în vederea îmbunătățirii continue a modului de prezentare a faptelor și documentelor din bogata noastră istorie revoluționară.

Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice constituie un adevărat imn închinat luptei poporului nostru pentru libertate socială și națională, încununată de succes datorită activității eroice a partidului comunist, încercatul conducător al ascensiunii României spre culmile civilizației comunismului.

Al. Porțeanu, C. Folino și *I. Chiper*

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

R E C E N Z I I

* * * *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. II (1900—1921), partea I (1900—1907),

București, Edit. politică, 1966, 903 p.

Elaborat, ca și primul volum[1] (care s-a ocupat de perioada 1865—1900), sub egida Institutului de istorie a partidului — acum Institutul de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. — și sub îngrijirea unui colectiv de redacție format din Ion Popescu-Puțuri (redactor responsabil), Nicolae Goldbergher, Augustin Deac, Ion Felea, volumul de față continuă editarea amplei lucrări privind presa muncitorească și socialistă din România de la începuturile ei și pînă în zilele noastre. Partea I a volumului al II-lea prezintă perioada 1900—1907. În afară de introducere, ea cuprinde succinte prezentări monografice ale publicațiilor, fiecare prezentare fiind însoțită de selecțiuni antologice; în final se dau unele adnotări, precum și indici de numiri geografice, de nume, de ziare și reviste, de instituții, organizații și congrese; menționăm și de această dată materialul ilustrativ, îndeosebi fotocopiile unor articole și titlurile unor ziare sau reviste.

Introducerea, menită să suplinească un studiu introductiv aprofundat, cu caracter de sinteză, încearcă să îmbrățișeze în ansamblu multiplele și complexele probleme privind dezvoltarea presei muncitorești și socialiste, legătura organică a acesteia cu mișcarea muncitorească, dar și cu lupta și năzuințele sociale și naționale ale întregului popor. În primul rînd icse în evidență problematica bogată și variată a ziarelor, gazetelor și revistelor socialiste și muncitorești de la începutul secolului al XX-lea, oglindind întreaga evoluție a mișcării muncitorești, etapele ei de dezvoltare, drumul ascendent al luptei proletariatului. În centrul acestei problematici s-a situat dezbaterea situației clasei muncitoare și țărănimii sărace, redarea luptei grele, cu succese și înfrîngeri, pentru creșterea conștiinței muncitorimii, organizarea profesională a acesteia pe principiul de clasă, refacerea partidului ei politic. Publicațiile muncitorești și socialiste de la începutul secolului al XX-lea au militat pentru soluționarea democratică a reformei agrare și înfăptuirea unor reforme burghezo-democratice, au demascat asuprirea națională la care erau supuși românii din provinciile românești aflate în acei ani sub stăpînire străină, au luptat împotriva războiului imperialist dezlănțuit de marile puteri, au desfășurat o susținută acțiune pentru educarea maselor în spiritul patriotismului și al internaționalismului proletar[2].

[1] *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I (1865—1900), București, Edit. politică, 1964.

[2] *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. II (1900—1921); partea I (1900—1907), București, Edit. politică, 1966, p. V. În continuare, trimiterile la această lucrare vor fi date în text.

www.dacoromanica.ro

În continuare, autorii subliniază în introducere o serie de aspecte privind dezvoltarea capitalismului atît în vechea Românie, cît şi în Transilvania, frînată multă vreme de anumite condiţii social-istorice nefavorabile (ocupaţie străină, nedesăvîrşirea statului naţional unitar). Dezvoltarea industriei mari s-a desfăşurat în condiţii social-politice potrivnice intereselor poporului. Dzvoltarea industrială a ţării a fost însoţită de o rapidă îmbogăţire a capitaliştilor printr-o intensă exploatare a maselor. La începutul secolului al XX-lea, clasa muncitoare din România trebuia să înfrunte şi greutăţile unei crize economice ale cărei consecinţe se răsfrîngeau direct asupra nivelului ei de trai. Dezorganizarea în 1899 a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, determinată de caracterul său eterogen, de „existenţa în conducerea sa a unor elemente nelegate de clasa muncitoare, inconsecvente din punct de vedere politic şi ideologic..."[3], a avut ca urmare scăderea vremelnică a eficienţei luptei clasei muncitoare. Noi piedici pe drumul greu, spinos al luptei organizate se vor ivi, prin confuziile răspîndite temporar, în urma promulgării legii meseriilor şi înfiinţării corporaţiilor în 1902, concepute de partidul liberal ca organizaţii pe profesiuni, care să abată proletariatul de la o politică de clasă, cultivînd ideea „armoniei" între patroni şi lucrători. „Realitatea crudă a exploatării, antagonismul ireductibil dintre patroni şi muncitori — precizează autorii — au spulberat mitul despre posibilitatea armonizării intereselor patronilor şi lucrătorilor" (p. VII). Procesul de clarificare ideologică, de demascare a adevăratelor scopuri ale corporaţiilor, de desprindere a muncitorilor de aceste organizaţii se reflectă încă în paginile unor publicaţii corporatiste („Meseriaşul de încălţăminte", „Meseriaşul din Bîrlad", „Solidaritatea", „Meseriaşul Brăilei"); treptat se va forma şi se va dezvolta un puternic curent de ieşire din corporaţii, de desfiinţare a acestora şi de organizare a sindicatelor bazate pe principiul de clasă. Autorii scot în evidenţă rolul deosebit de însemnat pe care l-a avut „România muncitoare" în procesul de mobilizare şi de organizare a muncitorilor în sindicate, precum şi contribuţia adusă, alături de acest ziar, de alte publicaţii, ca, de exemplu, „Dezrobirea" (Brăila, 1907). În condiţiile fărîmiţării organizatorice din primii ani ai secolului al XX-lea, se arată în lucrarea recenzată, în condiţiile lipsei de drepturi politice, clasa muncitoare din România a transformat presa sa într-un puternic instrument de propagandă care să contribuie la refacerea organizaţiilor ei politice. Pe drept cuvînt, autorii subliniază în mod deosebit că ideea luptei pentru organizarea independentă a forţelor clasei muncitoare străbate coloanele presei, devenind cu 1905 ideea centrală a întregii activităţi desfăşurate de muncitori (p. VIII). Este evidenţiată de asemenea în mod pregnant lupta celei mai înaintate părţi a proletariatului, lupta muncitorilor socialişti devotaţi clasei muncitoare, printre care I. C. Frimu, Alecu Constantinescu; acestora li s-au alăturat intelectuali socialişti, ca M. Gh. Bujor, C. Racovski şi alţii, care au dus mai departe „mişcarea muncitorească, reuşind la începutul secolului al XX-lea să reorganizeze activitatea sindicală, iar apoi, în 1910, să refacă partidul socialist din România"[4]. Lucrarea insistă îndeosebi asupra contribuţiei esenţiale pe care a avut-o în primul rînd „România muncitoare" pe tărîmul pregătirii refacerii partidului clasei muncitoare, dezbătînd probleme fundamentale: organizatorice, de construcţie de partid, de tactică ce trebuie să ţină seama de condiţiile istorice concrete ale ţării noastre, de particularităţile naţionale ale poporului român. „Tactica de luptă — scria „România muncitoare" în articolul *Socialismul în România* — este ceva care izvorăşte din firea şi din condiţiile de viaţă ale poporului. Educaţia, cultura, instituţiile administrative etc. joacă un rol capital întru determinarea tacticei... cît priveşte tactica, să se ţină seama de particularităţile poporului român, de apucăturile lui, de gradul lui de cultură şi de deşteptăciune, de regimul nostru politic, de faptul capital că guvernanţii la noi sînt

[3] Nicolae Ceauşescu, *Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluţionare şi democratice a poporului român, al tradiţiilor mişcării muncitoreşti şi socialiste din România*, Bucureşti, Edit. politică, 1966, p. 19.

[4] Nicolae Ceauşescu, *op. cit.*, p. 19.

www.dacoromanica.ro

cei dintîi care calcă legile, cei dintîi care dau exemplul nedemnității și al incorectitudinei" [5]. Autorii subliniază în mod deosebit, ca pe unul dintre marile merite ale presei muncitorești și socialiste din această perioadă, popularizarea în continuare a operelor fundamentale ale lui Marx și Engels, încercarea de a releva importanța teoretică și practică a marxismului, prezentarea ideilor marxiste constituind îndemnuri la acțiuni politice cu caracter de clasă. Chiar în primul număr, „România muncitoare" a început publicarea, la rubrica „Foița României muncitoare", a unui capitol din lucrarea lui Karl Marx *Muncă salariată și capital* [6]. Sub titlul *Discuții sociologice (după F. Engels)*, a apărut, în traducere, rezumatul lucrării lui F. Engels *Originea familiei, a proprietății private și a statului* [7]. O parte din lucrarea lui F. Engels *Ludwig Feuerbach și sfîrșitul filozofiei clasice germane* a apărut de asemenea în numerele ziarului [8]. Dese referiri la tezele lui Marx și Engels se găsesc în gazetele „Voința poporului" din 1902 și „Votul poporului" din 1903, în revista teoretică „A Jövö" (Viitorul) din Oradea etc. Lucrarea recenzată subliniază de asemenea polemica dusă cu o deosebită vigoare de presa socialistă în legătură cu viabilitatea ideilor socialismului în România. „Socialismul nu moare — scria ziarul „România muncitoare" — și nu poate muri nicăieri. Pentru un moment poate să fie sugrumat, un moment flacăra ideilor lui poate să fie înăbușită, dar va izbucni mai mare, mai vie, mai încălzitoare, un semn vădit al eternului adevăr" [9]. Același ziar va exprima clar poziția înaintată a socialiștilor români față de dezvoltarea industriei țării, singura soluție menită să asigure înaintarea României pe drumul progresului economic și social: „Industria mare, fiind ramura cea mai nouă, este și cea mai interesantă, din cauza repeziciunii cu care se dezvoltă și pentru că ea este temelia viitorului" [10].

În același timp, presa muncitorească și socialistă din primii ani ai secolului al XX-lea, arată autorii, a reflectat în paginile sale conflictele zilnice dintre patroni și muncitori, munca grea, de rob, a acestora, condițiile inumane în care locuiau, viața lor plină de mizerie și de suferințe, dar în același timp și puternicul avînt al proletariatului pentru revendicări economice și politice, mișcările greviste a căror amploare a crescut neîntrerupt, sărbătorirea zilei de 1 Mai — simbol al luptei proletariatului internațional împotriva exploatării, prilej pentru a propaga în rîndul muncitorilor ideea solidarității (p. XI și XII).

În mod deosebit este evidențiat în lucrare ecoul puternic pe care l-a avut în presa muncitorească și socialistă a vremii problema agrară, de care socialiștii s-au preocupat intens, mai ales pe plan ideologic, înainte și după răscoala din 1907. Izbucnirea și desfășurarea marii răscoale din primăvara anului 1907 — care, „prin amploarea și intensitatea ei, prin revendicările exprimate de masele țăranilor", a reliefat necesitatea acută a înlăturării rămășițelor relațiilor de producție feudale, „a rezolvării problemei agrare în favoarea maselor largi ale țărănimii, a dezvăluit marile energii revoluționare ale țărănimii, reprezentînd una din paginile glorioase ale luptei sociale a poporului român" [11] — și-au găsit o largă reflectare în coloanele ziarelor muncitorești și socialiste; acestea au publicat numeroase articole de poziție și apeluri și vor comemora an de an marea răscoală, dezvăluind adevăratele sale cauze și contribuind la clarificarea atitudinii ce trebuia adoptată de mișcarea socialistă față de rezolvarea problemei agrare și față de țărănime (p. XII și XIII).

În același timp, autorii relevă atitudinea înaintată față de problema națională, patriotismul fierbinte de care au dat dovată socialiștii români, atît cei din vechea Românie, cît și cei din Transilvania. În coloanele ziarelor „România muncitoare", „Adevărul", „Voința poporului" etc. au fost demascate politica

[5] „România muncitoare" din 27 ianuarie 1902.

[6] Ibidem din 1 ianuarie 1902.

[7] Ibidem din 3 martie 1902.

[8] Vezi „România muncitoare" începînd cu numărul din 31 martie 1902.

[9] „România muncitoare" din 1 ianuarie 1902.

[10] Ibidem din 24 decembrie 1913.

[11] Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, p. 19—20.

www.dacoromanica.ro

naţionalistă a claselor dominante maghiare, asuprirea naţională la care erau supuşi românii din Transilvania; din ele se degajează ideea necesităţii făuririi statului naţional unitar ca o condiţie esenţială pentru dezvoltarea sa ca naţiune, ceea ce constituia şi un puternic factor care favoriza închegarea unei mişcări muncitoreşti puternice (p. XIII).

Presa muncitorească şi socialistă şi-a manifestat totodată solidaritatea şi sprijinul activ faţă de luptele proletariatului mondial, contribuind în mod deosebit la propagarea în rîndurile maselor de muncitori a ideilor internaţionalismului proletar; ea şi-a informat permanent cititorii despre mişcarea muncitorească şi socialistă internaţională, despre legăturile mişcării noastre muncitoreşti cu aceasta, a prezentat o serie de acţiuni ale Internaţionalei a II-a, şi în primul rînd lucrările congreselor, a publicat articole, apeluri, moţiuni de solidaritate cu proletariatul rus, a desfăşurat o largă acţiune de sprijinire morală şi materială a echipajului revoluţionar de pe crucişătorul „Potiomkin" debarcat la Constanţa, a relatat despre legăturile mişcării noastre muncitoreşti cu mişcarea muncitorească din Balcani, despre progresele socialismului în ţările puternic dezvoltate: Anglia, Franţa, Germania etc. (p. XIV şi XV).

În acelaşi timp, merită să fie scoasă în mod pregnant în evidenţă consecvenţa cu care publicaţiile muncitoreşti şi socialiste au continuat să reflecte an de an sărbătorirea glorioasei revoluţii a proletariatului francez din martie 1871, să menţină neştearsă în inima şi în mintea clasei muncitoare din România amintirea comunarzilor, lupta plină de eroism, iniţiativa istorică, abnegaţia şi jertfele maselor proletare din Paris, încrederea în înfăptuirea măreţelor idealuri comuniste, să lege organic această sărbătorire de evenimentele şi de realităţile din ţară. Organizarea aniversării Comunei din Paris, de exemplu, în 1908 avea loc cînd încă dăinuia puternic amintirea înăbuşirii în sînge a răscoalelor din 1907, cînd mişcarea muncitorească îşi intensifica eforturile pentru refacerea partidului politic al clasei muncitoare. Mişcarea socialistă şi sindicală a hotărît să serbeze în ziua de 5/18 martie, pe lîngă aniversarea Comunei din Paris — „eveniment istoric al mişcării revoluţionare internaţionale" — şi intrarea „României muncitoare" în al patrulea an al existenţei sale, precum şi împlinirea unui an de la „marile evenimente sîngeroase din 1907". Ziua aceasta a fost considerată „o a doua *sărbătoare roşie*, o a doua zi hărăzită răspîndirii ziarului" [12]. Un an mai tîrziu, cele trei aniversări — Comuna din Paris, răscoalele din 1907, împlinirea a patru ani de luptă a „României muncitoare" — aveau loc în acelaşi timp, în condiţiile unor măsuri deosebit de sălbatice luate de clasele dominante. „România muncitoare", care înfiera „îngrozitoarele măceluri" din 1907, sublinia printre altele: „Proletariatul român... să ia pildă de puterea de sacrificiu, de eroismul şi lupta muncitorimii franceze împotriva apăsătorilor" [13].

Lucrarea recenzată subliniază, de asemenea, acţiunea susţinută dusă de ziarele şi de gazetele muncitoreşti şi socialiste, îndeosebi de „România muncitoare", împotriva războiului pregătit de marile puteri imperialiste (p. XV).

Ziarele şi gazetele prezentate în volumul de faţă au apărut cu preponderenţă în Bucureşti, capitala ţării, care cuprindea cel mai mare detaşament al proletariatului din România, dar şi în alte oraşe (Galaţi, Brăila, Timişoara, Cluj, Oradea), unde existau nuclee importante ale clasei muncitoare.

Seria prezentărilor se deschide cu gazeta „Gutenberg" (Bucureşti, 1900) [14], una dintre publicaţiile cu o durată foarte lungă, care şi-a încetat de cîteva ori apariţia şi a reapărut sporadic pînă în 1935; evoluţia ei a fost sinuoasă, aflîndu-se cînd sub influenţa muncitorilor socialişti, cînd sub aceea a unui grup de partizani ai „armoniei" de clasă, care îi imprimau un caracter corporatist. Este analizată apoi „Independenţa tipografică" (Bucureşti, 1900), editată de un grup de lucrători tipografi socialişti; meritul acestei publicaţii

[12] „România muncitoare" din 10—17 februarie 1908.

[13] Ibidem din 1, 5 şi 8 martie 1909.

[14] Pentru perioada 1866 (cînd şi-a început apariţia) — 1900, vezi *Presa muncitorească şi socialistă din România. 1865—1900*, vol. I, partea I, Bucureşti, Edit. politică, 1964.

www.dacoromanica.ro

constă în faptul „că s-a situat, mai ales cînd a devenit organ sindical, pe linia luptei de clasă"; ea „a relevat și importanța partidului clasei muncitoare, a luptei sale pentru desființarea exploatării omului de către om" (p. 31). Trecînd în revistă activitatea și meritele publicației săptămînale socialiste „Volkswille" (Voința poporului), apărută la Timișoara încă din 1893, „gazetă scrisă de muncitori pentru muncitori" (p. 55), lucrarea recenzată se oprește mai mult asupra „Revistei ideei" (București, 1900), arată rolul remarcabil pe care aceasta îl deține în publicistica socială din România primelor decenii ale secolului al XX-lea, meritele însemnate (cu toate limitele, inconsecvențele, confuziile) pe care ea și le-a cucerit „prin activitatea desfășurată pentru răspîndirea concepțiilor filozofice materialiste, a adevărurilor științei în rîndurile maselor populare, prin lupta dusă pentru emanciparea spirituală a acestora" (p. 75).

Așa cum este și firesc, *Presa muncitorească și socialistă din Romînia* acordă o deosebită atenție (acest lucru îl demonstrează și spațiul repartizat: p. 146—463) cunoscutului ziar „România muncitoare", editat la 1 ianuarie 1902 de Cercul socialist „România muncitoare" din București, în jurul căruia s-au concentrat elementele înaintate rămase devotate cauzei socialismului. Subliniind principalele preocupări ale celor 23 de numere (seria întîi) — propagarea ideilor socialismului științific, stabilirea unor tactici de luptă corespunzătoare intereselor maselor muncitoare, relatarea frămîntărilor și grevelor muncitorești —, precum și lipsurile pe care le conțineau (confuzii, influențe lassalliene, proudhoniste, idei utopice etc.), autorii se opresc mai ales asupra seriei a doua a ziarului „România muncitoare", apărută la 5 martie 1905, pe care o analizează în mod temeinic, amănunțit. Timp de 10 ani (1905—1914), „România muncitoare" a constituit „o adevărată enciclopedie" a mișcării politice și sindicale a clasei muncitoare din România. Ziarul a reflectat cu putere dezvoltarea mișcării muncitorești la începutul secolului al XX-lea, lupta tot mai intensă a proletariatului din România împotriva claselor exploatatoare, împotriva aservirii poporului român intereselor cercurilor imperialiste. Prin caracterul ei muncitoresc, prin abordarea și tratarea combativă a problemelor majore ale mișcării muncitorești din țara noastră, prin poziția înaintată pe care a luat-o în toate problemele economice și social-politice la ordinea zilei în România burghezo-moșierească, „România muncitoare" a însemnat un progres substanțial în comparație cu presa muncitorească de la sfîrșitul secolului trecut, fiind unul dintre cele mai importante ziare socialiste (p. 153 și 216).

Un loc deosebit de important ocupă în paginile lucrării gazeta românească cu orientare socialistă „Adevărul" (Budapesta-Lugoj, 1903), una dintre cele mai însemnate gazete socialiste ale românilor din Transilvania pînă la Unire, care a demascat exploatarea oamenilor muncii de toate naționalitățile din această provincie românească, „a înfierat crunta asuprire națională la care era supusă populația românească de aici", a adus „o contribuție însemnată la dezvoltarea conștiinței de clasă a muncitorimii române, răspîndind pe înțelesul maselor ideile marxismului", a reflectat „legăturile multilaterale dintre provinciile românești" (p. 577).

Menționăm de asemenea publicația ocazională „Jos despotismul" (București, 1905), protest viguros din partea muncitorimii române împotriva autocratismului țarist; gazeta constituia o manifestare a internaționalismului proletar, principiu de bază al mișcării noastre muncitorești încă de la începuturile ei (p. 699 și 702).

Un spațiu adecvat este consacrat și altor publicații din această perioadă: „Voința poporului" (Budapesta, 1902); „Votul poporului" (Timișoara, 1903); „Erdely Munkas" — „Koloszvari Munkas" (Muncitorul transilvănean — Muncitorul clujean, Cluj, 1903); „Solidaritatea" (București, 1905); „Dezrobirea" (Galați, 1907) etc.

Prezentarea în mod științific a publicațiilor apărute în numeroase orașe ale țării, precum și bogatele selecțiuni antologice constituie și de astă dată o realizare importantă în istoria publicisticii noastre. Regretînd că o serie de deficiențe semnalate cu prilejul apa-

www.dacoromanica.ro

riției primului volum[15] au fost numai în parte înlăturate, subliniem că și volumul al doilea pune la îndemîna specialiștilor și a publicului cititor dornic să cunoască în mod temeinic tradițiile presei noastre muncitorești un bogat și valoros material documentar, un prețios mijloc de informare.

Gh. Cristea

C. CORBU și A. DEAC, *Mișcări și frămîntări țărănești în România la sfîrșitul secolului al XIX-lea (1889—1900)*,

București, Edit. științifică, 1965, 275 p.

Ultimul deceniu al secolului al XIX-lea a fost marcat, alături de alte fenomene importante ale istoriei sociale moderne a României, de numeroase acțiuni de luptă ale țărănimii pentru pămînt și pentru o viață mai bună.

Mișcările și frămîntările țărănești din această perioadă, parte însemnată în șirul aproape neîntrerupt al acțiunilor țărănești care leagă cele două mari ridicări ale țărănimii din 1888 și 1907, fac obiectul unei valoroase monografii, apărută în Editura științifică sub semnătura lui C. Corbu și A. Deac.

Prin bogata informație documentară, rezultat al explorării principalelor fonduri de arhivă din capitală și din țară, al folosirii unor prețioase date din statisticile vremii, al numeroaselor referiri contemporane evenimentelor, cît și al riguroasei metode de analiză și de interpretare marxist-leninistă, lucrarea se înscrie în seria succeselor dobîndite în ultimii ani de istoriografia noastră. Este, de altfel, prima lucrare de amploare care prezintă, în lumina materialismului istoric, acțiunile țărănimii dintre 1889—1900.

În tratarea mișcărilor și frămîntărilor țărănești, autorii au pornit de la analiza condițiilor social-economice și politice din perioada respectivă. Cunoașterea proceselor care au avut loc în structura relațiilor agrare a permis autorilor să analizeze profund și multilateral cauzele economice care au generat mișcările, să stabilească cadrul general al desfășurării lor. Principala cauză a acestor manifestări țărănești, așa după cum subliniază și autorii, a fost lipsa de pămînt. Legea rurală din 1864 n-a acordat pămîntul de care avea trebuință țărănimea. Prin modul cum a fost concepută și aplicată, legea rurală din 1864 a dat un puternic impuls dezvoltării capitaliste a agriculturii românești pe calea prusacă, a cărei trăsătură esențială o constituia menținerea unor rămășițe feudale. Lipsite de pămînt sau avînd insuficient, masele țărănești erau nevoite să lucreze pămîntul moșieresc în dijmă, cu inventarul lor, ceea ce contribuia la înrăutățirea condițiilor lor de trai. Autorii au dedicat un paragraf special situației țărănimii între 1864 și 1888, analizînd sub multiplele ei aspecte legea rurală, modul de aplicare și consecințele ei.

Deși înfrîntă, răscoala din 1888 a obligat clasele dominante să acorde unele concesii maselor țărănești, printre care: 1) „legea pentru înstrăinarea unei părți din bunurile statului și răscumpărarea embaticurilor", votată în aprilie 1889, și 2) modificarea legii privind învoielile agricole din 1893, ambele elaborate cu scopul declarat de a veni în sprijinul țărănimii. În realitate, ambele legiuiri izvorau din necesitatea de a menține proprietatea moșierească, de a scăpa moșierimea de spectrul unor noi mișcări și frămîntări țărănești.

Autorii au acordat o atenție majoră „legii pentru înstrăinarea unei părți din bunurile statului", cunoscută mai ales sub denumirea de legea vînzării către țărani a moșiilor statului, reproducînd date statistice concludente cu privire la numărul familiilor țărănești lipsite de pămînt care urmau

[15] Vezi „Lupta de clasă", seria a V-a, an. XLV, nr. 3, martie 1965, p. 61; „Studii", t. 18, 1965, nr. 3, p. 714.

www.dacoromanica.ro

să intre în posesiunea unei însemnate părți a pămînturilor statului, precum și la rezultatele ei. În acest sens este important de reținut constatarea autorilor că, dacă în 1889 existau aproximativ 600 000 de țărani lipsiți sau avînd pămînt puțin, după 17 ani de la aplicarea legii primiseară pămînt numai 105 165 de țărani, adică aproximativ 17% din numărul total al țăranilor. Cu toate că prin legea amintită s-au distribuit țăranilor 526 233,3 ha, masele largi țărănești continuau să aibă insuficient pămînt de muncă. De altfel, tabelele statistice folosite de autori ilustrează cît de mare era nevoia de pămînt a maselor țărănești din vechea Românie.

Nu era mai bună nici situația țărănimii din Transilvania, unde aproape trei sferturi din numărul total al gospodăriilor țărănești își asigurau existența angajîndu-și forța de muncă. Toate acestea explică frămîntările continue de pe întreg cuprinsul țării, explică premisele care au contribuit ca aceste mișcări neîntrerupte să se transforme în lupte deschise împotriva exploatatorilor, să ducă la marea ridicare a țărănimii din februarie-martie 1907.

Paralel cu discutarea legii privind vînzarea moșiilor statului către țărani și adoptarea ei, cercurile guvernante au luat în discuție și modificarea legii tocmelilor agricole. Încă în primele luni care au urmat răscoalei țăranilor din 1888, cercurile guvernante au pus în discuția parlamentului două proiecte pentru modificarea legii, dar care n-au fost luate în considerație. În 1893 însă, în urma intețirii frămîntărilor țărănești ca răspuns la nenumăratele abuzuri ale proprietarilor și arendașilor, cercurile guvernante au fost nevoite să adopte modificarea legii, cu atît mai mult cu cît prevederile ei, la care se adăuga și lipsa de preocupare a organelor însărcinate cu supravegherea aplicării ei, nu fixau limite în exploatarea țărănimii.

Față de legea din 1882 privind învoielile agricole, modificările din 1893 aduceau oarecare precizări în privința arenzii în bani, în muncă și în dijmă, delimitînd modul de plată a acesteia și ruşfeturile. Dar modificările erau departe de a contribui efectiv la îmbunătățirea situației țărănimii, cu atît mai mult cu cît moșierii și arendașii eludau prevederile legii. Astfel, învoielile în bani stipulate în contracte erau adesea convertite în obligații în muncă sau în produse. În afară de aceasta, moșierii și arendașii săvîrșeau numeroase abuzuri, mai ales la arendarea terenurilor pentru muncă și pășune. În plus, erau frecvente măsurătorile false, nedijmuirea la timp, obligațiile suplimentare impuse țăranilor etc. Dovadă că modificările din 1893 ale legii învoielilor agricole n-au dus la ameliorări în situația maselor țărănești sînt mișcările neîntrerupte din ultimul deceniu al secolului al XIX-lea și din primii ani ai secolului al XX-lea.

Pe linia stabilirii cadrului economic general de desfășurare a mișcărilor și frămîntărilor țărănești, autorii scot în relief abuzurile săvîrșite de proprietari și arendași la arendarea pămîntului pentru cultură și pășune, retribuția derizorie a țărănimii, camăta la sate și urmările ei etc. Paragraful referitor la camătă ar fi putut fi mai complet dacă, pe de o parte, autorii ar fi analizat mai pe larg multiplele forme sub care se manifesta camăta, iar pe de alta dacă ar fi arătat reacția produsă la sate în acești ani împotriva acestui flagel prin înființarea băncilor populare, element nou intervenit în viața țărănimii la sfîrșitul secolului al XIX-lea. De asemenea autorii analizează caracterul de clasă al repartizării sarcinilor fiscale (țărănimea plătind drept impozit și taxe cam a treia parte din venit, în timp ce moșierimea plătea a unsprezecea parte), abuzurile autorităților locale, aflate adesea în slujba moșierilor și arendașilor. Luate la un loc, toate acestea au contribuit la înrăutățirea situației maselor țărănești.

Singura forță socială care și-a ridicat glasul în apărarea intereselor țărănimii și a militat pentru îmbunătățirea situației ei a fost clasa muncitoare. Autorii au dedicat un capitol special analizei poziției mișcării muncitorești și socialiste față de problema țărănească, programului P.S.D.M.R., primul partid politic al clasei muncitoare. Este meritul autorilor de a fi reliefat rolul organizațiilor muncitorești în dezvoltarea pe larg a chestiunii agrare nu numai în țară, ci și

www.dacoromanica.ro

peste hotare, în congresele mișcării muncitorești internaționale de la Bruxelles (1891) și Zürich (1893), de a fi arătat influența acestora în rîndurile țărănilor. În același timp, autorii au arătat limitele mișcării muncitorești în problema țărănească, relieînd totodată poziția înaintată a reprezentanților ei cei mai încercați, care militau consecvent pentru ridicarea economică și politică a țărănimii.

Cinci din cele șapte capitole ale monografiei sînt consacrate analizei mișcărilor și frămîntărilor țărănești din ultimul deceniu al secolului al XIX-lea. Ceea ce ni se pare demn de semnalat în legătură cu mișcările țărănești este prezentarea în capitole unitare a acestora de o parte și de alta a Carpaților, precum și aria geografică destul de întinsă de desfășurare a lor. Mișcările țărănești au cuprins aproximativ 300 de comune și sate din județele Dolj, Romanați, Olt, Ilfov, Dîmbovița, Vlașca, Teleorman, Prahova, Rîmnicu-Sărat, Covurlui, Tecuci, Fălciu, Bacău, iar dincolo de Carpați județele Satu-Mare, Bihor, Arad, Alba de Jos, Timiș-Torontal și Hunedoara.

Mișcările și frămîntările țărănești sînt analizate pe etape, în ordine cronologică. La început mai simple, îmbrăcînd forme de manifestare variate, de la proteste, răzvrătiri, amenințări la adresa exploatatorilor, luări de poziție față de abuzurile arendașilor, moșierilor etc., acțiunile țărănești au ajuns pînă la ciocniri deschise cu autoritățile.

Deși s-au desfășurat pe fondul general al luptei pentru pămînt și o viață mai bună, acțiunile țărănimii au avut și cauze imediate, determinate mai ales de abuzurile autorităților locale însărcinate cu aplicarea diverselor legi. Așa, de pildă, mișcările din anii 1889—1892 au fost determinate în majoritatea cazurilor de abuzurile comisiilor însărcinate cu aplicarea legii privind vînzarea către țărani a unei părți din moșiile statului, iar cele din anii 1893—1894 de legea maximului, a clerului mirean și a jandarmeriei rurale. Aplicarea acestor legi sporea sarcinile fiscale ale maselor țărănești, contribuia la înrăutățirea existenței lor. Manifestările de la sate din acești ani au fost deosebit de puternice în comunele Grozești (jud. Fălciu), Laza (jud. Vaslui), Prundeni (jud. Vîlcea) și Tudora (jud. Botoșani), soldîndu-se cu viguroase ciocniri între răsculați și forțele represive. De fapt, anul 1894 a constituit punctul maxim al mișcărilor din 1889—1900, cuprinzînd peste 100 de comune și sate. După 1894 mișcările țărănești au cunoscut o perioadă de oarecare reflux, excepțînd pe acea a țăranilor de la Poiana (jud. Dolj) din 1896, pentru ca între 1897 și 1900 să reizbucnească din nou. Sînt semnificative în această perioadă „grevele de seceriș" ale muncitorilor agricoli de dincolo de Carpați, din județele Bihor, Arad, Timiș-Torontal, soldate de asemenea cu sîngeroase ciocniri, și mai ales acțiunile țărănești din anii 1899—1900 de dincoace de Carpați. Mișcările și frămîntările țărănești din această perioadă prezintă o deosebită importanță prin aceea că ele au avut nu numai un caracter economic, ci și unul politic, fiind influențate în mare parte și de acțiunile organizate ale muncitorimii la sate, concretizate prin crearea cluburilor socialiste. Acțiunile țărănești din acești ani din județele Dolj, Romanați, Olt, Argeș, Vlașca, Teleorman, Bacău etc. au fost deosebit de puternice. Vizînd în anumite împrejurări însăși esența rămășițelor feudale, mișcările țărănești din ultimul deceniu al secolului trecut au evidențiat potențialul revoluționar de care dădeau dovadă masele țărănești.

★

O bună parte din monografie, fiind elaborată cu mulți ani în urmă ca lucrare de doctorat a unuia dintre autori, din care a și publicat cîteva articole, a fost supusă unei analize profunde în lumina noilor realizări ale istoriografiei epocii. De aici și calitățile multiple ale lucrării, atît sub aspectul valorificării materialului informativ aflat în diferite fonduri de arhivă, cît și al interpretării noi în lumina materialismului istoric. Sînt însă unele interpretări în legătură cu evenimentele expuse asupra cărora atragem atenția pentru a constitui obiect de reflectare la o viitoare ediție îmbunătățită a lucrării.

Răspîndirea ideilor socialiste la sate, concretizate prin crearea cluburilor socialiste, adăugate la cauzele imediate care generau frămîntările și nemulțumirile, a constituit un

www.dacoromanica.ro

imbold în lupta țărănimii împotriva exploatării, a sporit curajul și hotărîrea acesteia în luptă, constituind un început în formarea unei conștiințe în acest sens a țărănimii. Dar propaganda socialistă nu a ajuns însă să contribuie la realizarea unei identități între ideile socialiste și interesele țărănimii. „Pentru țărănimea exploatată — arată autorii — era din ce în ce mai evidentă identitatea dintre ideile socialiste și propriile ei interese de clasă" (p. 172). Or, o asemenea identitate considerăm că era greu de realizat, întrucît se știe că țărănimea nu avea o conștiință ridicată și, prin urmare, nici interese pe care să și le identifice în întregime cu ale proletariatului sau să și le apere în mod conștient, cum ar decurge în mod logic dintr-o asemenea apreciere.

Neexprimată deocamdată, ci numai dedusă în cazul concluziei citate, ideea conștiinței de clasă a țărănimii devine și mai clară în cazul exemplului de la p. 201—202, referitor la afirmațiile țăranului din Osica Mare (jud. Romanați) care punea la îndoială drepturile proprietarei asupra moșiei. Citatul reprodus nu duce însă neapărat la o concluzie ca aceasta: „Revendicarea țăranului ca un fel de exponent al întregii țărănimi a cărei conștiință de clasă a crescut este clară". Poate s-ar fi găsit un exemplu mai concludent în acest sens, căci ceea ce exprimă țăranul e mai degrabă o dorință de împărțire a unei părți din pămîntul moșieresc decît o revendicare, iar prin aceasta devine reprezentativ și nu un exponent al țărănimii.

În ceea ce privește ideea existenței clasei țărănești și a conștiinței acestei clase se pot face de asemenea rezerve. Exista, în condițiile capitalismului de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, țărănimea constituită în clasă socială din moment ce procesul stratificării sale era în plină desfășurare, partea înstărită trecînd în rîndurile burgheziei, iar cea săracă în rîndurile proletariatului? Evident, țărănimea nu era omogenă și nu comporta caracteristicile formulate de clasicii marxismului pentru a fi o clasă, așa cum era în orînduirea feudală. De aceea considerăm că e prea mult spus „conștiința revoluționară a țăranilor" (p. 201), întrucît o asemenea apreciere are implicații în desfășurarea luptei lor împotriva asupririi și exploatării. Mai degrabă credem că este vorba de creșterea spiritului de combativitate a țărănimii, aflată în permanentă agitație și luptă pentru obținerea unor condiții de muncă și de trai mai omenoase. Conștiință revoluționară în accepția unei asemenea interpretări n-avea încă nici proletariatul în această vreme, luat în totalitatea lui. Exemplele care se dau de combatere și demascare mai viguroasă a exploatării (p. 200—201) denotă tocmai o creștere a spiritului combativ și nu o „conștiință revoluționară".

Asemenea aprecieri se mai fac și la p. 206—207, unde se afirmă că, sub influența propagandei socialiste și a înființării cluburilor la sate, „țărănimea lupta cu mai multă claritate împotriva regimului burghezo-moșieresc însuși, pentru afirmarea drepturilor sale politice". Obiectul central al agitațiilor și răscoalelor țărănești era, fără îndoială, obținerea pămîntului necesar pentru muncă și ușurarea învoielilor agricole, dar aceasta nu ținteа la doborîrea regimului burghezo-moșieresc. Pentru afirmarea drepturilor sale politice, țărănimea nu se manifesta decît în cazuri extreme și mult mai rar, datorită tocmai lipsei unei „conștiințe revoluționare", a unei „conștiințe de clasă". Pe de altă parte, în această perioadă proletariatul însuși, ca cea mai revoluționară și mai înaintată clasă socială, nu ținteа deocamdată la doborîrea regimului, ci la îmbunătățirea condițiilor sale de muncă și trai.

În legătură cu aceasta este și tendința autorilor de a amplifica anumite mișcări, avîndu-se în vedere tocmai faptul că, din moment ce exista o țărănime cu „conștiință revoluționară", lupta ei comportă în chip firesc o intensitate și o amploare ca atare.

Pe de altă parte, autorii consideră formarea categoriilor sociale ale țărănimii caracteristice capitalismului — burghezia satelor și proletariatul sătesc — și stratificarea ei ca un proces deja terminat în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea. Or, cel puțin pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea nu se poate vorbi de formarea acestor categorii sociale, ci numai de începutul acestui proces, care era îngreuiat de dezvoltarea agriculturii pe

www.dacoromanica.ro

calea prusacă. De altfel, formarea acestor categorii este un element social de dezintegrare a țărănimii, întrucît procesul firesc istoric se desfășura în favoarea consolidării celor două clase specifice capitalismului, proletariatul și burghezia, tocmai prin integrarea în sînul lor a unor asemenea categorii.

Pe linia unor aprecieri obiective ale desfășurării evenimentelor analizate, considerăm insuficientă interpretarea care s-a dat urmărilor răscoalei din 1888. Astfel se afirmă (la p. 20) că „răscoala țăranilor din 1888 a lovit puternic în regimul burghezo-moșieresc", ca mai apoi să se spună: „Cu toate acestea,... exploatarea... s-a intensificat, regimul fisca a devenit și mai împovărător". Atunci în ce constă lovitura puternică care s-a dat regimului? Există deci o contrazicere în expunere, care devine și mai evidentă la paragraful „Politica agrară... după 1888", unde se arată că s-au publicat două proiecte referitoare la vînzarea de pămînt către țărani și modificarea învoielilor agricole.

Tot atît de discutabilă devine și interpretarea ce s-a dat în sensul generalizării, la p. 74, știrii publicată în ziarul „Telegraful român", unde este vorba de reprimarea unor răscoale în județele de cîmpie și învățămintele trase de țărănimea din județele subcarpatice Muscel, Gorj și Argeș) pentru viitoare ridicări ale țărănimii și în aceste regiuni ale țării. Acest lucru e interpretat astfel: „În rîndurile țăranilor începea să-și facă loc tot mai mult ideea necesității unei solidarități a tuturor răsculaților din întreaga țară".

Se știe că față de lupta țărănimii poziția cea mai înaintată a avut-o proletariatul. Sprijinul acordat răscoalelor țărănești, solidarizarea cu lupta dreaptă a țăranilor oprimați și exploatați sînt dintre cele mai însemnate acțiuni ale muncitorilor. Dar a porni de aici și a considera acestea ca participări la răscoale măcar în cîteva cazuri, cum a fost cel al încercării eliberării țăranilor arestați la 1888 în gara Mizil (p. 97), devine mai greu de acceptat. O asemenea participare implica în genere conducerea acțiunilor țărănești, muncitorii fiind mai înaintați; or, aceasta nu s-a întîmplat.

Atragem de asemenea atenția asupra erorilor care s-au strecurat în alcătuirea indicilor. Astfel, Bucșani n-a fost în județul Olt, ci în județul Vlașca; Seaca din județul Dolj nu poate fi azi în raionul Gilort; Mavrodinul nu face parte din raionul Răcari, ci din raionul Alexandria, Mizilul nu era în județul Prahova, ci în județul Buzău; Dobrosloveni a făcut parte din județul Romanați, nu din Dolj. De asemenea localitatea Ciuperceni din județul Gorj este confundată cu Ciuperceni din județul Dolj (la p. 173 este vorba de prima, iar la p. 247 de a doua). La indice s-au simplificat: „Ciuperceni (comună în jud. Dolj, azi r. Gorj, reg. Oltenia) — 173, 247, 248"; Cîrna, localitate situată pe malul Dunării, nu face parte azi din raionul Craiova.

★

Cu toate deficiențele semnalate, monografia reprezintă rezultatul unei laborioase activități științifice, o realizare însemnată a istoriografiei noastre într-unul din domeniile sale fundamentale, acela al problemei agrare, care a dominat viața politică internă a României moderne. Prin bogata documentare și prin judicioasa prelucrare a materialului faptic, ea este deosebit de utilă atît specialiștilor, cît și altor categorii de cititori, dornici de a cunoaște o parte din trecutul de luptă al țărănimii române.

An. Iordache și *M. Iosa*

TITU GEORGESCU, *Nicolae Iorga împotriva hitlerismului*,

București, Edit. științifică, 1966, 149 p.

Istoria contemporană a României dintre anii 1933 și 1945 a fost dominată de lupta dîrză a poporului nostru împotriva fascismului, pentru zdrobirea pe plan internațional a hitlerismului. De aceea este firesc ca un asemenea eveniment, cu consecințe de o excep-

www.dacoromanica.ro

țională însemnătate pe toate planurile vieții sociale, să rețină tot mai frecvent atenția istoricilor contemporaniști. Studiile apărute în ultimii ani au înfățișat științific, aprofundat, aportul maselor populare — și în primul rînd al clasei muncitoare, condusă de Partidul Comunist Român — în această bătălie, inclusiv poziția și activitatea antifascistă a majorității covîrșitoare a inteleectualității românești. În acest context, lucrarea *Nicolae Iorga împotriva hitlerismului* se înscrie pe linia reliefării rolului însemnat avut de oamenii de știință și cultură din țara noastră în demascarea și în combaterea fascismului, accentul fiind pus cu deosebire, după cum se indică prin chiar titlu, pe activitatea antihitleristă a lui Nicolae Iorga, una dintre cele mai ilustre și mai prodigioase personalități ale culturii românești și universale.

Este cunoscut faptul că în ultima parte a vieții sale Nicolae Iorga s-a ridicat cu hotărîre împotriva hitlerismului și a agenturii lui, Garda de fier. El și-a manifestat fățiș ostilitatea față de toate încercările și acțiunile, de oriunde ar fi venit, de subordonare a țării noastre imperialismului german. Punînd în slujba acestui țel — urmărit cu o tenacitate și consecvență rar întîlnită, în pofida marilor pericole pe care le implica o asemenea activitate — întreaga sa erudiție și neobișnuita putere de pătrundere a fenomenelor sociale contemporane lui, marele nostru istoric a denunțat cu curaj pericolele care pîndeau poporul nostru în acei ani, s-a pronunțat pentru luarea unor măsuri eficiente spre a înfrîna pe agresorii fasciști și a menține independența, suveranitatea și integritatea statului român.

Punînd în evidență această valoroasă parte din activitatea lui N. Iorga, Titu Georgescu a inclus în textul lucrării numeroase și largi fragmente din lucrările, cursurile, conferințele, articolele de presă din anii 1933—1940, facilitînd astfel cititorilor un contact direct, nemijlocit cu opera marelui cărturar. Pe lîngă acest material, selecționat judicios și nu fără dificultate dacă ne gîndim la proporțiile vaste ale operei lui Nicolae Iorga, autorul a folosit și o bogată informație extrasă din arhive, de natură să aducă elemente noi, prețioase în înțelegerea mai completă a unor probleme. Totodată, trebuie remarcat faptul că autorul, dovedindu-se și de această dată un bun cunoscător al istoriei noastre contemporane și al problemei cercetate, a reușit — și în aceasta constă un alt merit al lucrării — să nu-l singularizeze pe Nicolae Iorga, ci să-l integreze în complexul forțelor antihitleriste din țara noastră, să-i precizeze adevăratul rol avut în încleștarea cu forțele fascismului, indicînd, acolo unde a fost cazul, limitele acțiunii și gîndirii lui.

În prefața semnată de prof. M. Berza, membru corespondent al Academiei, se arată dificultățile pe care le comportă fie și numai elaborarea pe baze științifice a unei lucrări care să îmbrățișeze în întregime măcar un aspect din activitatea lui N. Iorga; de aceea, în acțiunea de valorificare a tot ceea ce este înaintat, valoros în imensa operă a savantului român, lucrări de genul celei întocmite de Titu Georgescu sînt cu deosebire bine venite. Aceasta, arată în continuare prof. M. Berza, cu atît mai mult cu cît, „integrat istoricește în marea luptă a intelectualității progresiste, cu toate diferențele de poziții de la individ la individ, el (N. Iorga. — *Gr.C.*) aducea cu sine temeiuri proprii de gîndire și acțiune, care se cereau marcate, atît pentru a se putea înțelege mai bine valoarea aportului său la lupta comună, cît și pentru a se înlesni integrarea acestei etape finale în ansamblul vieții publice a lui Iorga" [1].

Lucrarea, compartimentată în patru capitole, se ocupă în primul („Introducere") de condițiile social-politice specifice țării noastre în care s-a înfiripat și s-a dezvoltat în decursul anilor o largă mișcare antifascistă, mai ales după venirea lui Hitler la putere. Accentul cade pe acțiunile diverselor pături ale intelectualității, desfășurate într-un cadru organizat prin variate asociații și organizații politice democratice sau, în alte cazuri, pe reliefarea concepțiilor și acțiunilor singulare, dar nu lipsite de însemnătate și ecou, ale unor reputați oameni de știință și de cultură. Activi-

[1] Titu Georgescu, *Nicolae Iorga împotriva hitlerismului*, București, Edit. științifică, 1966, p. 8. În continuare trimiterile se vor da în text.

www.dacoromanica.ro

tatea antifascistă a intelectualității este privită de autor prin prisma apropierii ei de clasa muncitoare, în scopul îmbinării acțiunilor de interes comun, îndeosebi împotriva pericolului fascist, cu acelea pentru asigurarea drepturilor economice și social-politice ale maselor largi, activitate considerată ca „o reluare pe o treaptă mai înaltă a tradițiilor din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cînd fruntași ai intelectualității românești nutreau și propagau idei socialiste proprii mișcării muncitorești" (p. 19).

Referitor la Nicolae Iorga, autorul subliniază că acesta, spre deosebire de alți intelectuali, se situa pe poziții mai înaintate, era mai categoric în a arăta cine era dușmanul și ce pericol amenința țara, independența națională și ființa poporului român. N. Iorga era tipul savantului lucid care, fără a se situa în afara concepției idealiste (ceea ce îl făcea de multe ori să înregistreze situațiile, primejdiile fără a le oferi întotdeauna o explicație științifică) și deși exprima poziția unei părți a burgheziei și a unor intelectuali legați de monarhie, înfrunta cu cutezanță pe guvernanții români și străini ce prejudiciau interesele României în favoarea celor hitleriste și revizioniste.

Preocupările atît de bogate și de variate ale marelui istoric în acțiunea de combatere a hitlerismului l-au determinat pe autor să le grupeze după criterii tematice pentru a facilita înțelegerea filiației ideilor și a stabili justețea și însemnătatea lor. Astfel, în capitolul al II-lea, „În apărarea independenței naționale", sînt reproduse și comentate pasaje din scrierile și din cuvîntările lui Nicolae Iorga în care acesta ia poziție împotriva creșterii agresivității Germaniei hitleriste, a agenturilor hitleriste din țară, în contra a tot ceea ce amenința independența României. Desigur, nu este rostul acestor rînduri de a rezuma și cu atît mai puțin de a reproduce fragmente din opera reputatului savant. Ceea ce vrem să consemnăm aici este marea diversitate de teme și de aspecte abordate, apelul insistent făcut de Nicolae Iorga la istoria patriei noastre, din care scotea, cu cunoscuta-i erudiție și patriotismul său înflăcărat, pilde și învățăminte de natură să mobilizeze și să călăuzească lupta poporului, nota incisivă a articolelor din presă, care, „scurte prin concentrarea la maximum, ca în fața unor lucruri care trebuie afirmate și nu discutate, reci aproape în energica lor hotărîre, dezvăluie primejdia, dau avertismente, condamnă" [2]. Pe această linie se înscriu, printre altele, articolul cu titlul atît de semnificativ. *Ferește-te, popor al meu, căci mari primejdii îți se pregătesc* și concluzia clar exprimată: „Germania hitleristă amenință direct independența țării și hotarele patriei" (p. 36).

N. Iorga nu înțelegea apărarea independenței naționale decît prin lupta unită, hotărîtă, dusă alături de aliații firești și tradiționali ai României, de toate popoarele amenințate de urgia fascistă. De aceea el va scrie și va cuvînta, va lua o atitudine energică — pe larg analizată în lucrarea lui Titu Georgescu — împotriva cotropirii Austriei, Cehoslovaciei, Poloniei, Franței etc., împotriva sfărîmării prin forță a hotarelor naționale statornicite de-a lungul veacurilor, a înjosirii și a persecutării popoarelor. Tot în capitolul al II-lea al lucrării, un spațiu însemnat este consacrat combaterii ideologiei naziste. Principalele aspecte ale teoriilor hitleriste — rasism, spațiu vital, agresiune ș.a. — erau combătute cu virulență de pe pozițiile omului adînc cunoscător al cuceririlor științei, N. Iorga demonstrînd caracterul lor profund neștiințific, antiuman și dezvăluind în același timp țelurile lor ascunse: acelea de a fi puse în slujba cotropirii și jefuirii altor popoare, pentru hegemonia mondială.

Nicolae Iorga a acționat în permanență, de la tribuna parlamentului, de la catedră și prin scris, ca un dușman al organizațiilor prohitleriste din România, prezentînd opiniei publice Garda de fier în postura ei reală de agentură a Germaniei hitleriste. Ostilitatea nedisimulată față de organizațiile prohitleriste din țara noastră, pe ai căror conducători îi denumea cu dispreț „canalii" care aduc dezmățul și teroarea cu „îndemn din străinătate" (p. 76), este indisolubil legată de poziția sa consecvent antihitleristă. Analizînd această problemă în paginile capitolului al III-lea, intitulat „Împotriva agenturii hitle-

[2] N. Iorga, *Pagini alese. Antologie și studiu introductiv de M. Berza*, vol. I, București, Edit. pentru literatură, 1965, p. LVIII.

www.dacoromanica.ro

riste în România — Garda de fier", Titu Georgescu arată cum Nicolae Iorga se pronunţa pentru luarea de măsuri severe împotriva organizaţiilor prohitleriste, el însuşi în martie 1932, în calitate de prim-ministru, hotărînd interzicerea Gărzii de fier (p. 78). N. Iorga a înfierat toleranţa unor cercuri guvernante faţă de organizaţiile fasciste, s-a ridicat împotriva încercărilor lui Carol al II-lea de a-şi subordona Garda de fier în scopul instaurării unui regim dictatorial. Referindu-se la momentele critice din 1940, autorul lucrării notează că, atunci „cînd grupurile fasciste aspirau ca, prin forţă sau cu sprijinul altor partide, să acapareze puterea, susţinute de unele state fasciste în dauna celor mai vitale interese ale poporului român, Nicolae Iorga se pronunţa pentru o solidaritate naţională, pentru o unitate strînsă a tuturor celor hotărîţi să apere ţara de pericolul fascist" (p. 90). Savantul român vedea în dictatura fascistă instaurată în septembrie 1940 o emanaţie a cercurilor militarismului şi hitlerismului din Germania, iar pe legionari îi aprecia ca incapabili de a se menţine la putere împotriva voinţei poporului, apreciere confirmată de desfăşurarea ulterioară a procesului istoric.

În ultimul capitol al lucrării, sub titlul sugestiv „Cu preţul vieţii — în contra dictaturii fasciste şi a subjugării României de către hitlerişti", Titu Georgescu relevă faptul că condamnarea hitlerismului de către N. Iorga, înfierarea crimelor comise de legionari, apelurile repetate la solidaritatea naţională în vederea stăvilirii fascismului, pentru apărarea independenţei naţionale şi a fiinţei poporului român în graniţele lui fireşti au trezit interes printre oamenii de ştiinţă şi cultură români, insuficient clarificaţi asupra primejdiilor care ameninţau ţara noastră. Această susţinută activitate i-a atras duşmănia căpeteniilor fasciste din Germania şi din România, mai ales după ce acestea au constatat că savantul şi omul politic, cu o cutezanţă ce nu poate fi îndeajuns măsurată decît dacă avem în minte violenţele extreme ale legionarilor faţă de oricine li se opunea, refuza categoric şi sistematic să renunţe la convingerile lui. Din momentul în care nu a mai existat nici o speranţă de a-l atrage sau cel puţin de a-l domoli, hitleriştii au hotărît să-l suprime, folosind ca unealtă Garda de fier.

Pe mai multe pagini autorul urmăreşte, mai ales pe bază de materiale inedite din arhive, ceea ce dă un plus de interes expunerii, acţiunea bestială, premeditată a legionarilor din 27 noiembrie 1940, cînd Nicolae Iorga a fost smuls de la masa de lucru în timp ce scria la *Istoriologia umană*, operă profund originală şi de mari proporţii, care trebuia să încununeze munca lui de peste 50 de ani, şi asasinat mişeleşte. În finalul capitolului sînt inserate informaţii ce atestă profunda durere cu care a primit poporul român vestea asasinării lui Nicolae Iorga şi indignarea sa legitimă împotriva bandelor legionare, precum şi mărturii de preţuire şi de admiraţie aduse memoriei marelui savant de oameni de ştiinţă şi de cultură din ţară şi de peste hotare.

Lucrarea, în cuprinsul căreia au fost intercalate numeroase reproduceri, de cele mai multe ori reuşite, se încheie cu utili indici de persoane, geografici, ai organizaţiilor politice şi de masă, precum şi de instituţii şi întreprinderi.

Scrisă într-un stil viu, antrenant, lucrarea trezeşte interesul nu numai al istoricilor, ci şi al unor cercuri mult mai largi de cititori. Tocmai de aceea ar fi fost necesar ca anumite informaţii, extrase îndeosebi din volumul al VII-lea de *Memorii* ale lui N. Iorga (p. 84—88) să fi fost mai pe larg explicate, pentru a nu da naştere la eventuale nedumeriri sau confuzii. De asemenea credem că afirmaţia justă potrivit căreia poziţia antihitleristă a lui Nicolae Iorga „a suscitat un interes remarcabil printre oamenii de ştiinţă şi cultură români, precum şi printre politicienii burghezi insuficient edificaţi în primii ani asupra primejdiei hitleriste" (p. 97) ar fi trebuit mult lărgită şi concretizată prin includerea de material documentar, deoarece aceasta a fost una dintre consecinţele cele mai importante ale luptei sale împotriva hitlerismului.

Prin modul în care a fost concepută şi realizată, lucrarea *Nicolae Iorga împotriva hitlerismului* a justificat eforturile de cercetare întreprinse de Titu Georgescu timp de mai mulţi ani.

Gr. Chiriţă

www.dacoromanica.ro

SILVIU DRAGOMIR, *Avram Iancu*,

Bucureşti, Edit. ştiinţifică, 1965, 303 p. Colecţia „Pagini din istoria patriei"

Aşteptată cu mult interes, dată fiind competenţa regretatului istoric al revoluţiei românilor din Transilvania, monografia *Avram Iancu* nu este numai o lucrare de valoare ştiinţifică, ci şi deosebit de actuală. Este, pe de altă parte, o dovadă a superiorităţii metodei materialist-istorice de cercetare, metodă care a cerut autorului analiza multilaterală a fenomenului istoric complex şi, pe această bază, i-a permis interpretarea sa justă. Încoronare a unei îndelungate cercetări puse în slujba unei cauze scumpe poporului român şi a unei vieţi nu lipsite de căutări, lucrarea se bazează pe un vast material documentar din arhive româneşti şi străine, cercetat şi înţeles de-a lungul anilor, edit şi inedit, pe întreaga bibliografie a problemei. Rectificînd puncte de vedere şi înlăturînd afirmaţii eronate, autorul, legat de cei a căror istorie a cunoscut-o atît de bine, a dat întodeauna, aşa cum o spune, „preferinţă adevărului istoric, stabilit în temeiul mărturiilor autentice" (p. 12). Unde acesta nu a putut fi găsit, s-a lăsat cuvînt cercetărilor viitoare. Din acest punct de vedere, lucrarea este un îndemn la continuarea cercetării temeinice în arhive.

Avram Iancu, născut în 1824 în comuna Vidra de Sus (azi Avram Iancu) de pe fostul domeniu fiscal Cîmpeni, fiu al iobagului înstărit Alisandru Iancu, este prezentat ca luptător pentru cauza poporului său, neconfundînd „pe conservatorii şi aristocraţii" din Transilvania cu poporul maghiar, curat în faţa propriei judecăţi şi a oamenilor. Cu multă căldură, dar întotdeauna căutînd adevărul, S. Dragomir îşi urmăreşte eroul în anii revoluţiei, cînd, silit la apărare desperată, dar eroică, el şi poporul său, va fi *nevoit să colaboreze într-o oarecare măsură* cu „prietenul făţarnic" care l-a înşelat. Iar după aceea, succint, ne prezintă drama unui om apăsat de răspunderea faţă de soarta unui neam căruia îi ceruse sacrificiul suprem, promiţîndu-i libertate, pînă cînd „Craiul moţilor", de mult trecut în legendă, se va stinge la 10 septembrie 1872 la Baia de Criş, după ce, simbol al românilor din Transilvania, şi-a purtat umbra timp de 20 de ani printre semenii săi, care continuau, în alt chip, lupta începută cu veacuri în urmă. Sîrguincios în şcoli şi mult apreciat de colegi, fiul de moţ este înfăţişat ca foarte receptiv la înnoirile vremii, deopotrivă cu ceilalţi colegi români şi maghiari, revoluţia absorbindu-l cu totul.

Prima decepţie, dar şi prima delimitare — continuă autorul —, are loc la Tîrgu-Mureş, cînd „exclusivismul îngust nu se dezminte nici sub căldura soarelui de primăvară al libertăţii" (p. 36). Lozinca „uniune sau moarte", cu toate implicaţiile ei, va fi greşeala fundamentală a celor care au condus poporul maghiar în 1848—1849.

Românii vor face revoluţia lor şi autorul urmăreşte fenomenul istoric cu toată atenţia şi înţelegerea, fiind de părere că Iancu şi poporul său au făcut totul pentru a preveni lupta, fiind gata oricînd (pînă n-a fost prea tîrziu) să întindă o mînă prietenească, dar cu condiţia să le fie recunoscută fiinţa naţională : nici o concesie pe această linie, căci foştii iobagi, în majoritate români, îşi cunoşteau bine foştii stăpîni, în majoritate nobili maghiari, iar concepţia noilor conducători, în această problemă nu se deosebea de a vechilor asupritori, rămaşi de fapt în Transilvania, ocrotiţi de guvern. Lupta sub steagul habsburgic românii nu au dorit-o, argumentează S. Dragomir, căci ei se ridicaseră pentru libertate. Dar, paradoxal, conducătorii de atunci ai poporului maghiar, revoluţionari în ţara lor, s-au transformat — din neînţelegerea tuturor înnoirilor vremii — în duşmani de moarte ai altor naţiuni. Au plătit scump această greşeală. De aici s-a născut colaborarea românilor cu Habsburgii, care au ştiut ca întotdeauna, întreţinînd mitul „bunului împărat", să speculeze contradicţiile naţionale. Dacă Iancu şi nu Şaguna şi ceilalţi ar fi fost la Olmütz şi la Viena, s-ar fi convins, poate, mai devreme de „jocul nerušinat" al împăratului şi camarilei, joc al cărui mobil autorul caută să-l surprindă. Dacă această clarificare nu i-ar fi uşurat

www.dacoromanica.ro

rezistența în munți, căci cercul din jurul Apusenilor acționa după aceleași instrucțiuni condamnabile, cu siguranță însă că l-ar fi determinat să răspundă cu aceeași monedă celui pe care mai tîrziu, în mîndria lui de om al munților, l-a sfidat sau măcar ar fi putut evita decepțiile fatale din anii imediat următori. Dar Iancu, omul de acțiune, nu-și va mai părăsi munții. Cetele și conducătorii lor, în momentele hotărîtoare, n-au putut asculta și sfatul celorlalți fruntași ai românilor, căci unii plecaseră în delegații, iar pe ceilalți îi împrăștiase ofensiva lui Bem. „Muntenii" și cei care au reușit să mai ajungă la ei vor lupta în cea mai mare parte singuri, colaborarea cu imperialii reducîndu-se la ajutoare sporadice și mai mult de ordin material, întotdeauna date *de nevoie* și *insuficiente*. Este un merit al autorului că pune la punct această dificilă problemă.

După votarea „uniunii" și sancționarea nefastei legi de către împărat — acum prea slab, dar Habsburg consecvent — n-a urmat aplicarea legilor din martie și în principat, căci guvernul maghiar n-a putut (și nici n-a încercat !) să treacă peste voința nobilimii de aici, deși nu-i aproba întotdeauna practicile, iar teroarea din vară în aceste condiții — este de părere autorul — a dezlănțuit mînia unui neam întreg, asuprit de veacuri. A treia adunare de la Blaj a fost începutul. Românii au primit arme de la Puchner pentru a se salva de la pieire. Imperialii, care acum jubilau, puteau fi obligați să-și spună cuvîntul deschis, să termine jocul perfid sau să se demaște complet, și adunarea din decembrie 1848 de la Sibiu putea să fie o cotitură. Dar a pătruns Bem în Transilvania, și Iancu, venit la Sibiu după vești și instrucțiuni, a plecat precipitat în munții amenințați. „De numele său — precizează autorul — se leagă de acum atît apărarea munților, cît și izbînda ideii de libertate națională" (p. 102).

Respingînd afirmații jignitoare, S. Dragomir caracterizează rezistența din Apuseni ca „ultima expresie a programului revoluționar și suprema sforțare a unei voințe conștiente pentru izbîndirea libertății" (p. 103). Autorul arată biruința oștilor revoluționare conduse de Bem asupra imperialilor, dar atrage atenția că o parte a acestor oști a încercuit legiunile din munți pentru a le sili la capitulare sau a le distruge. Trecut apoi în Banat, Bem va protesta împotriva excesele comisarilor Beöthy, Csany și ale nobilimii, dar tot de aici — e drept, conform ordinului lui Kossuth — va cere lui Kemény Farkas să încerce una dintre ultimele mari confruntări cu oamenii munților. Iar în urma oștilor revoluționare ale lui Bem, independent de voința lui, veneau tribunalele „de sînge" și „echipele de vînătoare", înființate de noul comisar pentru Transilvania, Edmond Beöthy. Astfel intervenția lui Bem apare, pentru prima dată atît de complet, într-o altă lumină. Bem, sincer slujitor al revoluției, cere înlăturarea lui Beöthy, dar e numit în loc Ladislau Csany, om influent (mai tîrziu ministru) și prieten al lui Kossuth. Autorul analizează concepția politică a noului comisar, apărător al intereselor nobilimii maghiare, dar afirmă ca o concluzie : „Cursul nou politic, care înseamnă nu împăciuire, nici dovadă de energie, ci terorism sălbatic, este inspirat de Kossuth însuși" (p. 104). Munții au fost asaltați continuu, atacurile întreprinse de Csutak, Hatvani, Vasvari, Kemény fiind momente culminante din șirul unor acțiuni care au zădărnicit colaborarea — este de părere S. Dragomir.

Drama deputatului român Ioan Dragoș este pentru prima dată analizată cu cea mai mare atenție, pe o bază documentară solidă și în parte inedită (cea mai interesantă), descrierea oamenilor și întîmplărilor prilejuind adevărate pagini antologice. Adept pe atunci al „uniunii" cu Ungaria, dar din cu totul alte motive decît conducătorii maghiari, dorind pe această cale să-și slujească sincer poporul său, Ioan Dragoș, arată S. Dragomir, tocmai ca adept al acestei căi — cînd, în esență, poporului său nu i se promitea aproape nimic —, a dat dovadă de lipsă de realism politic, de necunoaștere suficientă a oamenilor. Dragoș avea salvconduct de la Kossuth (dat la Debrețin la 14 aprilie 1849) prin care se asigura *„în numele guvernului maghiar"* liberă trecere, ferită de orice atingere, tuturor cu care se va întîlni, pentru mersul lor la locul întîlnirii și de acolo îndărăt", cu ordin către autorități

www.dacoromanica.ro

„să respecte garanția salvconductului promis prin aceasta de mine (de Kossuth. *G.I.*) *în numele națiunii* și să-și țină de strînsă datorie a-l face să fie respectat de către toți" (p. 128, citat din salvconduct). Documentul este confirmat și de o scrisoare a lui Kossuth către Csany (p. 129). Dar conducătorul revoluției maghiare, arată clar S. Dragomir, nu acorda armistițiu, căci avea alte planuri. Hatvani a acționat deci după instrucțiuni superioare. A fost un joc politic perfid, nedemn de Kossuth, și documentele prezentate îl acuză. Înainte de a pleca a doua oară în munți, este de părere autorul, Dragoș a greșit, căci, avînd îndoieli asupra intențiilor sincere ale lui Kossuth (cu toate că era în posesiunea salvconductului), și-a asumat pe risc propriu îndeplinirea pînă la capăt a misiunii, primejduind securitatea conducătorilor români din dorința sinceră însă de a uni cele două revoluții. Avea momente cînd se credea în siguranță cu salvconductul președintelui, dar și momente cînd această credință îl părăsea. A fost un om sincer, conchide S. Dragomir, dar pentru lipsa de realism politic a plătit scump. E drept, Hatvani și-a primit pedeapsa. „Cu ce i-am fost datori, i-am plătit. N-a rămas nimic din ce i-am mai putea pretinde", va scrie mai tîrziu Iancu (p. 215). Dar, este de părere autorul, „nu Hatvani a fost propriu-zis înfrînt, ci jocul nesincer al lui Kossuth" (p. 169). Moartea lui Buteanu este descrisă de autor în pagini de antologie. S. Dragomir prezintă apoi pe larg și celelalte încercări de a înfrînge rezistența „muntenilor", zadarnice însă și scump plătite de cei îndrăzneți, căci „și frunza ce tremură pe copac este aici dușmănoasă ungurilor", cum încă maiorul Csutak avusese prilejul să se convingă (p. 124).

Urmărind cauzele căderii revoluției maghiare, autorul înfățișează în acest context încercarea lui N. Bălcescu de a uni cele două revoluții. Pornind entuziast în munții lui Iancu după ce obținuse de la guvernul maghiar drepturi pentru români, Bălcescu a avut totuși un moment, așa cum prezintă autorul, cînd a fost mai puțin realist decît Iancu, crezînd că se vor uni atît de ușor cele două revoluții în acele condiții de final tragic. Un moment numai, căci Iancu și ai săi îl vor fi convins apoi pe marele revoluționar muntean de realitatea lucrurilor. Cinstit, Iancu va scrie prin el și lui Kossuth că nu poate trata restabilirea păcii, „fiind situația în care ne găsim foarte critică. Armata ungurească se îndepărtează, iar forța militară a rușilor se apropie. *Ar fi apoi foarte dificil și ar reclama mult timp pînă cînd să putem convinge poporul a se înfrăți cu voi*" (p. 232; s.n. *G.I.*). Dar îi promite neutralitatea românilor, și autorul aprobă întru totul gestul lui Iancu, gest pe care, pe de altă parte, îl apreciază ca „un ajutor dat luptei poporului maghiar pentru libertate și independență" (p. 237).

Spre final, S. Dragomir urmărește atent, la Olmütz și la Viena, eforturile delegației conduse de Șaguna, apreciindu-le, dar și „jocul nerușinat" al împăratului și camarilei, care, acum tari, începeau să respingă... politicos.

După căderea revoluției maghiare și predarea armelor de către români începe marea dezamăgire a lui Iancu, și autorul cruță parcă, cu un gest delicat, memoria celui de care s-a apropiat ca nimeni altul, grăbindu-se să tragă vălul peste relicve scumpe. Nu însă înainte de a încerca să clarifice o altă problemă esențială: de ce Habsburgii nu voiau o unire a românilor din monarhie într-o provincie autonomă? „Între domniile-voastre se află oameni primejdioși" (p. 262), va replica Franz Joseph delegației române, fără a da explicații. Cuvintele vor reveni și mai tîrziu, din imprudență. Deci, este de părere S. Dragomir, teama pe care Habsburgii încep s-o simtă tot mai mult acum cînd popoarele se trezesc, faptul că această concesie ar putea fi o fază în realizarea dorinței celor care la Blaj spuseseră ca un ecou: „Vrem să ne unim cu țara", teama aceasta i-a urmărit pe imperiali ca o fantomă pînă în ceasul căderii lor, și atitudinea Curții din Viena față de români de aici înainte va fi tot mai mult dictată de acest lucru. Aceeași teamă i-a urmărit și pe adepții naționalismului exclusivist, care mai tîrziu — alți oameni însă — au împărțit puterea cu cel „proclamat (rege. — *G.I.*) între spînzurătorile revoluționarilor unguri"[1] și

[1] N. Iorga, *La moartea lui Francisc Iosif*, în *Pagini alese*, vol. II, București, 1965, p. 56.

www.dacoromanica.ro

pe care masa poporului maghiar nu-l dorea [2]. Pentru lămurirea deplină a acestei probleme, autorul îndeamnă insistent la o cercetare temeinică în arhivele din Budapesta, dar mai ales din Viena.

[2] Vezi şi o mărturie contemporană la B.C.S. fond. Brătianu dos. XXXVIII/16, (scrisoarea lui N. Ionescu).

Concluzia ce se desprinde din întreaga lucrare este aceea că toţi revoluţionarii români de la 1848 erau convinşi de adevărul-deviză, postulat cu atîta claritate de N. Bălcescu: „Noi românii nu vom exista pînă cînd nu ne vom uni cu toţii într-unul şi acelaşi corp politic" (p. 233).

G. Iscru

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

„Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C. C. al P. C. R.“,

București, Edit. „Scînteia“, an. XI (1965), nr. 1—6, 1 058 p.

Evidențiind istoria luptei împotriva pericolului fascist desfășurate de masele largi populare conduse de P.C.R. îndeosebi după marile bătălii revoluționare ale ceferiștilor și petroliștilor din ianuarie-februarie 1933, mișcarea de rezistență antifascistă din România, care a culminat cu insurecția armată din august 1944, revista „Anale“ aduce contribuții meritorii la elucidarea unor probleme de actualitate în istoriografia contemporană a patriei și de interes mondial în același timp.

Publicarea unor sinteze tematice sau a unor memorii-comunicări în problemele instaurării și consolidării puterii populare înainte și după 6 Martie 1945, a participării României la războiul antihitlerist sau aspecte legate de însemnătatea Conferinței naționale a P.C.R. în lumina ultimelor documente de partid, de altfel momente de la a căror înfăptuire s-au aniversat anul trecut 20 de ani, cît și istoricul Rezistenței, constituie coordonatele principale ale profilului tematic al revistei pe anul trecut. Invitația făcută specialiștilor în domeniul istoriei contemporane în 1965 la Congresul internațional de științe istorice de la Viena de Henry Michel, redactorul-șef al cunoscutei publicații „Revue de la deuxième guerre mondiale“, de a redacta un număr întreg al acestei reviste, a însemnat, pe lîngă necesitățile obiective de ordin intern de a cerceta ampla mișcare de rezistență din România încă înainte de începutul celui de-al doilea război mondial, un imbold în plus în această direcție.

Pe baza cercetării unor numeroase surse documentare, mai cu seamă arhivistice, Gh. Ioniță și C. Botoran, în articolul *Lupta muncitorilor metalurgiști din România împotriva exploatării capitaliste și a pericolului fascist (1934—februarie 1938)* (nr. 3), după înfățișarea situației întreprinderilor, a capitalului investit, a forței motrice, a numărului muncitorilor din această ramură importantă a economiei naționale și a condițiilor grele în care lucrau, relevă influența P.C.R. în rîndurile lor și de asemenea a P.S.D. Studiul se ocupă cu numărul conflictelor de muncă, al grevelor, al participanților la ele, demonstrînd argumentat și convingător că statistica burgheză a falsificat aceste date. Arătînd că mișcările metalurgiștilor au avut și un puternic caracter antifascist, autorii relevă trăsăturile lor caracteristice. Se menționează de asemenea și solidaritatea metalurgiștilor cu celelalte acțiuni revendicative ale altor categorii de muncitori, ceea ce constituia un avertisment hotărît pentru patroni și un imbold mobilizator pentru muncitori în luptă.

I. Iacoș tratează în articolul *Acțiuni pentru înfăptuirea unității sindicale în cadrul C.G.M. (1935—1938)* (nr. 5) despre unificarea mișcării în condițiile cînd activau Sindicatele unitare, social-democrate și independente, ceea ce

www.dacoromanica.ro

reflecta situaţia din mişcarea muncitorească, care avea trei partide politice : P.C.R., P.S.D. şi P.S.I., toate cu tactici şi acţiuni iniţiate separat, dar unite prin interesul lor de clasă. Unificarea a început cînd P.C.R. a cerut membrilor Sindicatelor unitare să se afilieze la C.G.M., iar în 1936 C.G.S.U. se autodizolvă. Concomitent, Partidul Socialist (Popovici) a concentrat pe toţi membrii săi tot în C.G.M. Activitatea de unificare s-a făcut cu unele greutăţi atît din partea liderilor de dreapta, Flueraş, Gherman, care se temeau de preponderenţa comunistă în sindicate, cît şi din partea unor activişti ai C.G.S.U. care nu înţelegeau pe deplin necesitatea unificării. Sub conducerea C.G.M., singurul organ sindical central pe ţară, a crescut prestigiul mişcării sindicale, colaborarea dintre comunişti, social-democraţi şi independenţi a devenit mai strînsă în iniţierea unor acţiuni comune. Noul organ sindical a luptat contra pericolului fascist pentru crearea F.P.A., contra ziarelor fasciste şi a sindicatelor naţionaliste, a atras în acţiuni funcţionari, învăţători, profesori universitari ş.a. Congresele uniunilor sindicale pe ramuri din 1936—1938 au constituit de asemenea o expresie a luptei pentru unitatea sindicală.

Un studiu interesant publică Titu Georgescu în nr. 3 al „Analelor" privind *Contribuţia intelectualităţii la lupta antifascistă din România (1933 1944)*, în care, arătînd că P.C.R. a găsit în diferite perioade metode şi mijloace de atragere a intelectualităţii, a altor pături şi categorii sociale la lupta antifascistă, relevă poziţia înaintată a numeroşi intelectuali în lupta antihitleristă pentru păstrarea independenţei şi fiinţei naţionale a României. A avut loc înfiinţarea a numeroase organizaţii legale, a unui număr mare de organe de presă, în care diverse categorii de intelectuali — oameni de ştiinţă, profesori, cercetători — îşi manifestau poziţia antifascistă, militau activ pentru promovarea unei culturi naţionale, a tradiţiilor înaintate, împotriva misticismului şi obscurantismului. Lupta intelectualităţii împotriva hitlerismului a continuat şi după instaurarea dictaturii militare-fasciste, mulţi tineri au organizat acţiuni antifasciste. Crearea în 1942 a Uniunii patrioţilor în plină dictatură fascistă, remarcă autorul, era o dovadă a poziţiei antifasciste pe care intelectualitatea înaintată, patriotică a înţeles s-o adopte împotriva regimului. Aderarea U.P. la F.P.A. în 1943 însemna hotărîrea de a contribui astfel la salvarea independenţei şi suveranităţii ţării alături de P.C.R., luptător consecvent pentru apărarea intereselor maselor populare şi răsturnarea dictaturii militare-fasciste.

Referitor la această perioadă sînt publicate în revistă două comunicări : una *Din lupta minerilor din Aghireş (Şorecani) împotriva exploatării capitaliste în anul 1933* (nr. 4) de Gh. Bodea şi a doua referitoare la *Participarea delegaţiilor române la congresele internaţionale antifasciste din anii 1933—1934* (nr. 3) de I. Babici, în care autorul se ocupă de Congresul mondial antifascist din 1933 de la Paris, Congresul internaţional antifascist al studenţilor, ţinut concomitent tot acolo, Congresul mondial antifascist al femeilor din vara anului 1934, cît şi de Congresul mondial antifascist al studenţilor din decembrie 1934 de la Bruxelles.

Începînd cu nr. 3, revista „Anale" a deschis rubrica „Discuţii", unde îşi propune să publice materiale referitoare la un cerc larg de probleme ale istoriei partidului comunist şi ale istoriei contemporane a României, insuficient cercetate. Pînă acum au apărut patru studii, care, pe baza presei, a folosirii unor noi fonduri de arhivă şi în lumina ultimelor documente de partid, aduc în circuitul ştiinţific puncte de vedere noi, pun într-o lumină nouă aspecte mai puţin cunoscute în istoriografia noastră. Gh. Zaharia şi D. Tuţu se ocupă de *Aspecte ale politicii externe a României în anii 1933—1936* (nr. 5), unde, prezentînd situaţia internă a României şi a celei general-europene, arată că lupta care se desfăşura în Europa era aceea de a se revizui tratatele de la Versailles, politică susţinută de statele învinse în primul război mondial în frunte cu Germania, iar ulterior şi de Anglia pentru a contracara preponderenţa Franţei. Autorii înfăţişează relaţiile externe ale României cu Germania, care începe să exercite presiuni de ordin economic, militar şi politic asupra ţării noastre, acţiunile celui de-al treilea Reich de a se coaliza cu

www.dacoromanica.ro

Italia şi cu Japonia, ieşirea din Liga Naţiunilor, atacarea Abisiniei de Italia etc., ceea ce îngrijora Mica Înţelegere şi îndeosebi pe N. Titulescu, care căuta să contracareze influenţa Germaniei în România. Este argumentată convingător poziţia României prin Titulescu la Liga Naţiunilor, îmbunătăţirea relaţiilor cu U.R.S.S., stabilirea relaţiilor economice româno-sovietice prin încheierea unui acord comercial în februarie 1936, încercările de încheiere a unui tratat de asistenţă mutuală a României cu U.R.S.S. pînă la înlăturarea lui Titulescu în august 1936.

Inserat tot la rubrica „Discuţii", studiul *Unele aspecte privind poziţia partidelor politice din România în preajma instaurării dictaturii regale* (nr. 3) de Al. Savu face o trecere în revistă a principalelor curente şi tendinţe din partidele şi grupările politice din anii 1937—1938, subliniind contradicţiile care se manifestau între P.N.Ţ. Maniu şi P.N.L. Brătianu,[1] pe de o parte, şi cercurile grupate în jurul regelui. Primele se situau pe poziţia menţinerii parlamentarismului, iar cele din urmă se pronunţau pentru dictatură, aşteptînd doar momentul prielnic. Deşi se aflau pe poziţii diferite în domeniul parlamentarismului, totuşi ele se situau pe poziţii identice sau apropiate în probleme de importanţă majoră. Al. Savu urmăreşte cum au evoluat contradicţiile dintre aceste cercuri politice în perioada decembrie 1937 — februarie 1938, măsurile adoptate de guvernul Goga-Cuza, cît şi situaţia grea a ţării în această perioadă. Sînt analizate poziţia P.C.R. de coalizare a forţelor democratice pentru înlăturarea guvernului Goga-Cuza, frămîntările din cadrul P.S.D., poziţia altor grupări şi forţe politice, activitatea Uniunii democratice din această perioadă şi delimitarea cît mai clară a grupărilor fasciste P.N.C. şi Garda de fier faţă de cele nefasciste. Sînt prezentate manevrele de culise ale celor din jurul regelui şi propunerile făcute de Maniu, Brătianu şi alţii pentru depăşirea punctului critic, cît şi poziţia cercurilor monopoliste, care a atîrnat greu în balanţa trecerii la dictatura regală la 10 februarie fără a mai aştepta rezultatul alegerilor din martie 1938.

În ce priveşte problemele istoriei Rezistenţei din România, căreia i s-a rezervat un spaţiu apreciabil, revista publică în nr. 5 *Probleme de metodologie şi documentare privind istoria Rezistenţei în România* de Ion Popescu-Puţuri, referat prezentat, în cadrul celui de-al XII-lea Congres de istorie, la colocviul „Istoria Rezistenţei în Europa" (Viena, 29 august — 5 septembrie 1965), în care autorul se referă la modul cum trebuie cercetată istoria rezistenţei, înfăţişînd stadiul cercetării ei în România. Se insistă asupra rădăcinilor Rezistenţei, subliniindu-se că clasa muncitoare era principala forţă în jurul căreia s-au polarizat şi alte categorii sociale în lupta antifascistă care a avut un caracter organizat. I. Popescu-Puţuri relevă că istoria Rezistenţei a avut un caracter naţional, dar şi internaţional, că ea trebuie să fie opera istoricilor din fiecare ţară, că ea are un caracter specific, dependent de situaţia din statul respectiv. Se arată care au fost obiectivele Rezistenţei în ţara noastră, în ce materiale publicate sau inedite se găsesc expuse, metodele de cercetare prin folosirea izvoarelor de primă mînă provenind de la mişcarea de rezistenţă, apoi cele ale organelor represive, memorii, presă, de la organizaţiile democratice, toate privite critic şi coroborate cu alte materiale, încheind cu stadiul cercetării istoriei Rezistenţei din România, cu lucrările apărute pe această temă, rolul muzeelor etc. şi colaborarea pe plan internaţional în domeniul alcătuirii istoriei Rezistenţei.

„Analele Institutului de studii istorice şi social-politice" publică în nr. 3, de asemenea, cele două comunicări prezentate în cadrul celei de-a doua Conferinţe internaţionale privind învăţămîntul istoriei Rezistenţei (Praga, 13—15 aprilie 1965), *Istoria Rezistenţei şi noua generaţie din Republica Socialistă România* de Gh. Matei şi *Studierea istoriei Rezistenţei în învăţămîntul de toate gradele din Republica Socialistă România* de Aron Petric. Apar în revistă aspecte din lupta maselor împotriva fascismului şi a războiului desfăşurată în această perioadă: *Manifestaţii de protest ale maselor populare din Arad împotriva dictatului de la Viena (septembrie 1940)* (nr. 3) de Tr. Bunescu; *Din lupta muncitorilor din Bucureşti în anii dictaturii militaro-fasciste*

www.dacoromanica.ro

și a războiului hitlerist (1940—1944) (nr. 4), în care M. Covaci înfățișează manifestările întreprinse în capitală de la forme simple (proteste, acțiuni demonstrative) la cele superioare (sabotaj, grevă, luptă armată). Se subliniază că organizația locală a P.C.R. avea legături cu celule de partid din multe întreprinderi din capitală, că ea a inițiat cu mari sacrificii tipărirea de manifeste, numeroase acțiuni, care în multe cazuri s-au soldat cu arestări, procese, condamnări la moarte.

Alte materiale publicate: *Exploatarea și tratamentul inuman al muncitorilor români în întreprinderile din Germania hitleristă în anii 1941—1943* (nr. 6) de Tudor Paul și *Manifestări ale stării de spirit antifasciste și antihitleriste a armatei române în timpul războiului hitlerist* (nr. 6) de A. Petri, D. Tuțu și P. Ilie, dezvăluie noi aspecte ale poziției antifasciste a poporului român. Ultimul articol, documentat, bazat pe materiale noi de arhivă, arată procesul complex de formare, dezvoltare și maturizare a stării de spirit antihitleriste a militarilor români.

Un spațiu larg rezervă revista aniversării a 20 de ani de la victoria asupra Germaniei fasciste; pe lîngă publicarea în nr. 2 a comunicărilor ținute de membrii delegației române, la Conferința științifică de la Moscova din 14—16 aprilie 1965, consacrată acestui eveniment, mai apar amintirile unor participanți la războiul antihitlerist.

În comunicarea *Cercetarea istoriei mișcării de rezistență antifascistă din România* de V. Roman, Vl. Zaharescu și A. Petri se arată că Rezistența s-a dezvoltat continuu pe măsura desfășurării războiului, că ea avea rădăcini în luptele din 1933, în ura maselor populare la vestea ocupării Austriei, a Cehoslovaciei, în dictatul de la Viena ș.a. Încă de la intrarea trupelor hitleriste în țară au avut loc ciocniri cu hitleriștii, au fost organizate acțiuni revendicative la Iași, Arad, Valea Mureșului, Valea Jiului etc., iar sabotajele au constituit o formă superioară de luptă. Clasa muncitoare, condusă de P.C.R., singurul partid politic care a inițiat, a organizat și a condus mișcarea de rezistență, polarizase în jurul său Frontul plugarilor, P.S.T. (M. Ralea) și Madosz. P.N.Ț. Maniu și P.N.L. Brătianu au refuzat colaborarea cu P.C.R., ducînd o politică de culise, de pertractări, pentru a fi rezerva cercurilor conducătoare. Șt. Foriș a adus daune mișcării de rezistență, în timp ce cadrele de bază ale P.C.R. erau în lagăre și închisori. Au fost înscenate procese, au avut loc numeroase arestări între 1941 și 1944, iar mulți dintre cei arestați au fost executați. P.C.R. a organizat acțiuni revendicative, greve în fabricile de armament, acte de sabotaj la C.F.R., în industria petrolieră, ale cărei produse erau atît de necesare frontului. Masele țărănimii se opuneau la livrările forțate de produse agricole. În armată multe cadre de conducere s-au declarat în dezacord cu Antonescu, o parte a intelectualității era și ea împotriva continuării războiului alături de Germania hitleristă. Autorii menționează de asemenea lupta de rezistență a românilor în Franța, U.R.S.S., Cehoslovacia, Belgia, Iugoslavia.

Făcînd un istoric al cercetării cotiturii hotărîtoare din 1944 în istoria poporului nostru, al lucrărilor apărute în țară și în străinătate, al nivelului actual al cercetării pe baza lucrărilor apărute în revistele de specialitate etc. în studiul *Insurecția armată antifascistă din august 1944 și participarea României la înfrîngerea Germaniei hitleriste. Însemnătatea lor în istoria poporului român*, Ion Popescu-Puțuri, Gh. Zaharia și I. Rădulescu înfățișează sintetic cauzele, rădăcinile adînci ale Rezistenței pe care poporul român a opus-o dictaturii militare-fasciste și măsurile adoptate de P.C.R. pentru înlăturarea dictaturii antonesciene și trecerea de partea coaliției antihitleriste. Sînt menționate realizarea F.U.M., crearea sub conducerea P.C.R. a Comitetului militar, realizarea acordului cu P. N. L. Tătărăscu, crearea B.N.D. în iunie 1944, organizarea și conducerea nemijlocită a insurecției, ca și lupta pentru eliberarea teritoriului național și mai departe alături de armata sovietică pentru eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei pînă la victoria finală. Articolul se încheie cu aprecieri ale cercurilor străine asupra semnificației pe care actul de la 23 August a avut-o pentru înfrîngerea Germaniei hitleriste, cît și asupra posibilităților pe care le deschidea pentru dezvoltarea ulterioară a României.

www.dacoromanica.ro

În comunicarea *Cercetarea arhivistică privind participarea armatei române umăr la umăr cu armata sovietică la războiul antihitlerist*, general-maior Constantin Popa, col. Leonida Ion și lt.-col. Leonida Loghin ajung la concluzii demne de reținut. Se menționează luarea contactului cu armata sovietică încă de la 23 August 1944, după proclamația regală, și atacarea forțelor hitleriste. Urmează redarea luptelor pentru eliberarea teritoriului nostru care s-au desfășurat pînă la 25 octombrie și aprecierile unor comandanți sovietici și ale Comandamentului superior sovietic despre vitejia, dîrzenia și curajul în luptă al militarilor Armatelor I și IV române, conduse de generalii Atanasiu și Dăscălescu. Autorii prezintă succint marile operații strategice la care a participat armata română în Ungaria și Cehoslovacia și contribuția ei la înfrîngerea dușmanului, specificîndu-se numărul militarilor participanți, luptele la care s-au remarcat, prizonierii și armamentul capturat.

N. N. Constantinescu și col. V. Anescu, în studiul *Rezultatele cercetării științifice cu privire la contribuția economică a României la războiul antihitlerist*, arată aportul militar al țării noastre la lupta împotriva Germaniei hitleriste. Istoriografia română a depus o susținută muncă de investigație pentru a releva efortul atît economic, cît și financiar al României. Dînd numeroase aprecieri din lucrări și din presa străină despre greutățile mari economice pe care le-a provocat cotitura hotărîtoare de la 23 August pentru Germania hitleristă, autorii subliniază concomitent și lupta maselor populare pentru salvarea localităților, a întreprinderilor de la distrugere de către nemți în retragere, arătînd că țara noastră dispunea încă de rezerve însemnate de materii prime, petrol, cărbune, grîne, foarte necesare frontului, încît baza de aprovizionare a armatei române pe toată perioada august 1944—mai 1945 a constituit-o în exclusivitate economia țării, pe lîngă faptul că a îndeplinit și a depășit sarcinile de sprijinire a eforturilor de război asumate față de aliați. Încă din noiembrie 1944 a fost numit la transporturi un reprezentant al P.C.R., fapt care a dus la refacerea C.F.R., a porturilor, a tunelelor; flota maritimă și fluvială, aviația au fost puse la dispoziția frontului, precum și industria grea, ușoară, alimentară; țărănimea a ajutat în permanență cu produse agricole, iar după 6 Martie 1945 întreg potențialul economic, toate sectoarele vieții economice au fost antrenate în acest efort material pentru susținerea frontului conform chemării P.C.R.: „Totul pentru front, totul pentru victorie!".

De mare valoare istorică pentru lămurirea unor aspecte legate de victoria insurecției din august 1944 sînt și memoriile-comunicări publicate în nr. 6: *Momente din timpul doborîrii dictaturii militaro-fasciste* de general-maior în rezervă Emilian Ionescu, *Bucureștiul în zilele insurecției din august 1944* de general-colonel în rezervă Victor Dombrovski și *Unele considerații cu privire la capul de pod de la nord și vest de Carpații meridionali (23 august — 18 septembrie 1944)* de col. C. Nicolae și col. în rezervă G. David.

Un spațiu larg se acordă publicării memoriilor unor participanți la războiul antihitlerist, colonei și generali care au comandat unități sau mari unități pe teatrele de război din Ungaria, Cehoslovacia și Austria.

După ce în nr. 1, la rubrica „Din luptele desfășurate de armata română umăr la umăr cu armata sovietică pe teritoriul Ungariei în războiul antihitlerist", se publică materiale referitoare la luptele pentru eliberarea Budapestei, la bătăliile trupelor noastre în munții Hegyalja, Bükk și Matra, la acțiunile corpului aerian român, în nr. 2 — dedicat aniversării victoriei asupra Germaniei fasciste — se arată operațiile Armatelor I și IV române în Cehoslovacia și în Austria. Referitor la Armata IV se vorbește de participarea la operația de la Rožnava, de eliberarea zonelor Zvolen, Banská Bystrica, la luptele din masivele muntoase Fatra Mare, Fatra Mică și din Carpații Albi, iar despre Armata I la operațiile din masivul Javorina, între rîurile Hron și Morava, acțiunile Corpului aerian român și ale Regimentului 2 care de luptă.

Cu prilejul aniversării a două decenii de la instaurarea regimului democrat-popular, „Analele" au consacrat o rubrică specială în nr. 1, compusă din trei studii de sinteză

www.dacoromanica.ro

și două comunicări. N. Goldberger, în articolul *Rolul maselor în instaurarea și consolidarea puterii populare în România*, subliniază participarea celor mai largi categorii sociale, în frunte cu clasa muncitoare, la făurirea tuturor momentelor deosebite începînd cu pregătirea și cu victoria insurecției, urmată de crearea F.N.D., unificarea mișcării sindicale, crearea C.G.M., încheierea alianței muncitorești-țărănești, consolidarea F.U.M., reforma agrară și marile manifestații din întreaga țară care au culminat cu cea din 24 februarie 1945 și care au contribuit la răsturnarea a trei guverne cu majoritate reacționară, instaurînd primul guvern democratic la 6 Martie. Este menționat aportul oamenilor muncii la punerea în practică a hotărîrilor Conferinței naționale din octombrie 1945 privitoare la refacerea economică a țării, participarea la vot în noiembrie 1946, legislația adoptată, reorganizarea sectoarelor de stat, etatizarea B.N.R., măsurile anticapitaliste adoptate și propunerile din iunie 1947 ale P.C.R. pînă la înlăturarea monarhiei.

În studiul *Făurirea alianței muncitorești-țărănești, factor hotărîtor în instaurarea puterii populare*, N. Petrovici și Gh. Țuțui arată că după 1944 țărănimea a sprijinit războiul antihitlerist atît prin ostașii proveniți din rîndurile ei, cît și aprovizionînd armata cu produse alimentare, iar înfăptuirea reformei agrare a convins-o că trebuie să meargă alături de clasa muncitoare. Prin punctele lui, proiectul de platformă F.N.D. a antrenat masele țărănești, care s-au declarat pentru punerea lor în practică. P.C.R. a sprijinit crearea de organizații ale Frontului plugarilor la sate și a comitetelor țărănești, antrenînd și alte pături sociale din mediul rural, ca învățători, ingineri agronomi etc.

La acțiunea de înlăturare a primarilor și a prefecților reacționari, un aport însemnat au adus și masele țărănești care au venit la oraș și au manifestat pentru guvern F.N.D., în formațiunile de luptă patriotică fiind încadrați și țărani. În cadrul înfăptuirii reformei agrare, masele țărănești au fost ajutate de muncitori, care au plecat la țară pentru repararea uneltelor, pentru munca de lămurire, influențînd procesul de creștere a conștiinței politice a țărănimii muncitoare. Multe organizații locale ale P.N.Ț. au aderat la P.C.R., iar la manifestațiile de la 24 februarie 1945 țărănimea a participat în număr mare.

I. Rădulescu, pornind de la cercetările întreprinse, în articolul *Schimbarea raportului de forțe în favoarea clasei muncitoare și a aliaților săi în etapa democratică a revoluției populare* face o sinteză tematică a perioadei martie 1945 — decembrie 1947. În prima parte, „Consolidarea economică a regimului democrat-popular", prezintă cele două direcții principale din activitatea guvernului democratic : a) refacerea economiei naționale, sporirea producției și îmbunătățirea treptată a traiului populației, obiective stabilite la Conferința națională a P.C.R. din 1945 și b) îngrădirea exploatării capitaliste și a posibilităților de sabotaj ale exploatatorilor prin etatizarea B.N.R., reorganizarea Ministerului Industriei și Comerțului în 1947, crearea oficiilor industriale, propunerile P.C.R. din iunie 1947. În partea a doua, „Întărirea rîndurilor clasei muncitoare și creșterea rolului său conducător", autorul arată că combativitatea clasei muncitoare, capacitatea sa de a exercita rolul de forță socială principală a societății sporeau pe măsură ce creștea gradul de organizare a rîndurilor sale. În partea a treia, „Consolidarea treptată a alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare și ceilalți oameni ai muncii", se subliniază ajutorul acordat de P.C.R. Frontului plugarilor și comitetelor țărănești pentru a da un cadru organizat mișcării țărănimii, iar în partea a patra „Izolarea de mase, demascarea și înlăturarea de pe arena politică a partidelor burghezo-moșierești", se menționează etapele înlăturării treptate a P.N.Ț. Maniu și P.N.L. Brătianu și apoi a P.N.L. Tătărăscu din viața politică a țării, proces care a culminat cu înlăturarea monarhiei în decembrie 1947.

În același număr al revistei mai sînt inserate, pentru a elucida și alte laturi ale perioadei respective, două articole : *Tactica P.C.R. față de chiaburime în lupta pentru înfăptuirea reformei agrare din 1944—1945* de M. Fătu și *Aspecte ale politicii P.C.R. de încheiere a unui larg front democratic în prima etapă*

www.dacoromanica.ro

a revoluției populare de St. Lache, C. Unguru și V. Pătrui.

Aniversînd 20 de ani de la Conferința națională a P.C.R. din 1945, revista publică în nr. 5, pe lîngă un editorial, două materiale : *Însemnătatea Conferinței naționale a P.C.R. din octombrie 1945 pentru desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice și trecerea la revoluția socialistă*, în care Gh. Țuțui face o trecere în revistă a problemelor majore care au fost discutate cu acest prilej, subliniind că ea a elaborat programul clar, științific privind rezolvarea chestiunilor vitale care stăteau în fața țării : întărirea regimului democrat-popular, refacerea și dezvoltarea economiei, consolidarea independenței, creșterea rolului conducător al P.C.R. pe baza analizei profunde a realităților românești. Articolul înfățișează succint indicațiile date de conferință pentru refacerea transporturilor, dezvoltarea energeticii, sprijinirea agriculturii, folosirea posibilităților interne de materii prime. Asigurarea rolului de hegemon al proletariatului, alianța clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare, demascarea partidelor politice burgheze, creșterea rolului statului în viața economică, problemele învățămîntului, culturii, științei și ridicării nivelului de trai sînt alte aspecte subliniate de articol în perioada la care ne referim.

Al doilea material, *Conferințele organizațiilor regionale ale P.C.R. din august 1945* de C. Olteanu, sintetizează stabilirea obiectivelor principale pe plan regional ale activității organizațiilor de partid pentru refacerea economiei, considerînd că dezvoltarea industriei constituie veriga principală în cadrul acestui proces. Articolul insistă asupra atenției acordate refacerii economiei, ținînd seama de specificul fiecărei regiuni, de exemplu dezvoltarea industriei petrolifere în Prahova și Dîmbovița, cărbunelui în Valea Jiului, transporturilor în București etc., agricultura în regiuni cu caracter predominant agrar, Moldova, Oltenia etc. O mare importanță a avut în cadrul dezbaterilor, arată C. Olteanu, întărirea vieții de partid, a unității de acțiune și a disciplinei, compoziția națională și socială a P.C.R., legătura cu celelalte organizații democratice și consolidarea F.U.M., frăția cu naționalitățile conlocuitoare, mobilizarea tineretului și a femeilor la reconstrucția țării.

Alte două articole se referă la aceeași perioadă : *Munca patriotică a tineretului pe șantierele reconstrucției* (nr. 4) de A. Simion și *Mișcarea revoluționară a tineretului din România în perioada august 1944—martie 1949* (nr. 5) de C. Bărbulescu, unde se face un istoric al activității U.T.C. și a celorlalte organizații democratice ale tineretului care au luat ființă : U.T.M., U.A.E.R., U.N.S.R. și altele, precum și condițiile obiective care au impus unificarea mișcării de tineret în 1949 și rolul jucat în această etapă de F.N.T. D.R., care luase ființă în august 1946 la Brașov.

Gh. Surpat publică în nr. 3 studiul *Dezvoltarea economiei naționale în anii 1956—1960. Victoria socialismului în România*, în care relevă principalele realizări economice, politice, sociale, culturale obținute de poporul român condus de P.C.R. în perioada amintită. Sînt analizate anual măsurile adoptate de partid în cadrul plenarelor sale pentru înfăptuirea prevederilor celui de-al VII-lea Congres al P.C.R. În cadrul celor patru părți în care este organizat studiul : activitatea în primii ani după congres privind dezvoltarea economiei naționale, întărirea unității rîndurilor partidului și a legăturilor sale cu masele, încheierea procesului de construire a bazei economice a socialismului și victoria lui în țara noastră autorul înfățișează creșterea forțelor de producție pe întreg teritoriul țării, transformarea relațiilor de producție, întărirea procesului de cooperativizare a agriculturii și realizările în domeniul cultural-artistic, toate contribuind la creșterea nivelului de trai al maselor populare de la orașe și sate. Înfăptuirea unei economii socialiste unitare sub conducerea P.C.R. a creat condițiile trecerii țării la etapa desăvîrșirii construcției socialismului, o nouă treaptă în evoluția istorică a României.

În privința altor materiale publicate în „Analc" pînă la perioada cu care ne începem prezentarea, relevăm notele din nr. 6, de la rubrica „Pentru cei care studiază istoria P.C.R.", referitoare la primele gazete muncitorești și începutul organizării clasei munci-

www.dacoromanica.ro

toare, raportul dintre cercurile socialiste şi asociaţiile muncitoreşti, începutul unirii mişcării muncitoreşti cu socialismul ştiinţific, P.S.D.M.R. — partidul cel mai înaintat dintre anii 1893 şi 1899, precum şi mişcarea sindicală din România pînă la primul război mondial.

În studiul *Organizaţii profesionale de clasă ale muncitorilor din România în a doua jumătate a veacului al XIX-lea* (nr. 6), N. G. Munteanu reia o problemă tratată în istoriografia noastră, aducînd unele elemente noi, caracterizează procesul de creare, dezvoltare şi maturizare al organizaţiilor profesionale. Înfăţişînd sintetic mişcarea grevistă a proletariatului, poziţia presei socialiste faţă de apariţia şi creşterea organizaţiilor profesionale, autorul relevă schimbările esenţiale în structura, programul şi orientarea lor după înfiinţarea P.S.D.M.R., cît şi încercările de centralizare pe ramuri sau pe centre, caracterul sindical al acestor organizaţii, care adoptă tot mai pronunţat poziţii de clasă. Argumentele autorului sînt convingătoare şi cercetarea a dovedit că putem vorbi de sindicate în ţara noastră — punct de vedere exprimat şi în materialele anterioare — încă de la finele secolului al XIX-lea.

Reluînd preocupări mai vechi, N. Copoiu, în studiul *Congresul de reconstituire a P.S.D.R. din 1910* (nr. 6), prezintă principalele documente dezbătute: expunerea de motive, raportul politic şi sindical, conturînd atît laturile pozitive ale mişcării muncitoreşti, cît şi limitele şi greşelile ei. Se argumentează, combătînd unele puncte de vedere, necesitatea pentru mişcarea muncitorească a luptei pentru vot universal, întrucît „cheia de a pătrunde în inima politică a ţării se afla în urna electorală", ceea ce nu însemna moderaţie sau oportunism. Se insistă de asemenea asupra faptului că refacerea P.S.D.R. a ridicat probleme de importanţă vitală pentru clasa muncitoare din România, constituind o arenă a diferitelor tendinţe care existau în mişcarea muncitorească, asupra poziţiei diferenţiate a presei burgheze faţă de marele eveniment, cît şi faptului că în P.S.D.R. s-a conturat treptat o aripă de stînga din care au crescut şi s-au format cadre care vor participa activ la crearea P.C.R.

Referitor tot la primele două decenii ale secolului al XX-lea sînt şi materialele: *Din lupta muncitorilor gălăţeni în anii 1909—1910 împotriva exploatării, pentru drepturi şi libertăţi democratice* (nr. 5) de C. Marinescu şi I. Brezeanu; *Date cu privire la legăturile lui V. I. Lenin cu mişcarea muncitorească din România* (nr. 5) de A. Deac şi articolul aniversativ *45 de ani de la greva generală din 1920* (nr. 5), scris de vechi militanţi ai mişcării şi participanţi la grevă, C. Mănescu şi I. Niculi.

În nr. 6, la „Discuţii", au fost încadrate două materiale: *Cu privire la unele trăsături economico-sociale ale României în primele două decenii ale secolului al XX-lea*, în care V. Axenciuc ajunge la concluzia că apariţia monopolurilor în ţara noastră a avut loc mai tîrziu decît în ţările capitaliste din Apus, iar pînă la primul război mondial, deşi au fost înfiinţate unele organizaţii monopoliste în unele sectoare ale economiei, nu a avut loc o pondere hotărîtoare a monopolurilor, a capitalului financiar în industrie. V. Axenciuc susţine în cadrul discuţiei desfăşurate în revistă că trăsătura caracteristică a situaţiei economice-sociale a României constă în aceea că era o ţară agrară înapoiată, cu o industrie slabă, şi pînă în 1916 nu se afla în faza monopolistă a capitalismului. De aici şi concluzia că baza economică a ţării nu genera statului român un caracter imperialist, aşa cum se afirma pînă acum în unele lucrări.

În al doilea articol, *Din activitatea P.C.R. privind problema ţărănească în anii 1922—1928*, M. C. Stănescu arată ce era pozitiv şi ce era negativ în hotărîrile congreselor P.C.R. din această perioadă, poziţiile necorespunzătoare ale unor activişti impuşi din afară în conducerea partidului, care, fără să cunoască realitatea din ţara noastră, aplicau mecanic teze ca naţionalizarea pămîntului, care în România îndepărta ţărănimea de proletariat. Autorul prezintă diferitele teorii care s-au fluturat în această perioadă de către celelalte partide politice, îndeosebi de P.N.Ţ., care, ducînd o propagandă demagogică, a

www.dacoromanica.ro

reuşit să atragă mase de ţărani. Referindu-se la acţiunile ţărăneşti din anii 1922—1928, M. C. Stănescu arată că la baza lor stăteau de cele mai multe ori situaţia grea a ţărănimii, modul arbitrar şi fraudulos în care se înfăptuia reforma agrară. Activitatea B.M.Ţ. este viu prezentată în articol. Ţăranii au protestat de multe ori, au ocupat pămînturi neexpropriabile, iar lipsa de islazuri de păşunat a constituit altă cauză a răzmeriţelor spontane şi izolate în diferite comune ale ţării.

Articolul lui V. Petrişor şi T. Pintean din nr. 3 tratează despre *Acţiuni ale şomerilor din Bucureşti în anii crizei economice 1929 — februarie 1933.*

În cadrul nr. 6, la rubrica „Evocări", revista publică fragmente din comunicările ţinute la simpozionul organizat cu prilejul aniversării a 145 de ani de la naşterea lui F. Engels, articole privind Doftana — citadelă a luptei revoluţionare din România, Ştefan Stîncă (1865—1897). S-au publicat în continuare documente privind răscoalele ţărăneşti din 1900, altele privind poziţia intelectualităţii satelor faţă de răscoala ţăranilor din anul 1907, şi unele despre desfăşurarea grevei generale din 1920 La rubrica „Răspunsuri la întrebările cititorilor" apare materialul privind organizaţiile profesionale, de tineret şi femei create, conduse sau folosite de partid, de un real ajutor pentru cei care studiază istoria P.C.R.

La rubricile „Recenzii", „Note bibliografice" şi „Informaţii" mai bogate ca în anii precedenţi, „Analele" prezintă cititorilor săi lucrări recent apărute, conferinţe, congrese, simpozioane sau sesiuni ce s-au desfăşurat în ţară sau în străinătate.

Pe baza noilor cercetări, a utilizării unor noi fonduri de arhivă, materialele publicate în cele şase numere ale revistei „Anale" pe 1965 aduc, pe lîngă fapte şi elemente noi în circuitul ştiinţific, o interpretare nouă apropiată de adevărul istoric prin prisma documentelor Congresului al IX-lea al P.C.R. şi a celorlalte materiale de partid apărute în ultimul timp.

Apariţia rubricii de „Discuţii", unde specialiştii pot să-şi spună părerea, dezvoltînd puncte de vedere noi pe baza marxism-leninismului în diferite probleme de istorie modernă şi contemporană a patriei şi partidului, atacarea cu curaj a unor teme şi aspecte mai puţin cercetate, poziţia adoptată în unele articole faţă de unele exagerări sau a modului dogmatic de a privi fenomenul social, care au avut loc în istoriografia noastră pînă nu de mult, contribuie la ridicarea nivelului ştiinţific al cercetării istorice în ţara noastră.

I. Apostol

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

Î N S E M N Ă R I

FLORIAN TUCĂ, *În amintirea eroilor*, Bucureşti, Edit. militară, 1965, 241 p.

Avînd ca subtitlu *Monumente şi locuri istorice care evocă eroismul ostaşilor români în luptele pentru eliberarea României de sub jugul fascist*, albumul prezintă cititorului meleagurile de pe teritoriul patriei unde în august-octombrie 1944 s-au defăşurat puternice bătălii pentru zdrobirea trupelor hitleriste.

După un „Cuvînt înainte" — în care se relevă că unităţile armatei române, pătrunse de un fierbinte patriotism, la chemarea P.C.R. „Totul pentru front, totul pentru victorie!", au luptat cu vitejie şi spirit de sacrificiu, după victoria insurecţiei armate din august 1944, pentru izgonirea trupelor fasciste de pe teritoriul ţării şi apoi dincolo de hotarele ei —, se descrie Monumentul Eroilor Patriei, precum şi unele date şi fapte legate de înălţarea acestui grandios grup statuar ridicat în amintirea fiilor poporului român care au luptat pentru cauza eliberării patriei şi obţinerea victoriei împotriva fascismului.

Folosind acest prilej, autorul face o incursiune în istoricul înfăptuirii insurecţiei din august 1944, al contribuţiei economice, politice şi militare pe care România a adus-o în războiul antihitlerist, menţionînd efectivul trupelor româneşti participante în lupta pentru eliberarea teritoriului naţional, în Ungaria şi Cehoslovacia. Sînt înfăţişate pierderile în oameni şi materiale suferite în această perioadă ca şi aprecierile făcute de Ministerul de Război şi de Marele Stat-Major al armatei române, de Comandamentul Suprem Sovietic şi de alte foruri asupra faptelor de arme şi eroismului, concretizate în cele peste 300 000 de ordine şi medalii române, sovietice, cehoslovace şi ungare primite de militarii noştri.

Volumul tratează apoi pe regiuni bătăliile mai importante purtate de ostaşii români, ca cele de la Bucureşti, din Valea Prahovei, Ţara de sus, Regiunea dintre ape, Ţara Bîrsei sau de pe malul Dunării. Pornind de la monumentele sau plăcile comemorative prezentate în carte care evocă istoria luptelor purtate pe locurile respective, albumul arată în continuare contribuţia armatei române la înfrîngerea armatelor hitleriste în Banat, pe Mureş şi pe Tîrnave, pe meleagurile Clujului, în Ţara Crişurilor şi Maramureş.

După scurte introduceri, în care caracterizează regiunea sau ţinutul respectiv, face uneori un scurt istoric al tradiţiilor glorioase ale localităţii respective sau subliniază realizările obţinute de regimul democrat-popular în cei peste 20 de ani de existenţă, autorul prezintă din jurnalul de operaţii al unităţii sau pe baza cercetării altor izvoare istoria bătăliei şi sacrificiul de sînge al militarilor români, colaborarea lor cu formaţiunile de luptă patriotice, sprijinul primit din partea populaţiei locale, ca şi monumentul care omagiază momentele înălţătoare de acum peste două decenii, cu inscripţiile respective.

Sînt evocate în cîteva pagini, viu şi sugestiv, luptele din capitala ţării, de pe cheiul Dîmboviţei, pentru ocuparea sediului Misiunii germane din România pentru armata aerului, de la Academia militară generală, de la podul şi pădurea Băneasa, Otopeni, Balta Doamnei şi Slobozia, de pe Valea Prahovei, din Ploieşti, Moreni şi Păuleşti.

www.dacoromanica.ro

„STUDII", tomul 19, nr. 3, p. 621—630, 1966.

Cu vigoare sînt înfățișate, pornind de multe ori de la plăcile comemorative sau obeliscurile care amintesc de zilele verii și toamnei anului 1944, bătăliile de pe văile Mălini și Suha din regiunea Sucevei, momentele de supremă încordare de la Constanța, din Țara Bîrsei pentru păstrarea postului de radioemisie de la Bod, în zona Prejmer, unde s-au remarcat, alături de militari, și muncitorii uzinelor Rogifer din Tohan, constituiți în subunitate de artilerie, denumită „bateria albastră", luptele de la Teliu și Sf. Gheorghe, unde a primit botezul focului divizia „Tudor Vladimirescu", de la dealul Păiuș, locuri istorice unde au acționat îndeosebi unitățile Corpului de munte și trupele de grăniceri din zonă.

Menționînd și aportul marinei noastre fluviale în războiul antihitlerist, autorul reconstituie în volum luptele de la Fetești și Giurgiu, cele de la Turnu-Severin — unde alături de armată un mare rol au jucat și formațiunile de luptă patriotică din oraș, alcătuite din muncitorii de la șantierele navale și atelierele C.F.R., care, la chemarea organizației locale P.C.R., au pus mîna pe arme pentru apărarea orașului lor —, curățirea orașului Orșova de hitleriști și zdrobirea rezistenței dușmane din Moldova Veche, momente din istoria poporului român elogiate acum prin obeliscuri de marmură albă sau plăci ridicate pe locurile unde s-au jertfit fiii patriei.

Cinstind memoria unor comandanți de unități sau subunități, ca lt.-col. Enescu, cpt. Alexei Donici, Romulus Pete și a altor ofițeri și ostași care au căzut în lupta cu dușmanul, exemple de bărbăție și sacrificiu suprem, autorul redă încleștarea care a avut loc la Timișoara, unde, pe soclul frumosului monument din parcul orașului, se află săpată inscripția: „Glorie ostașilor români, moștenitori ai tradițiilor istorice străbune, care au luptat cu eroism împotriva fascismului, pentru libertatea și independența patriei", la Arad și Păuliș, unde în legendare bătălii s-au evidențiat ofițerii, subofițerii și elevii Școlii de subofițeri de infanterie rezervă de la Radna.

Făcînd legătura cu alte bătălii purtate pe locurile unde acum două decenii s-au desfășurat lupte aprige, lt.-col. Florian Tucă înfățișează încleștările cu dușmanul de la Tîrgu-Mureș, Luduș, Oarba de Mureș, unde a murit eroic căpitanul de rezervă Gh. Pănoiu, acțiunile de amploare ale eroicilor noștri ostași de pe meleagurile Clujului, de la Mirăslău, localitate în care, alături de monumentul ridicat în anii noștri, se află altul mai vechi, care evocă bătăliile desfășurate aici de oastea română cu aproape patru secole în urmă în vremea lui Mihai Viteazul, cele de la Cîmpia Turzii, Turda, Someșul Rece, Jucul și Huedin.

Săvîrșind fapte de înalt eroism care vor sta înscrise la loc de cinste în cartea nemuritoarelor tradiții ostășești, militarii români, cu elan și vitejie la gîndul că peste puțin timp vor lichida rămășițele trupelor hitleriste din România, au purtat bătălii mărețe în Țara Crișurilor — la Beiuș, Sebeș, Oradea — și în Maramureș, la Baia Mare și Mădăraș, iar prin alungarea armatelor hitleriste și horthiste din Satu-Mare și Carei la 25 octombrie 1944 — zi de aniversare a forțelor noastre armate —, întregul teritoriu românesc a fost eliberat de sub jugul fascist.

Volumul, înfățișînd în paginile sale monumente, obeliscuri și plăci comemorative ce ne aminesc de cele mai semnificative acțiuni desfășurate în 1944 de ofițerii, subofițerii și ostașii români, sprijiniți de masele largi populare, este consacrat luptătorilor care în clipe grele, de supremă încordare, și-au făcut pe deplin datoria față de patrie, de multe ori cu sacrificiul vieții, udînd cu sîngele lor pămîntul gliei strămoșești, constituind un exemplu demn de urmat pentru militarii forțelor noastre armate și pilde de eroism pentru tineretul României socialiste.

I. A.

V. MOCANU, *Maiorul George Șonțu*, București, Edit. militară, 1966, 110 p.

Evocarea unor momente însemnate din istoria poporului nostru prezintă o importanță deosebită pentru educarea tinerei generații în

www.dacoromanica.ro

spiritul tradițiilor glorioase de luptă ale armatei române pentru apărarea patriei, a independenței și suveranității de stat. Războiul din 1877—1878 constituie un exemplu grăitor prin bătăliile purtate, prin faptele de vitejie consemnate de istorie, prin rolul pe care atît masele populare l-au avut în desfășurarea și obținerea victoriei, cît și unele cadre de comandă, ofițeri superiori, comandanți de unități și subunități. Unul dintre eroii războiului de independență este și maiorul George Șonțu.

Descriind condițiile în care a avut loc această epopee glorioasă în istoria țării noastre, autorul arată anii de pregătire ai tînărului ofițer, impresiile care le-au produs asupra sa evenimentele de la 1848 și 1859, la care tatăl său, N. Șonțu, tot ofițer, a participat activ, fiind un patriot înflăcărat, luptător pentru cauza revoluției și a înfăptuirii unirii. Absolvirea școlii militare de ofițeri în 1861, sîrguința cu care își însușea regulamentele militare, atenția pe care o acorda executării tragerilor și instrucției de front și hotărîrea de a munci cu elan pentru întărirea tinerei armate române l-au consacrat ca un cadru de nădejde al armatei.

Rod al cercetării minuțioase a unor arhive, a documentelor apărute, a presei și lucrărilor publicate, lucrarea lui V. Mocanu trece în revistă anii petrecuți de Șonțu în calitate de comandant al unor subunități militare, îndeosebi în Focșani, de unde era originar, avansarea sa pînă la gradul de maior, ca urmare a calităților de care a dat dovadă în pregătirea subordonaților săi pînă în primăvara anului 1877, cînd întreaga armată română se pregătea pentru cucerirea independenței țării.

Sînt înfățișate cititorului, regruparea forțelor militare din diferite regiuni ale țării pentru deplasarea lor în sud, printre care și a batalionului comandat de Șonțu, în scopul trecerii Dunării și al înfrîngerii rezistenței turcești, în colaborare cu armata rusă. Deși în împrejurări foarte grele, datorită ploilor care au desfundat drumurile, misiunile greu de executat pe care subunitatea comandată de maiorul Șonțu le primea erau duse la îndeplinire, datorită modului exemplar în care ele erau pregătite, atenției acordate executării tragerilor de instrucție, organizării diferitelor exerciții demonstrative, ca, de pildă, executarea atacului, la care de cele mai multe ori George Șonțu participa personal.

Cu mult interes este descrisă trecerea Dunării de către trupele române, pregătirea bătăliei pentru luarea Plevnei, pe care soldații și ofițerii de mult o așteptau, ca și momentul culminant al asaltului redutei Grivița, din 30 august 1877, cînd maiorul Șonțu, în fruntea formației de atac, chiar în mijlocul companiilor de tiraliori, în ciuda focului tot mai puternic al inamicului, îndemna ostașii la luptă, pînă cînd, răpus de un proiectil, căzu la pămînt. Pilda sa de curaj și eroism a fost urmată de ceilalți militari din subordinea sa, educați de către Șonțu în spiritul jertfei și al dragostei de patrie, care au dus mai departe drapelul românesc, înfrîngînd rezistența desperată a dușmanului.

Poporul român cinstește memoria ofițerilor G. Șonțu, N. Valter Mărăcineanu, D. Lemnea ș.a, care și-au jertfit viața pentru cucerirea independenței și suveranității de stat.

Lucrarea maiorului V. Mocanu împrospătează în conștiința tinerei generații de constructori ai socialismului un moment de seamă din istoria poporului român, evocă eroismul dorobanților de la '77, care n-au precupețit nimic pentru apărarea neatîrnării României.

I. A.

NICHITA ADĂNILOAIE și ARON PETRIC, *Unirea Principatelor Române (1859)*, București, Edit. politică, 1956, 87 p.

Lucrarea reprezintă o sinteză realizată în scopul popularizării unuia din evenimentele cruciale ale trecutului istoric al poporului român, avînd la bază concepția materialistă asupra istoriei și ansamblul rezultatelor cercetării științifice ale istoriografiei vechi și noi. Concepută astfel, expunerea este făcută într-o formă stilistică adecvată, atractivă, fiind accesibilă maselor largi de cititori.

Începînd cu formarea poporului român în cadrul istoric cunoscut, autorii relevă și

www.dacoromanica.ro

problema continuității elementului dacoroman pe teritoriul patriei noastre, combătînd diversele teorii neștiințifice și tendențioase. Sînt analizați apoi factorii de unitate ai poporului român în evul mediu : comunitatea de limbă, cadru geografic și factură psihică, precum și unele elemente de unitate pe plan politic realizate în lupta antiotomană a celor trei țări române, îndeosebi cea întreprinsă de Ioan de Hunedoara. Evoluția acestor factori este evidențiată cu exemple dintre cele mai importante, relevîndu-se ideea unității etnice a poporului român în cele trei state și lupta înverșunată împotriva cotropitorilor.

Destrămarea feudalismului și apariția noilor relații capitaliste impuneau cu necesitate unitatea națională, legată în mod deosebit de nevoia „asigurării unei piețe interne unice". În acest sens, apariția și dezvoltarea conștiinței naționale determină începutul luptei pentru unitate, mai ales în principatele dunărene, aflate sub suzeranitatea aceluiași imperiu. Prima jumătate a secolului al XIX-lea este plină de frămîntări și lupte pentru unitate și independență națională, elemente atît de mult evidențiate de revoluția din 1848.

Într-un alt capitol este analizată poziția diferitelor clase și pături sociale față de Unire, arătîndu-se că „în fruntea luptei pentru Unire au stat cele mai luminoase figuri de patrioți ai vremii, cărturari și publiciști de seamă ca M. Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Costache Negri, Al. I. Cuza etc., iar forța motrice principală... au constituit-o masele largi populare de la orașe și de la sate, care au acționat cu cea mai mare energie pentru înfăptuirea ei". Împotriva Unirii se situau elementele retrograde provenite din marea boierime, susținute de forțe externe mult mai puternice, cum ar fi Imperiul otoman și Austria. În acest sens, capitolul următor, „Atitudinea puterilor europene față de Unire", e revelator, evidențiindu-se atît acțiunile puterilor favorabile Unirii, cît și ale celor potrivnice.

În capitolele următoare se analizează activitatea unionistă și cea a opoziției în „Divanurile ad-hoc", constituite în urma hotărîrii luate la Congresul de la Paris din 1856. Lucrările celor două divane ad-hoc s-au încheiat prin votul pentru Unirea celor două Principate, supus apoi dezbaterilor la „Conferința de pace de la Paris", care însă n-a rezolvat problema. Numai prin „Lupta nemijlocită pentru Unire" și „printr-o acțiune energică a forțelor interne" s-a ajuns la înfăptuirea mărețului act de la 24 Ianuarie 1859, prin dubla alegere ca domn a lui Alex. I. Cuza în cele două țări române de către adunările elective. După recunoașterea domniei și Unirii desăvîrșite de către marile puteri a urmat o perioadă de prefaceri social-politice menite să consolideze statul național român modern.

În încheiere, autorii insistă asupra importanței istorice a înfăptuirii actului Unirii, care se va consolida prin cucerirea independenței de stat la 1877 și se va desăvîrși în 1918, asupra apariției și dezvoltării proletariatului, luptătorul cel mai consecvent pentru libertate socială și națională, asupra constituirii detașamentului de avangardă al acestuia, Partidul Comunist Român, care „continuă și dezvoltă lupta pentru apărarea independenței și suveranității statului nostru, pentru interesele întregului popor".

Evident, atît prin natura subiectului, cît și prin forma accesibilă a expunerii, lucrarea și-a dovedit din plin utilitatea, constituind una din contribuțiile însemnate cu prilejul aniversării mărețului eveniment.

An. M.

* * * *Gîndirea social-politică despre Unire (1859). Culegere*, București, Edit. politică, 1966, 358 p.

Lucrarea, apărută sub îngrijirea acad. Petre Constantinescu-Iași și a lui Dan Berindei, întocmită de un larg colectiv de cercetători, constituie una din cele mai însemnate contribuții în cadrul manifestărilor cultural-științifice prilejuite de aniversarea Unirii Principatelor Române.

Cu o privire retrospectivă în trecutul istoric asupra ideii unității de neam, a apariției și dezvoltării conștiinței naționale pînă la revoluția burghezo-democratică din 1848 și cu o largă prezentare a luptei pentru înfăptuirea

www.dacoromanica.ro

și apoi consolidarea Unirii, lucrarea este o culegere de texte din gîndirea social-politică românească menită să înmănuncheze cele mai înflăcărate concepte despre unitate și independență națională. În culegere sînt cuprinse documente, extrase din cronici, scrisori, fragmente din cărți, broșuri și articole ale unora dintre cele mai reprezentative personalități ale culturii românești de la începuturile afirmării sale și pînă la desăvîrșirea unității naționale a poporului român în 1918.

În scopul unei prezentări cronologice, sistematice și logice a materialului, autorii au împărțit culegerea în trei părți, corespunzătoare unor perioade istorice distincte. Prima parte, intitulată „Premergătorii", se referă la ideea unității de neam a poporului român din evul mediu pînă în 1848, a doua, „Luptători și înfăptuitori", din 1848 pînă în 1859, este o reflectare a luptei pentru înfăptuirea Unirii Principatelor Române și a izbînzii ideologiei înaintate a unității naționale, iar a treia, „După Unire", se referă la memorii, comentarii și aprecieri despre însemnătatea și urmările Unirii, menite să contribuie la consolidarea sa, la lupta pentru independență națională și, în cele din urmă, la desăvîrșirea unității naționale a poporului român.

În cuprinsul primei părți se prezintă texte dintre cele mai reprezentative despre unitatea de neam a poporului român, începînd cu *Letopisețul de la Bistrița* (1506), unde se vorbește de venirea unui sol din partea domnitorului muntean la domnitorul moldovean cu rugămintea de a se împăca, fiindcă „sînteți creștini și de același neam" (zicea el). De la această primă mențiune a unității de neam se trece apoi la prezentarea altor texte semnificative, printre care unul al umanistului transilvănean Nicolaus Olahus, tot din secolul al XVI-lea, pentru a se ajunge la cele mai proeminente și mai cuprinzătoare idei ale unității de neam oglindite în operele cronicarilor din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. Astfel, rînd pe rînd se evidențiază concepții și idei înflăcărate, ca cea a lui Grigore Ureche, care insistă îndeosebi asupra unității de limbă a poporului român, a lui Udriște Năsturel, care arată izvorul comun latin al limbii vorbite de români, a lui Miron Costin, care sublinîază unitatea de limbă și teritoriu, precum și ale stolnicului Constantin Cantacuzino, ale lui Dimitrie Cantemir și Ienăchiță Văcărescu. Spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, perioadă corespunzătoare destrămării feudalismului, apare și se dezvoltă pentru prima dată ideea conștiinței naționale, care începe a fi oglindită mai întîi în operele reprezentanților școlii ardelene — Gheorghe Șincai — Petru Maior — pentru a fi dezvoltată ulterior și propagată cu ardoare de elementele cele mai înaintate ale noii ideologii în ascensiune, ca Ioan Heliade-Rădulescu, Costache Negruzzi, Mihail Kogălniceanu, George Barițiu, Ion Codru-Drăgușanu, Nicolae Bălcescu.

Revoluția din 1848, deși înfrîntă, a avut o însemnătate crucială în istoria poporului român, printre cele mai importante consecințe ale sale fiind și aceea a deschiderii luptei pentru Unire.

Ideea unității naționale devine scopul suprem al luptei burgheziei în ascensiune, materializîndu-se în acțiuni și fapte, în programe politice, articole în presa revoluționară. Astfel, partea a doua a lucrării începe cu expunerea programului revoluționarilor moldoveni de la Brașov *Prințipiile noastre pentru reformarea patriei!*, al cărui punct 6 prevede : „Unirea Moldovei și a Valahiei într-un singur stat neatîrnat românesc". Ideile Unirii își găsesc apoi reflectarea în articole de presă și scrisori menite să orienteze și să organizeze lupta pentru Unire. Semnificative în acest sens sînt textele principalilor fruntași ai mișcării pentru unitate națională, ca Eftimie Murgu, Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu, Costache Negri, Nicolae Bălcescu, manifeste și apeluri ale emigranților revoluționari români la Paris — C. A. Rosetti, I. C. Brătianu, Cezar Bolliac, Alecu Russo, Alex. I. Cuza —, articole din „Steaua Dunării", documente din perioada de trecere la înfăptuirea Unirii (programe, acte, manifeste, procese-verbale etc. ale comitetelor centrale ale Unirii) etc. Dar acestea sînt numai cîteva din numeroasele texte prezentate, care reflectă cele mai semnificative aspecte ale luptei îndîrjite și ale victoriei finale, ca o încununare a idealului secular al unității poporului român

www.dacoromanica.ro

spre care au năzuit altfel minți luminate din trecut.

În sfîrșit, partea a treia este ilustrată cu texte dintre cele mai importante de natură memorialistică, articole de presă, comentarii etc., care relevă urmările și însemnătatea Unirii, unele învățăminte pentru continuarea luptei în scopul obținerii independenței de stat și al desăvîrșirii unității naționale. Printre cele mai însemnate se înscriu memorii ale lui Radu Rosetti, Lupu Costache, Nicolae Gane, Nicolae T. Orășanu, Dimitrie Bolintineanu. Aprecieri obiective asupra mărețului act al Unirii au făcut îndeosebi Mihail Kogălniceanu, Timotei Cipariu. Semnificația Unirii și continuarea luptei pentru desăvîrșirea ei își găsesc reflectarea în texte ca cele ale lui B. P. Hasdeu, Simion Bărnuțiu, Mihail Eminescu, în diverse articole de presă și discursuri ale unor mari istorici, ca A. D. Xenopol și N. Iorga sau în scrierile unor militanți de frunte ai mișcării socialiste, ca Mihail Gh. Bujor și Constantin Dobrogeanu-Gherea.

În totalitatea lor, textele culegerii sînt pătrunse de un fierbinte patriotism, fiind reprezentative pentru tot ce a gîndit mai bun poporul român în trecutul său istoric asupra unității sale naționale.

Lucrarea, atît prin tematica stabilită, cît și prin străduința colectivului care a întocmit-o de a prezenta cele mai semnificative concepte și idei din gîndirea social-politică despre Unire, reprezintă o realizare de seamă a științei istorice românești și una din manifestările fundamentale dedicate aniversării înfăptuirii mărețului eveniment.

An. I.

I. COJOCARU și Z. ORNEA, *Falansterul de la Scăieni*, București, Edit. politică, 1966, 534 p. (203 p. studiu + documente + anexe)

Socialismul utopic, apreciat de Lenin, după cum se știe, ca unul dintre cele trei izvoare ale marxismului, a cunoscut în țara noastră forme de manifestare originale, grefate pe specificul și limitele cadrului local-istoric, dezvoltate de la intuiția generoasă, trecînd prin elemente de adaptare teoretică, pînă la întruchiparea materială reprezentată de falansterul „soților agronomi" de la Scăieni-Prahova, în apropierea Ploieștiului. Oricît de efemeră și de minimalizată de către unii istorici, filozofi, economiști și publiciști, oricît de supraapreciată de către alții, experiența românească are o incontestabilă valoare și semnificație. Este într-adevăr surprinzător faptul că, deși menționată în toate lucrările cu tangență la subiect, deși abordată de sine stătător în destule lucrări, această experiență nu și-a găsit multă vreme interpretul ei complet. Plasată în cadrul european și chiar în acela mai larg al istoriei generale a socialismului utopic, experiența românească dobîndește sensuri și mai ample. În expunerea sa la adunarea festivă organizată cu prilejul aniversării a 45 de ani de la crearea P.C.R., secretarul general al C.C. al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu, arăta: „Încă de la începutul secolului al XIX-lea pătrunseseră în țara noastră ideile socialismului utopic, al cărui reprezentant de frunte era Teodor Diamant, inițiatorul falansterului de la Scăieni-Prahova din 1835, figură reprezentativă a socialismului fourierist pe plan european"[1].

I. Cojocaru și Z. Ornea au conceput și realizat o lucrare detaliată, consacrată falansterului de la Scăieni, reprezentînd o continuare și o dezvoltare a studiilor începute de Bogdan-Duică și Dimitrie Popovici, urmați de Gr. Mladenatz, N. Deleanu și de cercetările efectuate după eliberare.

Volumul este structurat pe două părți — studiu introductiv și culegere de documente — acordîndu-se o pondere mai mare celei din urmă, care conține în bună parte mărturii inedite.

Din cele șase capitole ale studiului, primele trei sînt dedicate preliminariilor — în special istoriografice —, cadrului istoric și întemeietorilor falansterului; ținînd seama de întinderea

[1] Nicolae Ceaușescu, *Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România*, București, Edit. politică, 1966, p. 15.

www.dacoromanica.ro

lor redusă, considerăm că gruparea problematicii abordate în aceste capitole putea fi mai riguroasă. Centrul de greutate al studiului cade pe următoarele trei capitole, care tratează întemeierea falansterului (cadrul local, pregătirile, structura inițială), activitatea productivă, repartiția și educația în cadrul falansterului (delimitarea între activitatea agricolă și cea „industrială", durata zilei de muncă, organizarea aprovizionării și desfacerii, cea administrativă ș.a.) și, în fine, dizolvarea falansterului.

Culegerea de documente rezervă două capitole înființării și dizolvării falansterului și alte două capitole principalilor săi inițiatori, T. Diamant și Em. Bălăceanu, precum și o listă de rezumate ale documentelor de importanță secundară. Anexele mai cuprind cîteva ilustrații, o bibliografie generală, indici de locuri și persoane, precum și rezumate în limbile engleză, franceză, germană și rusă.

Lucrarea amintită are însă și unele lipsuri. Cititorul constată lesne o anumită inegalitate și, pe alocuri, chiar o discrepanță între cei doi autori. Primele 3—4 capitole rămîn uneori la un nivel prea general, cvasisociologizant. Tezele și aprecierile asupra perioadei de tranziție de la societatea feudală la cea burgheză, ca și cele referitoare la cauzele și locul istoric al socialismului utopic, nu pot fi înțelese astfel întotdeauna în manifestările lor concrete din țara noastră. În schimb, capitolul consacrat activității propriu-zise a falansterului prezintă, în anumite privințe, un aspect stufos, încărcat de factologie, de analize excesive.

Poziția istoriografică a problemei ar fi trebuit tratată mai clar, mai sistematic. Se constată deosebiri de vederi între cei doi autori în ceea ce privește aprecierile asupra unor istorici care au mai abordat această temă : în introducere, considerații favorabile ; în cursul lucrării, aprecieri negative, mergînd pînă la tonul polemic, disimulat cu ajutorul aparatului critic. Nu se pot trece cu vederea unele omisiuni din documentarea lucrării, între care amintim cărți și mai ales articole, uneori cicluri, semnate de Ștefan Voitec și N. Deleanu (în „Mișcarea socială", „Spiritul vremii", „Cooperația liberă" ș.a.), Gr. Mladenatz, L. Ghelerter. Din bibliografia de la sfîrșitul lucrării lipsesc memoriile lui Ion Ghica, Nicolae Kretzulescu, Heliade-Rădulescu, articolele din „Curierul românesc" ș.a.

Considerăm că era binevenit un capitol sau măcar un paragraf mai larg, consacrat prezentării concepției lui Charles Fourier, cu atît mai mult cu cît în cursul lucrării se fac doar referințe la unele teorii fourieriste (ca aceea a pasiunilor, semnificația compoziției numerice a unui falanster, delimitările față de Saint-Simon ș.a.). Astfel ar fi ieșit și mai mult în evidență deosebirile substanțiale dintre preceptele lui Fourier și realitatea de la Scăieni.

Străduindu-se să valorifice la maximum orice indicație sau măcar sugestie din documentele vremii, autorii se lasă ispitiți în unele pasaje de o tentație iminentă, intrinsecă temei, dar care nu are decît sensul unei voci de sirenă, și anume tentația înfrumusețării realității obiective, pe alocuri chiar a modernizării. Aceasta face ca latura *utopică* a remarcabilei tentative de la Scăeni să nu fie scoasă în suficientă măsură la iveală. Insistența cu care se pedalează pe lipsa spiritului gospodăresc al Bălăceanului, pe veșnicele sale încurcături pecuniare și judiciare — în ciuda abilității sale incontestabile în arta temporizării —, pe consecințele sechestrării succesive a fermei, pe unele detalii de etică, pe scăderea interesului lui Diamant, precum și formularea unor ipoteze care deduc din premise subiective unele consecințe convenabile autorilor, sugerează adesea cititorului posibilitatea supraviețuirii falansterului, a materializării depline a virtualităților sale, în cazul unui concurs de împrejurări favorabile. Or, falansterul de la Scăieni are explicații științifice pentru toate aspectele sale definitorii, inclusiv caracterul său efemer. Aici era cazul unei mai riguroase analize istorice a condițiilor specifice ale fenomenului, în toate dimensiunile, fazele și complexitatea sa. În legătură cu acestea se observă o oarecare nesiguranță în delimitarea temei abordate, față de fenomene cum au fost iluminismul sau, mai tîrziu, cooperația ; o dilatare a disproporției reale dintre activitatea nemijlocit legată de falanster a lui Bălăceanu, în comparație cu aceea, mai redusă,

www.dacoromanica.ro

a lui Diamant. Nu rezultă suficient de clar dacă crearea şi activitatea falansterului era cunoscută şi autorizată de oficialităţile timpului; în acest sens nu putem fi de acord cu afirmaţia de la p. 196, potrivit căreia arestarea lui Bălăceanu nu poate şi nu trebuie pusă în legătură cu acţiunile propriu-zise ale dizolvării falansterului. Paragraful consacrat duratei zilei de muncă se bazează, de fapt, doar pe două documente : reclamaţii repetate, stereotipe, ale unor „soţi" împotriva lui Bălăceanu şi contractul acestuia cu fratele său. Reclamanţii, în orice caz, nu erau mulţumiţi de o serie din aspectele vieţii falansterului, inclusiv ziua de muncă, iar contractul amintit nu constituie un document de prima mînă. Problema zilei de muncă este abordată de lucrare în mod abstract, ruptă de celelalte aspecte sociale şi economice care rezultă din documente, pe care autorul le trece sub tăcere, nespecificînd nici măcar că, în fond, era vorba de un litigiu judecătoresc, şi nu despre o simplă „cerere" sau un simplu „document". Consemnînd adevărul istoric, cercetătorul trebuie să precizeze, întotdeauna şi limitele acestuia. Deşi capitolul consacrat activităţii falansterului excelează, după cum am arătat, prin analiză, se întîlnesc, în citeva cazuri afirmaţii şi date contradictorii (p. 71—173, 182—185, 188—189, 193—197, 240—488 ş.a.), datări greşite şi alte inadvertenţe, neclarităţi, suspensii, deficienţe de stil şi chiar imperfecţiuni gramaticale, care ar fi putut fi eludate, parţial, printr-o erată. Semnalăm de asemenea afirmaţii — mai generale (p. 16) sau mai speciale (p. 193 ş.a.) — nefondate documentar. Se mai ridică de asemenea o nedumerire : e posibil să nu se ştie încă dacă Bălăceanu era sau nu era arestat şi, totodată, să se ştie că a venit la fermă la citeva ore după dizolvarea falansterului?

Ţinînd seama de întinderea studiului introductiv, era necesar să se acorde un spaţiu mult mai mare concluziilor lucrării.

Culegerea de documente prezintă şi ea aspecte discutabile, de ordin principial sau de amănunt. Considerăm, în primul rînd, că subîmpărţirea documentelor pe probleme provine dintr-un exces de acribie, întrucît problemele se repetă, iar numărul de documente nu e atît de mare ; prezentarea lor globală, cronologică, însoţită de un indice de materii ar fi fost preferabilă actualei disecţii formale. Primul subcapitol al culegerii de documente conţine, de fapt, nu numai înfiinţarea, ci şi activitatea falansterului, ceea ce nu rezultă din planul lucrării.

În studiul introductiv sînt insuficient valorificate unele documente care contribuie şi permit clarificarea unor probleme de datare şi a unor aspecte din anii imediat următori dizolvării falansterului.

Lipseşte fragmentul folosit de autor din contractul de la 10 martie 1835 ; importanţa lui cerea publicarea, chiar sub formă fragmentară. Contractul dintre Manolache Bălăceanu şi fratele său, amintit mai sus, este citat în studiul introductiv după original şi reprodus în anexa documentară după o copie (?). Sînt publicate apoi destul de multe documente, a căror utilitate este aici îndoielnică, în orice caz dacă ne gîndim la profitul unui studiu introductiv mai larg : e vorba de documente din perioada anterioară sau posterioară temei abordate, acte cu caracter particular ale celor doi principali animatori ai falansterului (în special numeroase contractări de datorii şi consecinţele judiciare ale acestora). În schimb, tocmai scurta perioadă a existenţei efective a falansterului nu putem spune că este suficient cunoscută (de exemplu, activitatea lui Diamant în acest timp ş.a.). În rezumatul primului document, autorul culegerii pune semnul egalităţii între formularea din porunca generalului Kiseleff, care-l elibera pe Bălăceanu „pentru însemnatele lui trebuinţe casnice", şi organizarea falansterului. În studiul introductiv nu se arată acest lucru, în schimb se afirmă că, dimpotrivă, Kiseleff, ca şi alţii, au căutat să tempereze avînturile utopice ale lui Diamant. O greşeală de traducere din limba rusă, în acelaşi document, alterează numele Ghika şi Ghichi. O serie de documente au rezumate redactate neclar, neredînd întregul conţinut principal (nr. 302, 303, 353, 373, p. 467—469, 471, 473), sînt datate greşit sau inconsecvent (nr. 19, 27), sînt necorespunzător plasate cronologic (nr. 63, 76—81), le lipseşte rezumatul (nr. 63, 77—80), nu respectă textul original (p. 381) ş.a. Nu

www.dacoromanica.ro

rezultă ce document permite autorului să afirme că ginerele lui Bălăceanu era membru al asociației (p. 491). Inadvertențe s-au strecurat și în sumarul indice final.

Cu toate observațiile de mai sus — ce pot contribui la îmbunătățirea lucrării în cazul reeditării ei —, volumul constituie, în ansamblu, un punct cîștigat în istoriografia problemei.

Al. P.

MIRCEA TOMUȘ, *Gheorghe Șincai — Viața și opera*, București, Edit. pentru literatură, 1965, 272 p.

Asistăm la un adevărat reviriment istoriografic în ceea ce privește reconsiderarea și valorificarea, de pe poziții marxist-leniniste, a vechii „școale latiniste", legată de numele lui Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior.

După marea monografie a acad. D. Prodan despre *Supplex Libellus Valachorum*, tipărită la Cluj în 1948, după *Antologia* de texte a lui E. Boldan din 1959, după cercetările de amănunt ale Corneliei Bodea din 1956 (*Preocupări economice și culturale în literatura transilvăneană dintre anii 1786—1830*) și ale lui Romul Munteanu din 1962 (*Contribuția Școlii ardelene la culturalizarea maselor*), a venit rîndul unor studii speciale, consacrate principalilor ei exponenți, vieții, activității și ideologiei lor, precum și publicării unora din scrierile lor inedite. Recent a apărut astfel, editată de Cornel Cîmpeanu, *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*, scrisă de Samuil Micu (1963), și *Învățătura firească spre surparea superstiției norodului*, de Gheorghe Șincai (1964), îngrijită de Dumitru Ghișe și Pompiliu Teodor. În curs de apariție se află un volum de scrisori ale lui Petru Maior, descoperite și cercetate de Nicolae Albu.

Prin monografia lui Mircea Tomuș consacrată lui Gheorghe Șincai se inaugurează seria de monografii critice dedicate exponenților Școlii ardelene, priviți nu prin prisma contribuției și semnificației lor regionale transilvănene, ci din perspectiva largă a manifestării și dezvoltării iluminismului român. E vorba acum de a le stabili corelația și importanța în raport cu gîndirea europeană a secolului al XVIII-lea și cu promovarea unei direcții noi în cultura românească. Cercetările nu se mărginesc, ca în trecut, numai la contribuțiile lor istorice și filologice, ci au în vedere și aspectele lingvistice, literare și estetice ale operei lor, subliniindu-se complexitatea și valabilitatea lor pe planuri multiple, largi și adînci. În acest sens, întreprindeam și noi, cu ani în urmă, un studiu asupra limbii și valorii literare a lui Petru Maior — *De la Petru Maior la Octavian Goga* (București, 1944) —, arătînd că „revalorificarea activității sale pe plan literar n-ar putea fi o îndeletnicire prea îndepărtată și prea străină de chemările actualității".

În „avertismentul" monografiei sale, Mircea Tomuș arată că, datorită acestui mod de a judeca scrierile exponenților Școlii ardelene, aceștia „ne apar ca niște creatori de cultură, personalități multiple, complex alcătuite și dotate". Căutînd să disocieze pe Șincai de tovarășii săi de activitate și idei, monografistul, fără a o dovedi îndeajuns, afirmă că acestea, pe lîngă o poziție ideologică fermă, avea „un orizont cultural și științific mai vast", un spirit „adeseori mai lucid, înzestrat cu mai multă combativitate" (p. 9). Astfel de afirmații — mai ales că la p. 214 d-sa arată că „în preocupările epocii și curentului Șincai nu deținea abilitatea logică a lui Petru Maior" și că „era mai puțin pregătit teoretic, mai puțin înclinat spre finețile speculației" — s-ar fi cuvenit mai adînc motivate, pentru a se releva în mod concludent o originalitate și o conduită proprie pe care acesta le-a avut într-adevăr.

Biografiește, vorbind de izvoarele esențiale, viața lui Șincai este cunoscută din *Elegia* sa de la 1803, din discursul de recepție al lui Al. Papiu-Ilarian rostit la Academia Română în 1869 despre *Viața, operele și ideile lui Georgiu Șincai*, și din studiul introductiv semnat de D. Ghișe și Pompiliu Teodor la *Învățătura firească spre surparea superstiției norodului*. Amănunte interesante asupra activității sale ca director școlar se află și

www.dacoromanica.ro

într-un studiu al lui George Barițiu, reprodus de I. Lupaș în culegerea de *Studii și articole*, publicată în 1912, dar pe care nu-l vedem utilizat și menționat în bibliografia noii lucrări. Nu în direcția biografiei, deși aceasta este riguros cercetată, vom constata deci valoarea monografiei lui Mircea Tomuș — o valoare remarcabilă —, ci în aceea a interpretării operei lui Șincai, a sublinierii originalității ei, a semnificației ei iluministe pe plan național și european. Deși se dau largi și pătrunzătoare referințe asupra tuturor scrierilor lui Șincai, edite și inedite — *Elementa liguae Daco-Romanae sive Valahicae* (1780), *Povățuire către economia de cîmp* (1806), *Învățătura firească spre surparea superstiției norodului* (tipărită în 1964), *Istoria naturei sau a firei* (manuscris) —, totuși marea atenție a lui Tomuș este îndreptată asupra *Cronicii* lui Șincai, aceasta fiind opera sa fundamentală.

Pornind de la *Cronică*, autorul monografiei încearcă să fixeze portretul de istoric al lui Gheorghe Șincai, rolul său de înnoitor în istoriografia română, contribuția în domeniul metodologiei istorice, „triumful" spiritului critic șincaian. Scopul principal al acestei cronici, pe care episcopul Transilvaniei, Iosif Mártonfi, o considera în 1814, cînd Șincai ceruse autorizație pentru tipărirea ei, „periculoasă" pentru ordinea publică, era de a servi cauza politică și socială a poporului român, de a deveni o armă pentru emanciparea sa. Pentru Mircea Tomuș, pe bună dreptate, *Cronica* lui Șincai nu este numai o valoroasă operă istorică, determinantă pentru constituirea istoriografiei române ca știință, ci și o scriere care se pretează la certe aprecieri estetice. Autorul, pornind de la analiza textelor, încearcă să înlăture ideea acreditată de unii istorici literari, printre care însuși N. Iorga și G. Călinescu, că marea operă ar fi o lucrare „masivă, greoaie și încîlcită", lipsită de orice semnificație literară. „Mitul prolixității, al neclarității «Cronicii» lui Șincai — scrie Tomuș cu fermitate — trebuie distrus". Un element nou al operei lui Șincai relevat de Tomuș este talentul de orator al acestuia, care „prilejuiește o mereu susținută electrizare a textului", istoricul fiind în primul rînd un „orator cuceritor, cu vervă, avînd știința preparării exploziei verbale". Cu aceeași stăruință și justificare insistă Tomuș și asupra necesității de a corecta vechea imagine despre Șincai, considerat în mod îngust ca un istoric naționalist, provincial „om pe de-a întregul al trecutului". În locul acestei imagini deformate și false, autorul ne prezintă imaginea unui Șincai dominat de ideile iluministe, care de pe poziții patriotice cultiva valorile general europene, avînd „spiritul mereu îndreptat spre înălțimile de gîndire ale întregii Europe între care voia să aducă și națiunea sa, dar nu ca un îngust naționalist, ci ca o minte ce tinde spre integrarea și curentul celor mai de seamă cuceriri culturale, științifice și de civilizație ale timpului", putînd fi recunoscut astfel și prin preocupările sale social-economice, ca o „figură actuală, activă".

Prin orientarea ei ideologică, prin documentarea ei bogată și prin remarcabila ei formă literară, monografia lui Mircea Tomuș deși lasă deschise unele probleme și puncte de întrebare, îndeosebi problema izvoarelor *Cronicii* lui Șincai și a relațiilor sale cu ceilalți corifei ai Școlii ardelene, constituie o substanțială contribuție la studierea și valorificarea iluminismului român.

V. N.

Rubrica „Însemnări" a fost întocmită de : I. Apostol, An. Iordache, Al. Porțeanu, V. Netea.

www.dacoromanica.ro

„Studii", revistă de istorie, publică în prima parte studii, note și comunicări originale, de nivel științific superior, din domeniile istoriei medii, moderne și contemporane, universale și a României. În partea a doua a revistei — de informare științifică — sumarul este completat cu rubricile : *Probleme ale istoriografiei contemporane (studii documentare)*, *Discuții*, *Viața științifică*, *Recenzii*, *Revista revistelor*, *Însemnări*, în care se publică materiale privitoare la manifestări științifice din țară și străinătate și sînt prezentate cele mai recente lucrări și reviste de specialitate apărute în țară și peste hotare.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să trimită studiile, notele și comunicările, precum și materialele ce se încadrează în celelalte rubrici, dactilografiate la două rînduri, trimiterile infrapaginale fiind numerotate în continuare. De asemenea documentele vor fi dactilografiate, iar pentru cele în limbi străine se va anexa traducerea. Ilustrațiile vor fi plasate la sfîrșitul textului.

Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase gratuit.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor.

Corespondența privind manuscrisele, schimbul de publicații etc. se va trimite pe adresa Comitetului de redacție, B-dul Aviatorilor nr. 1, București.

www.dacoromanica.ro

REVISTE PUBLICATE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

STUDII REVISTĂ DE ISTORIE

REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE

STUDII ŞI CERCETĂRI DE ISTORIE VECHE

DACIA. REVUE D'ARCHÉOLOGIE ET D'HISTOIRE ANCIENNE

REVUE DES ÉTUDES SUD-EST EUROPÉENNES

ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE—CLUJ

ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ŞI ARHEOLOGIE — IAŞI

STUDII ŞI CERCETĂRI DE ISTORIA ARTEI

SERIA ARTĂ PLASTICĂ

– SERIA TEATRU – MUZICĂ – CINEMATOGRAFIE

REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE DE L'ART

STUDII CLASICE

www.dacoromanica.ro

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

* * * **Istoria României**, vol. I, 1960, 891 p. + 190 fig. + 16 pl., 45 lei; vol. II, 1962, 1159 p. + 20 pl., 45 lei; vol. III, 1964, 1259 p. + 11 pl., 45 lei; vol. IV, 1964, 863 p. + 16 pl., 45 lei.

* * * **Din istoria Transilvaniei**, vol. I, ed. a 3-a, 336 p. + 15 pl.; vol. II, ed. a 2-a, 552 p. + 1 pl., 1963, 65,60 lei.

Sub redacția acad. C. DAICOVICIU și MIRON CONSTANTINESCU, **Destrămarea monarhiei austro-ungare**, „Bibliotheca Historica Romaniae I", 1964, 263 p., 9,25 lei.

D. M. PIPPIDI și D. BERCIU, **Din istoria Dobrogei**, vol. I, „Bibliotheca Historica Romaniae II", 1965, 344 p., 13 pl., 20 lei.

* * * **Brève histoire de la Transylvanie**, „Bibliotheca Historica Romaniae. Monografii III", 1965, 468 p., 38 lei.

VALENTIN AL. GEORGESCU, **Preemțiunea în istoria dreptului românesc. Dreptul de protimisis în Țara Românească și Moldova**, „Biblioteca istorică XII", 1965, 418 p., 23 lei.

* * * **Cronica Ghiculeștilor. Istoria Moldovei între anii 1695—1754**, ediție îngrijită de Nestor Camariano și Ariadna Camariano-Cioran, „Cronicile medievale ale României V", text grecesc însoțit de traducere, glosar și indice, 1965, 809 p., 38 lei.

* * * **Inscripțiile medievale ale României**, vol. I., Orașul București, 1395—1800, 1965, 936 p., 62 lei.

ION POPESCU PUȚURI et collab., **La Roumanie pendant la deuxième guerre mondiale**, „Bibliotheca Historica Romaniae 2", 1964, 143 p., 5,25 lei.

A. PETRIC et GH. ȚUȚUI, **L'instauration et la consolidation du régime démocratique populaire en Roumanie**, „Bibliotheca Historica Romaniae 4", 1964, 139 p., 5,25 lei.

ȘTEFAN PASCO, **La révolte populaire de Transylvanie des années 1437—1438**, „Bibliotheca Historica Romaniae 7", 1964, 110 p., 4,50 lei.

ION POPESCU-PUȚURI et collab., **La contribution de la Roumanie à la victoire sur le fascisme**, „Bibliotheca Historica Romaniae 8", 1965, 160 p., 5,25 lei.

ALEXANDRU GRAUR, **La romanité du roumain**, „Bibliotheca Historica Romaniae 9", 1965, 68 p., 2,75 lei.

V. CURTICĂPEANU, **Die rumänische Kulturbewegung in der österreichisch-ungarischen Monarchie**, „Bibliotheca Historica Romaniae 10", 1966, 191 p., 5,76 lei.

N. ADĂNILOAIE și DAN BERINDEI, **La réforme agraire de 1864 en Roumanie et son application**, „Bibliotheca Historica Romaniae 11", 1966, 128 p., 4,25 lei.

* * * **Die Agrarfrage in der österreichisch-ungarischen Monarchie 1900—1918. Mitteilungen auf der Konferenz der Geschichtswissenschaftler, Budapest, 4.—9. Mai 1964**, 1965, 211 p., 23 lei.

* * * **Die Frage des Finanzkapitals in der österreichisch-ungarischen Monarchie 1900—1918. Mitteilungen auf der Konferenzder Geschichtswissenschaftler, Budapest, 4.—9. Mai 1964.**, 1965, 88 p., 17,50 lei.

* * * **La désagrégation de la monarchie austro-hongroise 1900—1918. Communications présentées à la Conférence des Historiens du 4 au 9 Mai 1964 de Budapest**, „Bibliotheca Historica Romaniae. Monographie I", 1965, 291 p., 12 lei.

* * * **Nouvelles études d'histoire, IIIe vol., publiées à l'occasion du XIIe Congrès des sciences historiques, Vienne, 1965**, 1965, 508 p., 29 lei.

* * * **Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească**, vol. I. (1247—1500), 1966, 633 p., 31 lei; vol. XXI, (1626—1627), 1965, 596 p., 28 lei.

* * * **Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII**, vol. II, Moldova, 1966, 795 p., 41 lei.

GEORGE KRAUS, **Cronica Transilvaniei 1608—1665**, 1965, 606 p., 27 lei.

D. PROTASE, **Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticii**, „Biblioteca de arheologie IX", 1966, 251 p., 21 lei.

* * * **Cronici turcești privind țările române. Extrase**, vol. I, sec. XV — mijlocul sec. XVII, „Izvoare orientale privind istoria României I", 1966, 563 p., 27 lei.

www.dacoromanica.ro

I. P. I. — c. 3603

Lei 15